Ortak Benlik

Nörofelsefi Temellendirme

Tahir M. Ceylan

AYRINTI

SCHOLA AYRINTI

9

Schola

Ortak Benlik

• Tahir M. Ceylan

642

TAHİR M. CEYLAN

1956 Çanakkale/Yenice doğumlu. İlk ve orta öğrenimini Yenice'de tamamladı, 1982'de tıp fakültesini bitirdi.

Seksenli yıllarda bir grup arkadaşıyla beraber "*In Vivo*" isimli edebiyat/felsefe dergisini çıkardı, İstanbul Tabip Odası Bülteni'nin sanat/felsefe sayfalarını düzenledi. Bu sırada görüntü felsefesi ve fotoğraf tarihiyle ilgili olarak, "*Fotoğraf, Estetik ve Görüntü Üzerine Denemeler (1988)*" ismiyle ilk kitabını yayımladı.

Cumhuriyet Bilim Teknoloji Dergisi'nde çeyrek asra yakın bir süre nöropsikofelsefe içerikli köşe yazıları yazdı. Bu yazıları *Aylak Bilgi (2002, 2005)*, *Aylak Yazılar (2006)*, *Aylak Düşünceler (2007)* ve *Aylak Fikirler (2010)* isimleriyle kitaplaştırıldı.

Bilgiye dayalı mantıkçı bir felsefenin izini süren Ceylan, "*dışlaşmak*", "*ortak benlik*", "*içgüdü ikamesi*", "*nesne benliği*" gibi benlik felsefesinde bazı kavramsal yenilikler üzerinde çalışıyor.

Ayrıntı: 642
ScholaAyrıntı Dizisi: 9

Ortak Benlik
Nörofelsefi Temellendirme
Tahir M. Ceylan

Son Okuma
Aylin Samancı

© 2012, Tahir M. Ceylan

Bu kitabın Türkçe yayım hakları
Ayrıntı Yayınları'na aittir.

Kapak İllüstrasyonu
Cargo/Imagezoo
Getty Images Turkey

Kapak Tasarımı
Gökçe Alper

Dizgi
Esin Tapan Yetiş

Baskı
Kayhan Matbaacılık San. ve Tic. Ltd. Şti.
Davutpaşa Cad. Güven San. Sit. C Blok No.:244
Topkapı/İstanbul Tel.: (0212) 612 31 85
Sertifika No.: 12156

Birinci Basım: *2012*
Baskı Adedi: *2000*

ISBN 978-975-539-669-9
Sertifika No.: 10704

AYRINTI YAYINLARI
Hobyar Mah. Cemal Nadir Sok. No.:3 Cağaloğlu – İstanbul
Tel.: (0212) 512 15 00 Faks: (0212) 512 15 11
www.ayrintiyayinlari.com.tr & info@ayrintiyayinlari.com.tr

Ortak Benlik
Nörofelsefi Temellendirme

Tahir M. Ceylan

ScholaAyrıntı Dizisi

Romantik Muamma
Besim F. Dellaloğlu

Doğu Mitolojisinin Edebiyata Etkisi
Editör: Mehmet Kanar

Medya Mahrem
Editör: Hüseyin Köse

Tıbbileştirilen Yaşam Bireyselleştirilen Sağlık
Dr. Deniz Sezgin

Uç(ur)amayan Balon
Derleyen: Hayri Kozanoğlu

Nefret Söylemi
Derleyen: Prof. Dr. Yasemin İnceoğlu

Marx ve Weber'de Doğu Toplumları
Lütfi Sunar

Benjaminia
Besim F. Dellaloğlu

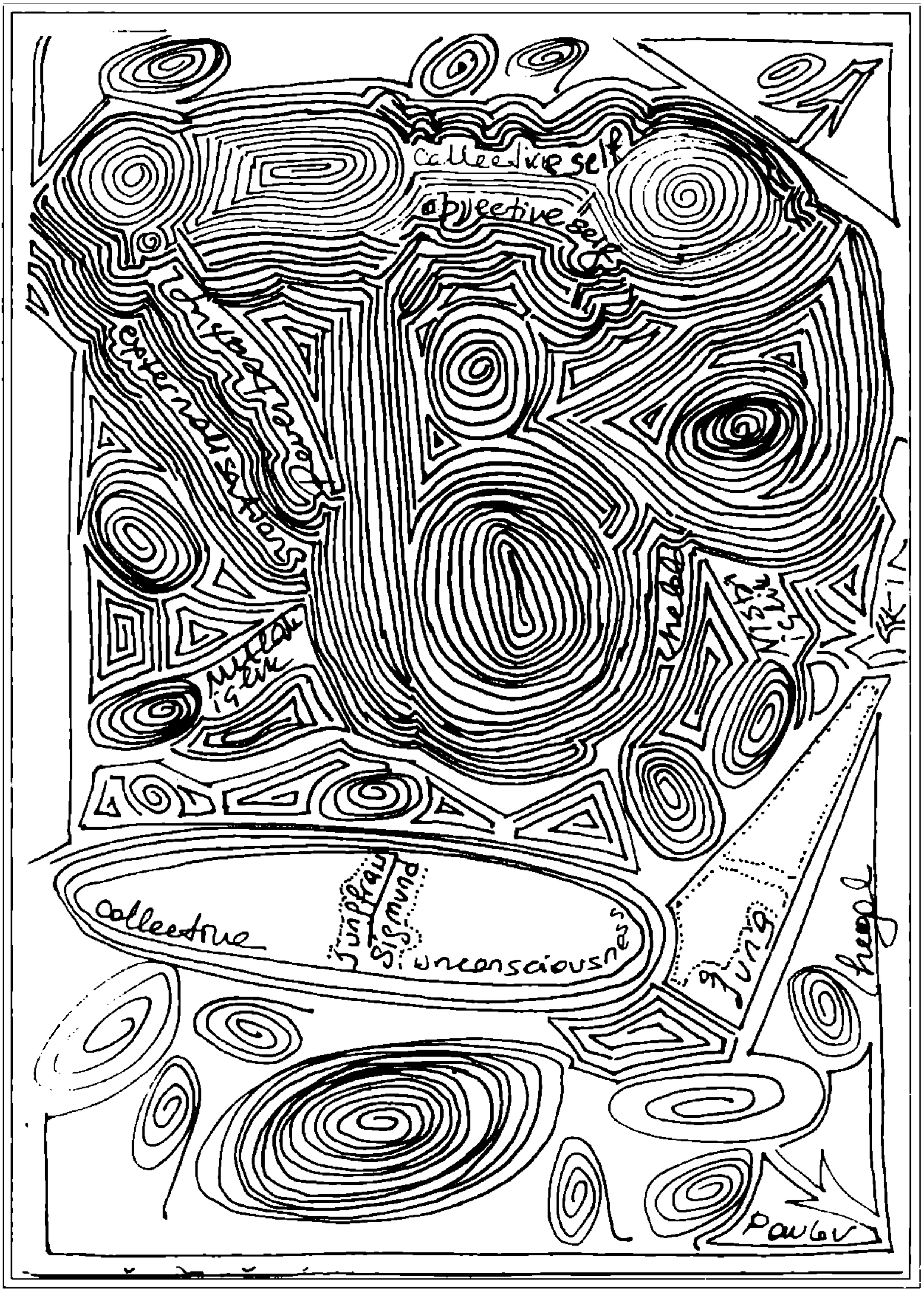
İçindekiler

İçerisi ve Dışarısı Hakkında 11
"Başkasının Ben"i 25
Beynin Gelişimi 30
Beyin Kabuğu 31
Beyin ve Bağlantı 35
Nasıl İnsan Olduk 41
Hafıza 42
Zımni/Sarih Hafıza Yerleşimleri/Değişimleri 43
Kayıt 44
Zihnin Gelişimi 46
Ortak Zihin 47
Zihnin Ortaya Çıkışı 50
Gerçeğin Zihinde Yeniden Yapılandırılması 50
Modül-zihin 52
Dil Modülü 54

Ortak Benliğin On Binlerce Yıllık Serüveni 57
Ortak Benliğin Minimal Farklarla Aktarılması 60
Beyinde Nesne Benliğinin Ortak Benlik Üzerinden Kurulması 63
Ortak Benliğin Uçlaşması 74
Ortak Benliğin Nesne Benliğine İndirilmesi 76
Kendini Evrende Konumlandırma Aracı Olarak Ortak Benlik 77
Ortak Benliğin Basıncı 80
Kendinden Bağımsızlık 81
Bedenlerin Ortak Kullanımı 82
Sosyal Beden 84
Benliğin Sürekliliği 86
Referans Noktası Olarak Benlik 87
Benliğin Nisbi Değişmezliği 88
Bedenduyu ve Derinduyu Sistemleri Aracılığıyla
Uzamsal Konumun Belirlenmesi 92
Bedenduyu ile Bedenin, Beş Duyu ile Nesnelerin ve
İçgüdülerle Ortak Benliğin Konumlanması 94
Yeryüzünde Konumlanma Biçimi Olarak Nesne Benliği 98
Beden İmgesi ve Benlik 99
Kıyaslamalı Nesne Benliği 100
Amalgam Olarak Nesne Benliği 106
Nesne Benliği ve Sinir Sistemi 108
Nesneden Bilgi Çıkartmak 109
Nesnelerin İçe Alınması ve Nesne Benliğinin Oluşumu 110
Çok Katlı-Tek Katlı Benlik 111
Nesne Benliğinin Katları 117
Dinamik Yapılanma Biçiminde Hafızanın Sinirsel Kurulumu 121
Benliğin Kaydı 122
Psikanalitik Terapi 124
Psikanalizin Hafızadaki Kökleri 124
Bilinçdışı 125
Ölüm İçgüdüsü 126
Aktarım 128
Nöropsikanalize Giden Yol 132
Rüya 135
Benliğin Özel Yapısı 137
Güdüler 138
Duygu 139
Kartezyen Görüşler 140
Anne-Bebek Uyumu 140
Geçmiş ve Gelecek 141
Nesne Temsillerinden Bilincin Oluşumuna 142
Özerk ve Sosyal Benlik 143
Vicdan 144
Anlamsızlık 145
Sinir Hücrelerinin Tepkisi 157

Zihnin Yerine Koyması 158
Gerçeğin Boşalması 158
Şizofrenik Toplumlar 160
Doldurma İşlemi 162
Ortak Benliğin Varlığına İlişkin Doğrudan Kanıtlar 163
Bilgi ve Hiyerarşi 166
İstemli Hareket (Özgürlük) 167
Ortak Benliğin Hayatı Bulması 170
Davranış Değiştirme 172
Otomatikliğin Müziği 173
Ödül ve Doyum 175
Benliğin Sınırları 177
Benliğin Evrimci Yollarla Kurulması 177
Gelişmişliğin Ölçütü 179
Seçilme Baskısı 179
Motivasyon 186
Gen Seçimi ve Ortak Benlik Bağı 190
Kimlik Kazanmak 191
Ortak Canlının Kendini Algılaması Olarak Ortak Benlik 192
Gülmenin Ortaklıkta İşlevi 199
Erken Dönemde Nesnesizlik 200
Gen ve Davranış 202
Bilinçdışılılık 205
Anatomik Yerleşim 217
Haritalar 219
Ortak Benlik Açısından Duygu 224
Topluma Bağlanma 225
Yüzsel Cevaplar 234
Birleştirme 235
Eklenme ve Bütünlenme 236
İç Ses 239
Enerjinin Kullanımı 241
Haz Sistemi 243
Saldırganlık 244
Kendine Karşı Saldırganlık 245
Oyun 246
Değişen Benlik Organizasyonlarında Temel Süreç Olarak Dışlaşmak 248
Yararlanılan Temel Kaynaklar 282
Kaynaklar 284

Annem için...

Yazarın, kitabın düşünsel hazırlığı sırasında yaptığı çizimlerden.
(2009, Bakırköy)

Önsöz Yerine

İçerisi ve Dışarısı Hakkında

Sözlerimiz/yazılarımız –her ne konuda olursa olsun– hep ayrışmışlıkla ilintili ve zaten söz söylemek de yazı yazmak da ancak *ayrışmışlık* ile mümkün. Ne söylüyor, ne yazıyorsak (ve her ne yapıyorsak), bütünden apardıklarımızla gerçekleşiyor. Tek tek birimlerden ve birim olmanın farkındalığından, yani bireysellikten söz ediyorsak, içinde yer aldığımız bütüne ve bütüne ait olan/onu oluşturan parçalara, diğer olası birimlere de atıfta bulunuyoruz demektir. Bütünün parçalarıyız, onun içindeyiz; dolayısıyla bütünü bütün niteliğiyle algılama ve kavrama olasılığımız kuramsal olarak yok. Kendimizden söz ediyorsak eğer, bu mutlak bir ayrışmaya işaret etmiyor; "apayrı bir kendi"miz varmış gibi davranıyoruz. Sözünü ettiğimiz bir ilişki... Ben ve ben-olmayan arasın-

daki bir ilişki. Ben ve ben-olmayan gibi ikiye ayırarak dünyayı, kuramsal olarak yanlış olsa da, uygulamada -bütünün herhangi bir parçasına, herhangi bir birime orantılandığındaki sonsuz büyüklüğü nedeniyle- kolaylık sağlayacak bir yöntemi mümkün görüyoruz.

Ben ile ben-olmayanı kabaca ayrıştırabiliyorsak, *içerisi* ve *dışarısı* diye de bir ayrıştırmayı yapabiliriz. "Dışarısı" olarak tanımlayabileceğimiz bir nesneler dünyası içinde yer alan öznenin alanı "içerisi"... İçerisi, "özne-insan"ın duyumları, duyguları, düşünceleri ve kurgularından oluşan bir örüntü ve nihayetinde içerisi ve dışarısı arasındaki ilişkilerin türevi. Özne dış gerçeklikle ilişki içinde kendi iç gerçekliğini oluşturmuş/oluşturuyor.

İç gerçekliğin "öznel gerçeklik" olması, dış gerçekliğin nesneleriyle karşılaşan öznenin, kendi iç gerçekliğini oluşturmada "eylemci/işlemci" olduğuna işaret etmektedir. Burada etken faktör ilişkidir, yani özne ile nesnelerin ilişkisi, birliktelikleri, karşılıklı etkileşimleri. Bu etkileşimler, dışarının içeriyi belirlediği kadar, içerinin de dışarıyı belirleyebileceğine işaret ediyor.

Dışarısı, yani dünya, yani, "bütün-eksi-ben"mişim gibi kurgulanan bir büyüklük, içerisi yani ben, yani "bütünden-koparılmış-ben"mişim gibi bir büyüklük; aralarında bir sınırı gereksiniyorlar. Bütün sınırlar gibi bu sınır da, hem bir ayrım ve ayrılma, hem de bir ilişki ve buluşma alanı; reddin ve kabulün, kapanma ve açılmanın bir aradalığı.

Bu sınır, bütün için anlamlı ve önemli değil, zira sınırın kendisi de zaten bütünün içinde, onun bir ögesi. Ama benim için, bütünün ayrı'msı ve özerk'imsi bir parçası olarak benim için çok anlamlı sınırların olması; -dışa doğru- dağılmamı ya da –içe doğru– işgalimi önleyen sınırlara gereksinimim var, "dünyaya-karşı-kendi"mden söz edebilmem için. Beni bütünden, ona karışarak bireyselliğimi/özerkliğimi kaybetmemden koruyan, bu sınırlar. Ben bu sınırlar üzerinden dışarıyla ilişki kuruyorum ve kendi koşullarımı tanıtıyor, varlığımı, kabuğumu, canlılığımı, bütünlüğümü, eylemliliğimi sürdürmenin ve geliştirmenin yollarını arıyorum. Ayrışmışlığım, -bütünden- farklılığıma işaret ediyor. Bütünden farklı bir iç-yapılanma ve dinamiklerin taşıyıcısı olmam, bütün'de dağılmamı engellediğine göre, ve bütün, eğer sınırlarım olmasa, beni de bütüne sürükleyecek/çekecek ise, bireysel selametim dışarısını ikna etmemi ya da zorlamamı gerektiriyor. Bu "dışlaşma"m demek; içeriyi dışarıya nakletmem ve uyarlamam demek. Varoluşum için bir zorunluluk bu. Zira ben bütünün içinde aykırı bir parçayım. Doğanın entropi yasasına isyan eden bir negantropi adacığıyım, doğa içindeki tüm canlılar gibi ve insan özelinde doğaya karşı kültürün taşıyıcısı insanlık gibi.

Bütün canlı birimler, bütün ile bu sınırlar üzerinden kontrollü/seçici madde, enerji ve bilgi alışverişinde bulunan negantropik adacıklardır. Şekillenme sınırlanma ile mümkün olur. Bu sınırların kurulması ve alışverişin selektif/elektif düzenlenmesi enerjiyi gereksinir. Organik inorganikten, canlı madde cansız maddeden enerjiyi kendine saklar; şekillenmiş olan kendini şekilsizden sakınır. Sosyokültürel bütün içinde insanın bireyselliğinin, bütünün ortalamasından ayrı ve farklı olmasının nedeni de bu negantropik adacık oluştadır.

İç-dış ilişkisi bir güç ve güvenlik sorunsalıdır. Sınırların varlığı, tüm tarafların baskınlık talebi ve tehdidinde, ya da potansiyelinde olduklarını/olabileceklerini düşündürür. Sınırların işgale karşı muhkem olması gerekirken, birimin bekası için gereksindiği bilgi, madde ve enerjiyi (dış) bütünden transferine izin verecek kadar da geçirgen olmalıdır. Birimlerin özgün işleyiş biçimi elbette ki içinde yer aldığı bütünden temelde çok da farklı olmayacaktır; zira varoluşu, ait olduğu, kendisini çepeçevre saran bütün tarafından kabulüne ve desteklenmesine bağlıdır. Ayrılık /ayrışmışlık bir lükstür; bedeli vardır. Bütün içinde farklılığını ve özerkliğini ilan ve müdafaa etme, enerji gerektirir.

Her birim, bütünden ayrışanı/ayrıştırdığını genelgeçer bir sistematoloji olarak bütüne vazetmek ister. Kendi güvenliği ve bu güvenlik içinde açılımı için en düz yöntem budur. Zordur, zira kendisine göre sonsuz büyüklükte olan bütüne zorlayıcı güç kullanmak ve "dışlaştırdığını" kabul ettirmek zorundadır. Bir başka olasılık, teslim olmaktır. Bu da kolayın diğer kutbudur. "Dışlaşma" iptal edilir, "iç" boşaltılır, "dış"a teslim olunur. Bireysel erk ve irade lağvedilmiştir. Optimal olan, nesnelerin kulllanımı ve nesneler tarafından kullanımın, *hem* birim, *hem de* bütün için en işlevsel, en yaratıcı kombinasyonudur. İki taraf da kazanır: Birimin gücü, özerkliği ve içeriği artarken, bunun bütüne yansıması karmaşıklık düzeyinin yükselmesidir. Bu, bütün için bir anlam ifade etmeyebilir; ancak gerek bireysel gerekse ortak-kültürel düzeyde insanlık için, hele ki onun taşıyıcısı olduğu bireysel ve ortak bilinç için çok önemlidir.

Tahir M. Ceylan, kitabında bize içerisi ve dışarısından ve aralarındaki ilişkiden söz ederken, insanın dünya içindeki yerini, şekillenme sürecini, ilişkilerinin niçin ve nasılını anlatıyor. Bu insana/insanlığa dair bir kurgulama: Kulak verelim...

M. Bilgin Saydam

Evrimsel olan güç verir. İnsan içinde ne kadar eskiye ait iz taşırsa, bir dengeye o kadar hızlı ulaşır, yolunu çarçabuk kateder. Çünkü bu durumda organizma enerjisini dağıtmış değildir, doğduğunda taşıdığı gücü, nesneler dünyası gibi sarsıcı bir alanda fazla kullanmadan hedefe doğrultur. İlkel kabilelerde yaşamın sakin geçtiğini, az sevinen, seyrek üzülen insanlara rastlanıldığını, her kabile üyesinin yanındakinden az farklılaştığını ve ortak bir güdüyle herkesin bir elin parmakları gibi birbirini tamamlayarak yaşadığını anlatır antropologlar.

Bu tamamlanma ne yolla olmaktadır? Jung'un dediği gibi, "tüm insan eylemlerinde *a priori* bir faktör mü vardır." Bütün insanların biyokimyasal, fizyolojik özellikleri (küçük sınırlar içindeki oynamaları ihmal edersek) tümüyle aynıdır ve her biri dünya üzerine çıkmadan

önce neredeyse birbirinin kopyası sayılır. Yeryüzünde zaman geçirmeye başladığında insan, küçük farklar büyümeye başlar. Bu bazı demirlerin mala, bazılarının kürek, bazılarının da tüfek olması gibi bir durumdur. Dünya nasıl demiri farklılaştırarak kullanıyorsa, insanı da münevver, bağımlı, bencil hallere sokarak kullanır. Mala (yapmak) ve tüfek (yıkmak), insanın kullanımında, yalnızca gönüllü değil, bazen zorunlu olarak da birbirini tamamlıyorsa (yapmanın ve yıkmanın, birbirinin ardılı olarak birbirini tamamlaması), bencille bağımlının, saldırganla kaçınganın işbirliği de, özellikle bir münevverin varlığında felsefi temeller bularak gönüllü ve sıkı bir hale gelebilir.

İnsanın bireyleşmesi, kökteki ortaklığı gelişkin, verimli ve sürekli hale getirmek içindir. Üyeleri ne kadar farklılıklar yaratırsa, içinde kombinasyolar yaratan bütün, o kadar gelişkin hale gelir. Hepimiz aramızdaki farklılıklara odaklanıp, benzerlikleri oldum olası kaçırırız. Bir bebeğin büyümesini hatırlamakta fayda var: İlk üç ayda, bir eskimonun ya da bir zencinin çocuğu olsun fark etmez, her bebek 22-25 gr arasında kilo alır, dördüncü üç ayda bu 12-14 grama düşer. Her bebeğin doğduğunda kafa çevresi 34-35 cm'dir. Hangi kökten gelirse gelsin, bebek bir yaşına geldiğinde 6-8 dişi olur. Bütün sağlıklı bebekler hemen hemen eşzamanda, birinci ayda başını tutabilir, yedinci ayda oturabilir, sekizinci ayda sessiz harflerle heceler, 12-14 yaşlarında da ergenliğe erişirler. Aramızdaki farklar, bir masa taşırken, yükü önünden ya da ardından tutmakla birimizin sırtında, ötekinin göğsünde oluşmuş nasırlar kadardır.

Bu küçük farklılıkları büyüterek düşünce ve eylemlerimizi onlara odaklamak ihtiyacı o kadar yüksektir ki, dünyanın önemli keşifleri ve gelişme modelleri hep birbirimizin farklılıkları hakkında bilgilenmek, birbirimizi dinlemek, birbirimizi görmek, hissetmekle ilgilidir. Telefon, internet, yol, fotoğraf, sinema, gökdelenler, aileler, kulüpler, konserler, düğünler, toplu danslar, kahvehaneler... Hepsi aynı amaç içindir. İletişim en fazla ihtiyaç duyduğumuz şeydir. Aynen organizmadaki farklı organları birbirine bağlayan sinir lifleri gibi yollar, teller, telsiz iletim sistemleri bizi birbirimizden haberdar eder. Bu iletişimin çok azı ortak görev yürütmek içindir, daha çoğu hiçbir işe yaramaz görünen karşılıklı "çekiştirme" ile aramızdaki farkları silmek, homojeniteyi sağlamak, bütünlüğü korumak amacı güder.

Çekiştirme bir iş, bir görev yürütmeye karşılık gelmiyor ve ilk bakışta tamamen lüzumsuz görünüyorsa da, bedenimizde en küçük enerji kırıntısını bile tasarruf etmek için yağ üstüne yağ depolayan metabolik sistemimizden, tasarruf yönünden hiç de farklı çalışmaması gereken

psikolojik düzeneklerimiz, zihinsel enerjinin bu şekilde akıp gitmesine neden ses çıkarmamaktadır? Çünkü çekiştirme de olsa iletişim, aynen bedenimizdeki organlar gibi, birbirinin varlığını teyit etmek, birbiriyle uyum sağlamak, ötekinin varlığında kendi varoluşunu, yüzlerce küçük adımda ötekiyle eşduyumu ve bir oluşu hissetmek demektir.

İletişimde sihir taşı annedir. Annenin kurduğu düzenekler, beklentiler, toplumun içinde damar damar yürümüş etkiler, öykünmeler, eleştiriler, sevgiyi ele geçirmek ya da kaybetmemek yönünde koşuşturmalar, insanların arasında devasa boyutlarda şişen bir iletişim balonuna neden olur. Ortak benliği kaybetmemek, anneyi kaybetmemek biçiminde somutlaşarak hepimizi muazzam bir iletişim ağının içine yamanmaya zorlar.

Jung, anneleri ortadan kaldırsak yeryüzünde nevroz biter demişti, aslına bakılırsa evet, çocuklar kendi başlarına bırakıldıklarında (korunaklı ve ihtiyaç giderici bir ortamda) o kadar da anormal bir gelişim göstermemektedirler. Çünkü doğuştan, içlerinde taşıdıkları insana has *ortak bir yaşam gücü* vardır ve bu güç yeryüzünün bilinen, yaşam için en "doğru" ve "sağlam" gücüdür. Bu gücü yanılsatma ihtimali en yüksek nesne, bebekle en çok beraber olan annedir.

Annenin insan yaşamında temel öge olması, hepimizi büyütmüş olmasındandır; her birimizin az buçuk nevrotik bir yapı taşıması da yine bundandır. Nevrotik yapı temelde, müthiş potansiyeliyle yaşam gücünün anne gibi büken bir gücün altında boyunduruğa girmesinden kaynaklanır. Her birimizin aklında annenin gönençlik verici tarafının yanında bir de girift dehlizler halinde uzayıp giden, Jung'un, "yeraltına özgü karanlık" dediği ürkütücü bir tarafının bulunması, vakti zamanında onun bebeğin doğuştan getirdiği gücün boynuzlarını kırmasından gelir; kırık boynuzlar, çocuk tarafında kaybedilmiş mücadelenin kesin kanıtı olduğu kadar, onda kırılmaya dayanacak bir yaşam gücü varlığının da göstergesidir. Anneye yapışarak büyüyen erkek çocuklarında gösteriş tarzında bir erkeksilikle eşcinsel korkular geliştiğini biliyoruz.

> *Anne kompleksinin erkek çocuktaki tipik etkileri eşcinsellik, Don Juanizm, bazen de iktidarsızlıktır. Don Juanizm'de, bilinçli olarak her kadında anne özelliği aranır... Kızlardaki anne kompleksinin ise dişi içgüdüleri ya aşırı derecede güçlendirdiği ya da bunlara ket vurduğu saptamasıyla yetinelim (Jung 2009).*

Kadınlar, ortak yaşam gücünü bölüp dağıtan düğüm noktalarıdır, bütün kavşaklar gibi kural sahibidirler. Yaşam gücü yüksek anneler hiçbir zaman tam olarak adaletli değildir ve anayol ışıklarının tali yollara göre daha uzun yeşilde kalması gibi, desteklemek istedikleri güçlü oğul-

larına öbürlerinden daha fazla kaynak aktarırlar. Böylece yatırımlarını dolu yerlere yaparak kaynak dönüşünü garantiye alırlar. Anne, yaşamak ve yaşatmak zorundadır, o nedenle yeryüzündeki en gerçekçi (nesne dilini en iyi konuşan) ve aynı zamanda insanlar arasındaki dayanışmaya (ortak dile) en uzak yapıyı taşırlar.

Yaşam gücü kadın üzerinden ilerler, her kadın bedenini bölerek yeni yavrular yapar, yaşam gücünü onlara aktarır. Dolayısıyla bölünme (doğurganlık) kapasitesi yüksek kadınlar, yaşam gücüne en fazla sahip kadınlardır. Yaşam gücü düşükse bir kadında, var olan son gücü de kaybetmemek peşinde başarılı yönetsel düzenekler kurar. Aile düzenini sağlama almak, esnek kurallar üzerinden pragmatik bir işleyiş oturtmak bu düzeneğin bir kısmıdır. Bunu bilinçdışı korku ve çatışmalarını karşılayacak yeterince gücü olmadığı zaman daha da sert biçimde yapar. Bilinçdışı bir eros, kendini daima iktidar hırsıyla ifade eder (Jung 2009). Zenginliğini kaybeden işadamının politikaya soyunması gibidir durum. Zenginlik yaratamayanın, zenginliğin dağıtımında yer almak istemesinden doğal bir şey yoktur. Bölünme gücünü yitiren, ortak canlı (DNA)'nın bir uzvunu daha yaratma potansiyelini ve ortak benliğin somut temsilini kaybeden kadının, biyolojik olmayan yollardan kendi önemini muhafaza etme çabasıdır bunca yaptığı.

Anneler aracılığıyla kendini somut biçimde vareden yaşam gücü, hasta birinden kendini geri çeker, çünkü o kendini boşa kullanmak, yaşamın garanti olmadığı yerde enerji tüketmek istemez. Hastalık dindiğinde güç yeniden o kişiye akar. Demek ki hepimizin bağlı olduğu, canını taşıdığımız ortak bir yapı var ki, bize beklentileri doğrultusunda güç verir ya da gücü geri çeker. Bu yapının kendini algılayan, yönlendiren bir benliğinin olması gerekmez mi?

Jung, bilincin ancak bilinçdışının dikkate alınmasıyla var olabileceğini yazmıştı. Onun ortak bilinçaltından (collective unconsciousness) insanları birbirlerine bağlayarak anonimleştirmesinden ve de üstbenliğin (süperego) de sosyal bir yapı olarak, dolayısıyla bir ortaklık olarak tanımlanmasından sonra aradaki benliğin (ego) ortak bir yapı kazanmadan kalması düşünülebilir mi?

Günlük yaşamda gördüğümüz iç içe geçmişliğin, birbirine müdahalenin, birbirinin sınırlarına girmenin müsebbibi, aslına bakarsanız kültür falan değildir, doğrudan sahip olduğumuz bu ortaklık yapısıdır. Örneğin, evlilik ve aile yaşamımız. Evlilik önce çocuklar, sonra da kadınlar içindir. Eve, evliliğe önce onlar sahip çıkar. Böylece erkeğin dölleyici kapasitesini bir dişiyle sınırlı tutarak, kendilerine dayalı soylar yaratırlar. Kadınların kurduğu bu düzen, yeryüzüne olumlu yönde önemli değ-

şiklikler getirmiştir. Örneğin uygarlığın, tekeşlilik nedeniyle bastırılmış duyguların, hep aynı eş sebebiyle kanıksanmış ve kendine yön arayan arzuların dolaylı yollardan ifade edilip, açığa çıkartılmasıyla geliştiğini söylemek yanlış olmayacaktır.

Öte yandan annelerin erkek çocukları elinde tutmakta direnmesi, uzun yıllar oğlanların cinsel korkularına, evlilikte başarısızlıklarına neden olurken, kızlar da, anneleriyle yaşadığı çatışmayı, kurdukları yeni aileye taşırlar (gelin-kaynana çatışması). Bu çatışmalı ortam besleyici bir çorba gibi, en yaratıcı yönlerimizi ortaya çıkartan zengin bir besi yeri işlevi görür.

Evrenin en girift labirenti olan ruhun biçimlenmesinde annenin rolü büyüktür. Anne şekil vericidir, herkesi ve her yeri kendi istediği şekle sokar. Onun yaşamı, bu hâkimiyeti kurmak ve yaşatmak çabası içinde geçer. Alıp götüren bir ruha, kökleri derin bir canlılığa sahip olarak anne, yaşamın her alanında düzenleyici bir rol oynar.

İnsan kendinin olmayan iki şeyden oluşmuştur: Babanın spermi, annenin yumurtası. İnsan hep kendinden bir önceye, bir önceki de daha önceye aitse, birey olarak insanın kendine ait olmadığı söylenemez mi? Bireyin, içinde kendine yabancı şeyler taşıdığı aşikârdır. Takıntılı, zorlantılı (obsesif kompulsif) hastalar, kafalarından yabancı düşünceleri atamadıklarını söylerler. Örneğin, eşine bağlı bir adamın aklından geviş getirir gibi, "aldatır mıyım, aldatmaz mıyım" düşüncesi geçer. Bunu kişinin, tümüyle kendisinin ürettiğini söyleyemeyiz. Ya da bazı insanların, özellikle depresyona yatkınlık gösterenlerin, benliklerinin üzerine bir savcı oturmuş gibi ısrarla kendilerini suçladıklarını görürüz. Hastalar düzelse bile takıntıların tümden geçtiğini, suçlamaların büsbütün ortadan kalktığını söylemek kolay değildir. İnsanın içinde kendisinin hâkim olamadığı, dolayısıyla kendisine ait olmayan yabancı şeyler, tanımadığı güçler vardır.

Peki bu güç nereden gelir? Bu bileşmenin gücüdür. Tek tek hücrelerimizde olmayan, fakat hücrelerimiz birleştiğinde ortaya çıkan bir güç... Taneler, bileştiğinde kendilerinde olmayan bir güce sahip olur. Onun gibi küçük küçük güçlere sahip tek tek insanlar, birleştiklerinde kendilerinde olmayan ek bir güç sahibi olurlar, dağıldıklarında ise gücü yeniden kaybederler. Tek tek hücreler halinde ulaşılamayacak devasa organizasyonlara milyonlarca hücrenin bileşiminde bir organ oluşturarak ulaşırlar. Bir organın, bir hücreye göre gördüğü işlev, taşıdığı güç, tartışılmayacak boyutlardadır. Yüz trilyon hücrenin devasa bir organizasyon olarak insanı yaratması, en küçüğünden en büyüğüne kadar farklı organizasyonları (proteinlerden organellere, organellerden hücrelere, hüc-

relerden organlara) müthiş bir sistematik içinde bileştirmesiyle mümkün olur. Başka bir açıdan atomların birleşip oluşturduğu moleküllerin parçalanmasıyla açığa çıkan inanılması güç enerji, bileşimin yarattığı olağanüstü potansiyeli anlatmaya yeterlidir.

İnsanın, mükemmel bir bileşim olduğunu tekrarlamaya gerek duymuyoruz. Mükemmel derken kastedilen yüz binlerce proteinden oluşmuş hücrelerden ve milyarlarca hücreden oluşmuş organların yapıtaşlarının ne kadar fazla olduğunu bildirmek değil amaç, aynı zamanda bunların işlev görürken birbirinden tümüyle farklı davranabilmesi ve yine tamamen faklı biyolojik ritimlerde kendilerini yenileyebilmeleridir. Dolayısıyla benzer görünen çoğu yapıtaşının birbirinden ne kadar farklı olduğunu ve neredeyse yapıtaşları kadar farklılık olduğundan hareketle bunların bir araya gelmesinde neredeyse hesaplanamaz kombinasyonlarla karşılaşıldığının ve organizasyonun kendi başına yürüyemeyecek derecede karışık bir hal aldığının görülmesidir önemli olan. Bu, muhtemelen evrendeki en üst düzey bileşimlerden birisidir. Bu bileşimin elbette ki bir gücü vardır ve bu güç en basit haliyle bedensel engelli bir insanın yaşama tutunuşunda apaçık görünür durumdadır; eğer elimizde psikolojik bir ölçüm aracı olsaydı, bu gücün sonsuza yakın olduğunu rahatlıkla söyleyebilirdik.

İnsanın bedensel gücü nasıl kimyasal bir bileşimde ise, benlik gücü de insanlık bileşimine aittir. Jung'un *ortak bilinçaltı* olarak tanımlayıp orada bıraktığı bu potansiyel, asıl ve fakat gizil olarak kendini benlikte gösterir. Benlik ortaktır ve gücünü başka insanlarla olan bileşimden alır. Ortak benlik, en somut biçimiyle DNA aracılığıyla aktarılır. DNA bizi önceki kuşakların bir ortalaması olarak yaratır. Biz ebeveynlerimizin çocuğu olarak doğarız belki ama onların toplamı değiliz, bütün bir insanlığın ortalamasıyız. Hem annemizin hem de babamızın kendi anne ve babalarının yaklaşık olarak toplamı olduğunu düşünür ve bunu ilk kuşaktakilere kadar geriletirsek, her kişinin kendinden önce yaşamış insanların dik ortası (mutlak ortalaması) olduğu açıkça görülür. O yüzden taşıdığımız benlik, insanlığın taşıdığı ortak (ortalama değil) benliktir ve kökleri bizde, türümüzde değil, canlının başlangıcındadır.

Her insan sevinmek için de, üzülmek için de olsa yanında insan arar, onun aradığı, kendini tamamlayan kendisidir. İnsan arayan kendini arar. Telefonla konuşarak, yollar aşıp kavuşarak ne kadar fazla insana ulaşırsa kişi o oranda kendini tamamlamış olur. Birbirimize kızsak, birbirimizden nefret etsek bile, aynı şehrin içinde birbirimize yapışık yaşama güdümüzün kontrolünden çıkamayız.

Birbirine yapışıklık doğal olarak, az sayıdaki başka bazılarıyla da ayrılığı zorunlu kılar. Neredeyse tamamen aynı kimyadaki kişilerle ilgili hepimiz, sahte idealleştirmeler yaparak, gerçek dışı kötülemelerde bulunarak onlardan uzak kalmanın gerekçesini oluştururuz. Mitler bunun için vardır, ama bu sahte gerekçeler insanı birbirinden uzak tutmaya yetmez, önünde sonunda insan yeniden birleşir. İnsan uzak duramaz, birimiz ötekinin kuyusu, öteki berikinin dağıdır. Yaklaştığımızda birbirimizi çekeriz, öteki berikinin kuyusuna düşer, beriki ötekinin dağına çıkar. Liderler bile, çapına göre farklı sayıda takipçisini kuyusuna düşürerek ilerler.

Kuyusuna düşme ihtimali yaşadığımız herkesi ya idealize ederiz ya da ona karşı nefret duyarak yutulmaya karşı direniriz. Jung, "birini idealize etmek, kötülükten korunma isteğidir" demişti (2009). Yalnızca idealize etmek değil, nefret, korku ve intikam gibi fazla olan her duygu korunmak içindir.

Yutulmak, insanların arasında, aynen böceklerin dünyasında olduğu gibi gündelik bir işlemdir. Ortak benliği eş olarak taşıyor olmak, insanları iç içe girişli, birbirinin yerine geçişli, birbiriyle bitişmeli yapar. Ortak benlik kendi yararını düşündüğünde, insanın yararını düşünmez. İnsan onun için, kendi adına yaşam deneyimleri edinip bunu bilgiye çeviren, benliğe ait parça, kendinin uç beyidir. Bu beylerden birinin yerine ötekinin geçmesi, birinin palazlanıp ötekini yutması, daha fazla bilgi üretecekse istenen bir şeydir. Hatta uç beylerinin kendisi bile bazen yanındaki tarafından özellikle yutulmak ister. Suyun üstünde kalmış, birbirine sorunsuzca katılan, birbirini yutan, birbirine yutulan hava kabarcıkları gibi. Çok güçlü birinin yanında duran ona sığınır, cinayet anında son dakikada maktul, kendini caniye bırakır, işkence gören işkencecisine bağlanır. Öldüren de ölen de, işkence gören de, eden de aynı ortak benliğin taşıyıcıları olduktan sonra önemi kalmamakta, insan kendinden olanlara karşı direnmeyi bırakmaktadır. Bu intihar için de böyledir, insan, içinden gelen ölüm arzusuna direnmekte, fakat bir süre sonra ona kendini bırakmaktadır. Ortak benlik söz konusu olduğunda insanın kendini intiharı isteyen tarafına bırakmasıyla, canisine bırakması arasında fark yoktur. İki durumda da ölen "ben", öldüren "ben"dir.

Ölümden bahsedince, reenkarnasyonda da iddia edilen, bilindiği gibi aynı ruhun zamanla farklı bedenlerde ortaya çıkmasıdır. Gerçekte bu tekrarlayanın ortak benlik olarak hissedildiğini söylemek yanlış olmayacaktır. Burada ortak benlik işareti olarak söz konusu olanın, faklı bedenlere doğru ruh göçü olmasını kabullenmek değil, bir grup insa-

nın farklı bedenlerde aynı ruh yapısının sonsuz biçimde tekrarlamasını düşünebilmiş olmalarıdır. Bazı yüzer gezer düşünceler, aslına bakılırsa o kadar da bir rotası olmadan yüzen, bir yolu bulunmadan gezen düşünceler değildir ve hepsi hissedilen ama adı konulamayan gerçeklerin üzerine oturur. Ortak bir benliğin varlığını belli belirsiz hisseden sezgisi yüksek birisinin, insanı ayrı ruhlar olarak kabul ettiği durumda, ruhlar arası ortaklığı anlatmasının olabildiğince somut şekli, en soyut kavramlardan birisi olan *reenkarnasyon* üzerinden olabilirdi.

Öte yandan, aynı ailede kuşaklar içinde birbirini tekrarlayan kişiliklerin ortaya çıkmasının nedeni reenkarnasyon değil, birinci kuşağa ikinci kuşağın pozitife negatif olarak, ve üçüncü kuşağın da ikinci kuşağa yeniden negatife pozitif olarak uyması sonucu birinciyle üçüncü kuşağın pozitifte eşitlenmesidir. Alkoliklerle ilgili bir örnek açıklayıcı olabilir. Ağır alkol kullanımının genetik yüklülük yanında sosyal ve kişisel etmenlerden de kaynaklandığını biliyoruz. Bir baba genetik yatkınlık nedeniyle alkolik olduğunda, alkolün yıkıcı etkilerini yakından gözleme imkânı bulan oğul, genetik yatkınlığı olmasına rağmen alkol kullanmaz ve kendini alkolle savaşa adayabilir. Fakat bu sefer, sorumluluk duygusu yüksek bu kişinin oğlu alkolün yıkıcı etkilerini yakından görmediği için, kendini genetik yatkınlığa teslim eder ve alkolik olur. Böylece birinci ve üçüncü kuşak birbirine benzerken, ikinci ve dördüncü kuşakta birbirinin tıpkısı olacaktır; doğaldır ki bu, reenkarnasyonla yeniden ve aynı şekilde var olma değil, ortak malzemenin (benliğin) değişen koşullara göre öyle veya böyle görünebilmesi, öyle görünenler bir kalıpta aynılaşırken, böyle görünenlerin de başka bir kalıpta aynılaşmasıdır. İnsanlar aynı ontogenetik yapıya sahip oldukça, onların her biri aslına bakarsanız birer fenokopi olmaktan öteye seyrek geçerler.

Jung, ilkel insanda ruhun kaçıp gitmesi, bedenden çıkması diye bir durumdan bahsederken ilkel insanın ruhunu kaybettiğini ve sonra geri kazandığını ifade eder (2009). Ruh sanki bir kılıf içinde insanda şişinekte, ona hayat vermekte, sonra geri çekilmekte, kendi asıl yatağına dönmektedir. Ruh kaybından Jung, somut, elle tutulur bir boşluğu anlatır. Eğer ruh, bir kayboluyor, bir geri geliyorsa, bunun yukarıda bahsedildiği gibi, kaybolduğunda girdiği, döndüğünde çıktığı ortak bir havuzunun olması gerekir.

Nasıl suyu içtiğimizde içimize hep birlikte sodyumu, potasyumu, kalsiyumu alıp yerleştirirsek ve her birimizin içinde elektrolitlerin geçeceği özgün delikler varsa, onun gibi hiç tanımadığımız birisinin çığlığını duyduğumuzda da, her birimizin içinde çığlık sahibinin yüreğindeki yaranın aynısı açılır. Yarayı aynı şekilde açan, aynı elektrolitlerin

aynı deliklerden geçmesi, aynı hormonların aynı alıcılara ulaşması, aynı elektriğin aynı sinirlerden akmasıdır ki, bu işlemin yarayı taşıyanda da, izleyende de aynı şekilde olmaması için bir neden yoktur. O yüzden içimizde, bizim için tanıdık olsun, olmasın, yeryüzünde doğan her çocuğa, yaşayan her adama ve kadına karşılık gelen bir yer vardır. O yüzden gelişmek demek, kendinde derinleşip, içinde kendinden başkalarını bulmak demektir, çünkü kendini bu yolla anlayan insanı, insanlığı anlar. Dünyayı dolaşmak, insan tanımak elbette gelişmeyi hızlandırır, ama bu daha çok, içimizin kopyasını dışarıda görerek ve bu yolla içimize vâkıf olmaya dönüşerek gerçekleşir.

Evrenin kuruluşu nasıl maddenin küçük birimlerinin sonsuz tekrarıyla sağlanmışsa, insanın iç kuruluşu da dış birimlerin (nesne alt birimlerinin, örneğin potasyum, amino asitler vb.) uçsuz bucaksız tekrarıyla gerçekleşmiştir. Dışarısı, okyanus dalgaları gibi tekrarlanır ve kıyıda onu karşılayan bir kalker taşı gibi her birimizin içinde sayısız gözenek açılır. Ondaki gözeneklerle, sizdekilerin her biri, ardındaki dehlizlerin şaftı farklı olsa da birbirini karşılamaktadır, çünkü hepsini aynı dalga yaratmıştır, üstelik enerji (ortak benlik) ve malzeme (nesne) de aynıdır ki, bu durum, gözenekleri birbirine tam olarak eş yapar. O nedenle o, sizdeki dehlizleri de kendi dehlizi olarak görmelidir, sizinkiler, onun sizde kalmış tarafları olup, onu sonsuz yapan varyasyonlardır. Eğer böyle olmasaydı, nasıl bir komutan binlerce askeri kumanda edebilir, bir vaiz yüzlerce inanana vaaz verebilirdi? Biz birbirimizde devam eden şeyleriz.

Kitlesel coşku, insanın kendi çoğulluğunu gördüğü en somut olaydır. Nasıl insan bir kanyonda çıkardığı sesin defalarca yankılandığını işitir ve kayaların sesini tekrarlamasının sihrini hissederek ürperirse, bir kitlenin içinde haykırdığı sloganın hemen yanındakiler ve dahi çok uzaktakiler tarafından tekrarlandığını görüp, başkasının içinde de kendine ait gözenekler bulunduğundan şüphe duyar. Bu yanındakilerde de oldukça, herkesin aynı şüpheyi duyduğu yerde şüphenin birden tebessümle bilgiye çevrilmesine bağlı olarak, kitle hızlıca herkes için genişlemiş bir "ben" duygusuna doğru sınırlarını genişletir; herkesin aynı duyguyu duyduğu yerde sınırlar anlamını kaybeder ve "ortak ben = biz" duygusuna ulaşılır.

Tek başına "ben" duygusu "sen"den oluşur. Birileri bize "sen" dedikçe biz de "ben" oluruz. Bizde en başında "ben" duygusu yoktur. Kendimizi annenin devamı hatta organı (bütün büyük organlar annenin ana damarlarından bir yan damar alarak beslenir) olarak görürüz, göbek kordonu (placenta) bizi annenin devamı yapmak için çok yeterli özel bir damarlar bütünüdür [Annenin organı olmak metaforu, anneye çok

geniş bir anlam yüklediğimizde metafordan öte gerçeğin kendisi olur. Anne ortak benliğin uçlardan doğru bir genişleme aracı, bir manivela kabul edilirse, yani varoluşsal bütünlüğünün içine genişletme, ekleme, büyütme, şişirme özellikleri, aynen sindirme, düşünme, görme özellikleri gibi ilave edilirse bebek annenin organı olur. Anne ortak benlik için tek ilerleme (yeni uçlar meydana getirme) aracıdır. Bu nedenle ortak benliğin mutlak koruması altındadır ki, bunu ona özel bir kutsiyet yükleyerek sağlar.]

Benliklerdeki ortaklığı gösteren en somut örnek psikolojiden verilebilir. İnsanın kullandığı en gelişkin savunma düzeneği olarak "*yüceltme*" bilinir. Bu düzenekte kişi, yetersizliğini başkalarını yeterli hale getirerek giderir. Örneğin kısır bir erkek, doktor olup bevliye ihtisası yaparak başka kısır erkeklere yardım eder, onların çocukları olmasını sağlar. Böylece başkalarının çocuklarını kendisinin doğurtmasıyla, kendisi bir çocuk sahibi olması arasındaki farkı ihmal ederek onları kendi çocuğuymuş gibi görür. Ya da parasızlıktan okuyamamış bir işadamı, eğitim vakfı kurarak fakir aile çocuklarını okutmaya koyulur. Burada apaçık görülüyor ki, kişi eksikliğini başkaları üzerinden gidermektedir. Bunun böyle olması doğaldır, çünkü ortak benliğimiz, birimizin organını ötekinin yerine geçirmek gibi, birimizin sorununu ötekinin sorunu, birimizin yetersizliğini ötekinin yetersizliği haline getirebilir. Başkalarının geleceğini kendi geleceği yerine koyabilir. Çünkü içimizde, her bedeni ve ruhu kendi bedeni ve ruhu olarak görmeye yatkın bir yapı vardır.

Ego savunma düzenekleri içinde *yansıtmalı özdeşim* denen bir düzenek vardır. Babanızı, annenizi ya da ablanızı olduğu gibi değil de olmasını istediğiniz gibi görüp, kurduğunuz o hayalle özdeşim oluşturursunuz. Böylece kendinizi başkası üzerinden, başkasının üzerinde kurduğunuz hayal üzerinden yeniden "yapar"sınız. Burada soru şudur: Neden kendimiz için bir hayal kurup, onun üzerinden kendimizi şekillendirmeye çalışmıyoruz da, bir başkası üzerinden, hatta o başkasının hayali üzerinden kendimizi değiştirmeye çalışıyoruz? Kendimiz için bir hayal kurmak ve onun içini doldurmaya çalışmak, başkası için kurulan hayalin içini doldurmaya göre, daha fazla kontrolümüzde olan, istediğimiz bir durum olmalıdır. Ama öyle olmuyor da başkası için kurulan hayalin üzerinden gerçekleşiyor kendimizin inşası. Çünkü benliğimizin kuruluımu ancak bu şekilde olabilir de ondan, başkası bizi yapar, biz başkasını yaparız, hatta sadece kendini yapmak konusunda değil ama kendini tedavi etmek anlamında da başkası önemlidir, terapist hastasına, "başkasına yardım et düzelirsin" der.

Histerik Özdeşim; bireyselleşmenin zayıf kaldığı toplumlarda yaygın olarak görülür. Örneğin, kendinin yeterince güzel olmadığını düşünen bir kız, çok güzel bulduğu hasta bir kızın öksürük nöbetleriyle özdeşim kurar. Psikiyatristler bunu, "onun kadar güzel mi olmak istedin, peki o zaman al sana o kızın başına gelen ceza" diyerek açıklarlar. (Fenichel, 1945) Yapılan şey, onu taklit ederek onun yerini almak eylemidir (onun en kötü hallerine sahip çıkarak, kimsenin "hayır sen o değilsin" diyemeyeceği halleriyle aynılaşarak, dolaylı olarak en güzel hallerin de kendisiyle aynılaşması gerektiği sonucuna ulaşılmasını sağlamak). Bu, bireyleşmenin zayıf olduğu, büyüsel beklentilerin yüksek olduğu toplumlarda zihinsel olarak mümkündür: Onun gibi öksürerek o olmak beklenir. Beklenen şey, onunla özdeşleşmek değildir, onu yerinden çıkarıp, onun yerine yerleşmek, yani o olmaktır. Gerçekten de bu kişiler yerine yerleştikleri kişiyi görürlerse, ona karşı hayranlık değil öfke duyarlar. Eğer bu bir özdeşim olsaydı, hayranlığın yerini öfke almazdı. Ortak benlik böyle bir şeydir, insanlar birbirinin yerine geçme fantezisi geliştirebilir ve de birbirinin yerine geçebilir, ortak olan bir şeyde yer değiştirme kolay olduğu kadar, haktır da! Aynen bir yapı kooperatifimizin olması ve fakat tamamlanana kadar hangi evin bize ait olduğunun belli olmaması gibi bir durumdur bu. Kuralar çekilir, herkes evine yerleşir, beğenmeyenler birbiriyle yer değiştirir. Bir ömür boyu oturacağımız ev, kura gibi son derece basit bir işlemle belirlenir, o kooperatifte olduktan sonra, o evde ya da bu evde oturmak önemli değildir çünkü. Kooperatifte olduğu gibi benlikte de yer değiştirme hakkının olması, benlikte de ortaklığın bulunmasındandır. Benlik ortak, kişilik değişkendir, çünkü önemli değildir. Hepimiz hayatlarımızı tamamlanmamış bir kooperatifte tamamladığımızın son tahlilde farkına varırız.

"Başkasının Ben"i

Biz, "başkasının beni"yizdir. (Uygur, 972). Husserl, başka beni, insanın, herkes için ortak bir temel olarak konumlanan doğayı, çevresel, kültürel yapıları uzaklaştırdıktan sonra geride kalan ve egonun öztemelini kuran *primordial (ilk başlangıçta var olan) alana* yerleştirir. Bu demektir ki, başkası dediğimiz şey, varoluşumuzdaki ilk çekirdeğe kadar iner. Böylelikle Husserl, ilkin, başkasını deneme intentionalitesinin (maksadının) ne denli asıl, ne denli özden bir "intentionalite" olduğunu belirtmek fırsatını bulmuştur (Uygur, 1972). Buradan anlıyoruz ki, bizim için başkası, kendimiz kadar asıldır. O zaman içimizde, varoluşumuzun ilk çekirdeğinde *primordial* anlamda başkası oturuyorsa biz bir ortaklığızdır. Varoluşumuz başkalarıyladır, "ben" onların üstüne onlar aracılığıyla

ikincil olarak gelir. Sonraları bu "ben" başka *primordial* alanlara girerek "başkasının beni"nin yapımında yer tutar, ortaklıktan gelir, ortaklık kurar. Jung'un dediği gibi, insanın zatı, asıl olduğu şey değil, başkalarının ve kendinin, olduğunu düşündüğü şeydir. (2009)

Husserl, "başkasının beni"nden başkasının bedenine geçerken bir yanlış yapmakta ve başkasının bedenini başkasının beni gibi *primordial alan*'a yerleştirmemektedir. "Başkasının bedenini bana veren nedir" sorusuna Alman filozofun verdiği cevap, "kendi bedenim" şeklindedir. Halbuki kendi bedenim, başka bedenden önceyse, bedenimden, başkasına ihtiyaç duymadan çıkardığım bir "ben" olmalıydı ve bu "başkasının "ben"inden önce gelmeli, ondan daha başka olmalıydı. Kendi "ben"ini algılamak için başkasına ihtiyaç duyanın, bedenini algılamak için de başkasının bedenine ihtiyaç duyması olağandır. Nitekim, anne karnındayken anneyle doğal bir bütün olan, dolayısıyla annesinin bedeninin devamı olan bebek, doğumdan sonra da emzirme döneminin ortalarına kadar ayrı bir beden olarak ortaya çıkmaz, o nedenle de kendini ayrı bir bedene sahip olarak algılamaz, çünkü hem bedenler ayrılmamıştır, hem ayrılığı algılayacak "ben" oluşmamıştır. Memenin yerine biberonun geçmeye başlamasıyla beden ayrılığı gerçekleşir ve bebek ayrı bir beden olarak önce annesinin bedenini algılar (annenin sesinin uzaktan ve yakından farklı gelmesi, uzak görüntüsünün başkalaşması vb). Dolayısıyla o, annenin bedeni ayrıldığında geride kalanı kendi bedeni olarak bilir, varoluş çekirdeğindeki başkası uzaklaştığında geride kalana "kendim" der. "Ben" dediğimiz yapı, başkası bizden uzaklaşırken geride bıraktığı yankının toplamıdır. Hepimiz bizden ayrılanların bizdeki izleriyle büyürüz: "Benim babam senin babanı döver", "annem rahmetli şöyle derdi", "gitgide babama benziyorum." İnsan geride kalandır, terk edilmiş olandır, artıktır. Bu nedenle de yalnız kalamayan ve muhtaç olandır.

Ortak benlik ve ortak canlıdan ileriye atılan nesne benliğim ve bedenim yaşamı dener, keşfeder, bilgiyi DNA'ya aktarır, ortak benlik ve ortak canlıya katmak üzere geri gönderir, işi bitince de gider. Ortak benliğin amacı, insanı gelişkin bir yapı (daha bozulmaz bir denge) halinde örgütlemek peşinde bilgi toplamaktır. Enerji dolu, çalışkan ve fakat dünyayı tanımayan, bu nedenle muhtemelen buraya yabancı, büyük ve ortak bir yapıyla karşı karşıyayız.

Jung, grupla özdeşim yapan bireylerden bahsederken ortak ruhun tek tek kişilerin ruhsal düzeyinin altında olduğunu, hatta grup çok büyükse bunun bir hayvan ruhuna bile dönüşebileceğini söyler. Jung'un işaret ettiği nokta, bizim söylemimize şu yönde bir temel vermektedir: Ortak benlik, ilk halinden bu yana giderek gelişen, genişleyen bir ben-

lik haline, verdiği uçların yetkinleşmesi, bireyleşmesi ve buradan ortak benliğe aktarılan bilginin büyümesi sayesinde gelmiştir. Ortak benlik, başlangıçta muhtemelen tamamen güdülerle hareket eden bir sürüye aitti, bireyleşme ve yaratıcılık ortak benliğin hazinesini zenginleştirdi.

Ortak benliğin bireyleşmeye izin verdiği sırada, tek tek kişilerin ortak benlikten kopmaması için sıkı ahlaki değerler getirmiş olması pek mümkündür. Dikkat edilirse sorumluluk duygusu ve benzeri ahlaki değerler bütünüyle kendinden başkasını, toplumu, ortak benliği korumaya dönük yapılardır. Buna karşılık "sadece kendine karşı ahlaklı ol" diyen öğretiler ortak benliğe hizmet etmediği için tutmamaktadır. Halbuki biz ayrı birer yapıysak, en gözde ahlaki öğretilerin, "kendi çıkarın için her şeyi mahvedebilirsin" ilkesini kaide edinmesi gerekirdi. Hoş, bir grup insan çoğu zaman bu yönde davranmaktadır, ama bu onların ortak benlik sezgisine kapalı, yeterince derinliği olmayan yapılar olmasından kaynaklanır, kendinde derinliğine bir içgörü geliştirmiş her insanın ayağının ortak benlik zeminine bastığını görürüz, doğal zemin odur, derinde nesne kirliliği yoktur çünkü.

Ortak benlik, bireyleri ayrılmalarına izin verdiği ilk anda, kendine bağlılığın ahlakıyla donatır. Köyden şehre gelen göçmenlerin kazandıkları paraları daima köylerine göndermeye çabalaması, özel günlerini sürekli köyde geçirmeye çalışması bu ahlaki öğretinin tezahürleridir. Hatta bazı insanlarda var olan takıntıları, örneğin, katilin suç mahalline dönmesi, hırsızın bazen çaldığını durup dururken itiraf etmesi, evlilik mahremiyetini bozmaktan kişinin, suçluluk duygusuna düşmesi ortak benliğin insanın içindeki, nesneden kısmen uzak kalmış uzantılarına bağlanabilir. Bu şekilde bakarsak, her birinin ayrımına varacak bir bilinci olduğu halde, çoğu zaman yaptıklarının farkına varamayıp, kendi aleyhine (ortak benlik lehine) bir yaşam tutturduğunu söyleyebiliriz. Fedakârlık gibi duygular, intihar gibi olaylar tek kişi dikkate alınıp bakıldığında o insanın zararınadır ve açıklanamaz durumdadır, düşünce alanına ortak benlik sokulduğunda açıklanamaz olanlar açıklanır olur. O yüzden insanı yaşarken, nesne benliği güdümünde görünür, ama aslında ondan çok, ortak benliğin hedefleri doğrultusunda ilerler.

Husserl'in "başkasının beni" olarak kendi benliğimizin ayırdına vardığımızı söylemesi dikkate değer bir saptamadır. Bu saptama, burada ifade edilen ortak benlik güdümünde "nesne benliği" oluşumuyla ilgili varsayımla iki noktada kesişmektedir. İlki, her kişinin benliği başka kişilerin güdülemesi ve işaretiyle ortaya çıkar saptamasıdır ki, bu nokta Husserl'in farkında olmadan, bütün "başka benlerin" dip noktada ortak benliğe bağlı olduğunu ve bu nedenle birbirlerini üst bir noktada be-

lirlediğini dolaylı olarak kabul etmesidir. Dipte birleşmeyenlerin, üstte birbirlerini belirlemesini zorlayacak içsel bir kuvvet bulundurmaları güçtür çünkü. İkincisi, ortak benliğin önceki uçlaşmalarının, sonraki uçlaşmaları hızlandırmak amacı da güderek (babaların oğulların, dedelerin torunların önünü açması), nesnelerle süratle ilişki kurup, bedenlerinin nesneler düzleminde şekil alarak kendi soyutunu yaratacak olgunluğa ulaşması ve nesneleşmiş bedenden, soyut düzlemde türev bir "benlik" yaratılmasının dürtüklendiği noktadır. Her uç kendi örneğine sahip olarak, başkasının (başka ucun) benini, o başkasından önce tanımlar; daha başkasının bedeni az buçuk nesne olarak doğmuş, ama "ben"i henüz türetilmemiş aşamadayken, o başkasına kendi beninden edindiği deneyimle "sen" der ve onun "ben"ini, o başkası kendiliğinden türetmeden ona ezberletmiş olur, zamanla bu ezberin içi, bedenden gelen bilgilerden türetilen bütünlüklü bir "ben" bilgisiyle doldurulur. Bizim "ben"imiz, bir ortaklığın "sen"idir ve eğer bu, ortak bir ağzın tanımlaması değil de, tek tek kişilerin başka başka tanımı olsaydı, elbette her "ben" için binlerce "sen" olurdu ve o "sen"lerin yansıması olarak her kişinin kendini algılaması sonucu en azından onlarca (binlerce demiyoruz, çünkü kişinin kendi bedeninden gelen nispeten sabit bilgilerden türettiği "ben" kavramının bu geniş boyutu kısmen düzeltip daraltacağını farzediyoruz) "ben" olurdu. [Buna rağmen, "çoğul kişilik bozukluğu" dediğimiz bazı kişiliklerde birden fazla "ben" olduğunu biliyoruz, muhtemelen bu kişiler ortak benliğin sabitleyici ögesinden kurtularak tamamen nesne tarafına geçmiş (öznesini yitirmiş), bu nedenle de, her ilişkide bulunduğu nesnenin "kalıbında" "köksüz" ve "yalancı" bir "ben" oluşturmuş yapılardır. Nesne benliğinin nesneler aracılığıyla kurulması aşamasında, oluşan yapının içinde ortak benlikten ve nesnelerden izler taşıyan bir amalgam olarak tanımlanmasının altında yatan neden budur, nesne benliğinin amalgamöz bir yapı olmaması durumunda nesne karikatürü haline geleceği açıktır.] Sonuç olarak insanın, "ben" konusunda başkasını öğretmen tutması, ancak başkası aracılığıyla bir "ben" edinmesi, kendi "ben"ini başkasında kuluçkaya yatırması, başkasını kullanarak ışıklandırması, o başkasının da aslında "sen" değil, "ben" olmasından kaynaklanır. Biz başkasına "sen" derken, ona apayrı birisi olarak "sen" demeyiz, apayrı görünen "sen"deki "ben" anlamında "sen" deriz; "sen" olarak bana görünen yapının içindeki "ben" (ortak ben:ortak benlik) olan, dışı nesnelerce "sen"e çevrilmiş, içi "ben" kalmış yapı olarak "sen" deriz.

*

İnsan bireysel yaşama tutunamadıkça psikolojik gelişim çizgisinde gerileme gösterir. İş hayatında başarısız olan bir adamın birden anne rahmindeki gibi dizlerini karnına çekip, yorganın altına girdiğini, bebeksi sesler çıkardığına tanık oluruz. İleride, bireysellikte enerji kaybeden geriye gelip, ortak benlikten yeniden bu enerjiyi alma yoluna gider. Çünkü onun içine doğru geriledikçe enerjiyle temas artar, içimize bir sürünün ortak gücü dolmaya başlar.

Bir söz vardır; "yalnızlık Allah'a mahsustur" der ve bu sözle insanlar, sağlıklı bir kişinin toplumdan kopmaması gerektiğine inanırlar. Aynı gerekçeyle geride kalana yardım edilir, ileri gidense geri çekilir. Çünkü ortak benliğin içindeki kişiler, benliğin, bir dağınıklık göstermeden ilerlemesi durumunda ancak kuvvetini koruyabileceğine inanır. O yüzden, ortak benliğe bağlılıkla kalite iyi derecede sürdürülemez belki ama yaşam garanti edilir. Jung, harika bir saptamada bulunmuştur: Kendini aksakallı dede şeklinde gösteren ruh masallarda göründüğü oranda rüyalarda da görülür ve bu durum sıklıkla hemen her kişide az çok ortaya çıkar. Jung haklıdır, çünkü iki durumda da aksakallı dedenin ortaya çıkışı ortak benlikten (Jung'a göre ortak bilinçaltından) kopup gelerek olur ve her bilince eşit olarak dağılır.

Jung'taki ortak bilinçaltı yaklaşımıyla Freud'daki süperego kavramını birleştirdiğimizde, bu bileşim bize zorunlu olarak ortak benlik kavramının kapısını açar. Çünkü bilinçaltının ortak olduğu, üstbenliğin, ortak bir yapı olan toplumu yansıttığı yerde benliğin (bir yerde egonun) tek kalması düşünülemezdi. Alttan ve üstten ortaklığa zorlanması benliği de ortak bir yapı olmaya zorlar. Ortak bilinçaltının, bu zamana kadar yaşayan insanların oluşturduğu dil, din, ırk farklılıklarını aşmış bir çizgiye oturan yapı olduğu, belli masal motiflerinin, belli sembollerin, belli davranış motiflerinin bütün insanlar için ortak olduğu yerde benliğin her kişiye apayrı (bir ayrılık vardır elbette ama bu, farklı nesnelerle ya da aynı nesnelerle farklı zamanlarda karşılaşmanın nesne benliğinde yarattığı kadar bir farklılıktır) yerleşmesi düşünülemez bir durumdur.

Freud'un söylemiyle üstbenlik de toplumlar arasında çok farklılık göstermez. Her toplum için ahlak kuralları, sorumluluk duyguları, karşı cinse ve hemcinse karşı davranış kalıpları, çocuklara verilen değer, anlamlı değişiklikler göstermez. Dolayısıyla alttan ve üstten ortak bir yapıyla sarılmış egonun bireysel davranış kalıpları gösterdiğini düşünmek safdillik olur. Bir kere bireyleşmenin en somut modeli olan açık bencil davranış, neredeyse her toplumda lanetlenmiş durumdadır. Dolayısıyla hangi kişide bireysel bir davranış örneği görürsek görelim, aslında

bunun ortak benliği gözeten ya da en azından son tahlilde ona yarayan bir davranış olduğunu söylemek gerekecektir. Gece rüyasında ortak bilinçaltının ürünü konu ve sembollerle uğraşan, gündüz kendi kendine sürekli üstbenlik müdahaleleri yapan bir kişinin benliğinin ne ölçüde kendine özgü kalabileceğini düşünmek gerekir. Dolayısıyla her kişide ortak benlik davranışının öne çıkması kadar doğal bir şey olamaz.

Örneğin, en uçta bireysel bir davranış örneği göstererek tek başına dağlara tırmanan bir dağcının bile daima sosyal bir ritüeli yerine getirerek kayanın altındaki zirve defterini imzaladığını, aşağıya indiğinde bu macerasını başka dağcılarla paylaştığını, anılarını kitaplaştırarak uzaktaki insanlara ulaştığını, tek başına yaşadıklarını sosyal bir zincire aktarmak ihtiyacı duyduğunu görürüz. İnsanın bireysel davranışı, farklı bir sosyal öykünme gerçekleştirmek için ortaya çıkar. Bu genel tanımlamalardan sonra, daha ayrıntılı saptamalar yapabilmek için bazı temel konulara genel bir bakış atmak yerinde olacaktır.

Beynin Gelişimi

Canlılarda sinir sisteminin gelişebilmesi için bağırsakların etrafından kurtulması, sindirim için onlara ritim veren özelliğinden çıkıp, bağımsız karakter kazanması gerekir. Canlılar için başlangıçta en önemli işlem, "düşünme" değil, sindirme olmuştur. Sinir sistemi de başlangıçta bu amaca hizmet için bağırsak hareketlerini düzenleyen bir yapı olarak gelişmiştir. Sindirim işi çözüldükten sonradır ki, sinir sistemi bağımsız amaçlara yönelmiş, avlanma ve korunmayı geliştirmek için hareketin ve özellikle duyu sistemlerinin gelişimini sağlamaya çalışmıştır.

Sinir sisteminin gelişiminde ikinci aşama iskelet sisteminin gelişimidir. Çünkü sinir sisteminin hareketi hızlandırmak yönündeki çabası, iskelet olmayınca boş çıkmaya mahkûmdur.

Beyin geliştikçe öne çıkan sorunlar da değişmiştir. Sinir hücrelerinin, elektriği hızlı iletmelerinin sağlanması ve taşıdıkları elektriğin izole edilmesi sorun olmuş, bu sorun hücrelerin etrafı myelinle (bir cins yağdan yapılmış kılıfla) çevrilerek çözülmüştür.

Öte yandan beyin büyüdükçe hacim sorunu ortaya çıkmış, beyin, hacmi artırmadan yüzeyi alanını genişletmek için girintili, çıkıntılı bir hal almıştır. Sonuçta birçok beyin bölgesi üst üste binmiş ve birbirini etkilemiştir. Örneğin, düşünme ve karar verme merkezi olan ön beyin bölgesiyle koklama alanı iç içe girmiştir. O yüzden biz önemli kararları alırken belki de bu yüzden burnumuzu çeker ya da elleriz.

Beyin büyüdükçe, koordinasyona daha fazla ihtiyaç duyulmakta, bunu da bir aşamadan sonra talamus üzerine almaktadır. Talamus bir

geçiş ve dağıtım istasyonu olarak, beyne akan muazzam bilgiyi bir ön işlemden geçirerek koordine eder.

Talamusla eşzamanlı olarak hafıza mekezi hipokampus büyümekte, geçmiştekilerle şimdiki olayların karşılaştırmasına imkân vererek beynin asıl işlevi olan çıkarsama yapmayı kolaylaştırmaktadır. Dolayısıyla bir cins bilgi işleme merkezi olan ön beyin kabuğu, hipokampus gibi, hafıza veri kaydının tutulduğu alan gelişmeden büyüyemez. Ön beyin kabuğunun yönetimi bütünüyle ele alması ancak bundan sonradır ki, bunun önemli derecede gerçekleştiğini varsaydığımız şempanzelerde beyin kabuğunun hipokampuse oranı otuza bir iken daha aşağı memelilerde üçe ikidir.

Beyin Kabuğu

İnsan beyninin *kabuk* (*cortex)* dışında kalan bölgelerinin, alt canlıların beyinlerinde kalıntı halinde de olsa bir karşılığı vardır. Yalnızca kabuk, bazı yüksek memeliler hariç, diğer canlılarda genellikle bulunmaz. Halbuki insan beyninin en önemli kısmını kabuk oluşturur, çünkü dört milimetre kalınlığındaki yapı bütün beyindeki hücre sayısının neredeyse yarısını içinde taşır.

Kabuk, *talamus*la topografik bir düzen içinde (talamusun bir bölgesi kabuğun bir bölgesiyle detaylı bir harita içinde, bire bir düzen oluşturarak bağlantı kurar) bağlantıdadır. Yani her talamus çekirdeğinin sahiplendiği bir kabuk bölgesi vardır. Grek dilinde "iç oda" anlamına gelen talamus bir dağıtım istasyonu olarak, beynin çeşitli bölgeleriyle bağlar kurmasına rağmen en fazla yolağı kabuk bölgesine gönderir.

Kabuk bölgesi, gelen bilgileri derinliğine işlemek üzere özelleşmiş yapıdadır. Bilgiyi analiz ederek, eylemi başlatacak hedef organlara, uzuvlara uyarılar gönderir. Dolayısıyla bilginin alındığı *somatosensöriel kabuk bölgesi*'yle, giden uyarıların aktarıldığı *motor bölge* arasında kalan ve *asosiasyon korteksi* denen bölgeler, bilgiyi işlemek ve hedefe doğru bir çıkış yapmak amacına dönük olarak gelişmişlerdir ve geniş bir saha işgal ederler. Buradaki sinir hücreleri genellikle kabuk bölgesi dışında bağlantı kurmayan, bölge içi bağlar kurarak bilginin ileri boyutta işlenmesine neden olan küçük yapılardır (interneuron).

Kabuktaki hücreler, kümelenerek *kolon* oluştururlar. Aşağıdan yukarıya uzanan ve aralarında keskin sınırlar bulunan kolonların her biri, diğeriyle sıkı bağlar kurmuş milyonlarca hücreden meydana gelmiştir, her kolon işlev olarak farklıdır, kendi başına bir *modül* gibi davranır ya da gerçek anlamıyla bir modüldür. Örneğin, beynin arkasındaki görme merkezinde bulunan bir kolon keskin kenarlı ya da dikine çizgili

nesnelerden gelen görüntüyü algılarken yandaki kolon, daha yuvarlak köşelere sahip ya da yatay çizgili nesne görüntülerini algılar. Buna karşılık işitme merkezindeki bir kolon tiz sesleri algılarken, aynı bölgedeki başka birisi pes sesleri algılar. Bu örneklerden yola çıkarak, bir senfoninin dinlenmesi sırasında işitme merkezinde diyelim, yüz kolonun ve her kolondaki bin hücrenin peş peşe aktif hale geçmesi söz konusudur. Örneğin parçanın adagio bölümündeki ana temanın çalınışı sırasında diyelim, 99, 95, 3,15 ve 55 nolu kolonların sırasıyla 1., 16., 97., 98. ve 4. hücreleri arasında oluşan bir hücre meclisi (cell assembly), tiz, orta derecede tiz, pes, orta derecede pes seslerin armonisinden oluşan bir partisyonu algılar. Dolayısıyla beyindeki duyum, algılama, hesaplama, soyutlama gibi her türlü işlem esasen bir kombinasyon işlemidir.

Sonradan gelişmiş yüksek yapılar, filogenetik olarak eski yapıların üzerinde oturur. Bu ikili yapı, birlikte çalışmayı getirir. Genellikle yüksek yapının uyarıları doğrultusunda, ilkel yapılar harekete geçer. Ancak eğer bir şekilde yüksek yapılardan uyarı gelmemeye başlarsa, alt yapılar otonomite kazanarak kendi başlarına davranmaya başlar. Trafik kazaları, savaş yaralanmaları sonunda beyninde hasar olan kişiler, bazen bebek gibi, bazen de hayvan gibi davranmaya başlayabilir. Burada sorun, yaralanmayla bazı döngülerin bazı hücrelerinin kaybolmasıyla matür davranışa imkân verecek hücre meclislerinin sayısındaki azalmadır. Azalma doğal olarak daha ilkel bir davranışı getirmektedir. Çocuklarda, hatta gençlerde sinaptik budanma[erken dönemde kendiliğinden oluşmuş, dolayısıyla ortak benlik ürünü olan hücre bağlantılarının büyük ihtimalle nesnelerce desteklenmediği, daha açık ifadeyle bunlara uygun nesne temsilleri oluşmadığı için koparılması söz konusudur (embriyonel dönemde birçok bağlantı, kalıtsal olarak aktarılmış olana uygun biçimde erken dönemde beyindeki yerini alır, bu ilk dönem bağlantılarının geçmiş yaşamların nesnelerden kazandığı bilgilerin toplamına uygun biçimde kurulduğuna kuşku yoktur, daha sonra bebek/çocuk/genç nesnelerle kurduğu ilişkide kendi tecrübelerine uygun olarak eski bağlantıların sınamasını yapar ve uygun olmayan ortak benlik aktarımı bağlantıları yirmi dört yaşına kadar budar, uygun olanları bırakır)] devam ettiği için, beyin kabuğunun beynin daha alt bölgeleriyle bağlantıları dengeli biçimde kurulmamıştır, bu nedenle, alt bölgeler kendi dürtüsel davranışlarına bir süre daha devam eder. Ne zaman kabuk gelişimini tamamlar, iç bağlantılarını az çok değişmez biçimde kurar, o zaman hâkimiyeti alır ve dürtüsel davranışın önüne geçer. Bu kontrolün erkenden kuruluşunda, askerlik, yatılı okul hayatı gibi disiplin gerektiren yaşam biçimlerinin önemli rolü vardır. Bu kurumlarda kişi hangi

durumda ceza/ödül alacağını önceden belirlemeye çalıştıkça, konuyla ilgili kabuktaki döngüler nesnel gerçekliğe uygun biçimde gelişmekte ve alt bölgeleri kendi kontrolüne girmeye daha kuvvetli biçimde zorlamaktadır. Ödül ve ceza sistemi, kontrolün hızlı gelişimine neden olmaktadır. Bu durum şizofreninin neden ergenlikten önce görülmediğini de açıklar (ayrı bir antite morbid olan çocukluk şizofrenisinin nozolojik olarak dışarıda bırakıldığını ifade edelim). Çünkü bu devrede kabuk bölgesinin alt beyin bölgeleri üzerinde henüz yeterli kontrolü yoktur. Kurulması gereken yaşlarda kontrol yetersiz olursa, dönemleri gereği atağa kalkan alt merkezler kendilerini kontrol edecek bir sistemle karşılaşmadıklarında "başıbozuk" bir hareket başlatabilirler (şizofreni).

İnsan beyni, şüphesiz gelişkin bir beyindir, ancak en büyük beyin değildir. Fillerin beyni örneğin insandan büyüktür. Bedene oransal olarak bakıldığında da insan beyni yine en büyük beyin değildir. İnsanda beyin/beden oranı % 2'dir, ama civcivlerdeki oran bunun iki katıdır. O yüzden beyne ağırlık ve hacim olarak bakmak yanlış bir bakış şeklidir. Şunu söylemek sanırız daha doğrudur: Her tür, beynini kendi ihtiyaçlarına göre büyütür. Örneğin etçil memeliler (carnivore) avlarını bulmak için iyi derecede koku almaya ihtiyaç duyduklarından onlarda beynin tamamı değil de, kokuyla ilgili bölge gelişmiştir. Primatlarda ise gözlem ve hareket önemli olduğundan beyincikle görme alanları iyi gelişmiştir. Ön beyin bilgi işlem merkezi olarak insanda bütün hayvanlardan daha fazla gelişmiştir. İnsanın, savunma ve saldırı düzenekleri yeterince gelişmediği için, küçük verilerden kalkarak etrafta ne olup bittiğini çıkarsaması gerekmektedir. Doğru bir çıkarsama yapmak yolunda beyin kabuğunun katları üst üste binerek yıllar içinde çok katmanlı bir karar düzeneği oluşmuştur. Bu hiyerarşik sistem aldığı kararı, farklı düzeylerde sağlamaya tabi tutmakta ve geçerliliğini adeta simülatör olarak kullanarak, gerçek hayata çıkmadan test etmektedir.

Dolayısıyla dünyanın bugünkü hali, bizim ön beyin kabuğunu geliştirme tercihimize bağlı olarak şekillenmiştir. Matematik, fen bilimleri ve diğer bütün bilimler, eğitim, güzel sanatlar, edebiyat, felsefe hepsi ön beyin kabuğunun büyümesinin sonucudur. Eğer insan koku merkezini geliştirse ve bunu ön beyni geliştirdiği kadar ileri götürseydi, o gün dünya şüphesiz düşünceye bağlı bir dünya değil, çoğu şeyin kokuya göre ayarlandığı başka bir dünya olurdu.

Dolayısıyla insan ön beyin tercihi yaptığı için üstün olmuş değildir, sadece bu tercihin varoluşçusudur. Bir yönde bir tercih yapılmış, o tercih o bölgede sıkı döngüler kurmuş, kurulan döngüler yeni döngülerin kurulmasının önünü açmış, ön beyin kabuğu kendini içinden tetikle-

yerek büyütmüştür. Bunun nedeni elbette insanın saldırı ve savunma silahlarından yoksun oluşudur. Eğer insanda çene ve boyun kasları yeterince güçlü olsaydı, ön beynin bu kadar gelişmesine gerek kalmadığı gibi imkân da olmayabilirdi (boyun kaslarının güçlü olduğu durumda kafatası kemiklerinin erken kaynaması nedeniyle beynin büyümesi önünde bir engel meydana gelebilmektedir).

Temelde beyni büyüten durum, canlının işbirliği kurması (co-operation) ve yarışmasıdır (competition). İşbirliği ve yarışma, bir amaç doğrultusunda bilişsel aktivitenin artmasına neden olur. Bilişsel aktivite doğrultusunda ilerleyecek enerjiyi canlı, hedefe ulaştığında elde edeceği kazanımı hayal ederek yarattığı şiddetli duygudan (emotion) sağlar. Şiddetli duygu yalnızca beyinle ilgili değildir, aynı zamanda adrenal bezden salınan hormonlarla (steroidler, adrenalin) da ilgilidir. Bilişsel aktivite, hafıza merkezi hipokampus ile yakın ilişkidedir ve hipokampus, steroid hormonlarının etkisine maruzdur. Yani steroidler hipokampusü, hipokampus bilişsel faaliyeti etkiler.

Öte yandan adrenalin de, beyinde başka bir merkez olan amigdal çekirdeğini etkiler, onun da hipokampus ile sıkı bağları vardır; bu yolla da adrenalin bilişsel faaliyetleri etkilemiş olur. Sonuç olarak şiddetli duygular adrenal bezleri etkileyerek salgılattığı horımonlar aracılığıyla hipokampus üzerinden bilişsel faaliyetleri etkiler. Bilişsel faaliyetler kendi başına doğruyu, yanlışı, yararı, zararı kuru kuruya matematiksel bir çıkarsamayla değil, kişinin elde edeceği yarar ve zararın önceden hayalen (ya da öntaklit ile) yaşantılaması sonucu ödüle koşma ya da hasardan kaçma doğrultusunda belirler; yani biliş kişiye taraftır, nesnel değil, öznеldir ya da ancak özneye yapacağı katkı oranında nesneldir.

Bu deyiş şunu ifade eder ki, beyin asla tarafsız biçimde düşünmez, hatta bütünüyle tarafsız bir düşünce yaratmaya çalışan filozoflar bile, taraflı denilemese bile doğal olarak içlerinde kendilerinin olduğu (dolayısıyla taraflı) bir düşünce üretir. Düşüncenin içine insanın yerleşmesi demek, onun bilincinin yerleşmesi demek değildir, daha çok şiddetlenmiş duygularının yerleşmesi demektir.

Eğer şiddetli duygu, bilişsel faaliyetleri belirleyici rol oynuyorsa ve duygu yalnızca insanda değil, hayvanda da varsa, o zaman bizi üstün kılan nedir? Bunun cevabını vermek kolay değildir. İnsanın diğer canlılardan farklı olarak birden fazla alanda beceri gösterdiği doğrudur. İnsan sudaki balıkları yüzerek, ceylanları koşarak, kuşları uçak yaparak, köstebekleri yeraltı dehlizleri kazarak taklit edebilir. Bu haliyle insanın yapısı mükemmeldir belki ama, insanın aslı mükemmel ötesi durumdadır. Onu bu hale getiren temel özellik ön beyin kabuğunda gizlidir.

Bu gölgedeki sinir hücreleri üzerlerindeki D1 algılayıcıları (reseptörleri) sayesinde bir kere uyarıldıklarında çok uzun süre aktif kalabilirler. Bu, yoğun sinirsel enerji gerektiren bir durumdur. Ön beyin kabuğu hücrelerine bunu sağlayarak onların uzun süre aktif halde birbiriyle "konuşmalarına" (birbirinin içeriğini kullanma, kendi içeriği ile karşılaştırma) neden olur. Bu durum, farklı ülkelerden gelen bilimadamlarının aynı kongrede deneyimlerini paylaşmasına benzer, Bu kongrelerin sonunda özgün (bir anlamda biricik) bilgilerin ortaya çıkabildiğini biliyoruz. İnsanın diğer canlılara göre daha "fazla" ve erişilmez derecede farklı olmasının bir nedeni gelişmiş ortak benlikse, bir nedeni de budur[D1 algılayıcılarını diğer canlılara göre daha yüksek oranda taşıması (burada ikinci nedenin birinci nedenin de temelinde yatan bir etmen olabileceği ihtimalini gözden ırak tutmamakla beraber, bunun henüz felsefi değil ama bilimsel sezginin sınırları içine girebilecek olgunluğa erişmiş bir bilgi olmaktan çok ötede bulunduğunun bilincindeyiz)]. Bilginin eşzamanlı olarak (syncronization) aktif tutulup birleştirilmesi, eşleştirilmesiyle mürekkip edilen (integralization) türev bilginin sahibi olarak ileri gelişim basamağında yalnız kalmış canlı olarak insan, bahsettiğimiz budur. Çok farklı bilgileri kombine etme gücü taşıyan canlı olarak insan, sözünü ettiğimiz budur. İnsan bin yıllardır beyninde yaptığını şimdi kongre, tele-konferans düzenleyerek salonda, bilgisayar ekranında yapıyor. Onun önem verdiği şey iletişimdir, telefon, internet, yol, hatta konuşmanın kendisi bile bilginin bir araya toplanması amacına yarar öncelikle. İnsan gelişimini kendini ortaya çıkaran paradigma üzerinden sürdürmektedir. Evet, son söz olarak insan, yüksek düzeyde birleştirerek bütünleyen (integral)dir.

Beyin ve Bağlantı

Beyin temel olarak bağlantı demektir, bir buçuk kiloyu bile bulmayan bu sıra dışı organın içinde yaklaşık olarak üç buçuk milyar metre uzunluğunda bağlantı vardır. Bu uzunluk, yeryüzünü yüz defa saracak bir büyüklüktür ki, o sardığı yapıda kendisine yetişebilecek bir başka organizasyonun olması mümkün değildir. Beynin bu gelişmişliği, aynı zamanda yeryüzü nesnelerinin ne kadar fazla ve karmaşık olduğunu da gösterir. Çünkü beyin, organizmanın o nesneler üzerinde bir *dışlaşma* işlemi gerçekleştirmesi için vardır. Bu kadar hücrenin, bağlantının milyonda birinin (yüz bin nöron, üç bin beş yüz metrelik bağlantı) bile eşzamanlı olarak aktiviteye başlaması (bir duygunun, düşüncenin oluşması, bir grup sinirsel döngüdeki hücrelerin eşzamanlı aktivitesine bağlıdır) dahi olağanüstü bir kalkışmadır ki, buradan bizim en sıradan

duygumuzun, en basit hesaplamamızın bile muhteşem bir kapasiteyi harekete geçirmek anlamına geldiğini görürüz. Bütün bunlara rağmen ilişkide bulunduğumuz nispeten sınırlı nesne sayısıyla, sadece karşımızdaki, yanımızdaki olayları, nesneleri algılamak üzere beklediği varsayılan beynimizin devasa kapasitesi arasında bir ölçek farklılığı bulunduğu açıktır. Nitekim nesneler karşısında beynimizin küçük bir bölümünü kullandığımızı, geri kalanın ise nasıl bir işe yaradığı konusunda dikkate değer bir düşünce bile oluşturamadığımızı söylemek bir sır değil. Beyin, üzerinde tek bir lamba yanan karanlık bir dünya gibi yatıyor üstümüzde. Bu karanlık yapının insan türüne ait total bilgiyi kodlayan[yani bizden önceki insanların hatta canlıların yaşam özetlerini tutan ve bu özetler (ortak benlik) doğrultusunda insanı bilinçdışından sürükleyen] geniş bir arşiv olduğunu, bu arşiv olmaksızın insanın yaşam yolunu bulamayacağını düşünüyoruz.

Nesnelerle yaşadığımız her dışlaşma eylemi beyinde, bazı yolların aktive olmasını, bazı yolların kurulmasını, başka bazı yolların da yok olmasını sağlar. Bu yollar, döngüler, sistemler önce kendi aralarında bir bütünleşme göstererek, bir modül, bir alt sistem, bir çekirdek kurup ardından interaktif birleşmeyle devasa bütünleşmeyi sağlarlar. Beyinde bütünleşme her zaman yeni oluşmuş alanların kendini eskilere iliştirmesi aracılığıyla olur; bütünleşmede o yüzden esas unsur alt sistemlerdir, onların enerjisi olmadan yeni alanların yaşam bulması imkânsızdır. Tersine, yeni gelişen beyin bölgeleriyle yeterince bağlanmamış alt sistemler de, insanı yaşamdan alıkoyacak bir bozukluk (örneğin obsesif kompulsif bozukluk) içinde bırakabilir. Buna başka bir örnek de *hiperaktivite dikkat eksikliği bozukluğu* olan çocukların tedavisinden verilebilir. Bu çocuklar beyin kabuğunun yeterince denetleyemediği alt beyin sistemlerine sahiptir. Eğer onlara beyin kabuğunu daha aktif hale getirecek uyarıcı ilaçlar verilirse, alt sistemleri baskı altına alacak kadar güç kazanan beyin kabuğu nedeniyle birden sakinleşirler. Hem beyin kabuğunun alt beyin üzerinde, hem de alt beynin kabuk üzerinde karşılıklı kontrolleri vardır, hangisinin kuvvetli olduğu sorulacak olursa birinci kontrolün yaşla arttığı, ikincisinin ise erken yaşlarda etkili olduğunu söyleyebiliriz. Klinik olarak birinci kontrolün ortaya çıkmaya başladığı devre, çocukta veya gençte genel olarak, işlevsel karakterde de olsa obsesif kompulsif bir yapının görülmeye başladığı yaşlara denk gelir. Çünkü obsesyonlar ne kadar alt beynin dürtmesiyle meydana gelirse, kompulsiyonlar da o kadar kabuğun kurmaya çalıştığı kontrollerle ilişkili olarak meydana gelir. Beyin kabuğunun alt sistemler üzerinde sıkı kontrol kurabilmesi, kişide dikkatin gelişmesine bağlıdır. Çünkü ancak

dikkat sayesinde kişi nesneler üzerinde bir hâkimiyet kurar. Beyin bu işlemi yaptığı sırada, sürekli olarak alt sistemler tarafından dürtüklenip nesne üzerindeki konsantrasyonunu kaybetmemelidir. Onun için kişinin dikkati arttığı sırada beyin kabuğu da alt sistemler üzerinde kontrol kurmaya başlamış demektir. Dikkat, alt sistemler üzerinde tam bir baskı kurulduğu anda en yüksek noktaya tırmanır. Sonradan şizofren olacak çocuklarda dikkatin hiçbir zaman düzelmediğini, yani alt sistemlerin (bir yerde ortak benliğin bazı komponentlerinin) üst yapıyı zorlamaya devam ettiğini görmekteyiz.

İnsan beyni nesnelerin eline geçtikten sonra, materyalistik biçimde ve hırs küpü olarak organize olmaya başlar (Panksepp 1998). Ortak benliğin elinden bir noktada kurtulduktan sonra sistem, uç noktaya kadar ilerlemekte ve merkezinde ortak benlik çekirdekleri taşısa da büyük bölümünde nesnelere bağımlı hale düşmektedir. Toplumda herkes nesne iştahından ötürü, günbegün zenginlikten daha fazla pay almak peşindedir. İnsanın taşıdığı dürtülerin, sonsuz bir nesne sahipliğine ulaşmak için kullanılması korkutucudur. Bunlar yaşamda tutunmak için bir canlının sınırlı hamleleri olarak ortaya çıkmıştır, ama yaşama tutunmanın çok ötesine geçmiş birisi için dürtüler, güdüler birer oyuncak olarak da kullanılabilir.

Sanırız ki, annelerin elinden başlayacak, çocuklarına yetinmeyi ve sınırları öğretecek yeni bir varolma biçimine ihtiyaç var. Bunun temel taşı aynı canlının parçaları kavramının yerleştirilmesidir, çünkü ancak böyle olduğumuzda birbirimize karşı dürüst olmak zorunda kalmak bir yana, varoluşumuzun köküne de ulaşmış oluruz.

Bugün insan nüfusu yedi milyara yaklaşmış durumda ve artık yeryüzünde hepimizi doyurucu biçimde yetecek nesne kalmadı, bugün işbirliği yapmazsak, ortaklığı geliştirmezsek, yarın daha ağır koşullarda yapmak zorunda kalacağız. Hepimizde, başkasının düş kırıklıklarına karşı duyarsızlık başladı, başkasını algılamıyoruz sanki, nesne için bu öldürücü yarış, ortak benliği gölgeleyecek noktalara ulaştı.

Bebek doğduğunda en az farklılaşma göstermiş organ beyindir, tecrübeye aç halde beklemektedir. Nesnelerle ilişki yaşadıkça hücreler arasındaki bağlar dış dünyaya uygun biçimde kurulur, bütünleşme sağlanır, beyin dünyayı içine taşıyarak, kendi iç yaşamını kurar. Dolayısıyla beyin, hayata başladığında kendi başına bir şey halinde var olarak dünyaya gelmez, dünya tarafından var edilerek dünyaya tutunur. Eğer nesneler olmasaydı, onların içeri alınması da söz konusu olmayacağı için örgütlü bir beyin de olmazdı ve içindeki bütün bağlantılar, nesneden geri bildirim almadığı için işlevsiz görülüp yirmi dört yaşına kadar budanırdı.

Sonuç olarak doğduğu gün karaciğer ne yapacağını bilir, ama beyin az bilir, öğrenerek ilerler.

Hiçbir davranışımız, duygumuz tek bir sinir hücresiyle meydana gelmemektedir, en basit davranışımız -örneğin saate bakmamız- bile bir ordudaki bütünleşme kadar yer tutar içimizde.

Bütünleşmede en önemli nokta, uygun döngüleri bir araya getirme işlemidir. Bu nedenle bütünleştirme işlemi için, parazit uyarıların ayıklanması (fizyolojideki tanımıyla "signal/noise" oranının yükseltilmesi gerekir, parazit uyarıları en iyi bastıran kimyasal noradrenalindir) ortada sadece bütünleştirmeye katılacak hedef uyarıların kalması gerekir. Yani beynin çalışma sisteminde, uyarıları kuvvetlendirerek bilgiye ulaşma değil, gereksiz olanları temizleyerek, sadeleştirerek yapılaşmaya gitme söz konusudur. Bu yapılaşmanın genel olarak hangi yönde şekil alacağına bazı hormonlar karar verir. Örneğin *ACTH (adrenokoktikotrofik hormon)* daha çok kişiyi depresif duygulanım, kendini kritik etme, dünyaya eleştirel bir tutum takınma gibi negatif yönde yapılandırırken, *endorfinler*, kişiyi ödül sisteminin peşine takarak, pozitif yönde koşullandırır. İnsanlar beyin sapında yerleşmiş bir alan *(ventral tegmental alan)* aracılığıyla bu içsel endorfin sistemlerini kendi kendilerine uyarırlar (bugün kendimi, güzel bir yemek yiyerek, ardından da bir film seyrederek ödüllendirmek istiyorum). Basitçe yürüyen bu endorfin salgılama işlemi, yeryüzündeki ödül sistemlerine ulaşmak zorlaştıkça (ekonomik yetersizlikler) veya ödüle doygunluk başladıkça (üst sınıflarda ödüle duyarsızlık) sistem çevresel etkenlerle çalıştırılamaz olur, o durumda ya hayal kurarak ve/veya kimyasal uyarıcılarla (amfetamin, kokain) sistem olağandışı kanallardan uyarılmaya çalışılır. Kimyasal uyarıcılarla uyarılma başladıktan sonra sistem normal yoldan alacağı ödüle karşı duyarsızlaşır, kimyasal uyarıcıyla salgılanan endorfin o kadar çoktur ki, bu, sistemi önemli derecede hasara uğratır.

Yine vazopresin, girişken, iddiacı, erkeksi bir yapılandırma oluştururken, oksitosin kadınsı, besleyici, verici bir oluşum kurar. Bunların yanı sıra, beyin kabuğunun alt sistemler üzerinde egemenliğine aracılık eden en önemli sinirsel iletici glutamattır. Glutamat, dışarıdan beyne giren her türlü algıyı, alt düzeyde oluşan her duyguyu, olağanüstü bir sorgulamayla kontrol altında bulundurur. Görüldüğü gibi nörokimyasal maddeler beyni, nesnelere karşı bir güç biriktirmek üzere örgütler, bu güç (beynin gücü) aynı zamanda kendisinden türemiş bir güç daha demektir: Benlik gücü. Benlik gücünü, arkasına nörokimyasal maddeleri ve beyin içi bağlantıları koyarak, nasıl bir hedefe yöneldiğini, sanırız ki aşağıdaki formül çarpıcı biçimde vermektedir.

Benlik Gücü = Genelleşmiş iştah (yaygın biçimde ödüle bağlılık) + Doyma beklentisini erteleme süresi (kendini ödülden yoksun bırakma zamanı).

Görüldüğü üzere benlikten nesnelere yönelik hem güçlü bir iştah, hem de o iştahı bekletme gücü taşıması beklenir. Bu beklentiler doğrultusunda beyin her an devam eden taşınması güç bir uyarı sistemi altındadır. Bu yaygın, güçlü, her an devam eden uyarı sisteminin bir anda genelleşip, kişiyi epileptik nöbetler altında bırakması pekâlâ mümkündür. Nitekim bazı hastalar art arda sayısız nöbet geçirerek ölür. Bütün bir beynin yaygın biçimde deşarja başladığı ve bunu sürdürdüğü bir durum yaşamla kâbil değildir. İnsanı bu duruma düşmekten alıkoyan kimyasal önlem GABA denen bastırıcı ileticidir. GABA, beyin yarım kürelerinin her tarafına, hiçbir köşeyi eksik bırakmadan nispeten eşit biçimde dağılmıştır ve beynin yaygın bir deşarjla ölmesinin önüne geçmektedir.

Alt beyin sistemleri, kendilerini kontrol etmesi için beyin kabuğunun oluşumunu kendileri yönlendirir. Bebek anneyle eşduyum içinde gülerek, eğlenerek, hayret ederek, bazen yoksunluk yaşayarak, bazen çok sevinerek, alt beyin sistemindeki hücreleri, çekirdekleri, işlevsel alanları sürekli uyarır. Bunların nötralize edilmesi, dönüştürülmesi, doyurulması, bekletilmesi için beyin, kabuk kısmında muazzam bir hücresel bağlantı ağı oluşturarak uyarıları yakalar.

Bu uyarıların en güçlülerini gönderen annenin bebekle eşgüdümü şu açıdan önemlidir: İnsan yavrusu, bilinen nedenlerle tam olgunlaşmadan, özellikle de beyni tam şekillenmeden doğar. Bu bakir yapının koca bedeni idare etme şansı yoktur. O nedenle anne, bebekle eşgüdüm sağlayarak, bir yerde kendi zihnini ona aktarır, onun zihnini, bedeninin büyüdüğü hızdan daha da hızlı olarak büyütür ve o yetersiz zihnin olgunlaşarak, bedenini taşımasını 2-3 yıl içinde sağlar. O yüzden çocukların yaşam boyu annelerine bağ(ım)lılığı, uzun süre bir arada yaşamış olmaktan, onun bakımını almış bulunmaktan daha derin varoluşsal nedenlere bağlıdır. Beyin her adımda kontrol koyarak ilerler, kendi yaptıklarını hem içsel olarak sağlar, hem de dışarıda aileye, topluma sağlatır. Bu onun sürekli geriye dönerek, tekrarlayarak, en geriden alarak uyguladığı metodları olduğunu düşündürür. Bu metodları beyin hem uygular hem de bu metodlar aracılığıyla daha fazla "olur". Çünkü biz bir davranışı yerine getirdikten sonra, o davranışla ilgili genleri uyandırmaya başlarız ve davranış kişiliğimize tam olarak bu yolla yerleşir. Bu aynen bir binaya acemi bir işçi gibi, gönyesi kayık bir temel atarak başlayıp, katlar yükseldikçe ustalaşıp, mükemmel bir çatıyla inşaatı tamamlamaya benzer;

hayattan acemice öğrenmek ve hayatı ustaca gerçekleştirmek... Bu ustalığın temelinde de insanlarla birlikte (collaborative) iş görmek, onlarla etkileşim içinde beynini ve sonra da hayatını gerçekleştirmek vardır. İnsan ortak bir benliğin uzvu olarak, diğer uzuvlarla ilişki kurmadıkça en geriye düşer; aynen mükeınmel bir pistonun motorun içine, çok iyi bir motorun da bir arabanın içine konmadıkça hiçbir anlamının olmaması gibi. İnsan bir bütünü tamamlasın diye vardır ve varlığı buna uygun biçimde tasarlanmıştır. Bu anlamda beyin bir kişinin değil bir topluluğun organıdır, topluluk tarafından yaratılmıştır. Topluluk içindeyken insanlar birbirini kontrol eder; kontrolü insan beyninin içinde temsili bulunan diğer insanlar ve doğrudan topluluk içi organizasyon sağlamak üzere kurulmuş düzenekler (ayna nöronlar vb sistemler) yapar.

Her insanın zihninde insan topluluğunun bir temsilcisi (süperego) vardır, bu temsilci beyni ve de elbetteki zihni toplumun beklentisine uygun olarak düzenler. Bütün canlı topluluklarının en önemli özelliği, vakti geldiğinde toplumun yararını gözeterek üyeyi geri çekmektir. Bunu narsisistler bile kendini hafifçe geri alarak yapar. Toplum lehine kişinin geri çekilmesi, pratik olarak, topluluğun diğer üyeleriyle eşduyum yaratmayan emosyonların, dürtülerin dizginlenmesi demektir. Toplum, kendi içinde geliştirdiği başarılı bir organizasyon ile üyelerinin toplumla eşduyum sağlamayan emosyonlarını bloke eder. Peki bunu nasıl yapar? Bunun gerçekleşme şekli, toplumun her üyesinin beynindeki kabuğun ön kısmına ait özel bir bölümü geliştirmek biçimindedir. Dolayısıyla toplum, insanın içinde, beyninde temsil edilir, hatta toplum insanın içine yerleşiktir bile denebilir. Üstelik toplum bireyin içine yerleşirken zorluk çekmemiştir, çünkü yerleştiği yer kendi (ortak benliğin) bölgesidir.

İlginç olarak, her topluluğun genç üyeleri, topluluğu daha çok sever, topluluk içinde kalmayı daha çok benimserler. Halbuki eğer biz gerçekten birbirinden tam bağımsız canlılar olarak doğup, bir ortak canlıdan gelmemiş olsaydık ve toplumun içine alışa alışa yavaş yavaş girseydik, o durumda yaşlıların sosyal olmayı en çok isteyen grup olması gerekmez miydi? Öyle değil de çocuklar, gençler bir arada bulunmaya, topluluğa katılmaya can atıyorsa, onların bir ortak benlik parçası olarak doğduğunu ve bu doğal yapılarının devamı olarak da ortaklığı sürdürdüklerini düşünmemiz gerekir. İnsanları nesne benliğinin kurulması birbirinden ayırır, çünkü ancak bu durumda onlar doğal yapılarından ve dolayısıyla ortaklıktan uzaklaşmaya başlarlar. Çocukların arkadaş gruplarına giremediklerinde oyun gruplarından atıldıklarında travma geçirdiğini biliyoruz, ama hiçbir yaşlı grubun dışında kaldığı için travma geçirmez.

Gençlerdeki gruplaşmayı cinsel güdülerin yönlendirdiğini söylemek yetersiz bir yaklaşım olur, çünkü bazı öyle erkek ve kadın grupları vardır ki, karşı cinsten özellikle uzak dururlar. Sosyallik o yüzden, basitçe cinsel güdülerin çekimiyle oluşan bir özellik olmadığı gibi, güvenlik kaygısıyla da açıklanamaz, eksik kalır. Sosyallik, parçaların birbirini çekmesi sonucunu doğuran adeta manyetik bir bütünleyicidir.

Nasıl İnsan Olduk

İnsanın varoluşu benzersizdir, ama bu benzersizliğin, negatif özelliklerin bir yan yol izleyerek pozitife dönmek anlamında olduğunu söylemeliyiz. Onun varlığı büyük oranda, beynini hızlı biçimde büyütmesine bağlıdır, beynin büyümesi de yetersiz saldırı ve savunma düzeneklerine sahip olması nedeniyle, tehlikeyi ve avı bir önkestirimle önceden belirleyebilmek esasına dayanır. İnsan beyni bundan bir buçuk milyon yıl ve iki yüz bin yıl önce olmak üzere iki kez çok hızlı büyümüştür. O devreler geçtikten sonra beynin hacmi belli bir süre için nispeten sabit kalmıştır.

Bu da kafatasında yerleşik göz çukurlarının ve yüzün aşağıya kayıp, önbeynin gelişmesi için alan açılmasıyla sağlanmıştır. Türün en erken üyelerinde beyin için ayrılmış kafatası boşluğu 380 santimetre küp iken günümüzde bu 1450 santimetre küpe yükselmiş durumdadır.

İnsanın dünyaya çıkışının (doğum) erken olduğunu (kısa hamilelik) biliyoruz, bu nedenle insanın erişkin yaşlarda bile bebek karakteri gösterdiği düşünüyoruz. Bu nedenle insanda artmış fötaliteden (cenine ait karakterler) bahsedebiliriz. Hatta fötalite bir grup insanda (şizofrenler) çok daha belirgindir. Kemik yapısındaki zayıflık, parmak izlerinin belirgin olmayışı, ileri yaşlarda kalkması gereken bazı reflekslerin o yaşlarda hâlâ korunuyor olması bir çırpıda sayılabilecek cenine ait özelliklerdir şizofren hastalarda. O yüzden yalnızca şizofrenlerin değil ama aynı zamanda normal insanın da, gençliğini, çocukluğunu, bebekliğini tamamlanmamış anlamında, "olgunlaşmamış" olarak tanımlanmasında sakınca yoktur.

Öte yandan özellikle beynin ön singulat kabuk (ACC) bölgesine yerleşik von Economo hücrelerinin varlığı insanı gelişkin bir canlı haline sokan önemli bir yapı olmuştur. Şempanze, goril, orangutan ve babunlarda da bulunan söz konusu hücre bir yerde empati, sosyallik ve sezgi hücresi olarak kabul edilir. Belirsizlik şartlarında ileri bir önkestirim yaparak davranabilme özelliğimiz daha çok bu hücrelere bağlıdır. Ayrıca insana ayna nöronlarla beraber sosyal bir beden (sosyal ilişki içinde bütünsel bir varoluş) sağlayan önemli bir yapıdır.

Hafıza

Hafıza temel olarak kısa ve uzun süreli olmak üzere ikiye ayrılır. Kısa süreli hafızanın birkaç dakikalık süresi vardır ve daha çok kişinin o an gerçekleştirdiği bir işlem sırasında aktif hale geçerek lüzum eden bilgiyi hazır tutar. Kısa süreli hafızanın bilgisi, sonraki aşamada uzun süreli hafızaya aktarılarak ilgili kategorinin içine yerleştirilir.

Uzun süreli hafıza ise kişinin hayat boyu kullanacağı bilgiyi depolar. Hafıza için beynin hipokampus ve medial temporal lob bölgeleri hayati önem taşır. Bu bölgelerdeki her sinirsel döngü, hatta bazen tek başına her sinir hücresi bir bilginin depo yeridir. Bir tek sinir hücresinin veya pek çok hücreden oluşmuş bir sinir devresinin bir bilginin hatırlanması sürecinde aktif hale geçtiğini görüyoruz. Demek ki sinir hücreleri, belli kategorilere ayrılmış bilgiler için farklı sinir devrelerinde yer alarak, böylece her bilginin bir başkasıyla ilintisini kurarak hafızanın kendini bir ağ biçiminde dokumasını sağlar. Nasıl her hücre, başka hücrelerle bağ kurarak bilgi depoluyorsa, kodlandığı altyapıya uygun biçimde her bilgi de, başka bilgilerle dirsek temasını sürdürür. Örneğin, portakal sözcüğünün, topla, sağlıkla, ağaçla kurduğu içsel bir bağ vardır. Hipokampus nesneyi ızamsal konum olarak da kodlar, insanın avcı/toplayıcı olduğu devirde bu işlemin kilit önem taşıdığını tahmin ediyoruz.

Uzun süreli hafızada ikili bir sistem vardır. Bilinçsiz hafıza olarak tanımlanan ve beyindeki amigdal çekirdeğince yönlendirilen *zımni (implicit)* hafızayla, bilinçli hafıza da denilen ve beynin hipokampus bölgesi tarafından kontrol edilen *sarih (explicit)* hafıza. Zımni hafıza, bilinçsiz, doğuma kadar giden özyaşam kayıtlarıyla, doğumdan da geriye giden türe ait kayıtları tutar ve söze dökülemeyen yapısıyla psikanalizin sinirsel temelini belirlemek konusunda önemli bir anahtardır. Psikanalitik literatürde önemli başlıklar olan *dil sürçmeleri, bastırılmış materyaller* ve *dürtüler* zımni hafıza kapsamının içine doldurulabilecek başlıklardır. Psikanaliz bu bilinçdışı yapıları sözelleştirerek ortak benliğin etki alanından çıkarmakta ve benliğin kendisi için birer nesne konumuna sokmaktadır. Nesnelerse ortak benlik gibi bize hâkim olan yapılar değildir, aksine çoğunlukla bizim hâkim olduğumuz yapılardır, bu nedenle üzerlerinde kontrolümüz şu ya da bu derecede mümkündür. Buradan yola çıkarak zımni hafızanın, Freud'un dikkate değer bir sezgiyle keşfettiği serbest çağrışım yöntemiyle deşilmesi, benliği kendi içindeki tehditlerinden arındırır, şeffaf ve öngörülebilir yapar.

Zımni/Sarih Hafıza Yerleşimleri/Değişimleri: Bebek daha anne karnından itibaren kayıtta olmakla beraber, dünyaya ilişkin her tür bilgiyi asıl olarak doğumdan sonra beynine alır. Çünkü yaşam, zengin bir nesne çeşitliliğiyle o andan itibaren karşısına çıkar ve aynen ışığın bir film üzerindeki gümüş nitratı etkileyerek fotoğraf arabı oluşturması gibi dünya da hipokampusteki hücreleri uyararak, nesnelerin kendilerinin, aralarındaki ilişkilerin ve özneyle olan öykülerinin temsillerini yaratır. Bu kayıt kesintisiz biçimde yıllarca sürerek yeryüzüne tek bir merkezden bakışın uzun bir tarihini kurar. Adeta nesnelerin üzerine, bu merkezin belli belirsiz gölgesi düşer ve nesnelerin bu gölgeyle, kişiye özel yamultulmuş formunun, nesnenin orijinal haliyle oluşturduğu farkı fark ettiğinde özne yukarıda bahsedilen merkezi, "ben"i algılamış olur. Sonuç olarak nesne benliği, nesnelerin kayıtlı hallerinin (algılananın) ötesinde bir de kendi başlarına kayıtsız halleri bulunduğunu fark etmesi ve de her nesnenin kendisiyle temsili arasındaki farkın hep aynı kalmasının ayırdına varmasıyla, değişmez bir fark yaratıcı bulunduğuna inanıp, ona "ben" der.

Yıllarca yapılan kayıt sarih hafızayı oluştururken, araya giren ruhsal özellikteki irili ufaklı travmalar, kurulmuş olan sinirsel devreleri, kendi şiddetiyle oranlı biçimde tahrip eder (travma hassas sinir hücreleri için bir zehir etkisi yapar) ve boşalan yere zımni hafızanın engramları dolar. Yani o boşlukta zımni hafıza, sarih hafıza olarak kaydolur. Sarih hafızanın içinde zımni hafızaya ait engramlar ne kadar yoğun bulunursa kişinin yaşama tutunması o ölçüde zayıf kalır, çünkü günlük işler için gerekli sarih hafıza kayıtlarının yerine, nesne bilgisi olmayan zımni kayıtlar girmiş olur ki, kişi bu durumda yaşama, hayallerin içinde yüzerek (day dreaming) ancak devam edebilir.

Sarih hafıza için her olayın bir döngü kurması, sonraki döngülerin kurulumunu kolaylaştırır. Ancak araya zımni hafıza kayıtlarının girmesi bu sinerjizmayı devreden düşürür.

Kandel (2001), buna (sinerjizmaya-yn) dopaminin aracılık ettiğini vurgulamıştır. Ona göre dopamin bazı özel sinapsların yapısında bulunan proteinleri sabitleyerek, sinir hücreleri arasındaki bağlantı noktalarını kalıcı hale getirir ki bu da uzun süreli hafızanın biyolojik temelini oluşturur. Yine psikanalitik bir süreçten geçen kişide analiz altındayken serbest çağrışım sırasında yaptığı konuşmalar ve analistin yorumları hastanın beyninde daha önceden sabitlenmiş sinir hücresi bağlantılarının çözülüp yenilerinin kurulduğu anlamına gelir ki, bu yorum analitik tedavinin nörobiyolojik temeline farklı bir bakış sunar.

Hafızanın zımni engramlarla dolduğu ve sarih olanları oransal olarak geride bıraktığı durumda kişinin nesneyle bağı kalıcı olarak kopar. Bazı kişilerin hafızaya neden daha fazla zımni engram doldurduğuna gelince, bunun, kişinin dışlaşma işlemini yeterince gerçekleştirememesine bağlı olduğunu düşünüyoruz. Çünkü yeterince dışlaşma olduğunda kişi nesneleri tarafsız biçimde kayda alıyor, kabul ediyor, nesne olmayandan uzaklaşıp, nesne olana yaklaşıyor demektir.

Beyindeki amigdal çekirdeğinin hipokampusa göre erken olgunlaşması, zımni hafızanın sarih hafızaya göre daha erken iş gördüğünü düşündürür. İleri yaşlarda öğrenmenin, hatırlamanın kolaylaşması için de iki merkezin eşzamanlı çalışması gerekir. Amigdal, zımni hafızayı oluştururken, hücrelerin plastik yapısını kullanarak şartlı döngüler kurar, bu şartlanmalar uzun süre yerinde kalacağı için zımni hafıza engramlarının sönmesi söz konusu değildir. Yani erken dönem çocukluk travmasına ait kayıtlara bastırma uygulandığında, bu işlem hiçbir zaman fizyolojik bir sessizlik anlamına gelmez.

Zımni hafıza muhtemelen iki yaşına kadar söz ve sembol öncesi bir yapı taşıyarak sürmekte, bundan sonra sarih hafıza ortaya çıkmaktadır. İki yaş civarı bebekte ortak benlik etkisinin kaybolmaya, nesne benliğinin filizlenmeye başladığı döneme denk düşer (Siegel, 1999). Bu yaştan sonraki kayıtlar, özel bir yönteme gerek duyulmadan ortaya çıkarılabilir, kişinin biyografisi de zihinde zaten bu yaşlardan itibaren oluşmaya başlar.

Kayıt

Daha önce canlıların epigenetik bir düzenleme ile ortaya çıktığını ifade etmiştik. Gerçekten de çevresel değişiklikler, kültürel, teknolojik ilerlemeler ortak benliğe ve DNA'ya kaydedilir. Örneğin, bebeklerde, sütte bulunan en önemli şeker bileşiği laktozu sindirecek enzimler bulunur, bebek bu sayede sorun yaşamadan sütü sindirir, ama büyüdükçe sütten kesilir ve laktozu parçalayacak enzimler ortadan kaybolur, kişi laktozu sindiremez halde yaşamın sonuna kadar kalır. Doğal gidiş bu iken, son yıllarda tarımın değişmesi, süt veren hayvan beslenmesinin suni gıdayla yapılıyor olması ileri yaşlarda da kişileri laktoz sindirir hale getirmiştir. Yani teknoloji ve kültür insan evrimini ele almış görünmektedir.

Bugün insanın gelişimi, doğanın dışındaki yollar, örneğin kültür üzerinden, semboller üzerinden yürümektedir. En güçlü ortak sembol paradır (Ofek, 2001). Doğa çünkü insan için zorlayıcı olma özelliğini teknoloji sayesinde kaybetmiştir, o nedenle doğanın kuvvetlerini kullanarak en iyiyi seçmek, yaşam için iyi olanı vermek, gelecek kuşakla-

ra daha yetkin oğullar bırakmak anlamına gelmemektedir. Varlıklı ve eğitimli birisinin az sayıdaki çocuğu, varlıksız ve eğitimsiz bir kişinin düzinelerce çocuğundan daha etkin biçimde kaynaklara ulaşmaktadır. Çünkü tıbbi teknoloji o noktaya gelmiştir ve de gelecektir ki, kendisine ulaşabilen insan için ömrü senelerce uzatabilecek ve onu istenen yönde biçimlendirebilecektir. Bu durumda doğal güç sahibi olmanın getirisi yoktur. Dolayısıyla dünün atletik bedenli, sağlıklı erkekleri bugün çekici değildir, onun yerine her şeyi kendi yararına döndürmekte usta, rakiplerini her yolu deneyerek ekarte eden, eskiden kişilik bozukluğu olarak tanılandırılanlar bugün koşullara iyi uyum gösteren kişiler olmuşlardır ki, insanlığın geleceği bu ve benzerlerinden oluşacaktır. Bu kişilerin, yüksek, fakat işlek olmayan bir zekâ taşıyanlardan farkı, nesneler dünyasının istediği tipte bir zihne sahip olmalarıdır. Bu, basitliği itmeyen, soyluluk karşısında yenilmeyen, soyut ve teorik olmaktan uzak, somut bir bakışı olan, fantezilerle kendini kandırmayan, tam olarak hayatın çalıştığı düzende işleyen bir zekâdır.

Bu zekâ türünün giderek üstünlük kazanmasına şaşırmamak gerekir; evrimsel psikologlara göre, genetik olarak daha sabit bir hale gelip, sosyal hayatın başladığı ve insanın ilk ortaya çıktığı, 600.000-100.000 yıl önceki sürece rastlayan evrimsel uyum çevresi (enviroment of evolution adaptation) içinde insan evrimi, sürekli değişen iklim koşullarına, beslenme güçlüklerine ve yırtıcılara karşı yem olmaktan kurtulmak yolunda evrimin zorladığı yönde (su kaybını azaltacak, ısıyı sabitleyecek tüylenme, savunmayı güçlendirecek güçlü çene ve boyun kasları gibi) bir gelişim göstermek yerine dil ve zekânın gelişmesi gibi, ancak bir arada olunduğunda avantaj sağlayabilecek yan uyum (ımaladaptive) yollarına başvurmuştur. Bu yan uyum düzenekleri, insanın varoluş karakteridir, alışkın olduğu üzere insan, her türlü yan uyumu denemeye, sıkıştığı noktada doğanın kurallarının ve işleyişinin gösterdiği yöne değil, ürettiği öznel yan çözümlere başvurma geleneğine sahiptir. Bugün yarattığımız teknoloji, uygarlık, doğayı aldatmanın ve yan çözümler üretmenin sonucudur. O yüzden evrimsel olarak avantajlı konuma geçmiş zekâ bugünün işi değildir, geçmişe aittir. Aradaki iki fark, bugünkü sapkınlığın geçmiştekinden fazla olması ve ilginç biçimde bu farklı tipteki zekânın artmış iştahla (besine ve cinselliğe karşı) beraber olmasıdır. Bu ortaklık, "girişimci" denen özel bir grubu yaratmıştır.

İnsan zihninin bugünkü hali büyük oranda onun sosyabilitesine bağlıdır. İnsan, haberleşme, dayanışma, görev bölüşümü yaparak ayakta kalmıştır, o nedenle zihni, bu ortak sosyal yapıyı algılayabilecek, her an ona cevap verebilecek, sosyal düzenin beklentilerini karşılayabilecek

tarzda örgütlenmiştir. Bireysel beklentiler bin yıllar boyunca hiçbir zaman sosyal beklentilerin önüne geçmemiştir. O yüzden insanı, diğer sosyal canlıları bir yana bırakırsak, ortak benliği en iyi uygulayan, tek bir canlının herhangi bir uzvu olarak duyumsamayı derinden gerçekleştiren canlı olarak kabul edebiliriz.

İnsanın gösterdiği fedakârlık ve gerçekleştirdiği intihar gibi bazı davranışlar, basit anlamıyla düşünüldüğünde doğal seçim yasalarına pek uygun değildir. Uyum gösterenin ayakta kaldığı bir düzende, başkasının ayakta kalması için kendini feda etmek yasayla taban tabana zıt bir durumdur. Bu çelişki, William Hamilton tarafından ortaya atılan "soya dayalı seçim" düzeltmesiyle giderilmeye çalışılmıştır. Kişi kendini feda ederek, yüksek oranlı gen paylaşımı olduğu akrabalarının yararına bir davranış sergilemiş olur. Bu davranış, gen paylaşımı ne kadar yüksekse o oranda fazladır. Örneğin kişi kendi çocuklarına yüksek oranda fedakârken, yeğenlerine daha az, kuzenlerine daha da az fedakârlık gösterir. Kişinin çocuğu yoksa, yeğenleri ve kuzenleri için daha fedakâr hale gelir; örneğin çocuğu olmayan teyzelerin yeğenlerine anneden daha ileri düzeyde bakım verdiğini ve insanın kendini değil, ortaklığı düşünen bir yapı içinde hareket ettiğini görüyoruz.

Zihnin Gelişimi

Zihin elbetteki beynin ürünüdür ve kişiler arası ilişkiyle kurulur. Bu şu demektir: Zihin, beynin içinde akan elektrik (başka bir deyişle bilgi) tarafından somut olarak kurulur, ama bunun bizim görebileceğimiz ve hakkında bir anlayış geliştirebileceğimiz şekli kişiler arasında geçen yaşanmışlıklardır. Belli yöndeki yaşanmışlık, beyindeki elektriksel yapıyı belli yönde şekle sokar ve ilgili her yeni tecrübe aynı şeklin etrafında dönerek, paralelinde giderek veya içine girerek, bu elektriksel şeklin konumunu güçlendirir; kendini belli bir yönde tekrarlayan, kendini hem dışarıdan tamamlayan hem içeriden doğuran, dolayısıyla üretken ve kısmen otonom olan ve bütünsel bir yapısı bulunan şekil, kendi içinden bir algılama doğurduğunda kendisi olan şeyin kısmen ayırdına varır. (Her kompleks yapı, kendini tanıma amacı güden bir düzenek geliştirmek zorundadır.)

Temel, elbette ki beyinde akan elektriktir (başka deyişle enerji) ki, biz bunu elektroensefalografi (EEG) ile son derece basit biçimde tespit edebiliriz. EEG'de tespit ettiğimiz enerji akışı, sinir hücrelerinin içlerinden geçen elektiriğin tek tek kaydı değildir, hücrelerdeki enerjinin toplamıdır. Bize, hücreler içinde yoğun bir enerji geçişi ve dolayısıyla bilgi akışı olduğunu reddedilmeyecek biçimde kanıtlar. Söylemeye gerek yok

ki, bu bilgilerin hemen tamamı nesne bilgisidir. (Burada bedenin kendisi nesne kabul edilmektedir ve ondan gelen bilgi de, nesne bilgisi olarak adlandırılmaktadır.) Dışarıdan akan bilgilerin içinde zihnin temel organizasyonunu kuran bu durumda, genel olarak nesneler, özel olarak da kişiler arası ilişkilerdir. Her insanın zihni, ortak ve tek canlının ganglion düğümü (bedende belli bir miktar sinirin bilgisini içinde bütünleştiren çekirdeklerdir ve bu düğümler diyelim bacağı hareket ettiren bir grup kasa ait bilgiyi beyne taşımadan kendi içlerinde bütünleştirir) gibi davranır. İnsan zihni de, (ganglionların yalnızca bir sinir hücresinin bilgisini değil de, bir grup hücrenin bilgisini alıp bütünleştirmesi gibi) yalnızca kendisine ait değil, ama yaşamına ortak bulduğu çevredeki insanların (kendisi, ailesi, arkadaşları) bilgisini alan merkezlerdir. Eğer zihin tek bir insanın zihni olarak örgütlenseydi, arkadaşının koluna yapılan bir işlemi kendi koluna yapılıyormuş gibi hissetmezdi. [Bu noktada ayna nöronların görevini hatırlamakta fayda bulunmaktadır. Bu nöronlar beynin bazı bölgelerinde yerleşmişlerdir ve karşıdaki kişilerin hareketlerini, kişinin kendi hareketiymiş gibi algılarlar. Bunu tespit eden en sağlam deney şu şekilde yapılmıştır: Bir kolu bir kaza ya da hastalık nedeniyle kesilen bir kişi, olmayan kolunda duyduğu ağrı (phantom pain), başka bir kişinin aynı kolu ovalandığını gördüğünde azalmaktadır (Ramachandran, 1996.)]

Dolayısıyla zihin insanın yalnızca kendisi için örgütlenmiş değildir, her kişinin beyni, aynı sosyal gruba ait insanları izleme, değerlendirme, yönetme merkezlerinden biridir. Hepimizin ayrı ayrı evleri var belki ama, bir kabul gününde o evlerden birisi, hepimizin evi oluyor; onun gibi beyinlerimiz ayrı ayrı bedenlerde belki ama, o beyinlerin üzerindeki zihinlerimiz, farklı bedenlerin toplamı olarak oluşan canlının (damla damla tek bir ortak canlı) ve tek bir benliğin (ortak benlik) merkezleri olarak kuruluyor. Zihnim hiçbir zaman, yalnızca benim nesne benliğimin idaresi için kurulmamıştır, onun yanında benliğime yakın, onunla bağlantılı diğer nesne benliklerinin idaresi için de kurulmuştur. Dolayısıyla yeryüzündeki bütün zihinleri içine alan, bu tek tek zihinleri ileri karakolları olarak kullanan ve bütün yapısı onların birleşmesinden oluşan büyük, bütünsel ve tek bir zihin vardır.

Ortak Zihin: Yukarıda söylenenlerin daha ötesi odur ki, bir kişinin kullandığı zihin, bir büyük zihnin kendi içinde örgütlü ve bütünlüklü küçük bir parçasıdır. Bizim beynimizin üzerinde kurulu olduğu halde bizim kullanımımız dışında ayrı, kendi içinde bütünlüklü başka parçaları olan bu büyük zihnin, kullanmadığımız parçalarıyla rüyada

karşılaşırız. Rüyada öyle kişiler karşımıza çıkar ki, bunların çalışma modeli, bizim zihnimizin çalışma modeline uymayabilir. Hatta bu çalışma modeli, kendi zihnimizin ona yükleyebileceği farklılıkların ötesinde bir fark taşıyacak boyutta da olabilir. Örneğin, harita okuma yeteneği çok zayıf bir kişi, rüyasında son derece detaylı harita okuyan ve bunu örnekleriyle somut biçimde gösteren bir kişiyle karşılaşabilir. [Harita okumak, haritadan gidilecek yeri tespit edip eliyle koymuş gibi bulan kişilerin uzamsal yetenekleri, kendisi dışına (allocentric) odaklı düşünebilme ve soyutlayabilme becerisi olmayı gerektirir.] Eğer gerçek hayatta kişinin bu özellikleri bulunmadığı için iyi harita okuyamıyor, fakat rüyasında başka bir kişi (ki bu rüyası görülen kişinin, rüya sırasında rüyayı gören kişinin zihnini kullanarak konuştuğunu, yani rüyayı gören kişinin onu öyle konuşturduğunu biliyoruz) son derece iyi harita okuyabiliyor olarak görünüyorsa bu durumda tek bir şey düşünebiliriz: Biz kullandığımızdan daha geniş bir zihne sahibiz ve bu zihnin gündelik hayatta ancak küçük bir alanını kullanırız. Özel durumlarda (rüya) karşımıza çıkan kişiler de üstümüzde yerleşik bu büyük zihnin kendilerine uyan parçasını kullanır ve bu durumda biz, rüya kahramanının kullandığı, ama bizim kullanamadığımız fakat tanıdığımız büyük zihnin diğer parçalarından birini (rüya kahramanının kullandığı parça) tanırız. Zihnimizde (rüyada işleyen zihnimizde) bizimkinden çok daha kapasiteli, sahip olmadığımız bir kapasiteyi (örneğin harita okuma yateneği) kullanan ikinci bir zihin daha yaratmanın başka yolu yoktur. Evet, daha düşük kapasitenin içinde daha büyük bir kapasite bulundurmanın tek yolu, düşük kapasiteli parçaya, onu büyük kapasiteli bütünün parçası olduğu gerçeğinden uzaklaştırarak, ona büyük bütünden bağımsız ayrı bir parça olduğu yanılsamasını vermektir. Ancak bu durumda kişi, gündelik olarak düşük kapasiteli bir zihinle iş görürken, farkında olmadan (rüyada) büyük kapasiteli işlemlerle ilgili, bilinçdışı yaşantılar (rüya kahramanları) tecrübe edebilir.

Muhtemelen beyin ve onun türevi olarak zihin, insan türünün sahip olduğu ortak mirası bir kült halinde içinde taşıyor, bu kült nesnelerle karşılaşmaya başladığında bir bölgesini aktif, önemli bir bölgesini de yarı aktif hale getirirken, çok büyük başka bir bölgesini de erişilmesi güç biçimde pasif tutuyor ve o bölüme ancak özel bazı durumlarda, özel bazı yöntemlerle ulaşılabiliyor.

Pekâlâ bütün bir türün yaptığı bu kadar geniş ve farklı aktivite düzeylerine sahip zihin tek bir kişi tarafından nasıl bir arada tutulmaktadır? Burada hemen bir arada tutma işleminin her kişide mümkün olmadığını bildirelim. Örneğin, benlik yarılması ve buna koşut giden zihin

parçalanması bir grup şizofren hastada görülen sıradan bir durumdur. Soruya geri dönersek, cevabın "duygu" olduğunu söyleyebiliriz. İnsanların arasındaki duygu ve o duyguya katılma arzusu zihni bir arada tutar; duygunun başat özelliği yapıştırıcı olmasıdır, çünkü ortak benlik kaynaklıdır. Bu noktada, şizofrenlerde duygu küntleşmesi olduğunu söylemek, bu hastalarda benlik dağılması olduğu düşünüldüğünde büyük resmi tamamlayan bir bilgiyi vermek olur. Zihni, nesne ilişkileri aktive ederse, ortak benlikten çıkıp nesnelere doğru akan bir enerjinin fonksiyonu olan duygu da onu dağılmaktan korur diyebiliriz; aynen nehirleri suların yapması, ama dağılıp bir yeraltı nehri gibi kaybolup gitmekten korunmasını da, yine bir akışın fonksiyonu olarak ortaya çıkan nehrin yatağının sağlaması gibi.

Pekâlâ, zihnin bazen öyle bazen böyle görünmesine ne neden olur? Gerçekte beynin üstüne konmuş birkaç çeşit zihin mi vardır? (Bazı araştırmacıların aksi iddialarına rağmen) hayır, tek bir zihin vardır. Ancak bu zihin öylesine elastik yapıdadır ki, karşılaştığı nesnelerle baş etmekteki zorluklar nedeniyle esneyerek şekil değiştirir belki ama, nesnenin verdiği zorluk atlatıldığında ilk haline geri döner. (Çoklu kişilik bozukluğu gibi bazı patolojik durumlarda, bu geri dönüşün kişiliği bozacak sınırlara kadar esnediğini biliyoruz.) Örneğin, hiç kuşkucu özelliği bulunmayan bir zihnin, diyelim göçten sonra karşılaştığı her kişiden darbe yemeye başlamasıyla hastalıklı derecede şüpheci hale gelip zorlu koşullara, elastik bir değişiklikle aşırı savunma yaparak cevap verir. Ama bir süre geçtikten sonra, kişi göç ettiği yere uyum sağlar, paranoid yapı geriler ve elastik yapı, benliği yeniden kuşkulardan kurtararak, zorlu bir hamle sonunda ilk haline döner. Bu gidip gelmeler sırasında zihin, farklı biçimler sergilediği için biz onu farklı zihinlermiş gibi algılarız, oysa o yeniden geri düzelmek üzere, şişmekte, sönmekte, yamulmaktadır yalnızca (yani zihnin, sonunda kendisine dönüldüğü bir ilk hali vardır her zaman, nesne benlikleri, farklı zorluklar içeren dışlaşma koşullarında bu zihni esneterek kullanırlar, örneğin yetersiz anne bakımına, büyüklenmeci düşünce kalıplarına izin veren, ekspansif anne davranışlarına mikromanik düşünce örgütlenmesi sağlayan, fazla yakın anne davranışlarına da kuşkucu düşünce formasyonuna izin veren bir zihin örgütlenmesiyle cevap verirler).

Peki zihin kendini nasıl düzenler? Bunun yolu, duyguların kontrolünü öğrenmekten geçer, duygu kontrolü de, sosyal hayat içinde kendini, kendine göre değil, insanlara/nesnelere göre ayarlamak demektir. Örneğin küsen bir adamın gönlünü almaya çabalamak, nefret edilen birini kibar biçimde eleştirmekle yetinmek, davranışları/duyguları içteki isteklere göre değil, dıştaki nesnelere göre biçimlendirmek demektir.

Zihnin Ortaya Çıkışı

Zihnin ortaya çıkışı, sağ beyin yarım küresinde yerleşik bir "*zihin-yaratma modülü*" üzerinden gerçekleşir, bu modül erken dönemde çalışmaya başlar (Aitken ve Trevarthen, 1997). Modülün harekete geçmesi, annenin bebekle eşduyum göstermesi ve bu eşduyumu bebeğin sonradan sürekli arar olması, eşduyum (eşduygu) ararken zorunlu olarak, duygunun üzerinde durduğu ikili kaidenin kendi tarafındaki ayağını (yani kendi zihnini) aramaya çıkması ile gerçekleşir. Bazı araştırmacılar zihin yaratma, arama modülünün sağ beynin orbitofrontal kabuk bölgesinde olduğuna işaret etmektedirler (Baron-Cohen, 1995). Otistik çocuklarda bu bölgenin belli anormallikler gösterdiğine şahit olunmuştur. Dolayısıyla bu tür kişilerde, kendi zihnini algılamakta olduğu kadar, başkasının zihnini algılamakta da (zihin kuramı kurmakta) zorluklar vardır. Çünkü başkasının zihninin içindekilerin bir temsilini kendi zihninde kuramamak demek, kendi zihninin içinde olup bitenlerin temsilini de, kendi zihin yaratma modülü içinde temsil edememek demektir. Bu olgularda zihin yaratma modülüne, başkasının zihni olduğu kadar, kişinin kendi zihni de yabancıdır. Dolayısıyla başkasının zihninin bir temsilini kendi zihin yaratma modülü içinde temsil edemeyenler, kendi zihinlerinin de bir temsilini zihin yaratma modülleri içinde temsil edemezler.

Dolayısıyla bir insanın ortak benliğe aitliğini hissetmesine neden olacak en önemli merkez de, sağ orbitofrontal kabukta yerleşik "*zihin-yaratma modülü*"dür.

Tasavvuf felsefesinde de "gönül gözünün açıklığı" olarak ifade edilen ve bir ölçüde "zihin-yaratma modülü"ne işaret eden bu yapı, insanlar arasında yüz yüze ilişkinin ortadan kalktığı günümüz dünyasında körelmiştir, ortak benlik kendini, kendi ucuna yeterince hissettirememektedir, insanların arasında ortak benliğin yansısı olarak kurulacak bağlar zayıflamaktadır. Buna reaksiyon olarak insanlığın birliğini, beraberliğini, ortaklığını hatırlatan düşünceler, ahlaki felsefeler, dinler öne çıkmaktadır.

Gerçeğin Zihinde Yeniden Yapılandırılması

Gerçeği beyne sokmamız (gerçeği zihinde yeniden ve özgün biçimde yapılandırmamız), elbette sinir hücre gruplarının, gerçeğe koşut biçimde belli ilişkiler kurmasıyla mümkündür. Bu gruplar işlevsel birimler halinde, farklı modalitelerde (örneğin görme, işitme) örgütlenir. Beynin iki ayrı yarım küreden oluşması, aynen bacakların, kolların, gözlerin birer çift halinde iş görmesi gibi üst düzey bir beceriyi sağlamaya dönük-

tür. Bir ayak tek başına yetkin bir uzuvdur, fakat ondan bir tane daha olunca ikisinin işbirliği ile bipedal yürüme denen üst düzey bir potansiyel kazanılır. Onun gibi, beynin sağ ve sol yarım küreleri, tek başlarına işlevseldir, çoğu yönden de birbirlerine benzerler. Aralarında azımsanmayacak farklar olsa da birbiriyle uyumlu ve birbirinden bağımsız çalışabilen yarım küreler, ortak iş yapmaya başladıklarında işlevsellikte bir sıçrama meydana getirirler.

Her insanı tek kollu, tek bacaklı, tek gözlü olduğu halde birleşerek iş yapmaya başlamış bir çift insan olarak da görebiliriz. Gerçekte her birimiz yarım insan olsaydı, kapasitemiz ileri derecede çökerdi. Şimdi de tersini yaparak iki insanı birleştirip, dört kollu, dört bacaklı, dört gözlü, dört yarım küreli tek bir insana dönüştürelim. Bu "bileşik" yeni insanı elde ettiğimizde, iki kollu, iki bacaklı eskisinin ne kadar yeteneksiz kaldığını düşünürüz. İnsanları bu yolla, birbiriyle tümden birleştirip on üç milyar kol, bacak ve gözlü yeryüzünün tek insanını yaratalım; bu yeni tek canlının gücü sanırım sonsuza yakın olur, işte o tek birleşik canlı ortak benliğin canlısıdır ve yetenekleri, özgüveni neredeyse sonsuza eşittir. Gerçekten de bugün insanlığın toplam gücü ve onun kendi benliğine olan güveni sonsuza yakındır.

Yeniden konuya dönecek olursak. Gerçeğin beyne girmesi ne demektir? Beynin, nesnelerin gerçeğini kendi gerçeği haline döndürmesi demektir. Her ortam gerçeği, kendi gerçeğine döndürerek tutar; ırmaklar suyu su, gökyüzü buhar, kutuplar buz olarak tutar; beynin ortamı da nesneleri onlardan çıkarttığı sembollerle tutar. Sembol ne demektir? Sembol beyinde uyandığında, nesne dünyasında sembolün karşılığı olan nesne kendini hatırlatmış olur, yani sembol, nesnenin bizim gerçeğimize dönmüş halidir. Ortak benliğin yukarıda bahsedilen sonsuza yakın kapasitesi nedeniyle, beynin yarattığı artık kendi gerçeğidir, nesnel gerçeklikten çıkan fakat artık ona ait olmayan, müthiş bir döndürme ile ondan başkalaştırılıp kendi sistematiği yaratılan yeni bir gerçeklik vardır karşımızda. O yüzden semboller, onların bir fonksiyonu olarak dil ve kültürel yapılanmanın tamamı kendi gerçekliğini kazanmış bağımsız oluşumlardır.

O zaman bu bağımsız oluşumların temelinde yer alan sembollerin beynin dilindeki yeri ne olabilir? Bunu anlamanın kolay yolu, beyindeki, özellikle beyin kabuğundaki sinir hücrelerini, çok büyük bir kareli defterin üzerine yayalım ve her kareye bir hücre denk gelecek ve ikili koordinat sisteminde konumu belirlenecek şekilde yerleştirelim. İşte şimdi, A9, Z7, Y12, E89 hücrelerinin eşzamanlı ateşlenmesi bir semboldür (örneğin kiraz), B8, Z678, Y54, K78, F98, D1, G72 hücrelerinin

eşzamanlı ateşlenmesiyse başka bir semboldür (örneğin avakado); iki grup hücrenin (on bir tane) eşzamanlı ateşlenmesi ise daha da soyut bir semboldür (örneğin meyve). Üç grup hücrenin eşzamanlılığı da bu sefer yemek gibi daha da soyut, dört grup hücrenin eşzamanlı ateşlenmesiyse daha daha soyut, diyelim tokluk sembolünü oluşturur. Soyutluk, farklı grup sembollerin aynı düzlemden bağlanamaması, ama bir üst düzleme çıkıldığında ancak bağ kurulabilmesi anlamına gelir. En üst düzleme çıkıldığında da dil gibi, insanlık gibi ve nihayet evren gibi, son derece soyut bir toplam anlama ulaşılır. Gerçeğin beyne bir zihinsellik aktivitesi (daha doğrusu kalıtsal olarak aktarılmış bütünsel ve büyük bir zihnin bir parçasını aktive edip, kendi küçük bütünselliğini ayrıca tamamlayacak) oluşturacak şekilde sokulması böyle bir işlemdir.

Modül-zihin

İnsan sosyal bir canlı olduğuna, hümaniteyi daha çok sosyallik üzerinden geliştirdiğine ve bu gelişimin aracısı da zihin olduğuna göre, onun kurulumu toplumun kurulumu gibi olmalıdır. Toplum nasıl modüller (aileler, klanlar, uluslar) halinde organize olmuşsa zihnin de kendi organizasyonu sırasında buna benzer modüllere (yüz tanıma modülü, konuşma modülü) sahip olması gerekir; birbirinin içine geçen, birine aitliğin ötekine de aitliği getirdiği, eşdüzeydeki modüllerin nispeten benzer özellikler gösterdiği, yine de her modülün küçük bir farkla da olsa kendi karakteristiğine sahip olduğu birimler. Bu birimlerin büyük kısmı sosyal hayatın içinde ve genetik olarak belirlenen bir iskeletin üzerinde kurulmuşlardır. Modüllerin üzerine oturduğu iskelet ise motivasyon, dikkat, hafıza gibi her canlıda bulunması gereken temel yapılardır. Modüller iskeletin üzerine, başlangıçta nispeten birbirinden eşit derecede bağımsız birimler halinde oturmuş olup, zihin bir bütün halinde geliştikçe birbirlerinin sahalarına geçerek örülürler; örüldükçe çalışma yetkinleşmiş, hızlanmış, başkalarıyla eşgüdüm[ortak canlının damla damla parçalarının (insan) dağınıklık yaratmadan, bir bütünün parçası olarak yönetilmesi için oluşturulmuş çoklu yönetsel merkezlerin işbirliği] başlamış olur. Bilgisayar analojisi ile söylersek; bilgisayarın makinesi beyindir, işletim sistemi zihnin iskeletidir, üzerinde çalışan tek tek programlar modüllerdir, bütün bunların göründüğü ekran benliktir ve bu tek tek bilgisayarların bağlı olduğu internet ağı ortak benliğin kendisi, onu taşıyan tüm "server"lar bu tek canlının birbirine bağlı [görüntüsel olarak bağlılık yoktur ve o yüzden ortak canlıyı damla damla parçalara ayrılmış (tane varoluşlu canlı) kabul etmek pratik olarak doğrudur. Zihinlerimizin bağlılığı görünmez nitelikli ama hissedilir bir bağlılıktır. Bu durum,

ikiz eşlerinin birbirine bağlılığı gibidir. Fiziksel olarak arada bir köprü yoktur, fakat özellikle tek yumurta ikizlerinde genetik yapı tamamen aynı olduğu için, eşler farklı yerlerde olsalar bile benzer koşullarla karşılaştıklarında tamamen aynı davranışı gösterirler. İnsanın taşıdığı yirmi beş-otuz bin genin çok azı birbirinden ayrı genlerdir. Dolayısıyla her kişi birbirine benzer davranış gösterir, bunların her birine ayrı canlı demek, on binlerce genin aynı şekilde yapılmasını tek canlının ortak ürününün dışındaki bir nedende aramak, yakına odaklı bir bakışın ötesine geçememek demek olur.] parçaları olarak kendisidir. Ortak canlının canlılığının en yüksek olduğu an (aynen bütün bilgisayarların açık olmasıyla sağlanan yüksek internet aktivitesi gibi) zihinlerarası eşduyum ve eşgüdümün en yüksek olduğu ana denk düşer. Çünkü eşzamanlı olarak aktif durumda bulunanlar (sosyal aktivite içinde birbirleriyle iletişim gösterenler) arasında yüksek bir kombinasyonun kurulduğu, dolayısıyla mümkün olduğunca fazla veriden bilginin üretildiği an o andır.

Zihinde modüller arası işbirliğini sağlayan bölge ön beyin kabuğudur. Bu bölge olağanüstü derecede bilgi işleme kapasitesiyle ortaya çıktığı zaman, farklı modüllerden gelen bilgiyi uzun süre eşzamanlı olarak aktif tutma becerisi gösterip, çok sayıda kombinasyon gerçekleştirerek, türev/soyut bilgi oluşturup (bilginin soyutlaştırılması, alt bilgilerin kombine edilmesi sonucunda, her kombinasyonun doğurduğu yeni bilginin, yeni alt birimler olarak alınıp yeniden kombine edilmesiyle yeniden yeni bilgi üretilmesi ve bunun böyle devam ettirilmesiyle yükseltilen, genişletilen, dolayısıyla o oranda da belirsizleştirilen üst düzey bilime düzlemlerine erişmektir) alt düzeyde soyut işlemler olarak yürütücü yaratıcı işlevlere, daha sonra da üst düzey soyut işlemler olarak da bilime, edebiyata ve felsefeye kucak açmış olur. Felsefe, insan beyninin yapabildiği en yüksek kombine etme ve türevleştirme işlemidir.

Sistem böyle işlemektedir, ama sistemi işlemek üzere ayağa kaldıran nedir? Bunun cevabı, "ortak benliğin güdüleri doğrultusunda hareket eden motivasyon, onun aracıları da tek tek sinir hücreleri üzerinde etkide bulunan hormonlar ile sinir ileticileri (nörotransmiterler) birliğinin oluşturduğu sinirsel döngüler ve kimyasal ürünler bütünü, psikolojik düzlemdeki ifadesiyle "emosyonel yapı" şeklinde verilebilir.

Hormonlar sistemi homeostasiz elde etmek doğrultusunda zorlamaktadır, buna erişmenin kolay yolu olarak da organizma bilgi edinmeyi kullanarak nesnelerin arasına dalmaktadır. (Çünkü bilgi, homeostasizi sağlayacak materyallere en kısa yoldan ulaşmanın, dolayısıyla en az enerji harcamanın hangi yöntemle olabileceğini gösterir.) Bu noktada beynin neden tarafsız bir bilgisayar olmadığını anlıyoruz. Çünkü ona

taraflı biçimde müdahale eden (ortak benliğin dürtüleri doğrultusunda ortaya çıkan) emosyonlar var. Bu durumda insan beyni emosyonlar (dolayısıyla insan ortak benliği) temelinde tarafsızlığını yitirir ya da daha doğru bir söylemle hiçbir zaman kurulmamış olan tarafsızlığı, kurulmadan taraflılık olarak sürer gider.

Dil Modülü

İnsanın yarattığı dil hayvanların iletişim sisteminden farklıdır. Hayvan dili, beden dili ve sinyaller üzerinden işler ve kapalı bir sistemdir. Kapalı olmakla kastedilen gelişmeye açık değildir. Halbuki insan dili kelimelerin arasında yapılan birleştirmeler, ayrıştırmalar, eklemeler, yeni kelime türetmelerle ucu sonsuza kadar açık bir iletişim şeklidir. İnsanın dili semboller üzerindendir ve anlamaya dayanır. Halbuki sinyaller üzerinden işleyen hayvan dili davranmaya zorlayıcıdır.

Öte yandan insanda ses telleri, örneğin şempanzelere göre daha aşağıdadır, bu, sesli harflerin kolay seslendirilmesini sağlar. Buna rağmen insanı sembollerle sonsuz bir zenginlikte konuşmaya iten beynin ulaştığı kapasitedir. İnsanda sol beyin yarı küresi, sağ tarafa göre büyüktür, bunun nedeni sol tarafa yerleşik konuşma merkezidir (ilgili Broca ve Wernicke sahaları) Bu merkezler akıcı bir konuşma için olmazsa olmaz bölgelerdir ve yalnızca konuşmanın başlamasıyla büyümüş değillerdir. Şempanzelerde de benzer durum vardır. Bu demektir ki, insanda konuşmayı başlatacak zemin başından itibaren vardır. Hatta bir lisan geninin keşfedildiği bile söylenmektedir (Lai, 2001). Bu genin, yedinci kromozomun SPCH1 bölgesinde bulunan FoxP2DE olduğu söylenir.

İnsanda zihinsel bir lisan modülünün doğuştan itibaren bulunması büyük ihtimaldir. Çünkü, dünyanın neresinde doğarsa doğsun bütün çocuklar hemen hemen aynı gramer yapısıyla konuşmaktadır, hepsi isim, sıfat, fiil, özne kullanır. Chomsky, evrensel bir gramer bulunduğuna işaret etmişti. O zaman insana yerleşik, belli bir gen tarafından kurulan bir lisan modülünün varlığını kabul etmek durumundayız. Muhtemelen bu modül, aralarındaki iletişimin yüksek olduğu bazı canlılar (örneğin kuşlar) tarafından filogenetik olarak bize kadar ulaştırılmıştır. Yoksa dildeki ritmi, prozodiyi binlerce yıl taklit edip öğrenmeye çalışsak geliştiremezdik. Bu ancak bir modülün içinde zaten var olan, onun içine gömülmüş bulunan ve sonra da o modülle beraber beynimize otomatik olarak aktarılmış bulunan bir özelliktir. Muhtemelen bu modül, beynimizin gelişimine en önemli katkıyı yapmış modüldür, çünkü sembollerin kullanımını sağlamıştır, semboller beynin ürettiği, türev derecesi yüksek ürünlerdir.

Dil modülüyle ilgili ilginç örneklerden birisi, kafa travması geçiren ya da epileptik nöbetleri olan kişilerle ilgilidir. Epileptik nöbet geçiren ve iki dil bilen hastaların bazılarında afazi gelişmişse, bu kişilerin dillerden birisini (genellikle sonradan öğrenilen dili) unutabildiği ve sonradan dili konuşmayı tekrar becerdiği gözlenmiştir. Öyle görünmektedir ki, her öğrenilen dil kendine has bir modül (belki de alt modül) yaratabilmektedir. Daha ilginci, anadilinden başka hiçbir dil bilmeyen bazı kişilerin yaşadıkları kafa travması sonucu girdikleri komadan anadilinden başka bir dil (en çok da ilkel diller olan Sanskritçe ve Avesta dilleri) konuşarak uyanmalarıdır. Konuyla ilgili bilinen son örnek, Hırvatistan'da on bir yaşında bir çocuğun kafa travmasıyla girdiği komadan son derece akıcı bir Almanca konuşarak uyanmasıdır. Bu örnekler ortak benlik havuzundaki bilgi, modül vb yapılanmaların ne düzeyde ortak bir kullanımının olduğunu göstermesi açısından çarpıcıdır. Yanı sıra insanların, ortak benlikte toplanmış farklı modüllerin, kalıpların seçilip birleştirilerek, logoların birbirine eklenmesi tarzında oluşturulduğunu, birbirinden ayrılması biçiminde de bozulduğunu göstermesi açısından daha da çarpıcıdır.

Zihnimizdeki dil ya da lisan modülü dışındaki diğer modüllerin de, evrimsel olarak geçmişte o işlevi iyi görmüş canlılar tarafından bize ulaştırılan, kendine özel bir çalışma sistemi bulunan yapılar olduğunu kabul edebiliriz. Örneğin, yüz tanıma modülü (beyinde fuziform girus denen bölgede yerleşik olduğu söylenir), binoküler görmede ve sürü ilişkisinde derin bir evrimsel geçmişe sahip olan bir canlıdan bize kalmış olmalıdır.

İnsanlarda yüz tanıma modülünün varlığı sosyal ilişkinin yaşamsal önemde ve içgüdüsel özellikte olduğunu düşündürür. Çünkü Williams Sendromu'na (aşırı konuşma, sosyallik, kalp problemleri, kas zafiyeti, zekâ düşüklüğü ve sıra dışı bir yüz görünümü olan, on beş, yirmi bin doğumda bir görülen genetik yönü bulunan psikiyatrik bozukluk) sahip çocuklarda örneğin, yüz tanıma modülünde şu ya da bu derecede bir bozulma bulunmakta olup, çocuklar bu açıklarını kapatmak için herkesle ses üzerinden tanışma, ses üzerinden kaynaşma gerçekleştirip, hastalık derecesinde sosyal olurlar. Sosyalliğe bu denli muhtaçlığın nedeni, temelimizin ortak benliğe dayanıyor olmasındandır.

Öncekinin üzerine, sonrakinin binmesiyle ilerleyen evrimsel yapı kabul edildiğinde, modüllerin bize hazır geldiğini, içimizde gelişmediğini kabul etmemiz gerekir. Bir alt canlıdan gelen modül, bir üst canlının beynine gömülür. Gelişme bir yönüyle, aşağıdan yukarıya bazı modüllerin aktarılması ve bir üst canlıda organize bir bütünlük içinde bulunan diğer modüllerin arasına bu yeni modüllerin daha güçlü bir organizasyon yaratacak biçimde sokulmasıdır.

Beden diliyle konuşma dili arasında bir köprü kurulabilir. Bir şeyin sembolünün yaratılması için öncelikle gerçekliğinin olması gerekir. Nasıl ki hiyeroglif yazısında birer sembol olarak kelimeler, harfler ifade ettikleri nesneyi resimliyorlarsa, konuşmada da sözcüklerin gerçek bir nesneyi, durumu, davranışı karşılarına alıp, onun üzerinden yürümeleri gerekir. Bu gerçeklik beden dilindeki jest ve mimiklerden de çıkartılmış olabilir. Bir kişinin ellerinin hareketi, yüzünün aldığı her farklı şekil sembollere, bir nesne sabitliği kurarak dönüşmüş olabilir.

Ön beyin kabuğunun ileri derecede gelişmesi ve farklı döngüleri (dolayısıyla bilgileri) uyarıldığında[uzun süreli aktif kalma özelliğine sahip D1 (Dopamin-1) reseptörleri aracılığıyla] eşzamanlı olarak aktif tutma ve bu şekilde arada ilişki kurma, bu ilişkiden türev bilgi sentezleme (sembol üretme) gücü olmasaydı konuşma merkezi ne kadar gelişmiş olursa olsun konuşmak mümkün olamazdı. Pek çok gelişkin sistemin (konuşma, düşünme, hesaplama, öngörme vb) insana kazandırılmasında temel etmen, yukarıda belirtildiği gibi ön beyin kabuğunun uzun süre aktif kalabilen D1 reseptörlerine sahip olmasıdır. İnsanı bugünkü yapısına kavuşturan temel düzenek bu reseptörlerdir. Çünkü bazen aileler, doğar doğmaz bir şempanze yavrusunu eve alıp büyütüyor ve bir çocuğu geliştirdikleri özende yetiştiriyorlar ama sonunda onu, konuşma merkezine denk düşen beyin alanı yeterince büyük olduğu halde birkaç kelimeyi öğrenmekten öte götüremiyorlar. Eksiklik çünkü konuşma merkezi değil, ön beyin kabuğu ve onun iç organizasyonundaki (en çok da sinirsel döngüleri eşzamanlı olarak uyarılmış halde tutan D1 reseptörlerindeki) düzendedir.

Lisanın ortaya çıkmasından sonra bunun insanda, lisan üzerinden bir seçilme baskısı oluşturduğu ifade edilir. Konuşma merkezi büyük olan kişilerin diğerlerine göre ön plana geçtiği, kişiler arası ilişkide ön alarak daha fazla organizasyona giriştiği söylenebilir. Bugün bile söz ustası kişilerin, bedensel iş yapmaktan çok, organizasyonda görev aldığı ve görev bölüşümü yaparak etraftakilere iş yükleyip, kendilerinin bedensel çalışmadan uzak durduğu görülmektedir. Konuşma organizasyon yetisini (eğer varsa modülünü) geliştirmekte, organizasyon da konuşmayı, retoriği ilerletmektedir.

Konuşma yavaş yavaş gelişmekle beraber, evrimsel olarak bazı sıçramalar olmamış değildir; bazı hastalıkları olan kişilerin bu gelişmeye öncülük ettiğini düşünüyoruz. Nasıl balıklardan sürüngenliğe geçiş aşamasında hipertiroidisi (guatr hastalığı) olan bir balık suların çekildiği bölgede akciğer solunumunu başlatmışsa, dil için de, manik depresif bir

hastanın manik fazda durmadan "ses" ürettiğini ve bunları uzun sürmüş manik atak boyunca belli bir formasyona kavuşturduğunu hipotez edebiliriz. Çünkü bu hastalar konuşma ihtiyacı içindedirler ve bu ihtiyaç bugün bile dilde, kelimeleri sentez ederek yeni kelimeler (neologism) türetmekten, konuşmanın akışına müzikalite kazandırmaktan başlayıp, dili bir oyun haline dönüştürmeye kadar giden noktaya ulaşabilmektedir. Manik hastaların elinde, dil farklı nitelik kazanmakta, her hasta, kendini dinleyenleri hayran bırakacak akıcılıkta, zenginlikte konuşmakta ve dile olağanüstü bir karakter yüklemektedir. O nedenle dil tek tük kelimeler halinde ancak ortaya çıkmışken manik hasta (lar) tarafından olağanüstü zenginleştirilerek bugünküne yakın bir formata kavuşturulmuş olabilir. Söz konusu hastalar bugün bile dili zenginleştirmeye devam etmektedir. Bir grup şairin, romancının manik döneme girerek olağanüstü derecede akıcı metinler ortaya çıkardığını biliyoruz. Eğer faraziyemiz doğruysa, manik depresif bir hastanın ömrü boyunca girdiği onlarca atak sırasında dili gitgide ilerlettiği, başka manik dönem içindeki hastalara bulaştırarak, kendisinin depresif dönemlerinde onların dilinde beklettiği ve sonra kendi manik döneminde devralarak dili daha da geliştirdiği speküle edilebilir. Dilde çünkü, kuru matematiksel bir yapılanmadan çok, müzikal bir yapı vardır, müzikalite, kafiyeli konuşma (clang çağrışımı) manik hastaların temel dil özelliğidir.

Ortak Benliğin On Binlerce Yıllık Serüveni

Antony Stevens (2005) adeta psişik bir arkeoloji alanı bulunduğundan bahsederek, özgün biçimini Jung'da gördüğümüz rüyalarımız, destanlarımız ve hastalıklarımızda ortaya çıkan bir benlik arketipinden bahsetmiş ve bu şekilde görünmeyenin gerçeğinin, bilinmeyenin bilgisinin aydınlatılabileceğini savunmuştur. Ona göre, aynen maddenin içinde gizlenmiş atomlar gibi, on binlerce yıllık benlik de ruhun labirentleri içinde yaşar ve biz onun varlığını ancak hissederek anlayabiliriz.

Stevens'a göre, "Benim hayatım bilinçdışı olanı kendimce gerçekleştirme öyküsüdür." (Stevens, 2005) Yani on binlerce, belki de yüz binlerce yıllık bir benlik vardır ve herkes bu benliği kendince gerçekleştirir. Bu durumda (ortak) benlik insan ruhunun içindeki labirentlerde gizlenmiş olarak bulunur ve bu, her kişi tarafından, minimum farklarla başka başka şekillerde gerçekleştirilir. Burada Stevens'in söylediği en önemli nokta her kişinin içinde aynı ve tek tip (ortak) benliğin bulunması ve fakat bunun yeryüzüne çıkarken insan tarafından farklılaştırılmasıdır. Bu nokta önemlidir, bu şekilde tanımlanmış benliği/ortak bilinçaltını sonraki tartışmalarımızda Stevens/Jung ikilisinin temel çizgisi olarak

alıp, onun üzerine bazı önemli değişikliklerle ortak benlik kavramını oturtacağız.

Jung, Freud'u eleştirirken haklı olarak iki noktanın üzerinde durmuştu. Birincisi libidoya bütünüyle cinsel bir içerik yüklenmesi, ikincisiyse bilinçaltının kişiselleştirilmesi.

Her iki noktada da Jung'un eleştirilerinin yerinde olduğunu, özellikle genomla ilgili çözümlemelerle birlikte öğrenmiş olduk. Buna rağmen Jung'un, arketiplerin doğrudan bilgi çıkartma yollarıyla, örneğin, deneyle bilinemeyeceğini, sadece özel bir tecrübe, iç bilgi ve *gnosis* yoluyla çözümlenebileceğini söylemesi de onun Freud'a karşı zayıf tarafıdır. Freud, psikanalizle bu bilginin ortaya çıkarılabileceğini göstermiş ve uyguladığı yöntemin sonuçlarını, uygulamalı bilim olarak ortaya getirmiştir ki bu onun haklılığını göstermeye yeter bir durumdur., Ama burada biyolojik bazı test yöntemlerini kullanarak, Freud'un edindiğinden daha kesin bilgi edinmek de mümkündür. Çünkü bilgi, ister ortak benliğin ürünü, isterse kişisel tecrübelerin sonucu olsun her durumda insan bedeninde kayıtlıdır. Bedende kayıtlı olmayan bir bilginin, beden tarafından kullanımı hiçbir şekilde söz konusu değildir.

Öte yandan Jung, şizofren hastalarda görülen hezeyanların ortak bilinçaltının görüntülerinden olan destan temalarıyla paralellik gösterdiğini söyler. Bu da doğrudur, ancak şizofren hastalar ve destanları oluşturanlar bunları ortak bilinçaltının iki farklı ağzı gibi söylemezler. Eğer öyle olsaydı destanlarla hezeyanlar tümüyle aynı yapıda olurdu. Oysa bu ikisi arasında yalnızca benzerlik vardır. Çünkü ortak benliğin her bireye bir ölçüde farklılaşarak geçmesi söz konusudur ki, bu küçük farklılık yeryüzünün farklı koşullarında gerçekleştirildiğinde orta boy bir farklılık haline döner ve hezeyanlarla destanlar arasında bugün görünen kısmi farklılığın açıklayıcı etmeni olur.

Stevens, Jung'un üç temel varsayımından birisinin şu olduğunu söyler: İnsan ruhu (psyche), insanın sadece psikolojisinin değil aynı zamanda yaşantısının da ilk ve temel bilgi kaynağıdır. Bu kaynak bize *a priori* olarak verilmiştir, doğrudan doğanın ve evrimin ürünüdür ve bu ruhun nesnesi arketiptir, ortak bilinçaltının arketipi. Bu arketip, bizim, hayatın içinde yaptığımız davranışların temel kalıplarını ortaya koyar (Stevens, 2005.)

Burada, konuya açıklık kazandırabilmek için bir nebze telepati konusuna girmek yerinde olacaktır. Özellikle ikizler, eşlerinin nerede ne yaptığını belli ölçüde hissetmektedirler. Ama bu sadece ikizlere has bir konu değildir, başka bazı kişilerin de hiçbir kan bağı olmadığı bazı kişileri, yaptıkları ve bulundukları yerle ilgili olarak yakından hissedebi-

lirler. Bunu açıklayabilecek belki de tek yaklaşım, ortak benlik yaklaşımıdır. Çünkü bu sayede herkesin içinde birbirine çok yakın benlikler (daha doğrusu aynı benliğin yaklaşık olarak birbirine eşit nitelik ve büyüklükte parçaları) olduğunu, bu nedenle içgörüsü yüksek bazı kişilerin kendilerini hissederken başkalarını da hissetmeyi becerdiklerini söyleyebiliriz. Telepatik davranma özelliği gösterenlerin tümündeki ortak özellik, güçlü içgörü yeteneklerinin olmasıdır, bu sayede kendilerine bakmak, bunun yarattığı kolaylıkla aynı zamanda başkasına bakmak ve onu kendisi kadar derin anlamak mümkün olur. İkizlerde bu durumun daha fazla olması da, özellikle tek yumurta ikizlerinde ortak benliklerin tamamen aynı (her iki eş için de uçlaşmanın aynı olmasından ötürü), çoğunlukla nesne benliklerinin de bütünüyle aynı (aynı çevrede büyüme) olması nedeniyle kendini hisseden kişi, eşzamanlı olarak ikiz eşini de hissetmiş olur.

Jung'un temelde doğruluğu su götürmez görünen hipotezine karşı konulması gereken asıl nokta, onun ifadesiyle ortak bilinçaltının, bizim kavramımızla ortak benliğin her doğan bebeğe aynı içerikte yüklenmesidir. Ortak benlik, gerçeküstü biçimde bir köşede duruyor da biz ondan doğum sırasında bir parça alıp bebeğe veriyor değiliz. Ortak benlik materyali her birimize, azımsanacak bir oranda da olsa farklı içerikte geçer ve her kişideki bu minimal farklılıklarla, bütünüyle aynı olan yapının tamamı ortak benliği oluşturur. Buradan anlaşılıyor ki, ortak benliğin, insan türü için hemen hemen hiç değişmeyen bir *ana gövde*siyle, bu zamana kadar yaşamış ve halen yaşayan insan sayısı kadar küçük farklılıkları taşıyan *uçları* bulunmaktadır. Bu uçlar ne kadar eski zamanlara aitse o oranda ana gövdeye katılır, ne kadar yeni zamanlara aitse o oranda uçlarda kalır.

Otak benlik her bireyde daha doğuşunda, minimal ölçüde de olsa farklı olduğu gibi, 2010 yılının ortak benliğiyle, 2011 yılının benliği de birbirinden çok küçük ölçülerde farklıdır. Çünkü bir yıl içinde yaşayan insanların yeryüzündeki farklı deneyimleri ortak benliğe yeni şeyler katmıştır.

Varoluş, statik bir kalıp değildir, ancak dinamik bir biçim, yaşam tutturabilir. Ortak benliğin işlediği düzenek tümüyle daha fazla kombinasyon (farklı nesnelerle ilişkiyle kurulmuş birliklerin bir araya getirilmesi) yaratmak hedefine yöneliktir. Ortak benliğin hafifçe farklılaşmış versiyonlarını, hayatın küçük/büyük değişiklikler kaplayan (farklı nesneleri kapsayan) alanlarıyla birleştirip, olabildiğince geniş bir yelpazeden bilgi toplamak ve bu bilgiyi ortak benlik bütününe katmaktır asıl olan. Durum böyleyse eğer, ortak benliği kişilere değişmeden aktarmak ve o ki-

şileri sürekli aynı nesnelerle karşılaştırmak hayatın son amacına hizmet yolunda bir anlam taşımaz.

Ortak Benliğin Minimal Farklarla Aktarılması

Ortak benliğin tek tek insanların (yanı sıra insansıların ve evrimsel olarak önceki canlıların aktardıklarıyla beraber) katkısıyla (kalıtsal olarak DNA'ya aktardıklarıyla) oluştuğunu biliyoruz. Dolayısıyla A oğlunun taşıdığı ortak benlik, minimal ölçüde (babanın ortak benliğe aktardığı materyal, ortak benliğin geçmişten getirdiği materyali yanında çok çok az materyal kapsadığını biliyoruz) kendi babasının ortak benliğe aktardığını da kapsarken, büyük oranda geçmişten gelen materyali kapsar. Aynı şekilde B oğlunun taşıdığı ortak benlik materyali çok çok büyük oranda geçmişten gelen materyaldir ve o da az miktarda babasından B materyali almıştır. A ve B'den gelen materyaller aslında birbirine çok yakın materyallerdir, fakat nispeten farklı nesnelerden devşirildikleri ve bunun da ancak çok az bir kısmı ortak benlik materyaline aktarıldığı için oğullara çok küçük farklılıklar kapsayan hemen hemen aynı ortak benlik materyalini aktarmış olurlar. İnsanlardaki doğal eğilim, akrabalarla değil, arada kan bağı olmayan farklı kişilerle evlilik yapma yönündedir. Bu durum genetik yapının ve ortak benliğin birbirinden çok farklı uçlara ayrılmadan harmanlanmasını ve homojen bir yapı kazanmasını sağlar. Fakat yine de bu, ortak benliğin her uçtaki oğula minimal farkla aktarılmasına da engel değildir.

Ortak benlik, sürekli akraba evliliği yapan ailelerde, diğer uçlardan ileri derecede bir farklılık yaratmak üzere ayrışmaya başlayan uçların önünü sakat ve ölü doğumlar yaratarak tıkar. Mevcut yapıda ortak benliği, bir yönde farklılaştırmanın ve bir kısmını ortaklıktan ayırmanın yegane yolu, sürekli aile içi evlilikleri teşvik etmekten geçer. Bilindiği gibi ama, hemen bütün toplumlarda yerleşmiş ensest yasağıyla bunun önü önemli ölçüde kesilmiştir. İnsanların ortak benlik yapısını korumak konusunda tam bir elbirliği içinde davranması ilginçtir. Yeryüzündeki hemen hiçbir toplumun ensest yasağına aykırı davranışının görülmemesi, herkesin içine yerleşik ortak benliğin kendini doğal bir biçimde ve neredeyse kendiliğinden koruma güdüsüyle ilgilidir. İnsanoğlu yüzeyde ortaklığı tahrip edici davranışlar sergilese de, temelde asla ona zarar verecek bir kayıtsızlık göstermemektedir.

Ortak benliği, her gün her saat uçlar tarafından küçük ölçeklerde yenilenen, aynen bir ağacın yaşını gösteren çizgiler gibi halka halka ilerleyen bir bütün kabul etmek gerekir. En iç halkalar, en kesif ve en eski olanlardır, dünyaya çıkışları çok eskidir ve kendilerini, gelişkin bütün

türlerde ortak en temel içgüdüler (yaşam, annelik vb) biçiminde ifade ederler.

En yüzeydekiler ise henüz bir şekil kazanmamış, içgüdüsel bir form almamış olup, nispeten değişmez olsa da ısrarcı olmayan basit bir içsel uyaran şeklinde kalmışlardır, daha çok bir eğilimi temsel ederler, bir sonraki kuşağa geçişleri en fazla bir yatkınlık, bir eğilim yaratmak biçiminde olabilir. Bir insan dünyaya gelirken bu halkaların her birinden birer parça alarak (en eski halkalardan en büyük parçaları alarak) doğar ve yeni oğullar verirken de ortak benliğe bir veya birkaç halka daha ekleyip onu büyüterek sonraki kuşağa aktarır. Muhtemelen pskiyatrik bozukluğu bulunanlar önemli sayıda halkayı almadan, ya da aynı halkadan birkaç kat fazla alarak yeryüzüne inerler.

En iç halkaların kendini gerçekleştirme yolunda kullandığı enerji en yüksektir. Çünkü onlar yaşamın ilk zamanlarına ait var olma/yok olma ikileminin kalıntısı olup, var olmaya karşı çok yüksek enerji (yaşama, hayatta kalma içgüdüsünün gücünü hatırlayınız) tutarlar. Şizofren hastalar, ortak benliğin dış halkalarında gezinirken yaşamdaki başarısızlıklardan ötürü fazla enerji kaybetmeye başladıklarında, nesnelerin arasından çekilip regresyon göstererek iç halkalara doğru hareketlenip, rahatça kullanabilecekleri enerji kaynaklarına inerler.

Ortak benliğin dış katları, en son nesne bilgisine sahip katlar olduğundan, o günkü dünyaya en kolay uyum sağlayan tabakalar olup, nesnelerle kolay ilişki kurarak hızla nesne benliği haline dönüşürler (dışlaşırlar). Bunların beslenme kaynağı, hızlı dönüşüm nedeniyle ortak benlikten değil, ilk günden itibaren nesnelerdendir. Bu katlar daha başından nesneye aç doğar ve doğar doğmaz ona saldırırlar. Her katın her alanı bir bütün halinde ve eşzamanlı olarak nesne benliğine dönüşmez, dönüşüm bazı alanlarda hızla ilerleyerek derin katlara ulaşırken, diğer alanlarda yüzey katlarında kalarak heterojen bir yapı gösterir. İstenen sağlıklı dönüşüm, homojen (bütün katların bir bütün olarak) dönüşümüdür. Heterojen dönüşümlerde en sık karşılaşılan problem kişilik bozukluğudur. Örneğin, nesneleri olduğu gibi kabullenmek alanında yüksek dönüşüm (esneklik) gösteren kişiler, eğer bunu saldırganlığın ifadelendirilmesi alanındaki dönüşümle dengeleyemezlerse, çekingen kişilik sahibi olurlar. Bunun tersi durumda ise saldırgan, patlayıcı (belki de antisosyal) bir kişilik geliştirirler. Bazı bozukluklarda ise dönüşüm (dışlaşma) homojen olmakla birlikte sadece yüzey katlarını kaplar, bu durumda da bir dereceye kadar otistik bir bozukluk gelişir kişide. Başka bazı durumlarda ise dışlaşma, çok erken dönemlerde en derin katlara kadar homojen biçimde ilerler ve kişinin geride bir çekirdek ola-

rak tutması gereken ortak benlik dar bir alana sıkışır. Kişi bu durumda nesnelerle kurduğu her ilişkide ortak benlik çekirdeğini tekrarlayıcı ritüellerle savunmak zorunda kalır. (İçgörülü obsesif kompulsif kişilik.) Diğer bazı durumlarda da benlik nesnelerden geri çekilerek (nesne benliği terk edilerek) ortak benliğe sığınır. Bu durumda kişi, ortak benlik ve nesneler arasındaki katları kaybettiği için, nesnelerle ortak benliğin yapabildiği şekilde (primitif biçimde) ilişki arar ve nesneler tarafından çoğu zaman reddedildiği için de, nesne benliği sağlıklı işleyen kişilerin (anne, baba, koca, sevgili, çocuklar, terapist vb.) benliği aracılığıyla nesne ilişkisi ararlar.

Nesnelerle dengeli bir ilişkinin kurulabilmesi için, ortak benliğin bir oranda dışlaşması, ama belli bir oranın üzerinde de dışlaşmaması gerekir. Yeterli dışlaşma olmamışsa, benliğin kurduğu her nesne ilişkisinde, dürtüsel, tutkulu, yıkıcı (primitif) bir tarz oluşurken, dışlaşmanın fazla olduğu durumda da, nesneye karşı aşırı esnek, verici, talep etmeyen bir tutum hâkim olur.

Ortak benliğe katkı yapmak üzere, nesnelerden bilgi toplaması zayıflamış grupların (örneğin depresyon epizodlarının ya da *folie a deux* tipi paylaşılmış hezeyanları bulunan ailelerin) yok olma sürecine girdiğini söyleyebiliriz. Ya bu gruplarda bulunan kişilerin sayısı giderek azalmıştır veya genel eğilim olarak bütün üyeler risk alıp bilgi üretmekten uzak kalmaktadırlar. (Risk almak için riski karşılayacak güçte bir enerjiye sahip olmak gerekir.)

Ortak benliğin en çok ihtiyaç duyduğu şeyin bilgi olduğunu söyleyebiliriz. Onun enerji konusunda bir sıkıntısı yoktur. Savaşlar, sabır isteyen uzun soluklu işler, bir erkeğin bir kadının peşinde nefes tüketmesi, ödülün varlığında enerji kullanımının kısıtlamayla karşılaşmadığını düşündürür bize.

İnsanın varoluş sürecinde uzun yıllar bilgi kıt kalmış, ihtiyaç duyulan alanların çok azında üretilebilmiştir. İnsanlar küçük bir bilgi kırıntısına sahip olmadığı için kuşaklar boyu aynı hatayı işlemeye devam etmişlerdir. Örneğin, Orta Anadolu'da bir köyde insanlar asbestin akciğer hastalığına neden olduğunu bilmedikleri için asbestli havayı solumaya devam edip, kuşaklar boyu erken ölmüşlerdir, ta ki, nesne benliği iyi gelişmiş İzzettin Barış diye bir doktor durumu tespit edene kadar. Basit bir gözlemle ortaya çıkartılabilecek, gözlerinin önündeki bir bilgiyi insanlar yüzyıllarca kullanıma sokamamışlardır. Sadece canlılara değil, maddenin tümüne, akılsız enerji kütleleri dememiz yerinde olur sanırım.

*

Jung, bilinçaltının kültürden, ırktan tarihten bağımsız olarak bütün insan toplulıkları için ortak olduğunu, evlenmenin, hediye vermenin, dans etmenin rüya yorumlamanın ve daha nicelerinin kolektif bir özellik olduğunu söyler. Buna katılmamak mümkün değil, buna rağmen ama bazı insan topluluklarında gözlenen ortak özelliklerin başka bazı toplumlarda ortak olmadığını görüyoruz.

Örneğin taşla ilgili inançlar Hıristiyanlıkta, Musevilik'te, İslamiyet öncesi ve sonrasında Türkler'de var olagelmiştir (Tanyu, 1968). Muhtemelen taşla ilgili inançların yaygınlığı bütün insanlığın taş devrinden geçmiş olmasıyla ilgilidir. Bıına rağmen taşla ilgili inanç temalarında bir ortaklık yoktur. Mesela Türkler'de *Yede Taşı* denen yağmur yağdırma taşı bilindiği kadarıyla diğer toplumlarda bulunmamakta, ama yeryüzüne dağılmış irili ufaklı bütün Türk topluluklarında görülmektedir. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki, ortak benlik aynen bir ağacın dallarının gövdeden kısmen farklı olması gibi, farklı insan topluluklarında da kısmi farklılıklar göstermektedir. Yani bir Türk ortak benliği olduğu kadar bir Alman ortak benliğinden de bahsedebiliriz. Bu farklılaşma yine kombinasyon seçeneklerini artırıp bilgiyi çeşitlendirme amacına hizmet eder. Ancak son yıllarda farklı insan grupları arasında iletişimin ve ilişkinin artması, küreselleşme etmeni, farklı toplumlara özgü bir benliğin kalmasını neredeyse imkânsız hale sokmaktadır. Bu durum ortak benliğin işine yarayacak bilgi üretimini zayıflatabilir.

Beyinde Nesne Benliğinin Ortak Benlik Üzerinden Kurulması

Farklı insanlardaki farklı beyin yarım kürelerinin birbirleriyle kurdukları bağlantı, birbirlerine akıttıkları enerji farklı tiptedir. İki insanın sağ beyin yarım küreleri birbirine daha çok sözel olmayan mesajlar, diyelim yüz ifadeleri, prozodi, ses tonu ve tavırları iletir ve bunları çözümlerken; sol yarım küreler birbirlerine daha çok dille ilgili mesaj aktarırlar.

Sağ beyin, karşıdaki insanın sağ beyninden ve bedeninden gelen mesajları, kendi bedeninden gelen mesajlarla eşleştirerek, yani kendi gövdesinin üzerine karşıdakinin zihnini ve bedenini yamayarak, karşıdakinin beden dili ve zihni arasında bir eşleştirme yapar ve onu anlar.

Buradaki işlem karşıdakinin zihnini ve bedenini kendi "ölçeğine" çekerek anlama işlemidir. (Aynen arabaların gücünü, eskiden beri alışkın olup kullandığımız beygirlerin gücüne eşleyerek ya da depremlerin gücünü dinamitin gücü cinsinden aktararak yaptığımız gibi.)

Daha açık söylersek, A kişisinin sağ beyin yarım küresi kendi bedeninden gelen mesajların kendinde nasıl bir zihin yapısı oluşturduğunu bilir. Bu bilgiden yola çıkarak B kişisinin de şu beden dilinde nasıl bir sağ beyin yarım küresine sahip olduğunu çıkarsar; A kişisinin sağ beyin yarım küresi, sanki B kişisinin bedeni üzerine sinirlerini uzatmış da oradan uyarılar alıyormuşçasına çözümleme yapar. Bu çözümlemeyi A kişisi, kendi bedeninden aldığı mesajlar ve bu mesajlara karşılık gelen kendi zihin yapısıyla B'deki organizasyonu karşılaştırarak yapar, bu basit karşılaştırma işleminin sonunda, şu şu tavırları gösteren kişinin şu zihin yapısında olduğunu çıkarsar. Biz buna başkasının zihniyle ilgili kuram oluşturmak diyoruz.

Şimdi bu durumda, her insanın sağ beyin yarım küresinin, sol yarım küreden nispeten bağımsız biçimde (çoğu zaman duyguların mantığı hiçe saymasında gördüğümüz gibi) birbirleriyle tam ilişki içinde olduğunu, birbirini tanıdığını, birbirini sevdiğini, karşıdaki için kendini gerektiğinde feda ettiğini söyleyebiliriz. O zaman bu sol yarım küreden nispi bağımsızlık, ama başkalarının sağ yarım kürelerine nispi bağımlılık durumu nedir, nasıl açıklanır? Bu, ortak benliğin kendini sağ beyin yarım küreleri üzerinden bir zincir halinde var edişinden başka bir şey değildir. Bu zincirin kendini var edişi duygu aracılığıyladır. Nerede duygu varsa orada ortak benliğin bir işlemi var demektir (burada duygunun pür biçimde ortak benlik işlemi olduğu söylenmiyor, duygu elbetteki bir nesne kullanarak dışa vurur ve ikili bir yönü vardır, ama nesneye yönelme işlemi, daima ortak benliğin enerji boşaltma güdüsünden kaynaklanır.)

Duygu ortaya çıkmak için en az iki kişi/nesne gerektirir, nesnesi olmadan kendi kendine duygu duyabilen insan yoktur (hayali nesneler aracılığıyla duyulan duyguların yine de bir nesnesi olduğunu kabul etmemiz gerekir), ortak benliğin işlemesiyle (ya insanlar arası ortaklığın çalışmasıyla ya da bir nesneye karşı bir içgüdünün doyum arama sürecinde) duygu ortaya çıkar (burada bahsedilen ortaklık içinde negatif duyguların da olması söz konusudur, çünkü negatif duygulu ortaklık da son kertede bir ortaklığın tamamlanmasına hizmet eder.)

Sol beyin yarım küresi ise, nesnelerin kendi içinde işleme şekline göre davranan, onların ilişkilerine göre (fizik dünyasının kanunları, nesne dünyasının gerçekleri, temel ve uygulamalı bilimlerin saptamaları) kendini ayarlayan, başka insanlara ait sol beyin yarım küreleriyle bağlar kuran bir yapıdır. Dolayısıyla sağ beyin yarım kürelerinden oluşmuş zincir ortak benliğin özeğini temsil ediyorsa, her sol beyin yarım küresi de tek başına, nesne benliğininin temelini temsil eder. Nesne

benliklerinin (sol beyin yarım kürelerinin) arasında da, sağ yarım küreler arasında olduğundan daha gevşek olmakla beraber bir zincir vardır. Çünkü nesne benlikleri de sonuçta, ne kadar dönüşmüş olsa da maskeli birer ortak benlik parçasıdır. Nesne benlikleri zinciri, nesnelere ait bütün bilgilerin depolandığı, yaşamın cari bilgisini tutan, halkalar (tek tek nesne benlikleri) arası aktarımın asla belli bir düzeyin altına düşmediği kesintisiz bir interaktif kütüphanedir.

*

Burada yeniden anne-çocuk ilişkisine dönerek konuyu ilerletecek olursak; çok çekingen çocuklar görürüz etrafta, bunlar ortak benliğin her dışlaşma girişimine aşırı tepki verilerek sindirilmiş ya da ortak benlikle nesneler arasına bir aracı (anne) girerek nesnelerden uzak tutulmuş çocuklardır; bunlarda ortak benliğin yeterince dışlaşamamasına bağlı olarak nesne benliği zayıf teşekkül etmiştir, yanı sıra sağ beynin yeterince kendini gösterememesinden[diğer sağ beyinlerle gerektiği gibi bağ kuramamasından (muhtemelen annenin kendini teklifsiz bir sağ beyin olarak sunamamasından, diğer sağ beyinlerle ilişki kurulacak kanalı, kendisini bebeğe, bebeğin kesintisiz devamı bir ortak benlik parçası olarak sunup açamamasından)] ötürü, sonraki yaşamlarında duygu çıkaramaz olmuşlardır; bu durumu telafi etmek için sol yarım küreler sıra dışı bir çaba göstererek, nesne "bilgini" olurlar, duygu yaşayamamazlar ama onu hayranlık oluşturacak ölçüde tarif edebilirler, yüzlerinde üzüntü ifadesi taşımadan ne kadar çok üzüntü duyduklarını, zengin bir dillendirmeyle söze dökerler örneğin, bir yerde duyguya karşı körlükleri (aleksitimi) vardır.

Nesne benliğinin yaşaması için bir enerji kaynağı varsa o da çevredir. Nesnelerle sıkı bağ onu yaşatmakta yeterlidir. Nesne benliği enerjisini nesneden alır.

Nesne benliğinin kaynağı nesneyse, bu durumda ortak benliğin enerji kaynağı ne olabilir? Muhtemelen bu, tasavvur edilmesi güç bir enerji kaynağından beslenmektedir; bu kaynak embriyodaki döllenmiş ilk hücreye (zigot) olağanüstü boyutlarda enerji vermekte, bu güçle tek hücre, kısa zamanda milyarlarca yeni hücre yaratarak ve onların arasında anlaşılması güç bağlantılar kurarak yeni bir canlı yaratmaktadır. İlk hücrenin bu yüksek enerjisi sonraki yıllarda düşmekte ve yaşlılık döneminde her hücrenin varlığını sürdürecek güce ulaşmasında zorluklar yaşanmakta, bir kısmı enerji düşüşüne bağlı sebeplerden muhtemelen bölünme sorunları (kanser) yaşamaktadır. Hücrelerdeki enerji düşüşüne koşut olarak kişinin yaşam enerjisi de düşmekte, gençlikteki yüksek istem gücünden eser kalmamaktadır.

Hücredeki enerji düşüşü, ileri yaşlarda anne olacaklarda sakat doğum oranının yükselmesine de neden olabilir. Çünkü döllenmiş ilk hücrenin enerjisini anne yeterli düzeyde veremezse, olağandışı bir bölünme döneminden geçecek ilk hücre, yaşamak için her gün milyarlarca hücrenin yapılıp yıkılmasına ihtiyaç duyan, on trilyonlarca hücreye sahip bir canlıyı muhtemelen sağlıklı biçimde yaratamayacaktır.

Döllenmiş ilk hücre beş altı gün boyunca belli bir düzeyde bölünüp çoğalırken, rahime yapıştığı günden itibaren metabolizmasını artırarak hızla çoğalmaya başlar. Bu durumda çoğalmak için annenin besleyici kanına şiddetle ihtiyaç duyulmaktadır; bu destek güçlü olmazsa, çoğalmayı hızlı ve doğru biçimde yürütmek de mümkün olamaz.

Benzer şekilde embriyolojik dönem kalıntılarından oluşan tümörler de, yeterli miktarda kana ulaşabilirlerse çok hızlı büyür ve bedenin bir bölümünü bütünüyle işgal edebilirler. Yok, eğer yeterli kana ulaşamazlarsa, ulaşsalar bile bu kan tümörün her bölgesine homojen biçimde dağılmamışsa, urun bir bölümü ölürken bir bölümü büyür (içi çürüyüp boşalmış, büyümeye devam eden embriyolojik kökenli tümörler vardır.) Embriyolojik dönem hücreleri o yüzden, kendilerine sunulan yüksek potensli enerjiyi, çok güçlü eylemlere dönüştürebilecek içsel düzeneğe sahiptirler (kök hücrelerin dönüşüm gücünü, embriyolojik tümörlerin gelişme düzeyini, embriyonun büyüme hızını tekrar hatırlatmak gereği duyuyoruz.) Bir yapı ontogenetik olarak ortak canlıya ne kadar yakınsa gelişme miktarı o kadar yüksek, büyüme hızı o kadar fazla olur. O nedenle tohumların bitkilere, gençlerin erişkinlere, ortak benliğin nesne benliğine karşı sahip olduğu enerji tartışma götürmeyecek kadar yüksektir.

Bir canlının oluşumu detaylarıyla bilinirse, hiçbir şeyin rastlantıya bağlı olarak gelişmediğini, hücrelerin kullanacağı enerji miktarı kadar kaç gebelikte bir çoklu gebelik olacağı dahi yaklaşık değerlerle matematiksel bir kesinlik gösterir. Örneğin, her 88 doğumda bir ikiz, 88'in karesi kadar bir doğumda üçüz, 88'in küpü kadar doğumda bir de dördüz gebelikler olmaktadır (bu sayılar şüphesiz doğal yolla olan gebelikler için geçerlidir, indüklenmiş gebeliklerde çoğul gebelik oranının hekim eliyle yükseltildiğini biliyoruz.)

Bu kadar kesinliğin olduğu yerde ilk hücrelerin enerji kullanım kapasitelerinin rastlantıya bırakılması düşünülemez, bu kapasite bellidir ve hücrenin varlığından önce kesinleşmiştir. Döllenmiş hücreler rahme gömüldüğü andan itibaren, yüksek kapasitelerine uygun miktarda yüksek enerji çeker ve bunu kullanarak hızla bölünürler.

O halde ortak benliğin hücrelere bilgi ve enerji kullanma kapasitesi olarak geçtiğini söyleyebiliriz. Bir kök hücresiyle, bir son hücre, diye-

lim kemik hücresinin sahip olduğu enerji ve/veya bilgi aynı değildir. Kök hücre her hücreye dönüşebilme kapasitesini taşımasıyla enerji/bilgi dolu yapı gösterirken, kemik hücresi dönüşüm potansiyeline sahip olmayan yapısıyla, yaratıcılığı düşük, sıradan işlevleri yerine getirmek üzere örgütlü, kök hücresi kadar yüksek bilgi ve enejiye ihtiyaç duymayan yapıdadır (bir kemik hücresinin sahip olup da kök hücresinin sahip olmadığı bilgi yok mudur, elbette vardır, ama kök hücre bu bilgiyi edinme potansiyeli de taşır, buna karşılık kemik hücresinde kök hücresinin sahip olduğu ontogenetik bilgi bulunmaz.) Bunu çocuklardaki yara iyileşmelerinin hızından da anlayabiliyoruz. Çocukta yara üç günde kapanırken yaşlı birisinde aynı yaranın iyileşmesi haftalar alabilmektedir. Buradan anlıyoruz ki, genç hücreler kendini onarmak için daha fazla enerjiye sahiptir. (DNA'nın yaşlı hücrelerde yapısal sorunlar gösterdiğini biliyoruz.)

İnsan bedeninin oluşum aşamasında en erken ortaya çıkan hücreler olarak trofoblast hücreleri görülür. Rahime döllenmiş hücre grubunun yapışması bu hücreler aracılığıyla olur ve o esnada söz konusu hücrelerin metabolizması normal hücrelerle karşılaştırılamayacak boyuta çıkar. Yüksek metabolizmayı doyurmak için ceninin ilk hücreleri kendi duvarlarını silerek rahim endometriumunun, yağdan ve depo şekerden zengin ortamından adeta besin içer. O sırada hücreler besleyici bir çorbanın içinde, her tarafları ağız olmuş, öyle besleniyormuş gibi dururlar.

Ortak benliğin bireysel bir uçlaşma anındaki en kilit hücresi, trofoblastlardır, devasa boyutlarda besin içerek ceninin ortaya çıkışından ileri dönemlere kadar, ona her türlü desteği sağlarlar. Rahim içinde enerji kaynağı olarak da, besleyici endometriumu kullanırlar. (kadınlarda her ay tekrarlanan kanamayla dışarıya atılan) Dolayısıyla ortak benliğin enerjisinin en somut görüldüğü yer enerji yatağı endometrium iken, bu yüksek enerjiyi kullanma becerisi gösteren de, cenini yaratacak olan embriyoblasta destek sağlayan trofoblastlardır.

Ortak benliğin yaratıcı gücü, embriyolojik hücrelerin inanılması güç beslenme potansiyellerinde somutlaşmıştır. Bu hücreler yüksek miktarda yağ ve şekeri bünyelerine alarak tek hücreden bölünüp, trilyonlarla ifade edilen sayılara ulaşırlar. Ortak canın var etme potansiyelinin gücü bu sınırsız beslenme potansiyelinde gizlidir. Ortak can, söz konusu hücrelere, bu sınırsız potansiyelin yanı sıra nasıl davranacaklarının programını da verir. Her hücre, hücre olduğu andan itibaren bu programa sahiptir. Ortaya çıktığı andan itibaren nereye göçeceğini, göçtüğü yerde hangi bağlantıları kuracağını, hangi proteinleri üreteceğini bilir. Aynı zamanda komşu hücrelere özgün sinyaller göndererek onların alacağı

konuma da yardımcı olur. Hücre, ortak can ve bireysel canlılık için hemen hemen her şeydir.

Çok yoğun metabolik faaliyetin olduğu embriyolojik dönemde, bütün bu işlemleri tek elden yönlendiren bir orkestra şefinin bulunması söz konusu değildir. Çünkü orkestra o kadar büyüktür ki buna ne kadar yetkin olursa olsun tek bir şefin hâkim olması düşünülemez. Bütün işlem her hücrenin kendi işini yapması ve komşu hücrelerle yine kendi işini yapar gibi yardımlaşmasıyla gerçekleşir. Bu nokta önemlidir, çünkü komşu hücrelere karşı da kendi iç işine karşı aldığı sorumluluğu duyması, hücrenin, kendini sınırlamaması, görev alanını olabildiğince geniş tutması, yanı sıra başka hücrelerin de kendi üzerindeki sorumluluklarına izin vermesi anlamına gelir. Dolayısıyla hücrelerde "kendinden sorumlu" sınırlı bir yapı yerine "ötekilerden sorumlu, ötekinin sorumluluğuna açık" geniş bir yapı söz konusudur. Bu organizasyonu, benlik düzenine yansıtırsak, tek başına "ben" yoktur, onun yerine "biz içinde ben" vardır, yani ortak benliğin var olan doğal ortaklığı içinde tek başına durmayan, bir ortaklığı örecek şekilde (ya da ortaklığın zaten doğal biçimde var olan ara kanallarını dolduracak biçimde) yaşayan tek tek nesne benlikleri vardır. Nesne benliklerinin ama birbirine esnek biçimde bağlıyken tek tek durması önemlidir, çünkü eğer bu duruş olmazsa etkili ve yaratıcı biçimde bilgi toplamak ve kendini doyurarak homeostasize katkıda bulunmak tam anlamıyla mümkün olmaz. Varoluşumuzun temeli, lidersiz bir ortaklığa ve çok gerilerden gelen kesin bir programa dayalıdır.

Ortak benliğe ait programın her haliyle mutlak bir mükemmeliyete sahip olduğunu söyleyemeyiz. Organizasyon her aşamada kendi sağlamasını yaparak yürür, her hücre yanındakini kontrol eder, kendini ve yanındakini farklı düzeylere kadar değiştirir. Hücreler arasında kurulan bağlar, oluşan komşuluklar, yapışıklıklar[NCAM (sinir hücresi yapışma molekülü) aracılığıyla] hücrelerin birbirine, öldürmeye[NK (doğal öldürücü hücre) aracılığıyla)] kadar varan müdahalesini hem zorunlu hem mümkün kılar, bu karşılıklılık bizi bir hücreler meclisinin (cell assembly) bulunduğuna ikna eder. Bu meclislerin kendileri kadar kodları da geçici olarak oluşturulur, duruma ve konuya göre farklı hücreler kendi aralarında farklı meclisler oluşturarak çıkan sorunları gidermeye çalışırlar (Haris, 2005). Süreç üst düzey bir programın rehberliğinde anlık işlemlerin, çözümlerin pratik biçimde devreye girmesiyle yürütülür. Aslında yeryüzünde doğru dürüst işleyen her işlem, tam da hücrelerin yaptığı biçimde hayata geçirilir. Çünkü yeryüzünde insanlardan proteinlere kadar her yapı hemen hemen aynı şekilde örgütlenmiştir. Bir bi-

nanın yapılması, mimarın hazırladığı detaylı plana göre olsa da, tuğlaları yerleştirme gibi detaydaki işlemler konusunda ustaların kendi pratik çözümlerine göre hareket etmediğini kimse söyleyemez.

*

Genetik araştırmalar insanın, Afrika'dan çıkmadan önce sayısının, türün geleceğini tehdit edecek biçimde azaldığını ortaya koyuyor. Sayıları zar zor birkaç bini, belki de yalnızca birkaç yüzü bulan topluluğun içindeki az sayıdaki kadınla, yine aynı sayıdaki erkekten yaklaşık on bin kuşak sonra bugünlere ulaştığımızı varsayarsak yedi milyar civarındaki dünya nüfusunun sayı olarak çok yüksek olsa da genetik çeşitlilik olarak aynı oranda zengin olmadığına hükmetmiş oluruz. Hele bir zamanlar kadınların çoğunu tek bir erkeğin döllediğini (ilkel topluluklarda baba, sonraları kabile reisleri) düşünürsek genetik çeşitliliğin zannedildiği kadar (en azından Y kromozomunda) fazla olmadığını söyleyebiliriz.

Fosil kayıtlarının incelenmesinden atalarımızın iki yüz bin yıl önce Afrika'da ortaya çıktığını gösteriyor. Bu dönemde iklim koşulları giderek sertleşmeye başlamış ve dünya Deniz İzotop Dönemi VI. devreye (Marin Isotop Stage VI) yani bir çeşit mini buzul çağına girmiş ve Afrika kıtasının büyük bölümü yaşanmaz olmuştu. O dönemde insan nüfusunun önemli bir kısmı yok oldu ve bugün hayatta olan herkes, bir grup insanın Afrika'nın nispeten korunaklı ve besleyici bir bölgesine sığınarak hayatta kalmış kişilerin çocuklarından oluşmaktadır. O nedenle iki yüz bin yıldır yeryüzünden geçmiş olan ve halen yaşayan insanların gen paylaşımı çok yüksek olup, birbirleriyle ileri derecede kardeşlik göstermektedir (genetik farklılıklarımızın en farklı fenotiplerde bile yüzde biri geçmediğini hatırlayalım.) Buna bağlı olarak bütün insanlığın paylaştığı, yüksek derecede homojenite gösteren, farkında olmadıkları halde büyük bir ortaklığın içinde bulunmalarına neden olan ortak bir canları ve benlikleri vardır. Bu ortak benlik, yalnızca genetik homojenitenin sağlanmasından değil, ama aynı zamanda korunaklı Afrika bölgesinde, dar bir alanda olağanüstü bir yardımlaşma kültürü geliştirmiş olmalarından da kaynaklanmaktadır. (Jung'un ortak bilinçaltı kavramıyla tariflediği yapı.) Küçük bir sahanın içinde kalan bu alanlar muhtemelen insanların toplu olarak yaşamasına izin verecek büyüklükteki dev mağaralardı. Özellikle Arizona State Üniversitesi'nden Dr. C.W. Marean (2007) ve P. Nielsen'in Afrika'nın doğu kıyılarında *Pinnacle Point* bölgesinde gelgitlerden uzak *PP13B* mağarasını keşfetmeleri, yapılan kazılarda burada 164.000 yıl öncesine ait yaşamdan sağlam izler bulmaları, söz konusu yıllarda Afrikadaki, insana ait darboğazın gerçekliğini göz önüne sermiştir. Bölgede çok zengin bitki örtüsünün ve mağaraya kadar ulaşamayan gelgitlerin

bıraktığı deniz ürünlerinin beslenmeyi kolaylaştırdığı, soğuk nedeniyle iç içe, yan yana sürekli temas halinde bulunmayı artırdığı (bugünkü insanların neden kalabalık şehirler, birbirinin üstüne yığılan apartman daireleri, sıkı fıkı kafeler, tıklım tıklım konser salonları yaptıkları) bu şekilde anlaşılmış oluyor. Herkes birbiriyle dayanışarak ve iç içe bulunarak hayatta kaldı. İnsanlarda yalnızlığın, toplum dışında kalmanın neden korkutucu olduğunu, bu kişilerin neden toplum dışı durumlarını ölüm kalım sorunu haline getirdiklerini ve yeniden toplumun içine girmek için insan onurunu hiçe sayan davranışlarda bulunduklarını bu yolla anlamış durumdayız. İnsanın içinde var olan ortaklık duygusunun bu zorlu koşulları aşmak yolunda yapılan çok sıkı dayanışma sonunda bir içgüdüye dönüştüğünü ifade edebiliriz. Bugün her insanda bir *ortaklık içgüdüsü* bulunmaktadır, bu içgüdü çok uzun yıllar boyunca ancak ortaklık kurarak hayatta kalma becerisi gösterdikten sonra kurulmuş ve sonraki kuşaklar boyunca korunmuştur. İçgüdüler çünkü, canlıların geçmiş kuşaklarında hayatta kalmayı mümkün kılan sabir bir davranış modelinin organizmaya kazınmasıyla elde edilir. Yaşam içgüdüsü, üreme içgüdüsü, annelik içgüdüsü, yuva kurma içgüdüsü ve burada ortaya atılan ortaklık içgüdüsü hep türün varlığını sürdürecek hayati önemdeki davranış modellerinin kalıplaşmasıyla elde edilmişlerdir. Dolayısıyla eğer burada ifade edildiği gibi ortaklık davranışı bir içgüdüyse insanda, ortaklığa ters davranan herkesin eninde sonunda bir huzursuzluğa düşmesi beklenir, çünkü içgüdü yerine getirilmediğinde kişiyi stereotipik (boşalana kadar tekrarlayan uyarı) biçimde uyarır.

Ve yine aynı nedenlerle, eşler arasındaki kıskançlığın da alıp başını gitmiş olması muhtemeldir. Çiftler halinde yaşayan pek çok canlıda belli ölçüde grup dışında bir yaşam düzeni kurmak esasken, insanlarda soğuktan ve beslenme zorluklarından bu olamamış durumdadır belki de. Hem tekeşli yaşanacak hem de birçok kadına ve erkeğe temas ederek uyunacak, oturulacak... Doğrusu bu yalnızca eşler arasındaki paranoyayı değil aynı zamanda eşcilselliği de körüklemiş olabilir. Önce ateşin etrafında, sonra ateşte ısıtılmış sert *silkret* taşlarının (ısınmak için bugün hâlâ ülkemizin bazı köylerinde buna benzer geç soğuyan taşlar kullanılır) etrafında halka olarak oluşturulan grupların içinde yukarıda bahsedilen eğilimlerin gelişmesi kolay olmalıdır. Bugün insana baktığımız zaman, onun uzun bir dönem aşırı sosyal bir devre geçirdiğini anlayabiliyoruz (moda davranışlar, dedikodu, emosyon sosyalizasyon, korku yaşandığında gruplaşma, tehlike anında dayanışma, başarı halinde ortak coşku, evlatlık çocuklar, fedakârlık, kurulan ortak sofralar vb.) Bütün psikiyatrik bozukluklarda kişi için toplumun her zaman baş me-

sele olmasının yanı sıra gençlerin yaptıkları eylemlerde toplum onayını gözetmelerinin kökleri buralarda yerleşiktir.

İnsanların uzun süre bir mağara komünü içinde yaşadıkları anlaşılıyor, komünal yapı içinde doğal liderlerin çıkması ve bu liderlere zorlanmadan kendiliğinden bir itaatin bulunması komünün yapısı gereğidir, o yüzden bugün de insanlar özellikle bir felaket anında peşinden gitmek için lider arar. Ortak benliğin geliştiği zemin budur.

Bundan yaklaşık olarak yüz elli bin sene önce Afrika'da güç şartlardaki az sayıda insan dar bir boğazı geçmişti, o gün sorun yiyecek kıtlığı ve nüfus azlığıydı. Darboğaz dayanışma, ortaklık ve yaratıcılıkla aşılmıştı. Bugün yine bir darboğazdayız. Bugünkü sorunlarımız, özellikle bazı bölgelerde kontrolsüz nüfus artışı nedeniyle yine yiyecek kıtlığı, açlık, nüfusun fazlalığı ve şiddet. İnsan bugünkü sorunlarını da yine on binlerce yıl önce yaptığı gibi ortaklık ve yaratıcılıkla aşacaktır. İnsanın en kuvvetli olduğu iki alan bunlardır, özellikle ortaklık milyarlarca ölmüş ve halen yaşayan insanın toplam birikimi olarak içinde her türlü gücü barındırmaktadır. İnsan her sıkıştığı devrede bu alana geri dönmüş ve ihtiyacı olan enerjiyi oradan almıştır.

Aynen günlük hayatta sıkışan insanların geriye dönüp, ortak benliğe regrese olmalarında olduğu gibi, günümüzde de toplumsal bir regresyon başlamıştır. Toplumlar inatla daha geriden başlamakta, ortaklığı, kendilerini daha geri bir noktaya çekerek sağlamakta istekli görünüyorlar. Hemen bütün toplumları büyüsel bir atmosfer, çocukları gerçeküstü bir dünya, gençleri yalıtılmış, fantastik bir çevre sarmış durumda. Toplumun gözü geride, bunun da nedeni, bugünkü darboğazı herkes yine ortaklık ve yaratıcılıkla aşabileceğini biliyor ve o yüzden birleşmek için herkes en geriye çağrılıyor.

Biyogenetik farklılıktaki azlık, insanın ortak benlik etrafında toplamasını, ortak benliğin kesif biçimde homojen kalmasını kolaylaştırmıştır diyebiliriz. Çünkü insanlar arasında genetik farklılılar azaldıkça, türe ait ortak kültürü geliştirmek hızlı ve kolay olmaktadır.

Jung'a göre ortak bilinçaltının arketipleri aslında seçim yoluyla ortaya çıkmış biyolojik yapılardır. Ancak Jung, bu yapıların tam olarak ne olduğunu söylememiştir.

Biyologlar arketipleri, "*psikobiyolojik cevap paternleri*" olarak belirlerken bazı nörobilimciler de "*derin homolog sinirsel yapılar*" olarak tanımlamışlardır. Özellikle ikinci tanımlama, beynin derin, dolayısıyla daha eski yapılarını kastettiği, öte yandan bu yapıların farklı kişilerde birbirinin tıpkısı olarak yer aldığını ifade etmesi açısından önemlidir.

Buna ek olarak bugünün dünyasında belki şunu da söyleyebiliriz:

Jung'un arketip diye tarif ettiği şeyleri tam olarak karşılayan biyolojik yapılar belki de e*ndofenotiplerdir.* Endofenotip, bir insanın sahip olduğu ve bir grup başka insanla da ortak olduğu temel biyolojik özelliklerdir. BRh+ kan grubu olanların ortak özellikler göstermesi ve örneğin birbirlerine kan alıp verebilmeleri gibi.

Endofenotipleri ve sonrasında arketipleri harekete geçirip, belli bir yönde davranmaya zorlayan uyarılar vardır. Bunlar bir yerde kişi için işaret (sinyal) olma özelliğine sahiptir. Mesela bünyelerinde alkolün parçalanmasından çıkan bir maddeyi yıkan *aldehit dehidrogenaz* enziminde eksiklik bulunan ve daha çok Japonya'da bulunan endofenotipler daha alkolü kokladığı anda yüz kızarması ve çarpıntıyla gelen bir nöbet geçirirler. Bu kişiler için alkol bir işaret uyarısı verir ve beden hemen uyarıya uygun otomatik tepkiyi gösterir. Bunun gibi insan bedeni, her alandan gelen farklı işaretlere karşı otomatik tepkiler verecek şekilde örgütlenmiştir. Otomatik tepki demek doğal olarak önceden örgütlü demektir. Yani beden, bu işaretlerle karşılaşmadan evvel kendinden önce yaşayanlar tarafından örgütlü hale getirilmiştir ve kişi ne yapacağını bilmektedir. Bunun yanında sadece otomatik tepkilerinde değil, düşünüp karar verme ile ortaya çıkan davranış modellerinde de kişiler, ne kadar düşünürlerse düşünsünler, çoğunlukla önceden az çok belli olan bir yönde karar alırlar. Diyelim paranoid kişilik özelliklerindeki birisi, mantık aksini işaret etse de, yeni bir durumda risk almaktan kaçınmakta, canlı, aktif, hipertimik bir kişilik ise risk almayı seçmektedir. Bu insan bedeninin ve zihninin önceden örgütlenmesi değildir de nedir? Sadece insan değil, bütün canlılar daha doğduklar anda belli durumlarda belli yönde davranmak konusunda son derece katı bir davranış repertuarına sahiptir.

O zaman şunu söyleyebiliriz: Bebek doğduğunda yalnız değildir ve dünya hakkında onu bilgilendiren içsel (ve ortak) bir sistemi vardır. Sistemin ondaki parçası dünyayı görmeden, dünyayı halen gören ve önceden görmüş olan parçalar (insanlar) aracılığıyla dünya hakkında bilgi sahibidir. Bebek "boş" birisi değildir!

Ortak benlikle ilgili bilgi her embriyoda vardır. Embriyoda olduğuna göre onun oluşturduğu hücrelerde de bulunmalıdır. Bu bilgi embriyo aşamasında bebeğe anne aracılığıyla akmaya devam eder. (Çevreden gelen etkiler eşliğinde anne, hücre içinde sentezlediği proteinleri hücre çekirdeğine sokarak DNA'da uygun değişiklikler yaratır ve bu değişim göbek kordonu aracılığıyla bebek hücrelerinde de eşzamanlı olarak gerçekleşir.) Örneğin, bütün kültürlerde her doğan bebeğin dile yatkın bir yapısının olduğu apaçık görülmektedir. Ve muhtemelen insanın ilk

ortaya çıkış döneminde doğan çocukların, bugünkülere göre dile yatkınlıkları daha zayıftı. Çünkü o günden günümüze dil gelişti, çeşitlendi ve bunu temsil eden beyin bölgeleri büyüdü, buna bağlı olarak DNA, daki *dil temsil bölgeleri* diğer alanlara göre genişledi, bu da bebeklerin doğduğu anda sahip oldukları dile karşı yatkınlığı en üst düzeye çıkarttı.

Hint-Avrupa dillerinden birini konuşan ailenin bebeği, kökeni farklı dil gruplarına karşı da yatkınlık göstermektedir. Bu durum her kişide, dile karşı yatkınlığı aktarma özelliğinin yanında, farklı dillere ait izler bulunduğunu da gösterir. Ortak benlik içinde kendi soyumuzca ve bize uzak çok başka soylarca geliştirilmiş yatkınlıklar bizlerden bağımsız biçimde yüzmekte ve zamanı geldiğinde yine bizden bağımsız biçimde içimize işlemektedir.

Zaten böyle olmaması düşünülemezdi. Her bebeğin doğduğu anda "tabula rasa" durumunda olduğunu ve bütün bilgiyi ona hayatın öğrettiğini varsaymak yaşamın olağanüstü boyutlarda verimsiz bir düzenek olduğunu kabul etmek demektir. Milyarlarca insanın yaşamdan ürettiği bilginin kaybolup gitmesi ve geçmiş bunca hayatın "yok" olarak kayıtlanması, yaşamın bir aklı varsa (öyle olduğunu kabul etmek durumundayız, çoğu durumda yaşamın aklı yok gibi dursa da, her şeyi yerli yerine koyabilecek yeterince üstten bir bakış, kendi içinde o aklı bütünleyebilir), onun içine sığacak bir durum değildir. Yaşam bütün geçmiş hayatlardan bilgi üreticileri olarak faydalanmıştır. Bilgiyi hiçbir zaman kaybetmemiş, ilk önce hafızaya ve DNA'ya, sonra onlarla beraber masallara, taşlara, tabletlere, kâğıtlara, kütüphanelere, disklere kaydetmiştir. İnsan beyninde en geniş, en özel örgütlenme sahaları hep hafızaya ayrılmıştır. Dolayısıyla üretilen bilginin kaydı yaşamın ilk anlarından itibaren hep önemli olmuş, kaybolup gitmesine izin verilmemiştir. Bugün de bildiğiniz gibi bilgisayarlar artık neredeyse sonsuz bilgi depolama araçları olarak kullanımımızdadır. İnsan işi gücü bırakmış, her dönemde öncelikle kayıt sistemini çözmeye çalışmıştır. Bu alanda çalışanlar hep özel bir kıymet görmüş, hem kendileri, hem etraftakiler yapılan işe hep bir kutsallık vehmedegelmişlerdir. Tarih boyunca önemli şehirler hep zengin kütüphanesi olan şehirler olmuştur, bugün de en sofistike ülkeler, bilgisayar ve yazılım yatırımı yapan ülkeler olarak tanınmaya başlamıştır.

Her halk, kuvvetli yönünü kullanarak zayıf tarafını kapatmaya çalışır. Çinliler mesela nüfuslarını kullanarak, emek yoğun teknolojiler edinerek kalkınmalarını tamamlamak üzeredir. Yaşamı da enerjisi fazla bir sistem kabul edersek, zayıf yönü bilmektir onun ve bu zayıflığını sanki enerji kullanarak kapatmaktadır. Enerjik biçimde milyarlarca canlıyı doğurup yeryüzüne salmak, beslemek, büyütmek, üretmek büyük iştir.

Her canlının yaşamından çıkarılıp önce hafızaya, sonra DNA'ya aktarılan olağanüstü bir bilgi akışı vardır. Bu bilgi sonraki kuşaklarda kullanılmak üzere dolaşımda tutulur.

Son yıllarda genetik uzmanları organizmaların gelişim çizgilerinin tümüyle epigenetik (gen-çevre etkileşimiyle ortaya çıkan) düzenekler üzerinden yürüdüğünü ifade etmektedir. Çevreden gelen bilginin ışığında çalışan, çevre bilgisini içine alan genlerden söz ediyoruz. Eğer yaşamın sadece var olanı sürdürme, gelişmeyle, bilgi edinmeyle ilgilenmemek gibi bir lüksü olsaydı, çevreden gelen bilginin DNA'ya kaydının yapılmasına gerek duyulmazdı. Ama biliyoruz ki, başta *c-fos proteinleri* olmak üzere bazı hücre içi düzenekler üzerinden çevre bilgisinin DNA'ya aktarımı yapılmaktadır. İlginç olan, yeni kayıtlarla eskilerin yan yana bulunmasıdır ve kişi günlük yaşam pratiğinde zaman zaman yeni kayıtlarla iş görürken, zaman zaman da eskiye ait kayıtları kullanmaktadır ve örneğin hiç fare görmediği halde fareden korkmaktadır. Benzer durumlar sıklıkla rüyalarda da görülmektedir.

Ortak Benliğin Uçlaşması

Ortak benlik, insanlara dağılmış bilgi ve enerji bütünlüğü gösteren bir külttür. Bu yapı her insana daha cenin aşamasında kendinden, kendinin yaklaşık olarak bütün özelliklerini kapsayan bir parça verir. Bu parça, bebek, henüz anne karnındayken enerjisini ve bilgisini maksimum düzeyde kullanarak ve filogenetik geçmişini tekrarlayarak kırk haftada bir insan meydana getirir. Doğumla birlikte ortak benlik dış dünyayla karşılaşır ve yavaş yavaş bebeğin içinde akışkanlığını kaybederek katılaşan bir şekil alır. Kuşaklar boyu gelen ve her kuşaktan bir katkı alan ortak benlik, havayla karşılaşan alçı gibi, dış dünyada tecrübeler yaşadıkça sabit bir form alarak uçlaşır ve benlik (kendilik) psikolojisinin tanımladığı şekilde nesne benliğini kazanır. Uçlaşma (nesnelerin arasına girecek kadar uzama) sonucu gerçekleşen nesne benliği aslında, ortak benliğin kendi arzusu doğrultusunda çevre tarafından ele geçirilme eylemidir. Çevre, kendine doğru uzanmış bu uçta temsillerini oluşturarak, o temsiller üzerinden benliğin kendisiyle bağlantı kurmasını sağlar. Buradan yola çıkarak nesne benliğinin temelinin, dış dünyanın içeride oluşturduğu temsiller olduğunu söyleyebiliriz. Nesne benliği o yüzden, çevre tarafında kalmış, çevre tarafından elde edilmiş ortak benlik parçası olarak kabul edilebilir.

Bu bakışla ortak benliği bir ölçüde enerji yükü kabul edersek, nesne benliğini de bilgi yükü olarak görmek gerekecektir. Dış dünyanın olduğu yerde bilgiye gereksinim vardır ve ortak benlik kendini bir bebeğin içine sokmuşsa, bilgi yüküne de dönüşmek zorundadır. Nesne benliği

bu durumda dış dünya temsilleriyle dolu yüksek bir bilinçlilik durumu olmalıdır.

Ortak benliğin en zengin olduğu alanlar, çok farklı kişilerin ortak olarak yaptığı etkinliklere ait temsillerdir. Örneğin, dil, yeryüzündeki bütün insanların ortak etkinliğidir, o yüzden ortak benlikteki en güçlü temsiller dille ilgilidir ve bu yüzden dil temsillerinin bebeğe geçiş gücü yüksektir. Chomsky, *Sözdizimi Kuramının Görünümleri* isimli çalışmasında her bebeğin daha doğduğu anda, beynin derininde yer alan düzeneklerle temel gramer yapısını edinmiş bulunduğunu, dolayısıyla bu temel yapıyla ilgili dokunun evrensel bir karakter gösterdiğini, bunun üzerine bebekler kendi dillerinin gramer yapısını eklediklerini söyler. Her bebek bu yüzden, evrensel bir dil olsaydı doğduğu an bu dili konuşacak halde olabilirdi diyebiliriz. Dil, o yüzden sahip olduğu temeller olarak insanlara ve toplumlara göre değişmeyecek kadar sabit bir yapıdır. Ortak benliğe yeterince işlendikten sonra gelecekte yazı da bu hali alabilir ve bebekler yazmak için altı-yedi yaşını beklemek zorunda kalmayabilir.

Sadece dil konusunda değil, aynı zamanda insan yüzleri konusunda da bebeklerde doğdukları anda bir öntemsil (muhtemelen fuziform kortekste) bulunmaktadır. Örneğin, onlar ters yüz edilmiş, çenesi yukarıda, alnı aşağıda yüz resimlerine bakmazken, düz pozisyonda durup, sadece burun, ağız ve gözlerin yer değiştirdiği resimlere uzun süre bakmışlardır. Buradan anlaşılıyor ki, yüzün genel çerçevesi (alın yukarıda, çene aşağıda) asıl yapıdır, o çerçevenin içinin şu ya da bu şekilde doldurulması (göz, burun ve ağızın yer ve biçim değiştirmesi) ise tali bir durumdur. Buradan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz ki, ortak benliğin kişilere aktardığı bilgiler, yaşama ait çerçeve çizen, temel veren değişmez özellikte bilgilerdir. Eğer ortak benliğin aktardıkları olmasaydı ve biz doğduktan sonra, her karşılaştığımız canlının kaç bacağı, kaç gözü, kaç kulağı olduğunu tekrar tekrar öğrenmeye kalkışsaydık, bugünkü hızında bir yaşam için, değil yetmiş yaşında insanın, bin senelik zeytin ağacının ömrü bize yetmezdi.

Dolayısıyla insanı var eden ve ona yaşamda ilk şekli veren daima ortak benliktir. Ortak benliğe sahip olup da bu dünyadan hemen hiçbir şey öğrenmemiş birisi yine de yaşamını kör topal sürdürür, kaybı büyük olsa da yaşamı tamamlar. O yüzden Jung'un da işaret ettiği gibi bizim özellikle nevrotik rahatsızlıklarımızın tümü ortak benlikle yaşamı yeterince buluşturamamamızdan kaynaklanır. İnsanın içine yeterince girmiş, fakat nesneyle yeterince buluşmamış bir ortak benlik ruhta hastalık yapsa da, bozukluk yıkıcı bir noktaya ulaşmaz. Bu açıdan ba-

kıldığında ortak benliğin büyük oranda egemen olduğu dürtü kontrol bozukluklu hastaların ileri derecede yıkıma uğradığından şüphe etmek gerekir. Buna karşılık ortak benliğin zayıfladığı ve dış dünyanın nesne baskısının yoğunlaştığı depresyon gibi duygudurum bozukluklarını yeti yitimi konusunda dramatik kayıplar oluşturan bozukluklar yarattığını öngörmek zor olmasa gerektir.

Günümüzde insanın kendini ifadesi, dürtülerini doyurması tümüyle çevre baskısı altındadır. Çevre, ödülleri ve cezalarıyla insanı bir evcil hayvan haline döndürmüştür. İnsan, hayvanları evcilleştirirken kendini de evcilleştirmeyi öğrenmiştir, bunun sonucu elbette topyekün hastalık olacaktır, olmuştur.

Ortak Benliğin Nesne Benliğine İndirilmesi

Freud, bir ego libidosuyla bir nesne libidosundan bahsetmişti. Ona göre nasıl bir amip yalancı ayaklar çıkararak nesneleri yutar ve sonra gövdeye doğru geri gömülürse, ego libidosu da, amip ayağı gibi nesne libidosuna deplase olur ve nesneyi libidoyla işaretleyip (libidonun bir parçasını nesnede bırakıp), egoyu nesnedeki parçasını tekrar içine alarak bütünlüğünü yeniden sağlamaya zorlar; sonuç, nesnenin yutulmasıdır. Bu aynen, aylarını, yıllarını bir kızın peşinde tükettiği için, artık onu sevmese de kendini ona sahip olmak zorunda hisseden erkeğin durumuna benzemektedir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, ortak benliğin nesnelerle, milyon yıllık geleneğin ardından, onlarla, onları sadece yutarak ilişki kurmaya çabalamasıdır. Yutma gerçekleştiğinde ortak benliğin o uçlaşma bölgesinde (Freud'un ifadesiyle amip kolu) ortak benlik/dış dünya dengesi dış dünya (nesne) lehine değişmiş olur (çünkü içgüdüyü doyurarak nesne, ortak benliği kendine, yeniden doymak peşinde bağımlı yapar).

Ortak benlik her ne kadar enerjisiyle, içgüdüleriyle ortalıkta görünse de, dış dünyanın kendi içinde işleyen mantığı, rasyonalitesi, nesne temsilleri bir süre sonra o kadar yoğunlaşır ki ortak benliğe ait materyal bu uca karakterini aktaramaz (yani kendi ucunda ortak benlik çalışmaz) olur ve o uçta dış dünyanın kurallarıyla işleyen nesne benliği ortaya çıkar.

Sonuç olarak ortak benliği nesne benliğine dönüştüren temel etmen, ortak benliğin, güçlü yaşam içgüdüsü doğrultusunda hareket ederken, nesnelerin kendini yutulmak üzere sunduğu durumda yutmak kapanına düşmüş olmasıdır. Başlangıçta onu var eden güdü şimdi onu dönüştüren güdü haline gelir. Besinleri kuşatarak, çevirerek, yutarak beslenen ilk dönem canlıları becerdikleri bu davranışların toplamından çeşitli içgüdüler çıkarmış ve sonraki kuşaklarını bu içgüdülerden başka bir ya-

şam yönergesi taşımaz hale getirmişlerdi. Yutma dürtüsü habire gelişen türlerden ve durmadan geçen kuşaklardan sonra dış dünya yönünde değişip nesne benliği geliştirmenin de anahtarı oldu.

Çok kuvvetli olan şeyler yeryüzüne sığamayacakları noktada değişmek ya da parçalanmak zorundadır. O nedenle yaşam içgüdüsü bir yönüyle nesne bağımlılığına doğru dümen kırarken, ortak benlik de nesne benliği halinde farklılaşma gösterir.

Öte yandan ortak benliğin nesne benliğine dönüşümü de rastgele olamaz, nesneleri yutmanın da yine kuşaklar boyu aktarılan kalıpları vardır. Bu kalıplar nesnelerin yutulmasını ve nesne benliğinin kurulmasını hızlandırır. Bu aktarımdaki hareket ekseni annedir. Anne kendi babasında beğendiği ve bilinçsiz olarak içine aldığı davranış ve eğilimleri farkında olmadaı yücelterek oğluna aktarır. Bu sayede aile gelenekleri bireyin seçim yapmasını kolaylaştırarak doğru bir yön bulmasını ve hızlı biçimde yol almasını sağlar. Geleneksel davranış kalıpları içinde taşınan ortak benlik, kişiye doğru ve hızlı biçimde nesnelerle karşılaşmanın şemasını verir.

Kendini Evrende Konumlandırma Aracı Olarak Ortak Benlik

Ortak benliğin kişiyi geçmişe bağlamakla kalmadığı, yanı sıra kişide en geride olana bağlanma umudu da yarattığı (bütünlüğü sağlamak, çemberi tamamlamak, açık ucu kapatmak dürtüsü) düşünülebilir. İnsanlar en geride olanla özdeşim yapıldığında, en sağlam kaideye oturulacağını hisseder (soyum padişahlara kadar dayanır, paşa dedem vardır). İnsan, arkasına dönüp, düz ve uzun yola baktığında, o yolu geri doğru yürümekle, ardındaki güneşe ulaşacağı yanılsamasını taşır. Dolayısıyla yol ve güneş bütünleşerek aynı temsili paylaşan, zihinsel bir yapı oluşturur. En geride olup, ulaşılacağı varsayılan nokta tindir. Dolayısıyla ortak benlik içinde, en gerideki kaynağını, tini "barındırır."

Böylece insan, nesne benliğiyle yeryüzündeki, ortak benliğiyle de evrendeki konumunu belirleyip, bir canlı için rahatsız edici bir duygu olan belirsizlikten uzaklaşmış, kendini bir taraftan sinir uçlarındaki algaçlarla nesnelere, öbür uçta da tine iliştirmiş, boşlukta asılmaktan kurtulmuştur.

Nesne benliği sahibi olmak demek, basitçe nesne bağlarının "resmini" zihinde taşımak demektir. O zaman bireysel farklılıklar, yalnızca bu bağların farklı kurulmasından mı ibarettir, yoksa bağlar aynı biçimde kurulmuş olsa bile (mesela tek yumurta ikizleri) içe bakış sırasında kişinin her bağa başka vurgu yaparak temsil alıyor olması mı farklılığın asıl nedenidir? Edelman, vurgu yapma işlemine değer yükleme demiş-

tir (Modell, 1996). Edelman'a göre hafızada zaten değer yüklenmiş bir sistem vardır, benlik bu sisteme yeniden bir konum vermekle[yeniden değer yüklemekle (vurgu yapmakla)] kurulur. Yani bir şekilde benliğin ortaya çıkışı, hafızada zaten var olan belli bir derecelendirme, sıralama, değerleme sisteminin üzerinde yeni tercihler yaparak var olan sıralamayı bir noktaya kadar değiştirme ve yeni bir değerler sistemi elde etme ile mümkün olur. O zaman ortak benlikçe aktarılan değerler bütününe, nesnelerin ek müdahalesiyle yeni bir değerleme sisteıni konumlanarak var olanı bir dereceye kadar değiştirmesi ve bu değişiklikle elde edilen yeni bütüne nesne benliği denmesi söz konusudur.

Hafızada kayıt altındaki sistemin sahip olduğu değerler nereden gelmektedir? Büyük ihtimalle bu ilkel değer sistemi, bir kısmıyla doğumdan itibaren, hatta ondan da evvel rahim içi devrede duyu sistem ve organlarının yaptığı kayıtlara (mesela ağrı eşiğinin yüksek veya düşük olması, yani ilk alınan ağrılı uyaranların şiddetine göre bir konumlanma) bağlıyken, bir kısmı da ortak benlikten çıkan yönelimlere bağlıdır. Hafızada, her biri bir değer yüklü temsillerin, yeni bir değer sistemine tabi tutulması, temsillerin yaklaşık olarak tümünün algılaıma gücünün elde edilmesinden sonra (muhtemelen zihinde soyutlamanın elde edilmeye başlanmasından hemen sonra) mümkün olur.

Bu derinliğine ve detaylı algılamanın başlaması, beyinde sinir hücrelerinin dış dünyaya dönük devrelerini az çok değişmez biçimde kurduğu döneıne denk düşer (yaklaşık okula başlandığı yaşlar). Öte yandan benlikte bu ilk değerlemeden sonra ikinci bir değerlemenin yapıldığı ergenlik ve ergenlik sonrası bir devre vardır ki bu devre, pek çok psikoloğun kendini bulma, bir kısım filozofun da yeıniden varoluş (Kierkegaard için aydınlanma) dediği devredir; beyinde bu sıralar var olan bağlantıların son bir budanmadan geçirildiği zamanlardır (yirmili yaşların ilk dönemi).

Beyinde geçmişe ait kayıtların, karmaşık ve o oranda gelişkin nöronal devreler tarafından bilgi işleme süreçlerine alınması, aslında kayıtların, kendi içinde bir karşılaştırmaya tabi tutulmasından başka bir şey değildir. Uzak ve yakın geçmişten, uzak ve yakın çevreden, besleyici ve acıtıcı nesnelerden, annenin sıcaklığından, babanın uzak ve tehdit edici yapısından alınmış sayısız kaydın çokyönlü bir karşılaştırmaya tabi tutulması, eski değer(lendirme) sisteminden farklı bir yapı ortaya çıkarır. Diyelim eskiden baba büyük bir negatif değere sahipken yeni durumda küçük bir pozitif değere ulaşır ya da anne çok fazla pozitiflik gösterirken, yeni durumda küçük bir pozitifliğe çekilir. Genellikle negatif ya da pozitif olsun eskiden elde edilmiş nesne temsilleri ergen

yaşlarda kurulan yeni sistemde değerlerinden çoğunlukla kaybederken, yeni elde edilmiş temsillerin değeri yükselir, ileri yaşlarda ama ilk değerler yeniden baş tacı edilir. İnsanın nesnelerden elde ettiği değerler, doğduğunda kendine sunulmuş, pasif biçimde sahip olunanlara göre ne kadar yüksekse, o kişinin nesne benliğine karşı güveni o oranda yüksek, ortaklığa ve ortak benliğe karşı saygısı o oranda düşük olur.

Edelman, bireysel (nesne) benliği(ni), yeniden konum verilmiş hafıza kayıtları olarak tanımlamıştır. Bu durumda hafıza kayıtları yeniden konumlandırılana kadar kişide nesne benliği diye bir oluşumdan bahsetmek mümkün olmamalıdır. Halbuki nesne benliği hafızada ilk kayıtların tutulmaya başlandığı andan itibaren küçük çekirdekler halinde şekillenmeye başlar. Kayıtlar arttıkça, iç karşılaştırmalar da artar ve çekirdekler çoğalır. Sonunda yaklaşık olarak her kaydı içine alan toptyekün bir karşılaştırma düzeyine ulaşılır ki, o an benlik, çekirdeklerini birleştirmiş ve nitel bir sıçrama göstermiştir. Zaten bir büyüklüğe ulaştırılmış, aralarında karşılaştırma yapılan çekirdekler olmadan bir günde benlik bütünlüğüne ulaşılıyor olduğunu düşünmek yanlış bir muhakemedir. Bu açıdan bakıldığında nesne benliğini belli belirsiz bir nokta konumundan, yetkin hale ulaştıran temel düzeneğin nesne temsillerini (dolayısıyla nesneleri) kıyasıya kıyaslamak (bu şekilde çıkarsama yapan ve bunları tutan bir merkez olmak anlamını kazanmak ve bu anlamın içinden, çıkarsamanın tekelini elinde bulunduran olarak bir değer doğurmak) olduğunu söyleyebiliriz.

Edelman, bireyin çok fazla değer yaratıcı bir öge olduğunu ve beyninde, sonradan gelişen ve kişiye özel bir yapı arzeden farklılıkların, farklı beyinlerin ayrı ayrı yarattığı değerlere bağlı olarak oluşmasını mümkün görmüştür. Yani benim beynim başka beyinlerin yarattıkları üzerine bir şeyler koyarak, ya da büsbütün kendisi yaratırken araya onları sokarak ilerlemektedir. Eğer böyleyse, nesne benliğinin kurulma aşamasında bile başka nesne benliklerinin sürece kesik kesik müdahaleleri söz konusudur ki, bu insandaki zihnin, benliğin, kişiliğin tümüyle ortak bir yapım olduğu sonucunun doğmasına neden olur.

Öğrenmeyle sinir hücreleri arasındaki bağlantı noktalarında (sinaps) sayıca çoğalma ve azalma olabilmektedir (nöroplastisite). Dolayısıyla insanın kendi beynini kendisinin yaptığını söyleyebiliriz; ancak bu, bir dereceye kadar geçerlidir.

Kalan kısım bir irade, bir tercih sonucu değil de rastgele karşılaşılmış nesnelerle, genetik, yani filogenetik olarak taşıdığımız bilgiler tarafından oluşturulur. Beynimizi nesnelerin ve kendimizin yapması arasında önemli farklar vardır. Nesneler bebeklik çağında, tercihimizden

bağımsız biçimde bizimle karşılaşarak beynimize bir dereceye kadar şekil verir. Bu, bilerek seçimler yaptığımız sonraki yaşlarda, beynimizi yarı bilinçli olarak geliştirdiğimiz dönemin bilinçsiz zeminini hazırlar, bilinçli gelişim bu zemin üzerinde yükselir, dolayısıyla yükselen yapı her zaman zeminin eğimini alır. Edelman'ın bahsettiği, kişinin kendi geliştirdiği beyin sanırım bu ikincisidir ve o devreye ulaştığımızda beynin değişim kapasitesi artık bir hayli azalmış durumdadır. O nedenle özellikle kendini geliştirme kalıplarına oturan nesne benliği yapının tamamı değildir, hatta belki de sadece kıyısı, köşesidir, çünkü zemin önceden verilmiştir.

Ortak Benliğin Basıncı

Ortak benliğin oluşumu ne kadar uzun sürmüşse, nesneler üzerinde oluşturduğu basınç o oranda düşer. Çünkü nesnelerden çıkacak bilgiye artık eskisi kadar ihtiyaç yoktur, ortak benlik gerekli bilgiye önemli oranda erişmiştir. Bu ileri düzeyde nesne benliği önemini kaybeder; ortak benlik kendini fazla değiştirmeden içgüdülerini doyurmak peşinde koşar, dürtülerini tatmin etmek için nesnenin dilini öğrenmeye ihtiyaç duymaz, nesneyi anlamaya çalışmaz, ona saldırır. Taş devri insanlarının nesnelerle ilişkisi bugünkü insanın ilişkisine göre daha çok karşılık gözeten, nesnesini daha bir gözeten ilişkiydi muhtemelen.

Bir gezegenin oluşumuyla bir benliğin kurulumu arasında benzerlikler vardır. Nasıl gezegenler, boşlukta yüzen toz bulutlarının bir araya gelip sıkışması ile oluşur ve kendi ışıkları olmadığı halde güneşten ışık alarak aydınlanırlarsa, nesne benliği de, karşılaşılan sayısız nesneden elde edilen temsilin bir araya gelip, bir organizasyon kurmasıyla oluşur. Gezegenler gibi nesne benliğinin de enerjisi yoktur, enerjiyi ortak benliğin aktardığıyla sınırlıdır. Enerjiyi fazla kullanan uçların, az kullananlara göre daha fazla nesne temsili elde etmesi doğaldır. Yine aynı nedenle bu uçların, ötekilere göre yaşamda daha fazla yer işgal etmesi, ötekiler üzerinde açık gizli tahakküm uygulaması da mümkündür. Hegel, özneler arasındaki asimetriyi, içlerinde taşıdıkları arzunun yetersizliğine bağlamıştı. Arzuyu ortak benlikten getirilen güdülerin dolaylı göstergesi kabul edersek, burada söylenenler bizi Hegel'in söylediklerileriyle aynı noktaya getirir.

Uçlar arasında enerji kullanım farklılıklarının büyük olduğu toplumlarda korku ve sığınma duyguları kadar, her düzeyde gerçekleşen gruplaşmalar da yaygındır. Çünkü bazı uçların kendi başına yaşam tutturmaları zorken, başka bazılarının birkaç kişiye yetecek bir yaşam gücü bulmaları söz konusudur. Böyle bir ortamda nispeten bağımsız bir nesne benliğinin kurulması ve işlemesi daha güçtür. Çünkü bağımsız (oto-

nom) bir yapı, Winnicott'un da ifade ettiği gibi (Winnicott, 1971) ancak, ötekinin sembolik tahribi ile mümkün olabilir. Kişi, kafasında sembolik bir tahribi ilerletecek, başkalarından nispeten yüksek bir enerji dengesine sahipse, ancak o zaman bir bağımsızlık ve korkusuzluk duygusu yaşayabilir.

Kendinden Bağımsızlık

Eğer kişi kendisini de bir nesne olarak kullanıp, üzerinde işlem yapma gücü elde edebilirse o zaman acıya karşı dayanıklı, kendini disipline edici, kendini kendi yolunda kullanıcı bir yapı kazanabilir. Bunun için kişinin bedeninin başkaları tarafından daha önceden kullanılması gerekir ki, kişinin kendi de kendi bedenini kullanmaya hazır olsun. Dolayısıyla çocuklarından zaman zaman su isteyen, onları ailenin ortak işlerinde kullanan anne babalar, büyüdüklerinde çocukların kendileri için, kendi bedenlerini kullanmasını kolaylaştırmış olur. Bütün bedenlerin bebeklikten itibaren aile içi ortak işe koşulması, ortak benlik yapısına koşut bir gelişim demek olduğu için, her kişide iç disiplinin kurulması açısından olağan fırsatlar sunar. Ortak benliğin bütün uçlarının, dışlaşmadan sonra birbirine ekli nesne benlikleri halinde bir zincir kurmalarını ve bu zincirde hiçbir ucun dışarıda kalmaması önemlidir. Çünkü ancak o durumda ortak benliğin içinde var olan ortaklığın bütün unsurları dışarıdaki zincir içinde yer almış, temsil edilmiş bulunur ve içerideki ortak varoluş, dışarıya zedelenmeden aktarılmış olur. Zincirin kurulabilmesi için, bir bedeni bir benliğin değil, birçok bedeni birçok benliğin (dolayısıyla ortak benlik sinonimi halinde örgütlü nesne benlikleri zinciri) kullanımının erken yaşlardan itibaren gerçekleşmesi gerekir ki, her benlik bu zincire bir halka olarak eklenmekte yabancılık çekmesin. Bunun en yakın örneği imece usulü iş görmektir. Eskiden makineleşmenin yeterli olmadığı zamanlarda insanlar büyük güç gerektiren, yol yapımı, köprü onarımı gibi işleri imece usulüyle kendi bedenlerini, tamamen karşılıksız biçimde başka bir zihnin emrine vererek gerçekleştirirlerdi. İmecede bir beden, kişinin doğrudan kendisine ait olmayan bir işte başka bir benliğin kontrolünde çalışır. İmeceyle iş görmüş insanlarla karşılaşma fırsatı bulunsaydı eğer, onların alçakgönüllü bir yapı içinde huzurlu oldukları tespit edilebilirdi. Bugün köylerde imeceye sık rastlanmıyor, ama köy yaşantısının zaten küçük küçük imecelerle ancak yürüdüğünü biliyoruz. Bir ailenin dağa sürdüğü hayvanlarını öbür ailenin üyeleri toplayıp getirirken, evde salça soğan olmadığında komşudan istenirken, benim traktörümle senin tarlan sürülürken imeceyi taklit eden ortak iş görme biçimleri yaşamaktadır halen köylerde. Şehirde karşılaştığımız

köy kökenli insanlarda ortak benlik anlayışına uyan yaşam stillerine daha sık rastlamamızın nedeni budur. O yüzden çocukluk yaşlarından itibaren bedenlerin başka zihinlerin altında kullanımına alışmak nesne benliği zincirinin kurulumunu kolaylaştırır.

Bedenlerin Ortak Kullanımı

En hastalıklı olanı, her benliğin ya mutlaka kendi bedenini ya da mutlaka başka bedeni kullanmasıdır. Sağlıklı olansa, ortak benlikten türeyen her nesne benliğinin uygun olan her bedeni kullanmasıdır (fiziksel olarak suistimal etmek anlamında değil, ortak işe koşmak anlamında.) Geniş ailelerde her aklın her bedeni işe koşması mümkündür. Büyükbaba torununa iş buyururken, torun da büyükbabadan oyun oynamalarını isteyebilir. Birisi kardeşlerinden kendisi için iş isterken, anne de herkesin işini görebilir. Bedenini bir süreliğine başkasına kullandırmak, imece vb yöntemlerin sık uygulandığı köy hayatında gündelik bir durumdur. Çekirdek ailelerinin yaygın olduğu günümüz toplumlarında bedenin başkasına koşulsuz hizmeti yok denecek kadar azdır.

Beden başkası tarafından kullanılmadıkça, onun kendi benliği tarafından disiplini de zor bir iştir. Dikkat edilirse, geniş aileden gelen ya/ya da köy kökenli insanlarda bedenini işe kolay vuran davranışlar gözlenir. Bu insanların bedeni daha önce pek çok kez başkaları tarafından kullanılmış ve her birinde beden fetişizmi ortadan kalkmıştır. Her beden başkasının buyruğunu yerine getirmekte disiplin kazandıkça, kendi benliğinin buyruğuna girmek konusunda da mesafe alır.

Bedenle ilgili bütün işler topluca yapıldığında kolaylaşır. Takım sporlarında, dans ekiplerinde, işçi gruplarında beden kullanmak zamanın nasıl geçtiğini bilmeden önündeki işi tamamlamak anlamına gelir. Bu durum muhtemelen, öndeki başka bedenlerle eşgüdüm tutturarak kendi bedenini beynin fizyolojisini zorlamadan yönetebilmek nedeniyle olduğu kadar, grup içinde bedensel ritimlerin etrafında oluşan müzikalitenin ortak benliğe gönderme yaptığı çağrışımlar nedeniyle yaşanan esrimeye de bağlıdır.

Bedenin tek başına kullanımı, söz gelimi tek başına işçilik yapmak ve bireysel sporlar, yorucu olmaktan çok bıktırıcıdır. Çünkü içlerinde, benliğin bedene kumandasındaki kolaylık olmadıktan başka, ortak benliğe atıfta bulunan müzik de yoktur.

Bu dünyada en talihsiz kişilerin narsistler olduğu söylenebilir. Çünkü onların kendi bedenlerini ortak kullanmak yönü, insan türünün gelişimi boyunca hep sıfıra yakın olmuştur. Bu nedenle bedenini ortak kullanmak konusunda belirgin bir acemilik göstermekten başka, harita

üzerinden yer bulmak gibi uzamsal düşünce kapasitesi olarak da hayli zayıflık gösterirler. Benmerkezli (egocentric) düşünmenin, başka (sı)-merkezli (allocentric) düşüncenin önünü kestiğini ve sonunda soyutlama yeteneğini gerileterek benmerkezli düşünceyi de daraltacağını öngörebiliriz. İnsanın ortak benlik çıkışlı varoluş tarzına en ters var olma biçimi narsisist kişilik yapılanmasıdır.

Halbuki insan olarak biz, bebeklikten itibaren ortak beden kullanımına alışkın yapılarız. Bütün bebekler yıllarca kapalı bir sistem içinde annelerinin bedenini kullanır. Yıllar içinde anneyle bebek ilişkisinde "birlik (unity)" ten "ikiliğe (duality)" doğru zar zor bir geçiş olur. İnsan bulduğu her fırsatta yeniden birliğe dönmek ister.

Birliğe dönmek, aslına bakılırsa ortak benliğe dönmek son amacının başlangıcıdır. İnsanlığın varoluş şeklini bir ağaca benzetirsek, gövdeyi ortak benlik olarak alabiliriz. Sonraki her dallanmayı da birer nesne benliği kabul edersek, uçtaki iki ince dal ikiliği, onların hemen gerisindeki tek dal birliği temsil eder. Her ikinin geriye dönerek bir olmaya çalıştığı durumda ulaşacağımız son nokta gövde yani ortak benliktir. Dolayısıyla her yetişkinin ya da çocuğun düş kırıklığına uğradığı durumda anne karnına dönme isteği aslında ortak benliğe doğru geri ;itme arzusunun başka bir ifadesidir. Biz yaşarken belki sadece dalları ,örüyoruz ama, altta her şeyi ayakta tutan bir gövde (ortak benlik) olduğunun da bilincinde olmamız gerekir. Böyle düşünüldüğünde yaşamda birbirinden bağımsız hareket ediyormuş izlenimi veren insanların aslında, yaşam olayları karşısında birbirleriyle eşgüdüm ve eşduyum içinde davrandıklarını ve ortak bir köke bağlılıklarını duyumsayarak adım attıklarını hissederiz. İlginç olarak yaşamda ortak benliğin verdiği ritme aykırı davrananlar, ters yönde büyümüş bir dal gibi, saldırıya ve kırılmaya açık yapılardır. Dolayısıyla insan için, en az enerjiyle maksimum düzeyde yaşam tutturan optimum davranış modeli ortak benliğin verdiği ritme ayak uydurabilen bir tarzdır.

Bu tarzda, sosyal dalgaların içinde, ortak ritmi tutturarak yüzme esnekliğine sahip olunurken, belli bir kişisel alanı da bağımsızca koruyabilmek, eşzamanlı olarak taşınan negatif duygularla mümkün olur. Bu durumda pratik olarak kişi, bir yandan sevgi güdümlü olarak enkosyon sosyalizasyon doğrultusunda pozitif yönde dalgalanırken, diğer yandan da, bağımsızlığı koruyabilmek için, sevginin yanına soğukluk ya da nefreti de koyar. (Bu durumda insandaki, başka insanlara karşı var olan bazı negatif duyguların varlığı işlevsel bir önem kazanmaktadır.) Eğer bu duygular olmasaydı, nesne benlikleri nispeten izole bir yapı kuramayıp, ortak benliğin bir sosyal mıknatıs yaratarak benlikleri birbirine ya-

pıştırmasıyla bireyleşme çok düşük düzeyde kalacaktı. Nitekim sosyalleşmenin çok fazla olduğu durumda insanda çoğu kez negatif duygular türemekte ve nesne benliklerini birbirinden ayrılmak yönünde güdülemektedir. Örneğin, aynı evdeki kardeşlerin kavgasız münakaşasız gün geçirdiği olmaz. Yine evinde uzun süre misafir ağırlayanların misafirlerin gitmesini dört gözle beklediği de herkesin malumudur.

Öte yandan kişinin anlam yaratma kapasitesi yükseldikçe nesne benliğinin diriliği ve bağımsız davranma kapasitesi de artar, başkalarına yapışmadan ayakta kalma şansı yükselir.

Diri bir nesne benliği, hafızada ortak benliğin verdiği genel nesne tasnifinin dışına çıkarak kendi tasnifini oluşturur. Bu tasnifin özgünlük derecesi benliğin bağımsızlık kapasitesini yükseltir.

Buna rağmen çocuğun, temel tasnifleri yapmadan vaktinden evvel önceki dallardan (aile, ebeveyn) ayrılması, onun sanıldığının aksine kendine has nesne tasnifleri yapabilmesini güçleştirir. Nesne temsillerinin tasniflerini özgün biçimde yapabilmeyi henüz öğrenememiş birisi için, yapılmamış ya da kör topal yapılmış tasnifler üzerinde yükselecek benliğin, sağlam biçimde kurulması engellendiği gibi, hem nesnelerden, hem kişilerden hem de kişisel geçmişten bağımsız davranış kösteklenir. Çünkü sağlıklı bir nesne benliği son durumda iyi tasnif edilmiş nesne temsili demektir. Zihninde yeterli ve düzenli temsil olmayan birisi için, nesnelere muhtaçlık kaçınılmazdır. Her canlı bir kararlılık durumuna (homeostaziz) ulaşmak ister. Nesne benliği için optimum kararlılık hali, ortak benliğin içgüdülerini/dürtülerini cevapsız bırakmadan nesne temsillerini doğru ve ayrıntılı bir tasnife ulaştırmak ve bu tasnifin doğrultusunda davranacak içgücü bulmak olmalıdır.

Sosyal Beden

Ortak benlik, uçlaşmalardan sonra kendi varoluş şeklinin benzerini sosyal bir beden olarak nesneler dünyasının arasında kurar. Her insan taşıdığı ayna nöronlar ve von Ekonomo hücreleri üzerinden diğer insanlarla bağlarını, aynen kendi bedenindeki parçaları sinir sistemi ile birleştirmesi gibi kurar ve her kişiyi kendinin parçası olarak algılayarak bir bütünlük yaratır. Bu bütünlük, çok parçalı, birlikte hareket eden, nispeten belirsiz çizgili hedefler doğrultusunda güdülenen bir yapıdır. Sosyal beden, aynen bir yılanın kuyruğunu kaybetse de varlığını sürdürebilen yapısı gibi bazı parçalarını kaybetse de bütünlüğünü sürdürebilen bir oluşumdur. Bu beden kendi varlığını, birbirine dokundukça birbirine katılan, parçalar buldukça eklenip genişleyen, çevresel koşullar zorlaştıkça birbirinden kopan, akışkan, geçişli sıvı bir yapıdır.

Sosyal beden kendi kurulumunu her kişide içsel olarak zorlar. Buna rağmen koşullar bu kuruluma izin vermediği zaman kişi, her insanda bir dereceye kadar var olan yalnız kalma potansiyelini kullanarak kendisini de saracak sosyal bir beden gerçekleşene dek bekler. Bir noktaya kadar, sosyal bedene katılma arzusu geometrik biçimde büyür, bekleyiş şiddetlenir. Bir noktadan sonra ama bu arzu hızla düşer, sosyal bir bedene katılma fırsatı çıksa da bu gerçekleşmez. Kişi, sosyal bedene ait olma yönünde var olan içindeki doğal eğilimin her atağına, yalnız kalma potansiyelini büyüterek cevap verir.

Sosyal bedenin yapıtaşları (insanlar) birbirine gevşek bağlarla bağlıdır. Bu bağın fizyolojik temelini ayna nöronlarla von Ekonomo hücreleri sağlar. İnsana yakın bir grup sosyal canlıda insan kadar gelişkin düzeyde olmasa da bu iki düzeneğin sosyal beden kurmak için yeterli biçimde bulunduğunu biliyoruz. Bu durumda bu canlıların her birinde sosyal bir beden kurulmuş demektir. Onlarda böyle bir bedene katılım güdülemesi olmasaydı, bu fizyolojik altyapının da var olmasına gerek bulunmazdı. Nitekim bir sosyal beden içinde var olmayı hiçbir şekilde becerememeyen otistik kişilerde söz konusu düzeneklerin son derece zayıf bir kurulum gösterdiğini biliyoruz.

Sosyal bedenin ontogenetik kökleri ortak benliğe uzanır. Ortak benlik kendini her durumda kendi varoluş tarzını kullanarak açığa vurur. Onun varoluşu ortaklık üzerinden ise, tinsel dünyada da, nesneler dünyasında da kendini her zaman ortaklık üzerinden gerçekleştirmeye çalışacaktır. O nedenle eğer bir insanın içinde ortak benlik yaşıyorsa, doğduğu andan itibaren o insan sosyal bir bedenin içinde yer almaya çalışacaktır.

Din, ahlaki öğretiler, hukuk, gelenekler, toplumsal ritüeller, siyasi sistemler de bu sosyal bedenin organlarıdır. Onlar olmadan bedenin iş görmesi mümkün olmaz. Bir karaciğer, biyolojik bir bedeni nasıl beslerse, gelenekler de sosyal bedeni öyle besler, hormonlar insan bedeninde nasıl düzenleyici işlev görürse, sosyal bedende de hukuk öyle iş görür. Biyolojik bir bedende aynı kök hücreden çıkıp da organına göre farklılaşan kemik, kas, kıkırdak hücreleri gibi, insanlar da bu bedenin aynı kökten doğup da başkalaşan hücreleridir. Ama bu başkalık bir bütünlük oluşturmaya engel değildir, aksine onu tamamlamaya yöneliktir.

Sosyal bedenin düzen ve uyumluluk içinde iş görebilmesi için içinde akan bir müziğinin olması gerekir. Gerçekten de arkadaş gruplarında en çok aranan şey olan ve "kafa dengi" denerek ifade edilen kavram, üyelerin uygun yerde konuya girmeleri, uygun bir tonlamayla konuşmaları,

uygun yerde içerik "doldurmaları", kısaca grubun müziğini oluşturmaları veya ona katılmalarıdır. İnsanları çeken de bu müziktir. Sosyal bir beden oluşturmak üzere koşuşturan insanların hepsi bu müziği duymak üzere yola çıkar. Sosyal beden aktivitesinin yoğunlaştığı noktalarda (arkadaş toplantılarının bir aşamasından sonra) grubun şarkılar söylemeye başlaması da bu nedenledir, grubun her üyenin içine koyduğu müziği, herkesin kendi içinden alarak yine grubun içine koyması işidir.

Yalnız insanların çoğunun müziğe tutkun olmasının nedeni de budur, sosyal bir bedenleri olmadığı için sahip olamadakları grup içi müziği, kendileri yaratarak ya da başkalarının yarattığını dinleyerek kendi bireysel ritimlerini düzenlerler. Bir bileşimin olduğu yerde, düzenleyici bir ritim için ortak bir müziğe ihtiyaç duyulması kadar olağan bir şey yoktur.

Benliğin Sürekliliği

Bebeğin benliğindeki devamlılığı sağlaması kendi başına gerçekleşebilecek bir durum değildir. Annenin sürekli bebeğin yanında hemen hemen değişmez duygularla durması benlikte sürekliliği sağlar. Başlangıçta anne ve bebeğin kesintisiz birlikteliği bebeğin kafasına süreklilik imgesini sokar. Bütün bebekler sanki bütün nesnelerin sürekli olması gerekiyormuş gibi bir ön kabulle hayata başlar. Piaget'in çalışmalarında bunu açık biçimde görürüz. Buradan yola çıkarak insan zihninde sonradan kurulan temsillerin de sürekli olmasının gerekliliği zihnimiz için bir ön kabuldür. En çok kabullenemediğimiz şey ölümdür. Çünkü sahip olduğumuz canın da sürekli olması gerektiği gibi bir yanılgımız vardır.

Bu yanılgı benlik konusunda işe yarar. Şartlar, bilincimiz, sahip olduklarımız değişse de benliğimiz değişmez. Bu değişmez ve sürekli benlik, her şey değişirken sahip olduğumuz sabitlik fikri, kendimiz konusunda bir sonsuzluk ve ona bağlı olarak da yücelik duygusu yaratır.

Annenin bebeğe karşı sürekli olumlama içinde bulunması sabitlik hissini pekiştirir. Benliğin sabitliği dünyaya göre değil, anneye göre sabitliktir. Bu nedenle gerçekdışı bir durumdur ve bütün nevrotik yapıların temel nedenidir. O yüzden psikiyatrik bozuklukların içinde en yüksek bunaltı yaratanın, hastaların delirme, kendini kaybetme, kontrolü yitirme, yok olma korkusu olarak ifade ettiği "benlik bütünlüğünün dağılması, benlik sabitliğinin son bulması" durumudur. Benlik sabitliği ilk kurulan bilişsel yapı olduğu için, ona doğru bir tehdit, doğal olarak kişiyi ağır bir bozukluğun içine iter.

Benlik sabitliğini sağlayan diğer bir etmen de uykudur. Uykuda bilinç kesildiği, bilince ara verildiği ve ertesi gün, dünün bilincinden daha

farklı bir bilinçle uyandığımız halde, aynı benlik yapısıyla yataktan kalkarız. Bu durum bilincin kesilmesine ve değişmesine rağmen benlikteki değişmezliği yansıttığı için önem taşır.

Referans Noktası Olarak Benlik

Nesnelerin içsel temsillerinin kurulması kişiyi bilinçlilik durumuna nasıl sürükler? Duyu organları yoluyla çevreden otomatik olarak gelen temsiller belli bir sayıyı aştıktan sonra aralarında bir ilişki kurulması ve tümü için bir sınıflandırma yapılması zorunlu hale gelir. Nasıl dış dünyanın nesneleri arasında ilişki kurup, onları birbirine uyumlu hale getiren (toprağın suya, bitkinin hem suya hem toprağa, hayvanın hem bitkiye hem suya hem de toprağa ihtiyacının olmasından başka, sayılan bu nesnelerin birbirini kapsaması durumundan hareketle birbirine uyumlu olma zorunluluklarının doğması keyfiyeti) doğal bir akıl olması lüzumluysa, içeride (zihnin ve benliğin içinde) de birçok temsil arasında dışarıdakine benzer türden bağlar kurmak zorunludur. Bu yapıldığında kişide yüksek bir bilinçlilik hali (doğada var olan aklın sinonimi) doğmaya başlar. Nesne temsilleri arasında önce basit, sonra giderek karmaşık ve hiyerarşik ilişkiler kuran kişi sonunda yüksek bir bilinçlilik durumu kazanır. Dışarıda ilişkileri kuran doğal akıl varsa, içeride de onu karşılayan bilinçlilik hali vardır. Nesne temsilleri arasında ilişki kurma işlemi bir referans noktasına göre yapılmak zorundadır. Eğer nispeten sabit, böyle bir referans noktası olmazsa, zamana ve mekâna göre değişen temsillerin doğru konumlandırması yapılamaz. Biz pratikte bu referans noktasına, "benlik" diyoruz. Nesne benliği bir yerde dış dünyanın ortak benlik tarafından sabit bir biçimde karşılanma şeklidir, yeridir. Buna bir yerde, ortak benliğin dış dünya ile bir karşılaşma noktasında aldığı şekildir diyebiliriz. Bu noktanın değişmesi, alınan şeklin de değişmesi anlamına gelir. Didaktik biçimde söylersek, dış dünya ve ortak benliğin karşılaşma ve ilişki kurma şekillerinin zaman içinde tutulan kayıtlarına ve bu kayıtların dış dünyaya koşut organizasyonuna verilen isim nesne benliğidir. Ortak benlik dış dünyayla ilişkiyi, kendini ifadelendirdiği bedenler ve sonrasında geliştirdiği nesne benlikleri üzerinden kurar.

Bu durumda nesne benliği, ortak benliğin bir noktada uçlaşma miktar ve biçimiyle, dış dünyanın o noktadaki şekline bağlı olarak oluşan, izafi ve değişken bir yapıdır. Bu aynen, bir meteorun (dış dünya) bir gezegenin (ortak benlik) yüzeyine çarptığında oluşturduğu kratere (nesne benliği) benzer. Kraterin derinliği, şekli, meteorun büyüklüğüne (karşılaşılaşılan nesne sayısı), mukavemetine (zorlu dış koşullar), çarpışma

açısına (nesnelerle kurulan ilişkilerin süresi, şiddeti) bağlı olduğu kadar gezegenin taşıdığı dirence (genetik yapı) de bağlıdır. Nesne benliği bütün bu ve benzeri koşulların ortalaması olarak kurulur. Gezegenin her bölümünün farklı tipte kraterlere sahip olması gibi, ortak benlik de, bir kütle olarak farklı farklı uçlara sahiptir. Bu uçların her birinin niteliği, sonraki aşamada oluşan nesne benliğinin niteliği ortak benliği şu veya bu şekilde ama çok büyük olasılıkla minimum derecede etkiler değiştirir. Çok seyrek olarak, öyle uçlaşmalar olur ki, gezegene büyük bir meteorun çarparak derin bir krater açtıktan sonra gerçekleşebilen yörünge değiştirme işlemi ortak benlikte de olabilir, milyarlarca insanı binyıllar boyunca peşinden sürükleyebilen peygamberler, bir ölçüde bilimadamları ve Cengiz Han gibi bazı savaşçılar tek başlarına ortak benliğin yörüngesini değiştirmiş kişilerdir. Yine dünyaya çarpıp, ondan bir parça kopartarak ayı oluşturmuş meteorun açtığı devasa karater gibi, türünü evrimsel olarak, geçmiş üyelerinden kopartıp sıçratacak sıra dışı uçlar da olmayacak değildir; ateşi kullanmayı öğrenen ya da sembollerle ilkel dili yaratan ilk insan muhtemelen böyle biridir.

Benliğin Nisbi Değişmezliği

Ortak benliğin dış dünyayla her karşılaşması doğal olarak farklı karşılaşmalardır. O nedenle bu karşılaşmalar sonucu kurulan nesne benliklerinin de hem her uçta farklı olması (insanlar arasındaki fark), hem de her uçta günbegün farklılaşması (insanın günden güne farklı olması) gerekir. Her uçta var olan başlangıçtaki değişim, bir süre sonra giderek azalan bir salınımda sabitlik kazanır ve nispeten bir benlik değişmezliği elde edilir. Bu nispi değişmezliğin, mutlak bir değişmezlik ("ben"in sabitliği) olarak algılanmasının altında, temel olarak değişikliği ihmal etme öznelliği yatar.

Ortak benlik girdiği uçta, dış dünya ile her karşılaşmasında kendini nesne benliği yönünde değiştirerek bozunur. Bir süre sonra bozunma tepe noktasına ulaşır ve kişi meydana gelecek ufak tefek değişikliklerin kendisi için bir anlam yaratmadığını, dolayısıyla, değişikliklerin toplamının son kertede bir değişmezlik olduğunu fark eder. Matematiksel bir ifadeyle belki şöyle söylemek uygun olur: Zamanla (çocukluktan farklı olarak erişkinlikte) kişi için her çevresel değişikliğe göre yeni bir benlik konumu almanın getirisi, götürüsünden daha az olmaya başlar, çünkü zamanla bedenin değişikliklere ayak uyduracak esnekliği kalmaz ve uyum her geçen gün organizmaya daha pahalıya patlar. Bu durumda çevresel değişiklikler benlik değişikliklerini zorlayamaz olur; o noktada nesne benliği kalıcı biçimde oturmuşken, nesne tecavüzlerine değişim,

uyum ve aktif karşı koymayla cevap vermek yerine pasif bir savunma yapmakla yetinilir ve sabitlik korunur. Bu durumu belirgin biçimde yaşlılarda görürüz, belli bir olgunluk dönemini tamamlamış kişiler çoğu zaman kendi yararına olacak eylemlerden bile geri dururlar, örneğin, çocukları onları daha önce görmedikleri bölgelere seyahat için yanlarında götürmek isterler ama onlar buna direnirler; yaşamlarında aynılığı, değişmezliği korumak güttükleri temel yol olur.

Öte yandan bir noktadan sonra oluşan benlik değişmezliğini sağlayan diğer etmen, dış dünyada gözlenen değişiklikleri kişi, öngörmek ve anlamını çözmek deneyimine ulaşarak abartılı bir özgüvene ulaşmasıdır. Bilmek, kendini değişmeden yaşanan olayın olmasına izin vermek sonucunu doğurabilir, çünkü bilmek, neredeyse büyüsel biçimde kontrol etmektir. (Bilge kişinin gelişen ve gelişecek olaylara nispeten tepkisiz olmasının altında, birinci olayı bilmesinin, ikinci ve üçüncü, üçüncü olayı bilmeninse on üçüncü ve otuz üçüncü olayı da bilebileceğinin güvenini verir kişiye, dolayısıyla ona göre harekete geçmek için her zaman bir fırsat olacaktır, hemen bugün hareket etmenin gereği bulunmamaktadır.)

Benlik burada, genel olarak dış dünya temsillerinin toplamı ve onların kullanıcısı olarak görülmesine rağmen, bundan daha ötede temsiller birliğinde var olan iç ilişkideki özel yapıyı benliğin temel taşı olarak ifade etmekte yarar görüyoruz. Bu iç ilişki nedir? Nesne temsillerinin küçük fakat özel bir grubuyla kurulan özdeşimlerin toplamı bu temelin kendisidir. Örneğin, ebeveyn temsilleriyle özdeşim, özellikle de yansıtmalı özdeşim (projective identification) nesne benliği yapılanmasının temelini oluşturur. Bu, genel bakışla nesne temsillerinin en güçlü olanlarını (nesnelerle yetkin biçimde baş edenleri) ne ölçüde ve ne şekilde benimsediğimizle ilgili bir durumdur. Bebeğin başlangıçta nesnelerle başa çıkması doğal olarak mümkün olmamaktadır. Onun bu aşamada, nesnelerle başarıyla başa çıkan ve kendisinin de onlarla başa çıkmasına yardımcı olan anne temsiliyle kendi benliğini aynılaştırması (özdeşim) beklenen bir durumdur. Bebek kendi benlik temsilini oluşturmak yerine, başlangıçta annenin zihnindeki temsilini, kendi benlik temsili olarak kullanır. Sonradan babanın, yanı sıra başka erkek ve kadınların temsilleri de zihne girmeye başladıkça, onların bazı yönlerden anneden daha yetkin olduğunu fark eder çocuk. Bu durumda anne temsilinin üstüne, başkalarında gördüğü üstün özellikleri de koyarak eklektik bir temsil yaratır ve kendini bu sefer o temsille özdeşleştirir (yansıtmalı özdeşim), kendini onunla yönetir. Daha geç bir aşamada, bu eklektik temsilin, kendisinin nesnelerle ilişkisini yönetemediğini fark ederek,

nesnelerle ilişkilerini bağımsızca kurmaya başlar (otonomite dönemi). Yukarıda söylenenlerden hareketle daha önce bahsedilmiş olan, benliği yaratacak nesne temsilleri arasındaki iç ilişkiden kastedilen anne temsilinin diğer temsillerin kullanımına ne kadar izin verdiği, diğer temsillerin (örneğin baba) anne temsiline oranla ne büyüklükte yerleşim gösterdiği, anne temsilinin bebeğin içgüdü ve dürtülerini doyurmasına ne ölçüde ve nasıl izin verdiği, yani bebeğin, kendini (anne temsilini) aracı olarak mı, hedef olarak mı kullanmasıyla doymasına izin verdiği önemlidir. Anne eğer bebeğin dürtülerinin doyumunda kendini sürekli hedef olarak sunuyor ve onun başka temsillerle olan ilişkisini sınırlıyorsa (narsisistik kişilik örgütlenmesi olan bir annedir burada bahsettiğimiz) buradan bağımlı, pasif-agresif bir benlik yapısının doğmasını beklemek gerekir. Yok anne temsili, kendini dürtü doyumunda bir aracı olarak kullanılmasına izin veriyorsa, buradan daha bağımsız bir benlik yapısının doğmasını bekleriz. Sonuç olarak zihindeki temsillerin herhangi birisi, diğerlerinin tümüyle önüne geçip, onları ortadan kaldırmıyor, aksine her temsilin belli bir alanı belli bir oranda işgal etmesine izin veriyor, onların gerektiği yerde öne çıkışına karşı durmuyorsa bu durumda başka bir benlik, aksine zihindeki bir temsil diğer bütün temsilleri yerinden edecek büyüklüğe erişiyor ve ötekilerin büyümesine izin vermiyorsa çok daha başka bir benlik organizasyonu kurulacak demektir.

Başlangıçta ilişkinin bir tarafında nesnenin diğer tarafında anne temsilinin olmasından hareketle, ilerleyen zamanda ilişkide nesneye ters tarafta olması gerekecek yapının, anne temsili olmayan, ama onun yerini tutan başka bir temsil olması gerekir. Bu temsil "ben" temsilidir. "Ben" temsili, olmayanın temsilidir, anne ya da bir ölçüde babanın boş bıraktığı alanı doldurmak üzere kurulmuş bir temsildir ve nesne olarak karşılığı yoktur; yok olandan sonra zorunlu olarak kurulmuş bir temsildir. Çünkü o zamana kadar, bir temsil (anne ya da bir ölçüde babaya ait temsil) bebeği yönetmekteydi, fakat temsil, yetersizlik nedeniyle ortadan kalkınca, o zamana kadar kendini bir temsille yönetmeye alışmış organizmanın derhal kendine bir temsil yaratması gerekmiştir ki, bu da olmayanın karşılığı olarak "ben"dir. Bu aynen, Freud'un *Totem ve Tabu*'da sözünü ettiği şekilde, kabile erkeklerinin, reisi öldürdükten sonra kendilerini yönetememeleri ve reisin yerine bir totem koymaları gibidir. "Ben", bizim totemimizdir.

Önce anne, sonra da sosyal bir grup tarafından kurulan zihin, nasıl "biz" değil de öncelikle "ben" diye bir kavram oluşturmaktadır, bunun cevabı bir yönüyle yukarıdaki çözümlemeyle verilmiş olsa da, cevabın arta kalan tarafında *sabitlik duygusunu duyan merkezin tanımını* yap-

mak zorunluluğu vardır. Açıklamak istediğimiz şudur: Birbirine göre sürekli hareket halinde bulunan, A, B, C nesnelerini ele alalım. A nesnesi, B ve C nesnelerinin birbirlerine göre konumlarının değiştiğini ama B ve C'ye göre A nesnesinin konumunun hiç değişmediğini düşünecektir. [Çünkü o, B ve C'nin yerine geçip de kendini dışarıdan gözleyemedikçe A nesnesinin konumunda bir değişiklik görmez (burada empati yeteneği olan bir erişkinin kastedilmediğini, bahsettiğimiz A nesnesinin bebek olduğunu ifade etmeye, sanırız ki gerek yoktur.)] Aynı şeyi B ve C'de kendileri için düşüneceklerdir. Dolayısıyla her nesne, kendisinin değişmez, sabit ve devamlı olduğu yanılgısındadır ve bu yanılgıyı karşı tarafta olgunlaşmakta olan zihne de aktararak, kendilerinin değişmezliği fikrinden zorunlu olarak zihni, temsillerden hiçbirisi olmayanın değişmezliği fikrine yani "ben"in değişmezliğine doğru devirirler. Her insanın zihni, ortak bir grup tarafından elbirliğiyle oluşturulduğu ve bir bedenin üzerinde olsa bile bir ortaklığa ait olduğu halde, yanlış biçimde sabit, değişmez, devamlı tek bir merkez ("ben")e aitlik yanılsaması verir. Aslında zihnin kendine ilişkin mutlak algılaması, "biz" algılaması olmalıdır, ama kıyaslamalı algılama yanılsama yaratarak "ben" algılamasını ortaya çıkarır. Dolayısıyla "ben" gerçeğin değil, izafiyetin sonucudur. Burada metaforik bir çağrışımla, sürekli "ben"lerinin etrafında dolaşan "ben"cil (l)erin kıyaslamalı (izafi) konuşmayı sevdiklerine sıklıkla tanık olduğumuzu da aktarmak isteriz. Narsisistler için dünya, ancak kendilerine izafi olarak anlamlıdır çünkü!

Sözü edilmişken burada özdeşimin, ortak benliğin kendini şekillendirme aracı olarak da tanımlanabileceğini ifade etmek gerekir. İnsanın en önemli öğrenme mekânizması taklittir. Eğer ortak benlik, daha önce uçlaşmış bir yapının dış dünyayla ilişkilerini taklit ederse kendini yeniden kolay uçlaştırmış olacaktır. Özdeşim bir kalıptır, daha doğrusu var olan bir kalıbın içine dolmaktır.

Eğer ortak benliğin dış dünyayla bağları yeterince kurulamaz, özdeşimler zayıf kalırsa, ortak benliğin *dış dünyayı içsel olarak bütünleştirmesi* ve dış dünyanın ortak benlikçe kabulü yeterli derinliğe ulaşamaz ve sonunda zayıf kurulan nesne benliği nesneler karşısında yardımsızlık duygusuyla karşı karşıya gelir. Dış dünyadan yeterli desteği alamayacağını anlayan nesne benliği, kendi gücünü abartarak kendi kendine yardımı öne alır ve dış dünyanın oluşturduğu boşluğu doldurur (Kohut). Ortak benliğin bu tarz uçlaşmasına *büyüklenmeci (grandiose) benlik* denilir. Bu benlik yapısına sahip kişilerin günlük yaşamda sürekli kendilerine dayandıkları, kendilerini öne sürdükleri, bütün örnekleri kendilerinden verdikleri, bu dünyada bırakınız başka insanları, başka nesneleri

bile inkâr ettiklerini görürüz. Buna karşılık, ortak benliğin gücünün nispeten zayıf kaldığı, dış dünya temsillerinin benliği, ortak temelleri silecek tarzda işgal ettiği durumda (o temsillerden birinin nesnesinin kaybolması, diyelim ikinci dereceden bir akrabanın ölümü) kişi aniden yaşam gücünü kaybeder (kişi, gereğinden fazla yer işgal eden temsillerin her hareketinde dalgalanacak bir hafiflikte dir). Bu tarz yapılanmaya psikiyatri pratiğinde *depresif kişilik örüntüsü* denir, biz burada "*nesne işgalinde benlik*" diyelim.

Ortak benlik ve çevre arasındaki dengenin bozulduğu yukarıdaki iki uç örnekten yola çıkarak, doyurucu bir yaşamın sürdürülebilmesi için bu ikili arasındaki dengenin korunmasının ve aradaki kanalların açıklığının sağlanmasının önemli olduğunu söylemeye gerek duymuyoruz.

Nesne benliğinin örgütlenmesinde ortak benlik ve dış dünya arasında bağlantıların açık kalıp, her iki tarafın da kendi etkinliğini kişi üzerinde gösterebilmesini ve bu yolla sağlanan dengeyi *psikolojik homeostaziz* olarak adlandırabiliriz. Homeostasizin bozulmasından sonra nesne benliğinin yürüttüğü telafi çabaları, şu ya da bu şekilde psikiyatrik bozukluk olarak kendini gösterir. Örneğin, ortak benlik tarafındaki zayıflamanın varlığıyla[zayıf uçlaşma sonucu yeterli bir sürüm (drive) gücü bulunmayanlar] homeostasizin bozulması sonucu dengeyi yeniden kurmak yolunda, bu sefer tam karşı tarafta ilişkide bulunulan nesne sayısında bir azalma yapmak (nesnelerden uzaklaşarak depresyona girmek) nesne benliğinin daha alt düzeyde bir kararlılığa ulaşma yolunda savunma çabasından başka bir şey değildir. Psikolojik bozuklukların görünen yüzü, bozulmuş psikolojik homeostazizi düzeltmek için nesne benliğinin bulduğu saçma çözümler (absurd solution) bütünüdür. Freud, egoyu bir insan gibi düşünmüştü, biz de nesne benliğini bir insan olarak tasavvur edersek, bu insanın yetersizlik gördüğü koşullarda aşırı çabayla onu gidermeye çalıştığını gözleriz. Örneğin, bir babanın, çocuğu kuyuya düşme tehlikesi atlattı diye, bütün kuyuları kapatması, sabah akşam onları takıntılı biçimde kontrol etmesi saçma olsa da bir çözümdür ve adı obsesif kompulsif nevrozdur.

Bedenduyu ve Derinduyu Sistemleri Aracılığıyla Uzamsal Konumun Belirlenmesi

İnsanın uzamsal konumunu, yerkürenin ayaklardan ona yaptığı basınç (AYB) ve beden ağırlık merkezinin (BAM), ayaklarımızın zeminle olan temasının dışına taşıp taşmaması belirler. Eğer yürürken öne fazla

eğilmişsek BAM'dan zemine inilen dik, ayak zemin temasının ön taraftan dışına düştüğünde kişi BAM'ı geriye kaydırmak için bedenini geriye eğer. BAM geriye kayarsa bu sefer de öne doğru eğilerek BAM'ı öne almaya ve yürürken dengeyi korumaya çalışır.

Öte yandan AYB eğer ayakların ön tarafında artarsa, beden öne eğilmiş demektir, bu durumda bacak arka kasları kasılıp dizler kırılarak gövde arkaya alınır; ayağın arka tarafında AYB artmışsa beden arkaya yaslanmıştır, bu durumda öndeki bacak kasları kasılarak dizlerin kırılması ve bedenin geriye kayması önlenir. Bu bilgiye dayanarak şunu söyleyebiliriz ki, uzamsal konumumuzu, yerçekiminin bedenimize uyguladığı kuvvete karşı kurduğumuz düzenekler üzerinden verdiğimiz cevap belirler. Bu cevabın içinde aynı zamanda amaç da vardır. Eğer ayakta durmak gibi bir amacımız olmasaydı, yerçekiminin bedenimize uyguladığı kuvvete yatarak da cevap verebilirdik. O halde yeryüzündeki konumumuzu, bize uygulanan kuvvetlerle, bizim amaçlarımızın bileşkesi belirler diyebiliriz. Bileşke diyoruz, çünkü bazen yeryüzünün kuvvetlerine karşı koyacak kuvvetimiz kalmadığında (hastalık hali) amaçlarımızdan geri çekiliriz, bize uygulanan kuvvetle baş başa kaldığımızda ağırlık merkezimizi yere yaklaştırıp, yüzey temasını artırarak (oturarak, yatarak), böylece daha az kuvvet harcayarak, dış dünyanın zorlu güçlerine karşı koyarız.

Bütün bunları ayarlayan, ayaklarımızdaki basıncı, ağırlık merkezimizin kaydığı noktayı belirleyen ve sonra da hepsini bir üst merkezde bütünleştiren bedenimizdeki bedenduyu (somatosensoriel) ve derinduyu (proprioceptive) düzenekleridir. Bu düzenekler, yerçekiminin bize uyguladığı kuvvetin etkisini ölçmek ve verilecek cevabı basitleştirmek için bedenin simetrik ve yere yakın olmasını arzu eder. Çünkü ancak bu durumda onlar, daha küçük nöron devreleriyle, daha hızlı biçimde bedeni konumlandırabilir (kısa boylu ve özellikle kısa bacaklı futbolcuların art arda ve peşi sıra hareketlerde daha büyük ustalık gösterdiğini hatırlayınız.)

Bir an için yerkürenin bize karşı uyguladığı kuvveti kaldırdığını düşünelim (bu durumu en iyi uçakta inişe geçmişken veya asansörle hızla aşağıya doğru harekete devam ederken hissederiz). Bu durumdayken gözler kapandığında yerkürede konum belirlemekte güçlük çekeriz; öte yandan, bedendeki zayıflıklar da, konum belirlemekte güçlük yaratır. Örneğin karanlıkta döner sandalyeye oturtulmuş bir kişi çok yavaş döndürüldüğünde kendisinin sabit kaldığını zanneder, aksine çok hızla döndürüldüğünde ise, ters yönde döndüğünü zanneder. Bu durum iç kulaktaki yarım daire kanallarının yapısındaki yetersizlikle ilgilidir. Öte yandan gözü kapalı bir kişinin kol pazılarına (biceps kasına) mekânik

olarak titreşim uygulanırsa, yanılsama ile kişi, ön kolun geriye doğru açıldığını ve belinin olduğundan kalın olduğunu hisseder, buna karşılık arka kol kaslarına (triceps kası) titreşim uygulanırsa, bu sefer kişi kendini daha ince belli olarak algılar. Buradan anlıyoruz ki, konumumuzu algılamak için, beyin her kasımızdan, her eklemimizden bilgi alır ve bizi ancak buna göre doğru biçimde konumlandırır.

Bedenimiz üzerine uygulanan kuvvetlerle, onlara karşı koyan kaslar üzerinden, nasıl uzaydaki konumumuzu belirliyorsak, nesnelerin bize karşı uyguladığı kuvvetlerle, onların iç dünyamızda yarattığı etkiler ve bizim bu kuvvetlere verdiğimiz cevaplar üzerinden de şu örneklerdeki gibi benliğimizi konumlandırırız: İnsanlara hayır diyemeyen (canlı nesnelerin "ben"i ele geçirmesini, onlara direnerek enerji harcamaktan yeğ gören), çalışmayı sevmeyen (nesnelerle mücadele etmekle harcayacağı enerjiyi, onlardan elde edeceği doyumdan fazla gören), kurnazlığı seven (nesnelerin zayıflığını kullanarak enerji harcamadan doyum bulan), kendini gizleyen (nesnelere karşı kendi zayıflığını gizleyen ve nesnelerin zayıflığını gördüğünü onlara göstermeyen), her an tetikte duran (nesnelere karşı boş bulunup mevzi kaybetmekten korkan), nispeten sakin (bir nesneye karşı kaybın, başka bir nesneye karşı kazanç anlamına geleceğini, böyle olmasa bile bir nesneye karşı kaybın bütün bir hayat içinde devede kulak kalacağını öngören), insanlara saygılı (canlı nesnelerin zayıflıklarına karşı kurnazlık yapmayacağını başından taahhüt ederek, kendi zayıflıklarına karşı da kurnazlık yapılmayacağına dair dolaylı taahhüt alan) birisiyim.

Bedenduyu ile Bedenin, Beş Duyu ile Nesnelerin ve İçgüdülerle Ortak Benliğin Konumlanması

Bedenimiz kendine uygulanan kuvvetlere karşı, yukarıda bahsedildiği şekliyle refleksler aracılığıyla otomatik olarak konumlanır. Beynimiz de kas, eklemler ve deriden gelen bedenduyu bilgileriyle bu konumdan haberdar olur ve bedenin konumu/yapısı konusunda bir yargıda bulunur: Orta boylu, kısa kollu, kalın belli, iri kafalıyım.

Beden beyne bu yönde bilgi göndermekle beraber, kimsenin kafasındaki beden görüntüsü (imajı) böyle değildir; onun yerine belki şöyledir: Ortalamanın üzerinde boyluyum, biraz geniş, ama kabul edilebilir belim ve ilk görüşte zeki olduğumu düşündürecek büyük bir kafam var. Bize bu değişiklikleri ne yaptırır?

Basitçe ortak benlik diyelim. Ortak benlik, insan türünün başından bu yana biriktirdiği aşırı gelişmiş özgüvenle, kendisiyle ilgili karşılaşılan

gerçeklerde özgüveni düşürmeyecek biçimde düzeltme yapar. Yani ortak benlik beynimize, deneyde kol kaslarına yapıldığı gibi titreşim uygular, yaşayan herkesin titreyen bir beyni ve onun üstünde kendine masallar anlatan, sallanan bir zihni vardır! Bizleri gülümseten bunca özgüven bundandır. Herkesin kendine karşı beden görüntüsünün az çok iyi, bazen de çok iyi olmasının nedeni bu düzeltmedir (kilolarından yakınan kişilerin çok olması, onların kendine karşı beden görüntüsünün bozuk olduğunu düşündürmemelidir bize; onlar kiloların sadece, mükemmel beden görüntüsünü hafifçe bozduğunu düşünürler.)

Nasıl yerkürenin uyguladığı kuvvete karşı mekânik olarak uzamsal bir konum alıyorsak, nesnelerin uyguladığı "kuvvetlere" karşı da bir konum alırız. Diyelim, güzel bir sofra kurulmuş, bu sofraya, kan şeker düzeyimizden, satietin (doygunluk hormonu) seviyesine, diabet olma endişemizden kilo alma korkumuza, sofraya oturmayarak kaybedeceğimiz dostluklardan, oturarak kazanacağımız gruba aidiyet duygusuna kadar birçok değişkenin bilinçte/önbilinçte/bilinçaltında yürütülen bütünleme (entegrasyon) işlemi sonunda bir sonuca varırız. Bu sonuç bize bir konum aldırır: Sofraya oturmak, oturmamak, oturup erken kalkmak, geç kalkmak, sofraya oturup kimseyle konuşmamak ya da oturduğumuz sofrada yemeği unutup herkese laf yetiştirmek.

Yarı otomatik gelişen bu konumdan bilgi çıkararak değerlendirme oluşturan ve "ben şu şu kişilerin olduğu ortamları, şu tür yemeklerin olduğu sofraları, sofraya geç oturup, erken kalkanları sevmiyorum" dediğimizde nesne benliğimizin bir yönünü tanımlamış oluruz. Nesneler karşısında alınan yarı otomatik konumu değerlendirdikten sonra yapılan tanım sonucu, zorunlu olarak üretilen sanal merkeze *nesne benliği* denir. "*Ben, şu şu durumlar ortaya çıktığında şu şu yönde davranan kişiyim (kaçıngan, takıntılı, kuşkucu ya da hem takıntılı hem kuşkucu birisiyim).*" Bu merkezin önemli niteliği, kendini, öteki nesneler gibi nesne olarak kullanabilmesidir, çünkü ancak bu durumda kişi diğer nesnelere olduğu gibi kendine karşı da nispeten tarafsız (gerçekçi) bir konum yüklenip, nesnel kararlar alabilir. Benlik gelişiminde olgunlaşma denilen aşama, nesne benliğinin kendi bedenini ve hatta kendini ne ölçüde nesne olarak kullanabildiğiyle ilgilidir; olgunlaşmak psikofelsefi dilde, *ortak benlikten çok uzaklaşmadan nesneler arasında yol almak* şeklinde tanımlanabilir.

Öte yandan bu merkezin (nesne benliğinin) sanal olması bir zorunluluktur, çünkü ancak bu durumda bedeninin bütünü nesne olarak kullanılabilir. Öyle olmayıp da merkez, bedenin içinde bir bölgeye (ne kadar küçük olursa olsun) yerleşmiş olsaydı, bedenin tamamı nesne

olarak kullanılamazdı[son zamanlarda böyle bir merkezin sanal olmayıp dorsolateral prefrontal korteksin (DLPFC) kuyruk (caudal) bölgesinde yerleşik olduğuna dair spekülatif bilgiler oluşmuştur. Konu henüz çözülmemiştir, ama şu yöne doğru evrilmektedir: Beyinde oluşan herhangi bir engramın (benlik kavramını da kapsar biçimde) mutlaka biyolojik bir karşılığı vardır. Ama bu karşılık, her zaman beynin sabit bir kompartmanını kapsamayabilir, onun yerine farklı beyin bölgelerindeki (ama çoğunlukla DLPFC'nin kuyruk bölgesindeki) bazı sinirsel döngülerin eşzamanlı aktivasyon göstermesiyle oluşmuş geçici fakat her seferinde nispeten aynı sabitlikte ortaya çıkan elektriksel bir iz olabilir, bu metinde sanal kavramı bu anlamda kullanılıyor].

Bunun yanında söz konusu merkez, sanal yapısına rağmen kendini bir nesne olarak kullanmaya başlayabilir. Yani bedenin nesneler karşısında aldığı konumu kendine yasıtan sanal merkezin aldığı konuma karşı, yeni ve üst bir konum alabilen yapıdır bu ve kendi içine, kendinden yansıtmalar yaparak kendi üstünde de türev konumlar alabilme yeteneğindedir. Şöyle bir örnek verelim: Kendini (birinci sanal merkez) kadınların dilinden anlar olarak gören bir adam düşünelim (burada birinci sanal merkez tarafından kadınlar nesne olarak kullanılmıştır). Bu adam güzel bir kadına yaklaşmış ve reddedilmiştir. Bu durumda kişi kendisi hakkında bir üst düzleme çıkarak şu değerlendirmeyi yapar: Ben (ikinci sanal merkez), kadınların dilinden anlamadığım (birinci sanal merkez) için kendini yaşayamayan bir adamım. Burada kadınlar ve ben (birinci sanal merkez), ikinci sanal merkez tarafından nesne olarak kullanılmıştır. Bu türev yapıların sonsuza kadar uzatılması teorik olarak mümkündür: Ben (üçüncü sanal merkez) kadınların dilini anlamamaktan kendimi (birinci sanal merkez) yaşayamadığımı düşündüğümden (ikinci sanal merkez) depresyona giriyorum. Burada da kadınlar, ben ve bunları düşünen "ikinci türev ben" nesne olarak kullanılmıştır. Yani kişi kapasitesine göre, benliğinin içinden yukarı doğru yeni doğumlar yaparak altta kalan gerçek ya da sanal bütün yapıları (bu yapılar yukarıda belirtildiği gibi DLPFC'nin kuyruk bölgesinde farklı sinirsel döngüleri kullanarak, ama her yeni türev benliğe ait döngülerin bir alt benlik döngülerini de kapsaması sağlanarak, yani ondan daha geniş tutularak oluşturulabilir) kapsayan üst bir organizasyon geliştirerek daha alt düzey kendilikleri nesneleştirebilir.

Nesne benliği, nesnelerce oluşturulmasına rağmen somut bir merkez değildir, sanal yapısıyla somut biçimde var olmayanları da nesne olarak kullanabilir ve ilginç olarak kişi ancak bu durumda daha fazla nesnel olabilir. Sanal merkez kendini nesneleştirdikçe (kendini kullandıkça)

türev merkezler oluşturmak konusunda doğurgan olur. Bir benlik, türevlerini oluşturup, geride kalanları ne ölçüde nesneleştirirse ortak benlikten o ölçüde uzaklaşmış olur. Bu nedenle kendinde hiç nesneleştirme yapamayan narsistik yapıları ortak benliğe en yakın, dolayısıyla en ilkel kurulumlu yapılar olarak tanımlamak gerekir.

İnsan beyninin plastik bir yapısı olduğunu biliyoruz. Çevredeki ve bedendeki koşullara esnek bir uyum gösterme (örneğin, körlerde beyindeki işitme merkezinin genişlemesi gibi) niteliği olarak tanımlayabileceğimiz bu özellik insanın yalnızca beynine ait bir yapı değildir. İnsanın bedeni, psikolojisi hatta sosyal dünyası dahi beynin bu özelliğini taklit ederek, sırasıyla biyo-psiko-sosyoplastik yapı gösterir. Örneğin, uzun süre depresyonda kalmış kişilerde, olumsuz yaşam olaylarına dikkat kesilmek baş gösterir. Yine bir toplantıda konuşmaktan haz alan bir grup kişi, sonradan sıkı fıkı dost haline gelebilir. İnsanın bu olağanüstü değişken ve daima çizdiği çizgide iz sürüp, çizgiyi yol yapan yapısı yaratıcılığa temel olmaktadır. Şöyle bir örnek ufuk genişletmemize neden olabilir: Bir kişi dizine dikkat etmeye başladığında dizinden beynine eskiye oranla daha fazla uyarı geldiği yetmiyormuş gibi, bir de dizle ilgili bilgiler hafızadan otomatik olarak sökün eder. Yani insanın nesnelere yönelttiği dikkate, anında hafıza ve duyu yolları tarafından üst derecede destek verilir.

Çeşitli düzeylerde tamamlayıcı desteklere sahip, dolayısıyla kendi içinde güçlü yapı, ancak bu haliyle yaşama tam olarak uyum sağlama becerisi gösterebilir. Bu yüksek potansiyel elbette kendi kurduğu nesne benliği içinden "nesneler" kopartarak, öznenin kat kat nesneleşmesini, yanı sıra benliğin türevleşip, sanal ve soyut bir yapı kazanmasını sağlar. Benliği nesneleştirmek çünkü, muhtemelen benlikle ilgili dikkatin artmasına ve benlikten uyarı bombardımanının başlamasına neden olur. Uyarı bombardımanı, gelen bilginin çoğalması sonucunu doğurarak dışlaşmayı (nesneleşmeyi) kolaylaştırır, benliği parça parça nesneleştirerek ve her parçayı başka başka nesnelerle eklemleyip, ortaya çıkan bu yeni yapıları yeniden bütünleyerek, zorunlu olarak üstte ikinci dereceden türev bir benlik daha oluşturur. Sonuç olarak ortak benliğin nesneleşmesinin nesne benliğini doğurmasını, yeni benliğin de önce kendi türevini yaratıp, sonra kendini nesne haline getirmesini ve son olarak türemiş benliğin de nesneleşme yolunda aynı süreci bir daha geçirmesini bekleriz. Bir insanın derinliğine gelişmesi, bu süreçleri ilerletebildiği basamaklar demektir.

Yeryüzünde Konumlanma Biçimi Olarak Nesne Benliği

Şöyle düşünelim: Acaba bedenimizin konumuyla ilgili olarak bizi bilgilendiren derin duyu liflerini, nesnelerle somut ilişkilerimizi düzenleyen ağrı, acı, hazla ilgili duyu sinirlerini kaybetmiş olsaydık, yani bedenden haber alamasaydık nesne benliğini erken dönemde kurabilir miydik? Bazı nörolojik hastalarla ilgili gözlemler, bu durumda benlik sınırlarının kaybolmaya başladığını göstermektedir. Söz konusu duyular, insanın yeryüzündeki konumunu belirleyen duyulardır. Bir canlının bulunduğu yere karşı konumu, iki alt grup bilgiyle sağlanır: Nesnelerden aldığı duyu/bilgi ve nesnelere verdiği tepkiyle ilgili olarak kendinden aldığı bilgi. Somut bir örnekle canlandırma yaparsak; yüzde on eğimli karlı bir zeminde çıplak ayakla yokuş yukarı yürüdüğümüzü düşünelim. Ayak tabanımız, soğuğu algılayan algaçlar aracılığıyla zemindeki karı, basınç algaçları da parmak uçlarından yüksek basınç uygulandığını algılayarak yokuş yukarı yürüdüğümüzü hissetmemizi sağlar. Şimdi de ayak tabanından gelen bu algıya bedenimizin verdiği cevapları sıralayalım: Soğuk algısına karşı bedenimiz yüzey damarlarını genişleterek kanı yüzeye taşır ve soğuyan bölgeyi ısıtır, aynı zamanda titreme yaratarak ek ısı üretimine gider, kalp hızı ve solunum sayısı artar. Bedenin bu durumunu algılayan başta derin duyu lifleri olmak üzere değişik sinir yolları beynin ilgili merkezlerine bedenin yokuşa ve soğuğa verdiği tepkiyi iletir. Bu merkezler söz konusu tepkiyi değerlendirerek kendisini konumlandırır: Soğuktan çabuk etkilenen, yokuş çıkmak gibi fiziksel zorluklara pek dayanamayan biriyim. Kişi, kendisiyle ilgili bu değerlendirmeyi yaptıktan sonra, kendini fiziksel koşulların zorlamayacağı alanlara yönelir, örneğin, masabaşı çalışmayı seçer, masabaşı çalışmanın faziletlerini över, kendini zorlu fiziksel koşullara mecbur eden durumlarla, insanlarla mücadele eder. Bu yapı benliğe işler ve kişinin bu yapıya karşı özsaygısı düşer, bu durumda özsaygıyı başkalarının özsaygısıyla denkleştirmek için kişi, onların saygınlığını düşürmeye çabalar, her insan hakkında kötü konuşmaya başlar, başkalarının başarısına tahammül edemez (burada benliğin yapılanmasıyla ilgili genel bir fikir vermek için söz konusu durum basitleştirilerek ve abartılarak anlatılmaktadır). Dolayısıyla benlik, nesnelerden çok kendine karşı konumlanmadır. Örneğin, nasıl, "Ankara'dayım" dediğimizde kendimiz için fiziksel bir konum veriyorsak, "başkaları kadar kendimi sevmeyi de görev edinirim" dediğimizde de, nesneye (başkaları) ve kendime (birinci sanal benlik) karşı bir benlik konumu veriyoruzdur.

Bahsedilmesi gereken önemli nokta, fiziksel konumunu optimum doğrulukla belirleme gücü olmayanların, benlik konumlarını da mini-

mum doğrulukla belirleyememeleridir. Çünkü benlik, fiziksel olarak nesneye ve bilişsel olarak kendine karşı belirlenen göreceli bir durumdur.

Teorik olarak eğer nesneyi algılayan duyu organları, onu kaydeden hipokampus ve onunla ilgili değerlendirmede bulunan kabuk (cortex) gibi beyin bölgeleri iyi durumda iseler, çevrenin beyinde temsili, o temsillerin kişinin kendiyle ilgili sahip olduğu izlenimlerle bütünleştirilmesi nesne benliği kurulması için ilk koşuldur. İkinci koşul, çevreden alınan kayıtların ortak benlikle ilişkiye geçebilmesidir. Böylece geçmişe uzanılmış, bugünle geçmişi bağlayan, geçmişi, bugüne katarak çoğaltan, bugünü de geçmişe aktaran bir yapı olarak nesne benliğinin kurulması sağlanmış olur.

Her insan kendindeki temsilleri geliştirerek sonraki kuşağa aktarır. Sanki bir ressam, etrafında gördüğü manzaranın peş peşe eskizini çizip bırakmakta, milyarlarca eskiz ortaya çıkacak mükemmel tabloya katkıda bulunmaya çabalasa da; tablo, hiçbir zaman son haline gelmemektedir. Çünkü nesnenin sonsuzluğu, insanın sonsuzluğundan ötededir!

Ortak benlik yeterli uçlaşma yaptığı bölgelerde çevrenin tam bir temsiline sahip olarak onun aslını lüzumsuz hale getirmeye başlar (ortak benliğin beklentilerine uygun olarak, doğrudan içgüdüleri doyuracak fantastik bir yaşama geçenler). Ortak benlik için çevre bir problem, varlığı tehdit eden, kendinden alınacak narsisist zevki iğdiş eden bir yapıdır. Bütün insanlarda içten içe kendini dünyanın merkezi olarak görme yanılgısı vardır. Aptallar, budalalar, psikopatlar, yetersizliği açık olanlar kadar yeterliliği kesin olanlar da, kendisini önemli görmek eğilimindedir. Aksi yönde defalarca örnek yaşamış olsa da kimse kendini önemli görmekten vazgeçmez; önemsiz gördüğü ilk anda zaten hastalanır. Kimse bu zorlu hayatı, kendinin önemsiz olduğunu algılayarak dolduramaz.

Beden İmgesi ve Benlik

Benlik temsiliyle ilgili bilginin iki kaynaktan geldiğini, bunlardan birisinin bedenin uzayda duruş pozisyonu hakkında bilgi aktaran *proprioseptif duyu sistemi*, diğerininse dış dünyadan bilgi getiren *algı sistemi* olduğunu daha önce ifade etmiştik.

Bu sistemlerden ilki kişinin uzaydaki duruşunu, ikincisiyse nesneler arasındaki konumunu belirler. Demek ki benlik, kişinin kendi durumunu belirleyen işlemlerin sonunda ortaya çıkan bir hesaptır. Bu aynen gemide, sonar dalgasıyla derinliği, radar ile kıyıya ve diğer gemilere olan uzaklığı belirleyen ve ortaya çıkan niceliksel durumu koordinat düzleminde algılayan kaptana benzemektedir. Yani ortada, geminin bu-

lunduğu konumi belirten niceliksel bir değer (sonar ve radar hesaplamasıyla ortaya çıkan sonuç) vardır, bir de bu değeri koşullara (fırtına, yakıt, yük, personel, geminin dayanıklılığı, hızı ve kendi becerileri) göre kıymetlendiren, anlamlandıran bir üstmerkez (kaptan) bulunur.

Kıyaslamalı Nesne Benliği

Yukarıda bahsedilen metaforu, insana uyguladığımızda *kıyaslamalı nesne benliği (relative objective self)* kavramı önümüze gelir. Nesne benliğinin, farklı uzaklık ve bağlantılardaki nesnelere karşı kendini algılayışı farklıdır. Örneğin, yukarıdaki örnekte kaptan, kendini, kumanda ettiği gemiye karşı "ben" olarak algılarken, başka gemilere karşı gemisini ve içindekileri genişletilmiş "ben", "biz" olarak algılar. Hatta başka canlılara karşı insanlığı ise çok daha genişletilmiş bir "ben" biçiminde, "insanlık olarak biz" diye algılar. Zaten "biz" kavramı, birbirleriyle yüzeysel bağları olan bir topluluğu anlatmaz, derin anlamda kendi "ben"imin genişletilebileceği ve başka "ben"lerin de bana doğru genişlemesine izin verileceği akışkan bir plazma ortamını ifade eder. "Biz"in olduğu yerde öznelerin katı yapısı çözünür, elastikiyet ve birbirine doğru geçiş artar, ortak benliğe ait olmanın verdiği kolaylaştırıcı etkiyle, çok ayaklı, zayıf iç bağlı plazmatik yapılı büyük bir özne ortaya çıkar. Bu yeni özne ne kadar büyürse, iç bağları o oranda zayıflar.

Yukarıdaki örneğe devam edecek olursak, kaptanın felç geçirip, kolunu bacağını hissetmediğini varsayalım. Bu durumda kıyaslamalı benlik alanı çok daha daralacak, önceden bacak ve kollar benlik içinde sayılırken (öznenin parçasıyken), özneden ayrılarak her biri birer nesne haline gelecektir. İlginç olarak şizofrenlerde bir benlik dağılması olduğu, ama sonuçta benlik ne kadar dağılsa da geride mukavim, küçük bir çekirdeğin, kendini dar bir alana kapatarak muhafaza ettiği görülür. Bu durumda şizofrenlerin *kıyaslamalı nesne benliği* son kabuğunu da kaybederek, içinde ilk nesne ilişkilerini taşıyan biçimden de geriye, çekirdeğine kadar küçülür. Şizofreni kliniğinden edindiğimiz bilgiler, benliğin çok katlı yapısının kaybedilmesiyle, kişinin kendi bedenine bile yabancılaştığını gösterir, hastalar parmaklarını sigarayla yakmaktan, ellerini, kollarını, bacaklarını nesne gibi görüp, acı duymadan tahrip etmekten çekinmez olur. Beden bile benlik dışına çıkmış, geride yalnızca *benliğin mutlak çekirdeği* kalmıştır. Hasta bundan geriye gidemez, çünkü *mutlak benlik çekirdeği*, hastanın nesne ilişkilerinden getirdiği bir yapı değildir, aksine filogenetik olarak bütün canlıların ve türdeşlerinin önceki yaşamlarından taşıdığı özdür. Dolayısıyla kişi onu kendi "mal"ı sayarak "harcayamaz", o ortak benliğe ait bir yapıdır.

Benlik yalnızca hacim olarak değil, yoğunluk dikkate alınarak da kıyaslanabilir. Eğer kişinin hayatı, sürekli değişen nesnelerin, kestirilemez nesne ilişkilerinin içinde geçerse, bu durumda kişinin zihninde nesne temsillerinin sıkı (sabit ve bağlılık yaratan) biçimde kurulamamasını bekleriz. Bu durumda benliğin yoğunluğu (kendine düşkünlüğü) fazla (ortak benliğin nesnelerle seyreltilmesi mümkün olmamıştır), görünümü homojen[nesneler sabit temsiller yaratamadığı için bütün temsiller az biraz birbirine benzer (çok şehir dolaşmış ama hiçbir şehirde yaşamamış, çok iş yapmış ama hiçbir işte tutunamamış, çok kadın sevmiş ama bir aşkla hiç yaşam kaybetmemiş kişiler)], katmanları belirsiz olur. Bu oluşumda, belirgin baskınlık kuran yapı zorunlu olarak ortak benlik olur, onun primitif (narsisistik, dürtüsel) yapısı benlikten her kurulan ilişkide sızar.

Buna karşılık nesne ilişkileri stabil kurulmuş, az yoğun (nesnelerce seyreltilmiş) benliklerde katmanların sınırı belli, görünüm heterojen, katmanların merkezle bağları dış halkalarda zayıf, ama halkaların birbirleriyle olan iç bağı en azından dış halkalarda kuvvetlidir (merkeze yakın bölgelerde henüz bir halka formasyonu ya hiç olmadığından ya da zayıf biçimde bulunduğundan burada halkalar arasında bir bağ olduğunu söylemek de mümkün değildir. O nedenle bu benlikler yoğun nesne ilişkisi yaşadığı dönemde, dış katmanlarını bütün halinde merkezden soyabilir ve kendi merkezlerini sanal biçimde soydukları katlara taşıyabilir. (Bu kişilerin uzun erimde tam bir nesnesever haline döndüğünü ve "kendim" denilen içeriği kaybettiklerini görüyoruz.) Benlik merkezinin sanal olarak dış katlara taşınması, merkezdeki yapının dış katlara uyarlanmasıyla mümkün olur. Bu tür nesneseverlerin, söz konusu nesnelerle ilişkisinde, merkezdekine (ortak benliğe) benzer dürtüsel bir yapı kazandıkları gözlemlenebilir. Örneğin, denize çöp atan bir çocuğu, böyle birisi birden parlayarak azarlayabilir. [Burada bu kişilerin korunması gereken tabiat varlıklarına ve insanlığın ortak miraslarına karşı, karşılığı olmayan bir görev yerine getirdiklerine ve o nedenle belki de insanlığın en yararlı özneleri olduğuna dair kanaatimi, yanlış anlaşılmaya karşı belirtme gereği duyuyorum. İnsanlık için en yararlı ve en zararlılar, çoğunlukla (her zaman değil) sırasıyla nesne tarafındaki ve merkez tarafındaki uçlarda yer alır çünkü.]

İç katman taslaklarının (bunlara henüz bir katman olmadıkları için *katman taslağı* demeyi uygun buluyoruz, çünkü ancak nesneyle buluşup, hemhal olmuş taslaklar katman halini alır) dışlaşmadaki zayıflık nedeniyle, merkeze sıkı bağlarla bağlı olduğu görülür, o yüzden benlik derine indikçe mukavimleşir. Çünkü orada binlerce yıllık bir yaşamın

kesif bir temsilcisi oturmaktadır, dış katlar ise en fazla birkaç yıl ile birkaç on yıl arasında değişen bir tarihe sahiptir.

Aslında dış katlar ve bir ölçüde iç katlar (katman taslaklarına da yazım kolaylığı açısından katman demekle yetinilmektedir) ortak benliğin nesnelerle kurduğu ilişkiyle, yine ortak benlikten başkalaşarak meydana gelmişlerdir. Ortak benlik, nesnelerle kurduğu ilişkiyle dış katlarından itibaren gevşemeye başlar. Her nesne, en dış katta yarattığı gevşeme ile kendisinin ve kendine benzer nesnelerin iç katlara sızmasına neden olur. İlk nesne ilişkileri, dışarıdan gelen yeni nesnelerin itmesi, daha çok da bir iç halkanın çekmesiyle merkeze doğru ilerler. Merkezin yoğunluğu[ortak benliğin yoğunluğu (kalıtsal olarak aktarılan ortak benlik yoğunluğu, söz konusu kişiye kadar inen önceki kuşakların yaşamlarında kurduğu nesne ilişkileriyle ters orantılıdır)] nesne temsillerinin içeride ilerleyeceği mesafeyi de belirler.

Dış katlardan itibaren nesnelerin içeriye doğru ilerleme mesafenin kısa olması (yani ilk ilişki kurulan nesnelere ait temsillerin merkeze nispeten uzak yerleşmesi) ortak benliğin "dışlaşması"nı zorlaştırarak, nesneler dünyasına yabancılıkla giden otistik bir yaşamın kurulmasına neden olur.

İçe dönüklüğün bu yeni tarifi, bazı kişilik bozukluklarının (antisosyal, narsisistik) bugüne kadar bilinenin aksine daha içe dönük, başka bazılarının (bağımlı, kaçıngan) ise yine bilinenin aksine daha dışa dönük yapılar olduğunu kabul etmek demektir (Ceylan, 2010) [Bu yorum şu temele dayanmaktadır: Kaçıngan kişi, dışarıda nesnelerle tanışmış, nesneleri kabul etmiş ve onları çok önemsemiş kişidir, "çok önemseme" işlemi benliğin merkezi tarafının zayıflığından kaynaklanmaktadır, merkez zayıf kalınca nesnenin beklentileriyle merkezin beklentileri arasında merkez aleyhine bir dengesizlik oluşur ve kişi nesnelerin büyüyen beklentilerine cevap veremeyeceğini düşünerek ilişki kurmaktan kaçınır. Kişinin nesneden nispeten uzak görünmesinin nedeni, dışa dönüklüğün azlığından değil, dışa dönüklükle içe dönüklük arasında ikincisi aleyhine bozulmuş dengedir. Her kişinin nesnelerle karşılıklı bir ilişki kurabilmesinin ön şartı, karşıdaki nesne tarafından kendisinin de dikkate değer (en azından karşıdaki nesneyi algıladığı değere yakın bir değer) bir nesne olarak algılandığını algılamasıdır. Dolayısıyla kaçıngan kişilikler, karşıdaki nesneleri dışlaşacak değerde görmedikleri için değil, karşıdaki nesnenin (nesnenin kendisi için özne olan) gözünde kendisinin bir nesne değeri bulunmadığı kuşkusuna sahip oldukları için nesneden uzaktırlar. Dolayısıyla her merkezin yeterince dışlaşma gösterebilmesi için, başkası için kendisinin nesne değeriyle, kendisi için

başkasının nesne değerini birbirine yakın tutması gerekir. Aksi durumda dışlaşma yeterince ve dengeli biçimde gerçekleşemez. Keza narsisistik kişilikler de kendi değerlerini çok yüksek, ama nesne değerlerini sıfıra yakın tuttukları için yeterli biçimde dışlaşamazlar, nesnelerin yerine kendilerini koyarlar. Onların herkesle emrederek konuşmaya çalışması, kendinde her olaya müdahale hakkı bulması dışa dönük bir davranış modeli değildir, aksine bütün dışın yerine içini koymaktır, nesneleri değerlerini önemlerinin çok altına kaydırmaktır. Dolayısıyla dışı "ezen" bu kişileri dışa dönük değil, içe dönük kabul etmemiz gerekir; "ezme" işlemi, "iç"in baskınlığına bağlıdır. Kabulün bu şekilde yapılmasından doğal bir durum olamaz, basitçe kimin içi fazlaysa o içe dönük, kimin dışı fazlaysa o dışa dönüktür. Buna rağmen nesnelerle haşır neşir olduktan, onların değerini yeterince gördükten ve dışlaşmasını en iç halkaya kadar tamamladıktan sonra içine dönen "nesne yorgunu" insanlar da vardır. Bunlar içe dönüklüğün fenokopileridir, asılları değil. Bu kişiler hayat boyu edindikleri nesne bilgisiyle, içlerine dönüp, kendi merkezlerini bir nesne kabul ederek, bilimadamı edasıyla onu keşfetmeye koyulurlar, kendilerini "kutsal" bir nesne olarak ele almanın huşuluğunu taşırlar. Halleri, kimsenin fark etmediği, resimler, kemikler ve aletlerle dolu prehistorik bir mağarayı keşfedip, içinde yaşamaya başlamış olan arkeoloğa benzer.]

İçe dönüklüğün karşılığı olarak hemen bütün kişilik bozukluklarında göz kontak ilişkisini sürdürmekte zorluk vardır (Buhl-Nielsen, 2006). Bunun nedeni, karşıdaki canlı nesneyle göz kontağı sürdükçe kişinin yabancı bir nesne tarafından teslim alınmaktan korkmasıdır. (Nesneler ortak benlik çekirdeğinde yeterince ilerleyemediği için, onlara karşı yabancılık sürer; bir yabancıya kişi kendini teslim etmek istemeyecektir. Buna karşılık nesnelerin ortak benlik içinde yeterince ilerlediği ve pek çok katı işgal ettiği durumda nesnelere yabancılık bitmiştir, nesneler yarattıkları güçlü nesne benliği içine temsilcileriyle yerleşmiştir ve korku kalmamıştır, kişi o yüzden göz kontağını sürdürerek bir yerde kendini işgale açar.)

Öte yandan ileri patolojik durumlarda kişi, kendi bedenine karşı bile yeterince dışlaşmamıştır (kendi kolunun bacağının temsilleri bile ortak benlik içinde yeterince ilerlememiştir). Bu durumda kişi kendi beden bütünlüğünün imajına yeterince sahip değildir ve örneğin ayna görüşmelerinde [kişiyle bir aynanın karşısında görüşülür, hasta aynada kendini görür, görüşmeci de aynadaki imajı üzerinden hastayla görüşür (mirror interview) (Tschuske, 2002)] çoğu zaman dikkati çeken odur ki, hasta aynadaki imajı üzerinden göz kontağını sürdüremez, çünkü ken-

di nesnesi (bedeni) de kendine diğer nesneler kadar yabancı gelir. Göz kontağı bir kez kaydığında, yeniden tutturulması güçtür.

Kişinin benlik yapısının sağlamca kurulması için, ilk nesne temsillerinin (kendi bedeninin temsilleri) ortak benlik içinde çekirdeğe kadar ilerlemesi gerekir. Bunun için terapist hastayı kendi bedeniyle karşılaştırarak gövde temsillerini ilerletmeye çalışır.

Öte yandan gövde temsilinin yeterince ilerlemesi için, sonraki ilişkilerin nesnelerine ait temsillerin de arkadan yeterli sıkıştırmayı yapması gerekir, (örneğin, bebek bir top temsili edindikçe onu tutan el, ona vuran ayak temsili de kuvvetli hale gelir), yine el ve ayak temsillerinin ilerlemesi peşinden diğer nesne temsillerini de çeker (el ayak temsilleri kuvvetlendikçe bebek eliyle topu tutarken, eskiden eliyle emziği tutarken çıkarttığı temsilden daha kuvvetli bir temsil çıkartır). İlk temsillerin yeterince ilerlemesi, bu temsillere ait nesnelerin ustalıkla kullanılmasını beraberinde getirir. Yani el temsilinin ilerlemesi, elin kullanımında ustalığın artmasını sağlayacağı için onun kullandığı nesnelerin içeri alınması kolaylaşacak, el temsili merkeze ilerlerken, elin kullandığı nesne temsilinin de daha fazla içeri çekilmesi mümkün olacaktır. Kendi beden temsillerini merkeze yaklaştıramayan kişinin diğer nesne temsillerini içine alması, dolayısıyla bu temsillerin nesneleriyle etkin bir ilişki kurması imkânsızdır. Dolayısıyla ilk temsillerin olabildiğince ilerlemesi, diğer nesnelerin içeri alınmasını hızlandıracak, dışlaşmayı kolaylaştıracak, ortak benlikten nesne benliğine dönüşümü derinliğine sağlayacaktır. Her yeni nesne temsilinin ilk oluşan temsillerle bağ kurması, onlarla ilişki içinde ilerlemesi süreci hızlandırır. Yani bisiklet temsilinin içeri girmesi, çocuğun daha önceden temsilini bütünüyle aldığı bedenini kullanarak daha kolay olur. Sonraki temsillerin ilk temsillerle ilişkiye geçmediği durumda (diyelim bisiklete binmeksizin bisiklet resimleri görmek, bisiklet öyküleri dinlemek) hem bisiklet temsilinin içeri alınması zorlaşır, hem de beden temsilinin merkeze ilerlemesi tetikleyicisiz kalır. Bu durumda yeni nesne temsilleri önceki temsillerle sıkı bağ kuramazsa nesne benliğinin iç dengesi sağlanamamış, iç bütünlük örülememiş, her temsil güçlü biçimde yerleşememiş olur. Bu durumda her nesne temsili, dış dünyadan uyarı alarak hareke-te geçtiğinde başıbozuk hareket ederek benlik bütünlüğünü tehdit eder hale gelir.

Ruhsal denge açısından beden görüntüsünün (imajının) yeterli biçimde kurulmasının (bedene ilişkin temsillerin merkeze olabildiğince yaklaşması) önemi, analistlerce güçlü biçimde vurgulanmıştır. Bu görüntünün zayıf olduğu hallerde sonraki nesne temsillerinin merkeze

doğru yeterince ilerleyememiş olması, kişide serbestçe dolaşan (free floating) bir bunaltının nedeni olabilir; çünkü organizma için "kontrol edilmemiş" her nesne tehlikelidir. Bedene ilişkin temsillerin yeterince ilerlemediği durumda diğer nesne temsillerine hâkim olmak mümkün olmadığından, bunaltının ortaya çıkması, belirsiz temsiller ve sıkıca kontrol edilemeyen nesneler nedeniyle kaçınılmazdır.

Ruhsal sağlık kişide, kendi içine nesne temsillerini alıp, kendini de nesneleştirdiği, öznesinin (hayatın başlangıç yıllarında yoğun olarak ortak benliğin, seyreltik olarak nesne benliğinin, olgunluk yaşlarındaysa seyreltik olarak ortak benliğin yoğun olarak nesne benliğinin harmanından gelen yapı) bir kısmını nesnelere verdiği, öznesini bir kısmıyla nesnelere emanet ettiği, nesneleri de bir yere kadar öznesinde kabul ettiği durumda yerleşmiş olur. Bu geçişli yapının ideal olarak şekillendiği öyle bir durum vardır ki, benlikte orta katmanların bir yerinde hem özne tarafı, hem nesne tarafı kararlı bir dengede kalır. (Dış katlar nesne temsillerinin ağırlıkta olup, ortak benliğin zayıf temsil gösterdiği, iç katlarsa nesne temsillerinin zayıf, ortak benliğin kuvvetli bir temsille yer aldığı katlar olarak düzen aldığını hatırlatmak lüzumunu hissediyoruz.)

Nesne benliğinin ideal düzenlenmesi, ortak benliğin orta katlara orta boy damarlar, dış katlara ise ince damarlar halinde ilerlemesi, fakat merkezde kalp gibi yoğunlukla yer almasıdır. Buna karşılık nesne temsillerinin de merkeze kadar ince, orta kısımlarda biraz daha kalın damarlar halinde yer alması ve en dış halkada da bir ağaç kabuğu gibi kesif biçimde bulunması söz konusudur.

İnsanın evrim yolunda ilginç bir gelişme olmuştur: Alet kullanmak. Bugün şempanzelerin içinde bulunduğu alet kullanmak (kabukluları taşlarla meyvesini ezmeden kırmak, yaprakları toplayıp minder yapmak vb) aşaması, insanda nesne benliği gelişimini saptırmıştır. Alet kullanmak, nesneleri oldukları haliyle nesne olmaktan çıkararak, bizim "yaptığımız" nesneler haline sokmak anlamına gelir ki, onların bu yeni hali ortak benliğin, enerjisini nesnelere aktararak yeterince dışlaşmasının önüne geçer. Ortak benlik sözümona nesnelerle bağlar oluşturmaktadır ama o, bu bağı bir "alet" aracılığıyla onları tornasından geçirdikten sonra kurmaktadır. Dolayısıyla nesneler, ortak benliği yeterince değişmesi, dışlaşması için zorlayamamaktadır. Bugün şiddetin artmış olmasının, bencilliğin tepelerde dolaşmasının altında yatan temel neden budur: Nesnelerin ortak benliğe yeterince boyun büktürememesi, ortak benlik karşısında kendi boyunlarının bükülmesine neden olmuştur.

Amalgam Olarak Nesne Benliği

Bir nesne, benlikte olduğu haliyle temsil edildiği zaman, ortak benlik o noktada bir dereceye kadar dönüşmüş olur; bu dönüşümün bazı nesnelere karşı tam, bazılarına karşı kısmi olduğunu, başka bazı nesnelere karşı da hiçbir dönüşüm olmadığını varsayarsak, son durumda elimizde ortak benliğin nesne benliğine dönüşmüş ve dönüşmemiş hallerinin bütünleştiği bir amalgam kalır. Eğer bu karışımda yeterli dönüşüm olmayıp, ortak benlik baskın kalmışsa, kişi hemen boşalım arayan fazlasıyla hazza dönük, dürtüsel bir yapı gösterir; yok, dönüşüm belli bir dereceyi aşmışsa kişi doyumunu erteleyebilen, beklemeyi bilen sabırlı bir karakter kazanır. Burada bir parantez açmak yerinde olacaktır. Nesnelerle, alet aracılığıyla kurulan bağlar, onları oldukları durumdan çıkarıp ortak benliğin beklediği hale sokar. Yani nesnenin ortak benliği değişime zorlayıcı baskıcı yapısı ortadan kalkar, nesne ortak benliğin kölesi haline gelir. Ortak benliği olduğu gibi kalmaktan caydırıp, kendine benzer (kendi kurallarıyla iş görür) hale sokmak için nesnelerin caydırıcı bir kuvvetinin olması gerekir, alet nesnenin kuvvetini, karakteri kalmayana kadar yok eder. Örneğin, hiç alet kullanmadan bir derede balık tutmaya çalışalım. Bunun için suya girip, ağaç köklerine ellerimizi sokmamız ve yuvalardan balıkları bir maharetle toplamamız gerekir. Bu uğraş ortak benliğin kendini balıkların hareketini, yuvalarını öğrenmesi, onlara yakın hızda hareket etmeye çaba göstermesi, yani sonuçta kendinden vazgeçerek bir yerde "balık olmayı" kabul etmesi demektir. Balık gibi olmadan aletsiz balık yakalanamaz çünkü. Gerçekten de bir ırmak kıyısında yaşayan ve oradan beslenen çocukların suyun içinde balığa yakın bir hareket becerisine sahip olduklarına tanık olmuşuzdur. Ama eğer çocuklar olta kullanmayı öğrenmişlerse hiç bu zahmetli işlere girişmez, benliklerini nesne yönünde eğip bükmezler. Konuyu oltada bırakmayı yeterli görüyoruz, ağ atıp denizlerin dibini tarayan ve bütün balık yuvalarını kazıyan, nesne yönünde eğilmek değil, nesneyi yok etmekle meşgul olanlarınsa bir amalgam değil, ortak benlik yönünden homojen bir külçe olduklarını söyleyebiliriz. Konuya pratik bir ek yapacak olursak, bencilliğin doğumdan sonra değişmeden devam etmesinde temelde alet kullanma işleminin yattığını söyleyebiliriz.

Nesne benliği nesnelerin ortak benlikten kazandığı halkalar üzerinde kurulur. Bu alan hem ortak benliğin öznel izlerini, hem de nesnelerin nesnelliklerini taşır. O nedenle tam olarak gerçekliğe uymadığı gibi, büsbütün öznel bir alan da değildir, karakteri gereği kararlı değildir, dış gerçekliğin ve öznelliğin zaman zaman birbirine üstün geldiği ara bir

alandır. O yüzden nesne benliği en kararlı olduğu durumda bile kararsızlık tehlikesi yaşar ve ip üstünde bir dengeyi tutturmaya çabalar.

Nesneler ortak benlikten aldıkları halkaların karşılığını ona haz olarak öder. Ortak benlik, filogenetik köklere sahip olduğu için daima ilkel bir hazza yönelme dürtüsü taşır. O nedenle bebeklik ve çocukluk devresinde ortak benlik, yabancısı olduğu (geçmiş kuşakların verdiği bilginin nesnelerle kısmi ve soyut bir tanışıklık sağlamasının farkında olarak) dış dünyadan doyum bulmak için haz karşılığında dış halkalarını nesnelere terk eder ve orada nesne temsilcisi olarak, gerçeklik ilkesiyle hareket eden farklı bir benliğin (nesne) kurulmasına izin verir. Ortak benliğin hazza açlığı sürdükçe nesne benliği alanını genişletir, ortak benliğe sunduğu yeni nesneler karşılığında ondan yeni halkalar koparmaya devam eder. Erişkin yaşların bir devresinde ortak benlik hazza karşı duyarsızlaşmaya başlar ve nesnelere yeni halkalar ödemekten vazgeçer, hatta tepkisel olarak bazı halkalarını geri alarak nesne benliğini daha küçük bir alana sıkıştırır. (Yaşamı yoğun geçmiş insanların bir süre sonra inzivaya çekilmesini buna örnek vermek iyi bir fikir gibi gelse de, bu kişilerin ortak benliğin son kırıntılarını, ortak yapının artıkları olarak değil de, kendi yapıtları olan *kutsallaştırılmış bir nesne* olarak yaşamaları söz konusudur, o nedenle ortak benliğin bu kişilerde nesne benliğinin alanını daraltması bir yanılsamadır.)

Ortak benliğin nesne benliğine dönüşümü, ortak benliğin tümünün[bütün uçlardaki varlıkla, henüz uçlaşmamış varlığın (henüz uçlaşmamış varlık, DNA'da kayıtlı olduğu halde kendini ifadelendirmemiş, sessiz yapılar halinde varoluşunu sürdüren bütün demektir) toplamı] yaşamını sürdürmesi için zorunlu bir işlemdir. Bu aynen, anadilini öğrendikten sonra başka ülkeye göçen birisinin o ülke dilini öğrenmek zorunda kalması gibidir. Yeni dil öğrenilir, çünkü kişi ya o ülkeden beslenecek, ya da açlıktan ölecektir. Öğrenilen dil, anadil kadar rahat konuşulamaz, üstelik kişi anadilin aksanını öğrendiği dile sokar. Ortak benliğin kendine yabancı bir dünyada nesnelerin dilini öğrenirken aksanlı konuşması (ne kadar nesnelerle iç içe geçerse geçsin, son tahlilde onlara karşı duyduğu içsel bir yabancılık duygusu) amalgamın varlığının ispatıdır.

Bollas (1993) nesne benliğinin kurulduğu bölgeyi, özneyle nesne arasında eriyerek birleşme (fusion) alanı olarak tariflemiştir. Bollas varsayımına bir ölçüde katılmakla birlikte, ortak benliğin (Bollas, ortak benliğin oturduğu yere "kendimiz"i koymaktadır) nesnelerle karşılaşmasının bir erime yaratacak tarzda değil bir amalgam yaratacak biçimde olmasını daha doğru buluyoruz. Çünkü amalgamda birbiri içinde

erime değil, birbiriyle uyuşma, birbirine tutunma ile birbiri içinde karışma (imtizaç) vardır. Erime ise karakterini kaybetmedir, amalgamda karakterler yerinde durur ve öyleyken bir birlik oluşur. Örneğin kişi, bütünüyle nesne gerçekliğine uygun davranıp dururken aniden dürtüsel bir eylem gerçekleştirir ya da en şiddetlisinden dürtü kontrol bozukluğu gösteren kişilikler, yaşamlarının çoğunu gerçeklik prensibine uygun geçirir. Karışma değil de erime olsaydı, ileri yaşlarda ya da bunama hastalarında ortaya çıkan dürtüsellik o yaşlara kadar nasıl muhafaza edilebilirdi? Yaşlılardaki dürtülerin hiç karakter değiştirmeden, aynen çocukluklarındaki tarzı koruduklarına şahit oluyoruz, erimede karakter değiştirme varsa, yaşlılardaki dürtülerin başka bir forma geçmesi ve eski özelliklerini kaybetmeleri gerekirdi. Ortak benlik nesnenin beklentisine uygun biçimde belli alanlarda yapısını değiştirirken, belli alanlarda da yapı değiştirmeden kalır. Bu ikili yapı, karakterini kaybetmeden karışarak iç içe geçer ve bir amalgam oluşturacak biçimde kalır.

Nesne benliği bu durumda, ortak benlikle nesneler arasında bir geçiş alanı olarak biçim alır, hizmet görür. Bir ucunda en koyusundan ortak benlik, bir ucunda çok belirgin nesne temsilleri yer alırken ortada ortak benliğin ve nesne temsillerinin harmanlandığı girift bir saha söz konusudur.

Nesne Benliği ve Sinir Sistemi

Ceninde/bebekte nesne benliği çekirdeklerinin belirebilmesi için, her şeyden önce nesnenin ortaya çıkması ve ceninin/bebeğin de bu nesneyi algılayabilecek durumda olması gerekir. Hiç tartışmaya gerek yok ki, bunun için ceninin/bebeğin sinir sisteminin organizasyonunu başarıyla tamamlaması gerekir. Sinir sistemi yeterince organize olduktan sonra nesneleri algılamaya, bu şekilde nesnelerle ortak benliği karşılaştırmaya başlar. Sistemin nesneleri algılama işlemi bir aşamayı tamamladıktan sonra, bu sefer de kendini nesne olarak algılama aşkınlığına ulaşır. Bu noktaya erişme, nesnelerin ortak yanlarını yakalayıp, genel bir nesne kavramına ulaşmadan hemen önce sağlanır. Çünkü etraftaki kişilerin "sen"i olarak var olduğumun farkında olmak, sonuçta kendimi, "ben"in nesnesi olarak algılamamı yaratır.

Burada öne sürdüğümüz nesne benliği kavramı, Kohut gibi, benlik psikolojisiyle ilgilenen pek çok analist/yazarın basitçe benlik dediği kavramla önemli derecede örtüşse de, onların adeta kendi başına bir canlı gibi kabul ettiği ve kimisinin "yakıt benlik", kimisinin "benlik doğuran benlik", kimisinin de "sosyal benlik" dediği durumdan içerik yönünden farklıdır. Nesne benliği, kendiliğinden, doğal ve pasif bir süreç sonunda

ortaya çıkan, buna rağmen ama dayandığı ve türediği alt kattan niteliksel olarak farklı olan, son tahlilde nesnelerin içine sokulmuş ortak benliğin ve karşılaştığı nesnenin fonksiyonu olarak türemiş bir yapıdır. Nesne benliğinin kendi başına varoluşu yoktur, kullandığı yakıt nesnelerden alınıyor görünse de, bir yakıt alma ihtiyacı ve yakıt yakma iştahı ortak benlikten gelir. Ricoeur gibi bazıları, benliğin zevk alarak yaşamasından ötürü kendi yakıtını kendisinin üretebileceğini öngörmüştür, (Modell, 1996). Apaçık ortadadır ki, zevk almadan yaşayan onca benlik, uzun yıllar kendini ayakta tutacak bir iç güce hep sahip olmuştur, dolayısıyla içine bir damla yakıt konulduğunda harlamaya, milyonlarca damlalık rezerv bir yakıtı patlatmaya hazır bir yapı her zaman vardır içimizde.

Nesneden Bilgi Çıkartmak

Diğer benlikleri de kullanarak (başkasının beni) yeni bir nesne benliğinin yaratılması, yeni benlik aracılığıyla bedenin bir an önce nesne ilişkilerinde kullanılması içindir. Böylece bedenin nesneleşmesinin tuğlaları konacak ve üstüne oturmuş nesne benliği, bilgi üretimi için nesnelerle çarçabuk ilişkiye sokulacaktır. Husserl ve çok sonraları Kohut, bu gerçeğin üzerinde uzun süre dolaşmışlardır.

Ortak benliğin en önemli güdüsü, nesneden bilgi çıkarmaktır. Dolayısıyla onun en tahammül edemediği durum nesne kaybıdır. Bilindiği gibi depresyonda temel patoloji kayıptır. Zenginlik, eş, ebeveyn, statü kaybı depresyonu tetikleyen temel durumdur. Ortak benlik nesnesini kaybeden nesne benliğini hayattan kısmen geri almakta, hatta bazen intiharda olduğu gibi tümüyle geri çekmektedir. Nesne kaybının tepeye vurduğu, nesnelerin isimlerinin bile unutulduğu bunamada örneğin, yaşamdan çekilmenin yani ölümün, en geç birkaç sene içinde gerçekleşen bir durum olduğunu düşünürsek nesne kaybı ve uçların köreltilmesi arasında nasıl sıkı bir bağlantı olduğunu anlamış oluruz. Nesneden bilgi çıkarmayı bilmeyenlerin, yaşamda fazladan besin tüketmesine izin vermeyen bir anlayış vardır dünyada.

Nesne benliğinin nesneden bilgi çıkartmak üzere düzenlendiğini dolaylı biçimde Goffman da ifade etmiştir (Modell, 1996). Ona göre "benlik" geçici bir işlev olup, başkalarının tepkilerini kontrol etmeyi amaçlar. Benliğin kontrol edici bir araç olarak sunuluşu elbette bilgi çıkartmaktan çok hâkimiyet kurmaya işaret etse de, ikincisinin eninde sonunda birinciye ihtiyaç duyacağı kesindir. Goffman'ın düşüncesindeki yenilik, benliği geçici bir işlemci gibi sunmasıdır ki, bu zamana kadar benliği bedendeki bir organ kadar somut ve kalıcı biçimde ele almış pek çok yazar için bu durum bir zemin kayması yaratmaktadır. Bizim

için Goffman'ın önemi, benliği geçici bir yapı olarak sunması kadar, onu işleve, işe dönük olarak önümüze getirmesindedir. Benlik, insan bedeninin, beyninin, zihninin nesnelerle ilişki sırasında kendi varoluşuyla ilgili olarak kendisinin ve başkalarının kullanımı için çıkarttığı tanıtıcı, iş görür bir özettir, sonradan da kendisi (beden, beyin ve zihin) çıkarttığı bu özetin bir ölçüde kontrolüne girer.

Nesnelerin İçe Alınması ve Nesne Benliğinin Oluşumu

Nesnelerin içe alınması, en azından başlangıç aşamasında aktif bir süreç değildir; ortak benlikle nesnelerin kendiliğinden gerçekleşen karşılaşmasının sonunda ortak benliğin her nesneye uygun bir biçim alarak "donması" ile nesne temsilleri oluşur. Aynısıyla, henüz dökülmüş bir alçı duvarın bir kum fırtınasıyla karşılaşıp, üzerine gelen her kum taneciğine, taş parçasına, yaprak kırığına, ağaç dalına uygun bir şekil alarak donması ve fırtına geçtikten sonra üzerinden dökülen nesnelerin geride bıraktığı izlerdir benlik oluşumunda söz konusu olan. Bu zorunlu yapılanma bir aşamaya kadar kendiliğinden nesne benliğinin ortaya çıkışına neden olur. Bu noktadan bakıldığında, nesne benliği ortak benliğin yeryüzündeki hizmetçisidir, nesnelerin ve ortak benliğin edilgenidir, onlardan sonrakidir.

Nesne benliği var olan temsilleri düzenlemek üzere ortaya çıkıp, bunu belli bir düzeyde başardığında, sonraki fırtınalarda üzerine yapışacak nesneler için, giderek yapışmadan evvel aktif ve düzenleyici olmaya başlar. Bazı nesnelerden kaçar, bazılarının yapışması için özellikle öne çıkar. Giderek ustalaştıkça, yalnızca üzerine gelen nesnelere karşı aktif pozisyon almaz, aynı zamanda hareketsiz olanları da hareket ettirerek (kendisi bir fırtına çıkartarak ya da kendisi bir fırtına olarak yani pasif durumdan derinliğine aktif bir duruma ulaşarak) nesne benliği üzerinde yeni nesne temsilleri yaratmaya ya da var olanları bir grubuyla etkisiz kılmaya başlar.

İlk fırtınada gelen ve en büyük alanı kaplayan nesne annedir. Dolayısıyla diğer nesne temsillerinin düzeni anne temsiline göre yapılmak zorundadır. Anne temsilini merkeze almayan bir düzenlemenin başarılı olması, sonraki dönemlerde sorun yaratmaması mümkün değildir. Anne temsili, bir nirengi noktası gibi görev alarak diğer temsillerin konumlandırılmasında merkezi rol alır. Bu merkezi temsil, diğer temsiller kurulana kadar önem taşır, her nesnenin temsili yerli yerine oturduktan sonra büyük yer işgal eden bu temsilden kurtulma vakti gelir. Bu sefer diğer temsiller el ele vererek anne temsilinin küçülmesine ve giderek aktif etkisi kalmamış bir fosile dönüşmesine neden olurlar. Eğer bu ba-

şarılamazsa, anne temsili diğer temsillerin yeterince yer işgal etmesine engel olarak, kişinin yaşama tutunmasına engel olur.

Son dönemde ortak benlikten gelen enerjinin zayıflamasıyla diğer nesne temsilleri giderek silikleşir, var olan eski güçlerini kaybederler. Nesne temsilleri zayıfladıkça onların düzenlenmesi aşamasında türemiş olan ve halen onlarla bağını güçlü biçimde koruyan nesne benliği de etkinliğini kaybetmeye başlar, kendi içinden solar.

Nesne temsilleri birer resim değildir, yaşayan birer organizmadır. Beyinde belli, nispeten değişmez döngülerin içinde kendilerine yer bulurlar. Bu döngüleri oluşturan sayısız sinir hücresi aktif biçimde beslenerek canlı kalır. Dolayısıyla nesne temsilleri kendilerini besleyen bir enerji kaynağı olmadıkça soluklaşmaya mahkûmdur. Temsiller ilk aşamada nesneleriyle yoğun ilişki içindedir ve her biri nesnesinin tıpkıbasımı olarak kurulur, ama nesnesinden uzaklaştıkça ya da yoğun ilişki içinde nesnesini kanıksadıkça temsil, içine yerleştiği benlikle başbaşa kalır ve zaman içinde onun kendine verdiği nispeten yeni şekil ve içeriği (benliğin var olan gerçeklikten bir ölçüde ayrılarak kendi gerçeğini yaratma aşaması) kazanır.

Çok Katlı-Tek Katlı Benlik

Çoğu araştırmacı ile beraber biz de benliği çok katlı bir yapı olarak görüyoruz. Benliği birbirinden ayrılmış katlar olarak dilimlemek, nesneleri ve onlarla ilişki içinde kurulan yaşamı da dilimlemek anlamına gelir ki, yaşam bu yapıda değildir; buna rağmen kurulum kolaylığı yaratmak için zihin farklı katlara izin vererek, bazı nesneleri geri itip, bazılarını benimseyerek iç düzenini katlardan oluşturur. Ama zamanla katlar arasındaki geçiş silikleşerek, farklı katlarda yerleşik her eleman birbiriyle ilişkiye geçerek iç örgü daha kuvvetli ve daha homojen bir yapı oluşmaya başlar. Silikleşmiş çok katlılık, nispeten tek katlı bir görünüm alarak, nesne ilişkilerini artırıp zamanın bir fonksiyonu olarak şişer, kendi iç bütünlüğünü tamamlar ve nesnelerden topladığı bilgiyle bir noktada nesnelerden kopmaya, kendini kutsayarak kendi başına davranmaya, nesnenin hakikatinden uzaklaşıp, Deleuz'ün ifadesiyle *kendi hakikatini yaratmaya* doğru döner. Bu nokta, ortak benliğin aktardığı enerjinin tükenmeye yüz tuttuğu durumda, nesne benliğinin ek nesne bilgisi çıkartmaya lüzum duymadığı bir zamana denk düşer.

Nesne benliğinin nesnelerle ilişkisini kesintisiz biçimde sürdürmesi sinir sisteminin iç dengesini kurması için zorunluluktur. Nesne bağlarından kopmuş bir sinir sistemi, nesne bilgisine aç kalarak kendini düzenleyen "besin"den uzak kalarak kendi iç yankısını doğurmaya başlar;

bu da çoğu zaman şizofreni benzeri durumlarda gözlediğimiz varsanılı tabloların doğuşuna neden olur. Nesne olmasaydı, filogenetik bir birikim gerçekleşmez, sinir sistemi olmazdı; sinir sistemi temel olarak nesnelerin temsilini çıkartmak ve bu temsiller üzerinde bir kurgu[dünyanın kopyasıyla yetinen bir yapı değil, başlangıçta dünyadan faydalanarak (önce onun bir kopyasını çıkartarak), temele onu koyarak yeni ve dünyadan farklı bir kurgu] yaratmak için vardır. Beyin yeni bir kurgu yaratmayacak olsaydı, yüz milyar hücresi, yüz trilyonu aşkın bağlantısı ve saniyede bir katrilyon işlemiyle, sadece kopya çıkartmaya çok fazla gelirdi. Bu kurgudan yola çıkarak, nesne benliği gelecekle ilgili kurgusal bir önkestirim ve sonucunda da gerçek ya da hayali bir girişim yapar. Her girişim, yeni nesne temsillerinin eldesi ve onlar üzerinden yeni bir kurgunun sağlanmasıyla sonuçlanır.

*

Nesne benliğindeki doğal farklılıklar evrimleşip, bir yandan farklı alanlara doğru dallanma gösterirken, bir yandan da bu farklılıklar son kertede ortak benliğin kazanımına dönüşür, elde edildiği uçtan başka uçlara aktarılarak, türün ortak kazanımı haline sokulur. Epigenetikle ilgili araştırmalar göstermiştir ki, aynı genetiğe sahip olmasına rağmen benlik farklı nesnelerle karşılaştığında kendini farklı farklı ifade eder. Buradan anlıyoruz ki ortak benliğin, yüksek enerjisinin yanında her nesneyle karşılaşabilen, her nesneyle uyum gösterebilen, olağanüstü bir şekilde bileşerek ve koşulların çoğunu gözeten içsel bir düzenek işleterek çeşitlenme gücü bulunmaktadır. Bir kök hücresinin, karaciğerde şeker depo etme, kasta kasılma, gözde ışığı tutma özelliği geliştirebilen hücreye dönüşmesi gibi ortak benlik de, şiddet yanlısı alkolik bir babanın ve sorumsuz bir annenin altına, ikisine de ters kişilik özelliklerine sahip dünyanın en fedakâr oğlunu verebilir. Ortak benliğin bileşerek ve "akıllı" içsel düzenekler kullanarak uçlarda çeşitlenme özelliğinin güdüleyicisi öncelikle filogenetik ve türsel tarihin aktardığı esnek programlardır. İkinci olaraksa nesnelerin ortak benliğe dokunarak kendilerine uygun bir program uyarmalarıdır.

Ortak benlik, kendine zarar verici nesne benlikleri geliştiğinde bunları diğer uçlar yardımıyla kontrol altında tutar. Örneğin, işe yarar fedakârları destekleyip, daha fazla fedakârlığa zorlar. Sonuç olarak ortak benlik, uçlar arasında yoğun ilişki kurarak, kendi hedefleri doğrultusunda kontrollü biçimde ilerler. Bu kontrol sosyal ilişkiyi zorunlu kıldığından Kohut'un öne çıkardığı biçimiyle "ilgililik," birbirini kontrol etmekten, teşvik etmeye, birbirine düzen vermekten, birbirine severek eklenmeye kadar farklı biçimlerde kendini gösterir. Bu kadar birbiriyle

ilgili olmayı, aynı kökten gelerek birbirine mecbur olmaktan başka bir durumun açıklaması zordur.

Bir canlının nesneler arasında bulunmaktan hoşlanması, ona ortak benlik tarafından verilmiş güdüdür. Her canlı bu güdüyü, milyon yıllardır süren bir deneyimin ortak havuzda (ortak benlikte) toplanmasından aldığı için nesneler arasına dalarak beklemeden kendini gösterir ve karşılaştığı her nesnenin bilgisini toplar.

Winnicott, "gerçek benlik"in her zaman özel kaldığını, başkalarıyla asla iletişime girmediğini ifade etmişti. Winnicott'un bu ifadesi bize yakın gelmektedir. Ortak benlik, en derin anlamıyla kişiyi, kendine bırakmadan güdüleyen ve sadece kendi amaçlarını gözeten ortak bir varoluş dinamiğidir. Bu zamana kadar ama, yaptığı tanımla ortak benlik kavramına Jung'tan sonra en çok yaklaşan kişi Winnicott değil, daha önce belirtildiği gibi Goffman olmuştur. Öte yandan Goffman, Husserl'e de yaklaşarak benlik yapılanmasının, özneler arası (intersubjective) bir etkileşim sonunda ortaya çıktığını ifade etmiştir; yani bir anlamda nesne benliği ona göre, kişiler arası bir etkileşimle kendi gerçeğini bulmaktadır.

*

Nesne benliği ile nesneler arasında tek taraflı bir geçiş vardır. Kişinin dirseklerinin uzanabildiği alan içinde kalanlar, nesne benliğinin mülkündeki, doğal uzantısındaki nesneler olarak algılanır. Nesne benliği kuruluş özelliği olarak, nesnelerin "içe girmesi" ile elde edilmiş bir yapıdır. Dolayısıyla nesnelerle benlik arasında bir kopukluk söz konusu olmadığı gibi, benlik bir yerde nesnelerin devamı olarak (onlarla ilişkiyi yeterli düzeyde yürütebilmek için bu şarttır) vardır. Nesne tarafından bakıldığında, her nesne (temsili) benliğe girdikçe özelliğini kaybeder, orijinalinden uzaklaşır, ortak benliğe yaklaştıkça soluklaşır. Benlik tarafından bakıldığındaysa, nesneler (temsiller) uzaklaştıkça koyulaşır ve kendisini (ortak benliği) taşımadan kesifleşir. Dolayısıyla benlik ve nesneleri arasında bir devamlılık, birbirini, içinde değişik derecede taşıma, karşıdakini kendisi yapma aktif çabası mevcuttur. Uzamsal ve somut olarak bir dirsek uzaklığındaki nesneleri nasıl mutlak olarak kendimin devamı/parçası görürsem; uzun süredir yanımda kalan, her zaman dirseklerimden yakına sokulmuş bulunan ilk nesne anneyi de kendim olarak görürüm [İlk nesne olarak anne, kuşkusuz bütün diğer nesnelerden farklı ve özel bir yapı gösterir. Farklılığın birinci nedeni, annenin tamamen nesnesiz dönemde ortak benlikle karşılaşıyor olmasıdır. Dolayısıyla ortak benlik anneyi tamamen kendi beklentilerine uygun biçimde karşılar, anne karşılaşmanın ilk zamanlarında bir nesne gibi değil,

tamamen öznenin parçasıymış gibi davranarak ortak benliğin sonraki nesnelere ilişkin beklentilerini (kendi içgüdü ve dürtülerinin karşılıksız ve bekletilmeden doyurulması) yüksek tutmasına neden olur. Farklılığın ikinci nedeni ilk nesnenin, bir nesne gibi değil de, ortak benliğin bebek ucundaki ek parçası gibi davranmasıdır. Bebek, kendi ucundaki ortak benlik yapısının, annenin sağladığı ek parça nedeniyle olduğundan daha geniş bir hacim taşıdığı yanılsamasına uğrayınca, içgüdü ve dürtülerin doyurulmasına dönük ısrarı artar. İlk nesnenin, bebek tarafındaki ortak benlik ucunu olduğundan hacimli göstermesi hangi ölçüde yüksekse, bu balonun nesneler tarafından söndürülmesi o denli uzun zamanın, o kadar şiddetli travmanın sonucunda ancak gerçekleşir. Buna rağmen ilk nesnenin iki dilli, iki yüzlü yapısı (ortak benlik yanılsaması yaratan yüzü ve nesne yüzü) olmasaydı, belki de gelişimimizin ve uygarlığımızın altında yatan insanın büyüklenmeci ve narsisistik yapısından eser olmayacaktı. Annenin bebeğe karşı kendini nesne olarak değil de ortak benlik parçası gibi sunması, bebeğin narsisistik yapısının şişmesine, bu yapının sönüşünün gecikmesine ve ortak benliğin dışlaşma sürecinin yetersizleşmesine neden olur. İnsan bu nedenle, yeryüzüne uyumu geri kalmış, nesneler tarafından az zorlanmış, nesnelere uyumsuzluğunu gidermemiş ve aradaki uyumsuzluğu nesneleri kendine uydurarak çözmüş bir canlıdır. Annenin bebek ucundaki ortak benliği fazlaca şişirmesi, nesne benliği oluşumu sırasında merkezin alanını genişletmekte ve nesne temsillerinin ilerleyeceği yolu uzatmakta, nesnelerin ortak benlikten "kapacağı" kat sayısı artmaktadır. Bir yandan da annenin iki dilli yapısı ortak benlik dilinden nesne diline geçişi dengesiz biçimde de olsa kolaylaştırmaktadır. Bebekler değil ama özellikle çocuklar annelerinden bu dili öğrendikçe aynı nesne ilişkisinin içine hem nesnenin hem ortak benliğin dilini rahatlıkla sokabilirler. Oyun iki dili birden taşıyan en tipik alanlardır. Çocuk bir sopayı at yaparken hem ortak benliğin diliyle onu kendini yüceltecek şekilde şaha kaldırarak koşturur, hem de ondan indiği zaman atın (nesnenin) beklentisine uygun olarak önüne yemini koyar.]

Farklı kişilik özellikleri, benliğin nesnelerdeki devamlılığına göre tanımlanmıştır. Örneğin, *şizoid kişilik*ler içlerinde hemen hemen hiç nesne taşımadıkları gibi, nesnelerin üzerinde de benliklerinin gölgesi yoktur. Yani benliğin nesneler üzerinde bir devamlılığı olmadığı gibi, nesnelerin de benlik içinde bir uzantısı bulunmaz. Bulunan uzantılar, o kadar çok ortak benliğin organik bir devamı gibi kalmıştır ki, bunların gerçek bir nesne temsili olduğundan bile şüphe duyulabilir.

*Obsesif kompulsif kişilikler*de ise, nesne temsillerinin benlik içinde nispeten derin ve iyi sınırlanmış uzantıları vardır. Benliğin derinine

doğru rahatsız edici bu dengesiz uzanım, benliği içine aldığı nesneler üzerinde bir düzenleme yapmak üzere zorlar (kompulsiyonlar). Benliğin nesne temsilleri arasında dışarıya doğru uzantısı yeterli olmadığı için, kişi nesnelerin yapısına alışkın, bilgisine sahip değildir, o nedenle içe fazlasıyla sokulmuş "yabancıları" kendine uygun hale getirip, düzenlemeye çalışır. Eğer nesneler özneye uygun hale gelmezse kişi depresyona girerek nesneden geri çekilir. Buradan çıkaracağımız sonuç odur ki, nesne benliğinin, hem ortak benliğin hem de nesnelerin "işine gelecek" tarzda çalışabilmesi için nesne temsilleriyle ortak benliğin bire bir karışması, her nesne temsil "yaprağını" bir ortak benlik "damarının" karşılaması, temsillerin her aktivasyonda, ortak benlik sahalarına sızabilecek yakınlıkta durması gerekir ki, nesne benliğinin karşı cevabında hem ortak benlik tarafından hem de nesne tarafından konuşulan dil kullanım alanı bulabilsin.

Örneğin, iyi düzenlenmiş nesne benliğine sahip bir erkeğin sevdiği kadınla beraberliğinde hem kadının dilini konuşup onu derinden anlaması (nesne dili), hem de beraberliği sırasında dürtülerini boşaltması (ortak benlik dili) birbirini kolaylaştırıcı iki ayaklı bir denge üstünde ilerlemeyi sağlar. Erkek sadece nesnenin dilini anlamakla kalırsa, dürtülerin vereceği yüksek enerjiden yoksun kalan beraberlik iyi anlaşan iki arkadaş konumuna düşer, tersine sadece ortak benliğin dilini konuşmaya kalkarsa erkek bu sefer de kadını dürtü boşaltma aracı olarak görüp beraberliğin önünü tıkar.

Bütün kişiliklerde nesne benliğinin yüksek bir yeterlilik ve aktivitede varlığını sürdürmesi ortak benliğin ona vereceği enerjiye bağlıdır. Eğer enerji azsa nesne benliğinin nesnelerle "haşır neşir" bir ilişki kurması ve kendini yaşatması zor olur. Obsesif kompulsif bir kişilik örneğin kendi içine çok çabuk gömülür, nesnelerle tekrarlayıcı tarzdaki ilişkisi onun bütün enerjisini aldığı için ortak benliğin aktaracağı enerjiye, her kişilikten daha çok ihtiyaç duyar, bu nedenle enerji bulmak için bu kişiler (özellikle içgörülü obsesif kompulsif kişiler), kendi ortak benliklerini aktive etmek yolunda başka kişilerle (özellikle ortak benliği kolay hissedilir dürtüsel özellikteki kişilerle) dayanışma, ortaklık duygusunu yükselterek kendilerindeki ortak benliği canlandırma ihtiyacı içinde olurlar. Halbuki şizoidler için aynı şeyi söyleyemeyiz, nesne bağlantıları zayıf olan, bu nedenle de günlük yaşamda enerji kaybına pek uğramayan bu kişilerin ortak benliğin enerjisine o kadar ihtiyaçları yoktur. Enerjiye ihtiyacı olmayanların insanlarla ilişkiye de ihtiyacı yoktur. Yüksek enerji kullanan obsesifler gibi manik hastalar da başkalarıyla ilgilidir, çünkü onlar da çok yüksek miktarda enerji tüketir. Sonuçta yaşamı

şu ya da bu yönde, şu ya da bu kişiyle sürdürmemize neden olan güç, nesnelerin kazandırdığı değer kadar, ortak benliğin aktardığı enerjiye de bağlıdır. İnsanın kullandığı enerji asla nesneden kazanılmaz, tatlı yiyerek zihinsel enerji artmaz, arttığını varsaysak bile, buradaki asıl enerji tatlı değil, tatlı arama davranışının kendisidir! Ortak benliğin nesnelere saldırmaktaki dayanılmaz dürtüsüdür nesne benliğini nesne elde etmek üzere harekete geçiren, eğer insanda bir enerjiden bahsedilecekse, sözü edilmesi gereken enerji budur. Enerjiyi yalnızca nesne benliğiyle nesne arasındaki bir alışverişten ve nesneye karşı basit bir şartlanmadan ibaret saymak, onun kendini ortaya koyuş biçimiyle ortak benliğin derinlerinden gelen kuvvetli bir akım arasındaki benzeşmeyi, dolayısıyla eşleşmeyi göz ardı etmek anlamını taşır.

İnsana yüklenmiş ortak benlik enerjisinin doğrudan hissedildiği bölge gözlerdir. Beyne kısacık bir göz siniri üzerinden ulaşan gözler, milyonlarca yıllık bir geçmişin temsillerini barındıran zihinsel aktivitenin gücünü doğrudan yansıtır. Öte yandan nesneler dünyasını olağanüstü bir veri bolluğu ile beyinle sağlam biçimde buluşturan da yine gözlerdir. Bu işlemi ikinci derecede yapan yerler olarak da diğer duyu organlarını (işitme, dokunma, koklama) saymak gerekir. Dolayısıyla ortak benliği nesnelerle karşılaştıran beyindeki duyu merkezlerinin[görme (dış genikülat saha ve Broadman'ın 17. sahası), işitme (iç genikülat saha ve supratemporal alan), koku (Broadman'ın 28. sahası), dokunma (somatosensöriyel korteks), tat (ikinci sensörimotor korteksin ön kısmı)] nesne benliğinin ilk çekirdekleri olduğunu, bütün duyusal sistem yollarının kavşak noktası olarak yer alan talamusun da nesne benliğini bütünsel olarak ortaya çıkaran ana merkez olduğunu düşündürür. Bu merkezler, beynin dış dünya ile karşılaştığı ana çekirdeklerdir, eğer beynin içinde bir nesne benliği organize edilecekse bunun temel taşları öncelikle bu merkezlerden döşenmelidir. Nesnelerin ilk izleri bu merkezlerde şekillenir, bu merkezlere yerleşir, temsil bu merkezlerin biriktirdikleriyle yapılanır. Eğer bu merkezlerden bir ya da birkaçı çalışmazsa, diğer merkezler nesnelerle bağ kurma işini, kendilerini büyüterek üstlerine alır. Körlerde işitme, sağırlarda görme merkezinin normalden büyük boyuta ulaştığını biliyoruz. Öyle görünmektedir ki, ortak benlik dışarıya açılacağı deliklerin belli bir çapın altına düşmesine izin vermemektedir!

Öte yandan bütün duyu kanallarının kapalı olduğu kişilerde teorik olarak davranışlar ortak benliğin dış dünyaya olan acemiliği nedeniyle beceriksizce yürür ki, bu durumda içgüdüler olağandan aktif hale gelir. Metaforik biçimde söylersek, gerçekten de gözü kendinden başkasını

görmeyen, kulağı kendi sesinden başkasını işitmeyen dış dünyaya karşı kör, sağır narsistlerde içgüdüsel davranışların başat duruma geçtiğini gözlemişizdir! Şizofren hastalarda da dış dünyaya kapalı otistik bir yapı içinde içgüdüsel davranışlar ön plana çıkar, örneğin, otistikler önlerine gelen her şeyi yutmaya uğraşır. Bu durum açıkça şu demektir: Ortak benlik duyusal kanalların kapalı olup da nesne benliğini kuramadığı ya da kursa bile bunun dış dünyanın "yeterli" bir temsilini içinde taşımadığı durumda nesnelerle ilişkisini, geçmişte, önceki kuşaklarda, on binlerce yıl önce kurduğu biçimde kurmaya çalışır. [Burada elbette narsisistlerde, şizofrenlerde duyu kanallarının somut biçimde kapalı olduğunu ifade etmek istemediğimizi belirtmeye gerek yoktur. Ancak bu iki grup hastada (ve değişik derecelerde başka grup hastalarda da) duyu organlarından gelen nesne uyarılarının nesnenin özgün yapısı korunmadan ya da yapı korunsa bile zihinsel olarak temsile yeterli yer ayrılmayıp, "ileri derecede bozularak" kodlandığına kuşku yoktur.]

Nesne benliği bir yerde geçmişin ve şimdinin bedende karşılaşmasından çıkan bir organizasyondur, insan bir yerde, geçmişin nesnelerini bugünün nesneleriyle karşılaştırma aracıdır. Bugünün nispeten az sayıdaki nesnesiyle, milyonlarca yıllık bir süreç içinde toplanmış çok sayıdaki nesnenin buluşturulması, geçmiş nesnelerin yaratıcı ve yürütücü (excutive) bir özetini barındıran DNA gibi olağanüstü bir kodlama sistemi elde varken mümkün olabileceğinin farkındayız.

Nesne Benliğinin Katları

Bir nesneyi karşılıklı iki aynanın arasına yerleştirdiğimizde, onun her iki tarafta yerleşik aynada sayısız görüntüsü elde edilir: Nesnenin A aynasında kendisinin görüntüsü, nesnenin B aynasında kendisinin görüntüsü ve A aynasındaki nesnenin görüntüsünün görüntüsü, A aynasında nesnenin B aynasındaki görüntüsünün görüntüsü... Bunun gibi beyinde nesnelerin birçok sembolü ve o ilk sembollerden türev sembolleri oluşur: Duyu organlarından gelen uyarılarla oluşan sembol, bu sembolü izleyen sistemde oluşan türev sembol, bu türev sembolü ve onu oluşturan sistemi beraberce izleyen ikinci bir sistemde oluşan ikinci dereceden türev sembol, ikinci dereceden türev sembolle, ikinci dereceden sistemi izleyen üçüncü dereceden sistemde oluşan üçüncü dereceden türev sembol... Bir örnekle açıklayalım: Sandalye nesnesinden gelen ışınlarla gözümüze giren uyarıların beynimizde (occibital lob görme merkezi) birleştirilmesiyle bir sandalye resmi oluşur. Bu resim hafızadaki eski kayıtlarla karşılaştırılarak "sandalye" olarak tanımlanır. Bu tanım, ön beyin kabuğu tarafından, ahşap, plastik veya demirden ya-

pılan, oturmaya yarayan nesne olarak içi doldurulmuş "sandalye" mevhumu ile birleştirilir.

"Sandalye" mevhumu, kişinin konuştuğu bir sözcük olduğunda, sandalye o an için nesne olarak işlevsel anlamını yitirir, "sandalye" sözcüğü nesnesinin yerine geçer, yani sandalye nesnesinden "sandalye" sözcüğü türer ve son olarak "sandalye nesnesi"nin geçirdiği bu evrim, benim beynimde gerçekleşiyor ise, demek ki aynı şekilde başkalarının beyninde de bir "sandalye" sözcüğü oluşabilir ve herkesin sandalye resmi, mevhumu, sözcüğü kendine göre olur diyerek, kişilerle birleşmiş, kişilere izafi sandalye resmi, mevhumu ve sözcüğü olduğu fikrine ulaşılır, yani "izafi sandalye" kavramı geliştirilir.

Şimdi bu noktada, her aşamada işlemi yapan beyin modüllerinin bulunduğunu, bu modüllerden bir sonrakinin bir öncekini hem kapsayıcı hem de izleyici olduğunu düşünmemiz gerekiyor (insan beyni filogenetik katlar biçiminde organize olduğuna göre, her katta işlem yapıcı bir modül, bir de işlemi yapanı izleyen modül (alt katlar için primitif, üst katlar için matür bir benlik karşılığı olarak) olması gerekiyor. [Beyinde gelişimle birlikte organize olan her çekirdek, her modül, her alan kendini izleyen modülü de beraberinde kurar. Bu aynen, iç düzenini sağlamış her evde ayna ihtiyacının ve dolayısıyla nesnesinin olması gibi bir şeydir. Kendi "mükemmelliğine" ulaşmış her düzenek, sistemdeki ufak tefek arızaların gözden kaçmaması için kendini izleyici bir sistem kurar. Bu izleyiciler beyin geliştikçe her alana yayılan çekirdekler nedeniyle beyne, geniş bir saha üzerinde dağılmış ve kendini izleyici modülleri de (izleyeni izleyen modül) yaratmışlardır. Ama izleyici modüllerin öncelikle alt beyin bölgesinde örneğin, mezensefalonda, süperiör kolliküsta kurulduğunu ve bunların arasında geliştirilen bağlantılar üzerinden primitif benlik örneklerinin yaratıldığını söyleyebiliriz. Bütün bunlardan sonra, beynin gelişimi sürdükçe çok katlı izleyici (izleyeni izleyenin izlendiği) modüller yaratılarak ve de bunların arasında son derece sıkı bağlar kurularak bir kompleks oluşturulmuştur, "nesne benliği" dediğimiz şey muhtemelen budur. İzleyici modüllerin nörobilimsel temeli konusunda bir fikir yürütmek zor olmakla beraber, yapıda ayna nöronların yer aldığını, piramidin tepesinde yüksek engram bütünleştirme becerisi gösterdiği düşünülen caudal DLPFC'nin bulunduğunu speküle edebiliriz.]

O zaman resmin çizildiği alanda birinci izleyici modül, mefhum yaratıcı alanda hem mefhum yaratılmasını, hem de resim yapılmasını ve aynı zamanda resim yapılmasını izleyen birinci izleyici modülün çalışmasını izleyen ikinci izleyici modül, sözcük alanında ise sözcük yapı-

mını ve beraberinde birinci ve ikinci izleyici modülleri izleyici üçüncü modülün, izafet alanında ise bütün katları izleyen dördüncü izleyici modülün bulunması gerekiyor demektir; bu böyle evrim ilerledikçe ilerleyecektir [hatta izleme modülleri beynin içinde kurulması zaman aldıkça ilginç olarak beynin dışında kurulmaya da başlayabilir (bir bilimadamının diyelim videodan kendini izleyerek ya da kendisi üzerinde testler uygulayarak benliğiyle ilgili yaptığı çıkarsamalar], ta ki bir işlemci modülün bir izleyici modül kuramadığı yere kadar... Son izleyici modüle ilişkin işlemleri yapan bir işlemci modülün kendisi, izleyici modülünü yaratmadığı noktada benliğin en derin ve son katı oluşur. En derin kat, bir önceki katı izleyecek yeterli kapasitenin oluşturulamadığı kattır. Buradan kolayca anlaşılacağı üzere, kapasitesi sınırlı bir insan üçüncü katta kalırken, kapasitesi fazla olan kişi beşinci kata geçiş yapar. Her yeni kat, nesneye ve bir noktadan sonra nesneyle beraber onunla ilişkide olan kişinin kendisine bakabilme gücünü ileri taşır [bir insanın ruhsal ve bir ölçüde zihinsel derinliği önemli oranda kendini, daha düşük oranda da nesneleri izleme düzeneği (benliği)nde oluşturduğu kat sayısına bağlıdır]. Bilgili ama sığ insanlar görürüz, bunların nesneleri izleme kapasitesi yüksek, ama kendini izleme katları azdır, buna karşı öyle bilgisiz ama derinliği olan insanlar da vardır ki, onların da kendini izleme katları fazla nesneyi izleme kapasiteleri düşüktür.

İzleme işlemi muhtemelen bir alt düzeyden (modülden) bir üst düzeye bir dal (sinaptik bağlantı) uzatılıp o daldan gelen bilgiyle sağlanır. Böylece beyin kendisinin her katta yaptığı işlemi kayıt altına alarak, kendi klasörünü tutar. Bu klasördeki kayıtlar, kademelendirilmiş (birinci izleme modülü kayıt dosyası, ikinci izleme modülü kayıt dosyası...) dosyalar halinde tutulur, işte bu klasörün adı "nesne benliği"dir.

İşlemci ve izleyici modülleri nerelere yerleştirmemiz gerekir? Bütün bedeni kapsayan ilk işlemci modülü hipotalamusa yerleştirmemiz gerekir. Çünkü organizmanın her alandaki konumundan ilk düzeyde ve ilk elden haberdardır. Benliğin her katında yerleşik işlemci ve izleyici modüller arasında sıkı bağlar vardır, bunlar kendi içinde bütünlük oluşturur. Bir benlik katının bir alt ve bir üst katla olan bağı kendi iç bağlarına göre zayıftır, buna rağmen yine de katlar arasında, organizasyon bütünlüğünü sağlayacak yeterlilikte bağ vardır. Nesne benliği, söz konusu katlarla bu katların içindeki ve arasındaki bağların tamamıdır.

Benliğin ana yapısı bu şekilde kurulmakla beraber, bu bütünün beynin farklı alanlarıyla bağının olduğu, oralardan beslendiği, oralarla karşılaştırma yaptığı (ben duygusal biriyim), yanı sıra kendini başka benliklerle karşılaştırdığı (Ahmet her şeyi bana göre daha iyi yapıyor) da

ortadadır. Benlik düzeneğinin beynin farklı bölgeleriyle ilişkisi, kişinin kendisiyle ilgili bilişsel/duygusal değerlendirme yapmasına imkân verir.

Benlikle ilgili diğer alanlardan gelen değerlendirmeler, o alanların özelliğine göre olacaktır, kişinin kendisi hakkındaki kanaati izleyici modüllerde oluşurken, bu modüllerin emosyonel ve bilişsel merkezlerden aldığı uyarılarla belli bir yöne doğru büküldüğü de doğrudur. Örneğin, çok katlı izleme modülleri bulunan ve de bu nedenle yeterince derinliği olan bir kişi dahi, emosyon merkezlerinden gelen negatif uyarıların baskısı altında kendisini yanlış olarak, sosyal özellikleri zayıf, emosyonel olarak kuru, insani kapasite olarak düşük görebilir. Bu şekillenme izleme modüllerinin, yaygın bir geriden beslenme özelliğine sahip olduğunu gösteriyor.

Emosyonların benlikle yakın ilişkisi olduğunu biliyoruz. Ödüle aç kişilerin, emosyonların güdülemesiyle benliği sosyal bir ortamda öne çıkarması, aynı ortamda başka kişilerin de emotif davranmasına neden olur. Diyelim, özseverliği yüksek bir kişi, konuşmasında sürekli olarak kendini referans göstermeye başladı, bu durumda diğer kişilerin benlikleri emosyonel döngüleriyle ilişki kurup, karşı benliği geriletmek için öfke geliştirir. [Burada olan, eğer ortak benliğin bir parçası kendine ayrılandan daha büyük bir alana geçmeye kalkarsa, diğer parçaların buna karşı aldığı savunma konumudur. Bu konum nesne benliği düzeneğinin emosyon döngüleriyle kurduğu bağ sayesinde kazanılır.] Dolayısıyla ortak benlik bütünlüğü içinde nesne benliklerinin birbiriyle zincirleme etkileşime girmesi söz konusudur. Bir nesne benliğinin yaptığı genleşme (expansion) ona komşu benlikler üzerinde baskı yaratarak çoğunlukla bir noktadan sonra zorunlu olarak geriletilir. Çünkü ortak benliğin, bir benliğe verdiği genişleme kapasitesi (narsisistik veya işlevsel genişleme), diğer benliklerin ona tahammül etme kapasitesiyle sınırlıdır. Eğer bir benlik genişliyorsa, onu bazı benlikler daralarak dengeler (bazı otoriter kişiliklerin etrafında dalkavukların bulunması), buna karşılık bir benlik daralıyorsa bunu da başka bazı benlikler genişleyerek (kendini küçük gören alçakgönüllü insanların etrafını, ona öğüt veren insanların sarması) karşılar. Sonuç olarak ortak benliğin dönüştüğü nesne benliklerine, bu benliklerin ilişki kurduğu nesnelere ve kendi kapasitesine (geçmiş nesne benlikleri ve nesneler arasındaki ilişkilerin türevi olarak sahip olunan güç) paralel olarak sahip olduğu, toplam bir genişleme kapasitesi vardır. Bu kapasite sanıldığı gibi insan sayısı arttıkça artmaz, ancak yeni doğanlar ilişki kurabileceği yeni nesneler bulup çıkartırsa, kapasite genişler. Yani yeryüzünde buğday, süt miktarının, araba, ev sayısının hep aynı kaldığını varsayalım, fakat doğan kişi sayısı ölüm oranından

fazla olursa, her birimiz daha az nesne paylaşacağımız için, nesne benliklerinde bir daralma olması ve yeni gelenlere yer açılması gerekir. Ama kişiler yaratıcı davranıp, yeni nesneler bulursa, herkesin bir benlik daralmasına uğramadan gelenleri kabul etmesi mümkün olur. Öte yandan kurulan nesne ilişkisi, yaratıcı bir yapıyı yansıtıyorsa onun sağlayacağı benlik genişlemesi ötekilere göre yüksek olacaktır.

Diğer taraftan yeryüzünde artan insan sayısı beraberinde nesne sayısını da artırırsa, ortak benliğin artan nesne sayısına bağlı olarak nesne benliklerinin toplam genişliğini artırması mümkün olur. Yanı sıra artan insan sayısına bağlı olarak karşılıklı ilişkilerdeki yoğunlaşma nedeniyle, nesne/kişi oranı aynı kalırsa, her kişinin benlik gücü artar.

Yani altı milyon insanın olduğu nispeten zengin (nesnesi fazla) bir dünyadan insanlara hükmetmeye çalışan benlikler çıkacakken, altı milyar insanın olduğu, fakir sayılmayacak (kişi başına düşen nesne sayısının çok düşük olmadığı, yanı sıra toplam nesne sayısının birinci örnekle karşılaştırılamayacak kadar çok olduğu) bir dünyadan sadece insana değil, bütün bir galaksiye hükmetme hayali kuracak benlikler çıkacaktır. Birinci durumda kişi sayısı altı milyonken, ikinci durumda altı milyardır ve altı milyardan galaksiye doğru genleşmek ilk duruma göre daha hayal edilebilir bir durumdur.

Dinamik Yapılanma Biçiminde Hafızanın Sinirsel Kurulumu

Şimdi de duyusal-motor algılamadan anlama kadar giden bir bütünün beyin kabuğunda nasıl kurulduğuna bakalım. Bütün mekânizma eşzamanlı alınan uyarılara dayalı olarak kurulur. Bir nesneyle karşılaşıldığında, özelliklerine göre nesne farklı modda eşzamanlı uyarılar gönderir. Diyelim, elimizdeki bir kuşun rengi, sesi, sıcaklığı, duyu organlarımıza eşzamanlı uyarılar olarak gelir. Uyarılar beyinde kendilerine has döngüler kurar (ya da önceden kurulmuş döngüleri aktif hale getirir). Bunun sonunda "sarı" renk, "kuş" sesi ve "ılıklık" duyusunu temsil eden üç döngü, karşılıklı uyarılara, eşzamanlı aktifliklerinden ötürü kolay geçit verdiklerinden, biri uyarılınca hepsi uyarılmaya başlayarak ortak ve bütünsel bir aktivite doğururlar ki, kanarya nesnesinin temsili, eşzamanlı hareket eden bu üç döngüden ibaret olur.

Döngülerin, aktif halde birbirleriyle karşılaşmaları (eşzamanlı aktif olmaları) bilgiyi genişleten, türev üretimlerle bilgiyi soyutlaştıran (dolayısıyla zenginleştiren) kritik bir düzenekle olur.

Eşzamanlı karşılaşmayı hangi durumda kolaylaştırırız? Gerçekleşmesi zor olan seçenek, kişinin mümkün olduğunca farklı nesneyle, doyurucu bir ilişkiye (yeterince uzun ve/veya yoğun) girmesi, beyinde çok

sayıda döngüyü aktif hale getirmesi ve eşzamanlı aktivite ihtimalinin kendiliğinden yükselmesidir. Daha yüksek ihtimalle karşımıza çıkan ve muhtemelen ilk seçenek gerçekleşmediği için, nesne baskısıyla (algılanan sayısız nesneye karşılık, derinliğine bağlantı kurulan nesne sayısının sınırlı kalmasından) uygulanmak zorunda kalınan yöntem ise bazı sinirsel döngüleri, nesne ortadan çekilse bile kurulan hayallerle aktif tutmaktır. [İnsanın algılama gücüyle ilişki kurma gücü arasında ikincisi aleyhine evrimsel olarak bir dengesizlik vardır, tarihi boyunca insanın sürekli eksik olduğu ilişki alanına yatırım yapması (telgraf , telefon, internet), eksiğini gidermek çabasından kaynaklanıyor olmalıdır.]

Hayal, insan için, sanıldığından fazla işlev görmüş, türev bilgiye ulaşımı, soyutlama yapmayı kolaylaştırmış, insanı bugünkü bilincine ulaştırmakta önemli rol oynamıştır. Dolayısıyla, insanın zihinsel gelişiminin altında, başlangıçta daha çok nesne olmakla birlikte, özellikle alet kullanımının yaygınlaşmasıyla beraber zihinsel gelişimin tabanına hayaller yerleşmeye başlamıştır.

Kolayca anlaşılacağı gibi, her sinir hücresinin olabildiği kadar uzun süre aktif tutulması, döngülerin eşzamanlı aktivasyon ihtimalini yükseltmektedir. Bu da, kişinin hem nesneler dünyasında fazla sayıda ilişki kurması, hem de nesnelerin içindeyken onlardan ayrılıp, hayallerine yaklaşmasıyla mümkün olur, çünkü ancak bu sayede mümkün olduğunca fazla sayıda döngü eşzamanlı aktivasyona katılmış olur.

Buradan açıkça anlaşılacağı üzere, kişinin bütün nesnelerin temsilini tutan arşivi hem nesnel, hem de öznel bilgiler taşır. Başlangıçta hem alan olarak dar, hem de içerik olarak daha "masum" kalan öznel "dünya" zamanla giderek büyür ve her şeyi etkisi altına alınak yolunda zapt edilmez olur.

Benliğin Kaydı

Beyinde birincil duyusal alan (primary somatosensory cortex) denilen ve Broadman'ın 1, 2, 3a ve 3b alanları olarak isimlendirilen, bütün bedenin haritalandığı, farklı beden bölgelerinin kodlandığı ve ilgili beden bölgesinden gelen duyumların kayıt altına alındığı bir saha vardır. Diyelim elimize iğne battı, beynin bu bölgesindeki haritada ele karşılık gelen bölgede bir elektriksel aktivite ortaya çıkar. Bu bölgede nesnelerle en çok karşılaşan ve onlarla ilgili fazla işlem yapan beden bölgeleri (el, dudaklar, yüz) daha büyük alan işgal eder. İkinci olarak bilindiği gibi, nesnelerle karşılaşma sonucu ortaya çıkan olayların kaydedildiği hafıza alanı hipokampustur.

Hafızada iki bölüm vardır, bunlardan ilki zımni (implicit) hafızadır ve büyük ölçüde ortak benlik içeriğiyle çakışır. İkinci olarak ise sarih (explicit) hafıza bulunur. Bu da kişinin biraz önce bahsedilen beden bölgeleri aracılığıyla nesnelerle karşılaşıldığında ortaya çıkan olaylara ve nesnelerin kendisine ait hatıraları taşır. Bu durumda beynin muazzam bir kayıt alanı olduğunu söyleyebiliriz. Türsel geçmişi kodlayan *zımni* hafıza daha çok alt beyin bölgelerinde temsil edilirken, nesnelerle kişisel ilişkinin tarihini veren *sarih* hafıza, daha fazla beden bölgelerinin duyusal aktarımını kodlayan kabuk (sensorial cotex) bölgesi ve onunla ilişkili hipokampuste temsil edilir, kaydedilir.

Nesne benliği nerede kaydedilmektedir? Beynin yaptığı bunca kaydın arasındaki ilişkiyi (örneğin, hafızadaki bilgiyi, geldiği beden bölgesiyle eşlemek) ya da başka bir söylemle beynin kendisinin kayıt yaparken gerçekleştirdiği işlemleri kayıt altına almak gerekecektir. Bu bir yerde sinemada kamera arkasını çekmek gibi bir şeydir. Beynin yaptığı kayıtların kaydını almak, zihni bütün bu işleri yaparken çalıştığı mutfağı izlemek gibidir. Örneğin, bir arkadaşa "seni seviyorum" derken, aslında ondan nefret ettiğini, böyle bir ikiyüzlülük gösterdiği için kendisinden de nefret ettiğini söyleyerek kendini cezalandırıp, ruhsal ödeşmeyi tamamladığını, bu tamamlamayla aslında ne kadar hakkaniyet dolu olduğunu, ama değerinin anlaşılamadığını, kendisini anlatamadığını, ama bundan sonra herkese kendisini anlatacağı yönünde birbirinin peşisıra gelen düşünceleri içeriden gören bir stüdyo, işleyen bir mutfak , kaydeden bir karanlık odadır benlik. Nesne benliği budur. Bu kaydın nasıl tutulduğunu biliyoruz (ayna nöronlar ile), ama nerede tutulduğunu bilmiyoruz (ama caudal DLPFC'nin bu kaydı tutan merkez olduğundan kuşku duyuyoruz).

Freud, mutfakta gördüklerini metapsikolojiyi kullanarak belli bir düzeye kadar açıkladı. Bu açıklama o zaman için ancak bu kadar olabilirdi. Onun mutfakta gördükleri, muhtemelen anlatabildiklerinden fazlaydı. Anlatmak için bir disiplin gerekliydi ve o da o gün için metapsikolojiydi. Bugün nörobilimin bilişsel düzeyde ulaştığı nokta Freud'la bir ortaklık kurmaya yetecek düzeydedir. Bilişsel nörobilim, kendi önünü açabilmek için Freud'dan yararlanmalıdır. Yani bugünkü ortaklık için söylenebilecek olan, psikanalistlerin nörobilimcileri değil, nörobilimcilerin psikanalizi bulduklarıdır. Eğer ortaklık ilerlerse psikanalizin ve nörobilimin beraberce ilerlemekte yeni bir güç bulacaklarına kuşku yoktur.

Bu ortaklığın ayaklarından birisi olan psikanalitik terapiye şimdi daha yakından bakalım.

Psikanalitik Terapi

Analist, haftada üç kez analizanın içine girerek özel bir operasyon gerçekleştirir. Bu işlem için transfreans önemli bir koşuldur, çünkü analistin analizanın içine girebilmesi ancak özel bir yakınlık sayesinde olur. Bu sağlandıktan sonra, nesneler tarafından yapılandırılmış benlik, analizanın içinde nesneler dünyası için sorun oluşturan ortak benliğin alanı olan zımni hafızayı uyumsuz kalıntılardan temizler. Bu yolla benliğin büyük oranda nesnelleşmesi, nesnelere ortak benliğin arkaik penceresinden bakmayı ortadan kaldırarak, her birinin üzerindeki büyüyü siler, hepsini basitleştirir, benlikle aralarındaki ilişkiyi matematikleştirir. Bu, nesnelerin yeniden sınıflandırılmasıdır, sarih hafızanın zımni hafızayı fethettiği durumdur; analizan bunu başlangıçta, analistin sarih hafızasını kullanarak, sonra da kendi sarih hafızasını devreye alarak yapar. Sonuç olarak psikanaliz, milyon yıllardır kendi içinde bir sistematik kurmuş olan ortak benliğin, o kişideki olağanüstü karmaşık arşivine girerek orayı, nesneler dünyasının basit fihristine göre yeniden düzenler ve kişiyi kendisinin ve elbette nesnelliğin ürünü yapar.

İnsanın, kendi gözünde sonsuzluğunu koruduğu durum, ortak benlikle nesne benliğinin belirlenmesi güç, ama varlığı kuşku götürmeyen bir dengeyle insanı beraberce ellerinde tutmalarının sonucudur.

Bu denge ortak benlik tarafına doğru ağır bastığında kişi nesnelerle tanışamamış, nesne benliği tarafına doğru kaydığı zaman da ortak benliğin verdiği enerjiden ve biriciklik duygusundan mahrum kalmış olur. İnsan ikili yönüyle bir yandan, içine girdikçe önüne uçsuz bucaksız larentler koyan nesneler dünyasında derinleşirken, bir yandan da ortak benlik gibi, köklerinin ne kadar geriye gittiği belli olmayan meçhul bir yapıyla kuvvetli bağlar kurar. İnsan bu iki taraflı sonsuzluğun ortasındadır ve hem duygu hem de gerçeklik olarak her iki yönde gidebileceği yolun görünür bir sonu bulunmamaktadır; insanın sonsuzluğu buradadır.

Psikanalizin Hafızadaki Kökleri

Freud, fizyolojiyle yakından ilgilenmiş birisi olarak, sinir hücreleri ve hafızayla ilgili ilginç görüşlerin sahibiydi. O sinir hücrelerini adeta yaşayan bir canlı gibi kabul etmişti. Bu anlayışta hücre bir uyarıyı aktif biçimde taşırken, aynı zamanda gelen başka uyarılara da kendini açar; böylece hücrelerin yaşamın her an kaydını tutacak bir potansiyeli olur. Bu potansiyel tekrarlayan olaylarla karşılaşırsa, aynen bir derenin suyunun aktıkça yatağını genişletip, derinleştirmesi gibi, sinir devrelerinde de yataklar oluşur ve hafızadaki kayıtlar sağlamlaşır.

Öte yandan Freud, daha çok preödipal dönemle, söz ve sembol öncesi içerikle ilgilenmiş ve bunları bugün zımni hafıza dediğimiz hafızanın bir parçası saymıştı. Bu yüzden zımni hafıza kendini ortaya koyduğunda, bastırılmış materyal de ortaya çıkmaktaydı. Halbuki bugün bunun böyle olmadığını biliyoruz. Zımni hafıza kişinin kendi tarihiyle ilgili olmaktan çok türsel ve filogenetik bir özet taşır ve canlılığın eski dönemlerinden kalma içgüdülerle, korkuları içinde barındırır. O yüzden psikanalitik tedaviyle yeniden yapılandırılan geçmiş materyal kişinin özgeçmişiyle ilgili görünse bile, gerçekte daha çok onun da gerisindeki türsel/filogenetik materyalle bağlantılıdır. Psikanalizle, hatta belki de her terapi programında yapılan temel işlem zihinsel olarak taşınan materyalin nesnelleştirilmesi (belki de ona dışlaşmak demek, yapılan işlemi anlaşılır kılmak açısından daha yerinde bir tanımlama olabilir) işlemidir.

Bilinçdışı

Bir milimetre küpünde üç kilometrelik sinir lifi barındıran yapısıyla beyinde, saniyede bir katrilyonluk işlem olmaktadır. Bizim bilinçli algımız, bunca işlemin tümünün değil, ancak küçük bir bölümünün farkında olabilir. Buna rağmen, beyinde geçen işlemlerin farkında olmadığımız önemli miktarı hafızaya kaydolur. Bu bilinçsiz materyaldir ve bir yönüyle gece uyku sırasında düzene konurken rüyada kendini belli eder. Bilinçsiz materyal, bilinçli materyalle tamamen kopuk, kendi başına ayrı bir kompartımanda yerleşik değildir. Bilinçdışı materyal, aynen hücre zarındaki aktif taşıma düzeneğinde olduğu gibi sürekli bilinç sahasının dışına taşınır. Bilincin zayıfladığı, örneğin, uykuya dalındığı sırada, yüksek heyecan anında ya da ateşli bir hastalıkta bilinçdışı materyal hafızada kayıtlı olduğu alandan yayılarak, bilincin kendini savunamayıp, boş bıraktığı sahalara geçer.

Aslında bu, kompartımandan kompartımana somut bir taşınma işlemi değildir. Bilinçdışı alanın önüne bilinç tarafından aktif olarak çekilen perdenin biraz önce sayılan hallerde, otomatik olarak açılması nedeniyle (perdeyi kapalı tutan sinirsel döngülerin işlevlerinin yavaşlaması nedeniyle) benlik tarafından algılanır hale gelmesinden ibarettir. Bu durumlarda bilinçdışı görünür hale gelir, aynı işlem analiz seanslarında da olur.

Dolayısıyla bilinçdışı materyal kişide yoğunsa, bunu geri itmek ve önüne perde çekmek zihnin önemli bir kısmının (çok sayıda sinirsel döngünün) kullanımını gerektireceğinden bilinçli işlevsellik belli oranda azalır.

Andersen (2004) Freud'u haklı çıkaracak ilginç bir çalışmaya imza atmıştır. Buna göre amaçlı olarak unutulan materyal "dorso lateral prefrontal korteks"te (DLPFC) (kişinin yürütücü işlevlerinden sorumlu alan) aktivite artışına neden olurken, aynı materyal hipokampuste bastırmaya neden olmuştur. Yani amaçlı unutmalar için, hafıza merkezi geri çekilirken, karar mekânizmalarına ait bölge aktif hale geçmektedir. Buna karşılık rüyaların görüldüğü REM devresinde ise tam tersi olmakta hafıza merkezi aktif, DLPFC bölgesi pasif duruma geçmektedir. Bu durumda, insanın gündüz nesne benliğinin, geceleriyse bir ölçüde ortak benliğin kontrolünde olduğunu çıkarsamak güç olmasa gerektir. Nitekim kişilerin geceleri daha paranoid, daha korkulu olduğu, büyüsel etkileşimlere daha açık bulunduğu gözlenir.

Sağ beyin yarım küresinin tempero-parieto-oksipital kesişme noktası (ki, Broadman'ın 39 ve 40. sahalarına uyar) uykunun özellikle REM devresinde aktif hale geçerek, rüyalarda bilinçdışı materyalin ortaya çıkmasını sağlar. Bu bölge farklı duyusal modalitelerden (tat, koku, görme, işitme, dokunma) gelen bilgilerin üst düzeyde bileşimini sağlayan bölgedir. Dolayısıyla beyinde nesne temsilinin gerçekleşmesi için öncelikli bir öneme sahiptir. Bu bölgenin tahribi kişide uykuyu bozmadığı halde, rüyaların tamamen kesilmesine neden olur. Bu durumda muhtemelen zihnin elinde ortak benliğe ekleyecek nesne benliğinde temsili depolanmış materyal kalmamaktadır ve rüya görmek anlamsız hale gelmektedir. Muhtemelen psikanalitik literatürde sözü edilen bastırma işlemi de, nesne benliğinin kontrolündeki sarih hafızanın zımni hafıza içine girip, riskli gördüğü alanlarda düzenleme yapmasıyla ilgilidir, rüyalarda ise bunun tersi olmakta, bu sefer zımni hafıza sarih hafızaya "kaptırdığı" bölgeleri o sırada geri almaktadır.

Öte yandan rüyanın sağladığı bir yarar da, kişinin zihinsel bir resim elde etmesidir. Rüya sayesinde sembol öncesi (presymbol) yapılar birleşip, sembolik bir yapı meydana getirerek üzerinde düşünmemizi sağlar. Ayrıca rüyalar, bastırılmış ve bir yerde tanınmaz durumda olan materyali gün yüzüne çıkarma şansı da yaratır. Böylece bu materyalin düşünülmesi, hakkında konuşulması ve karşısında mücadele edilmesi mümkün olur.

Ölüm İçgüdüsü

Derinlik psikolojisinde önemli yer işgal eden bu içgüdünün temelinin nesnesizleşme isteği olduğu vurgulanmıştır (Green 1993). Gerçekten de ortak benlik yeterince doyduktan, pek çok halkasını nesne benliğine terk ettikten sonra, nesnelerin eldesi için verilen çaba, du-

yarsızlaşmadan ötürü düşen haz duygusu nedeniyle verimsiz kalmaya başladığında, nesneler ortak benliğe ağır gelir. O nedenle ortak benlik, merkezde kendini geri çekmeye, tekrar "uyur durum"a geçmeye niyetlenir. Gerçekten de her nesneye karşı fazlasıyla doyum sağlamış birisinin, yeni bir doyuma ihtiyacı kalmamışsa, yaşamdan gitme güdüsünü harekete geçirmesinden doğal ne olabilir? DNA ve ortak benlik, söz konusu ucun yaşam boyu kendilerine getirdiği bilgiyi toplamış ve artık onun başka bilgi getirmeyeceğine, ortak canlının homeostasizine katkı yapmayacağına kanaat getirmişlerse, o uçta ölüm içgüdüsünü devreye sokmaları şaşırtıcı değildir. İntiharla ilgili teorik tartışmalarda yapılan yanlış, bir canlının kendi ölümünü nasıl isteyebileceği üzerine olan tartışmadır. Gerçekten de yaşam içgüdüsü dikkate alındığında bir canlının kendi ölümünü istemesi açıklanamaz bir durumdur; ama eğer bu canlı tek başına değil de ortak canlının bir parçası olarak varsa, ortak canlı tarafından ölümün istenmesi (o ucun işlevinin bitirilmesi) açıklanabilir olur. Ölüm güdüsü nesne benlik kökenli değildir, bir güdü olduğu için ortak benlik kaynaklıdır ve ortak canlıya ait bir tasarruftur.

Geldiğimiz bu noktada ruhsal aygıtın id, ego, süperego gibi bölünmesi anlamsızdır. Çünkü hiç kimsede, özellikle ego-süperego ayrımını kesinleştirecek davranış modelleri sarih biçimde gözlenmemektedir. Her davranış biraz onu biraz bunu hatırlatacak bir giriftlik taşır. Nesne benliğinin çok katlı yapı olarak örgütlenmesi ve en dış katların nispeten süperegonunkine benzer, daha iç katlarınsa egonunkine benzer işlevler üstlenmesi söz konusu edilebilir. Buna karşılık id, en azından işlevsel olarak ortak benlikle çakıştırılabilir.

Bu noktada söz konusu perspektiften korkuların oluşumuyla ilgili olarak da bir şeyler söylenebilir. Nesnelerle ilişki her zaman doyurucu özellikte gitmemektedir. Nesneler dünyasından can acıtıcı ya da haz vermeyici bir nesneyle karşılaşıldığında, bu nesne doğrudan ortak benlikteki, geçmiş kuşaklarda travmatik biçimde yaşanıp, kayda alınmış benzer bir bilgiyi uyandırır. Bunun sonunda o nesneyle yeniden karşılaşıldığında ya da karşılaşma ihtimali bulunduğunda ya da karşılaşma fantezisi kurulduğunda ortak benlikteki geçmiş kuşaklara ait travma alevlenir. Bu tekrarladıkça epigenetik bir mekânizma üzerinden ilgili gen (ler) aktive edilerek bu sefer korku nesne benliğine yerleşir. Bir insanın kendi hayatında, bir yılan tarafından zehirlenme deneyimi yaşamadan yılan korkusu taşıması geçmiş kuşakların deneyimlerini hatırlatan bir mekânizma olmadan mümkün değildir. Geçmiş kuşakların yaşadığı zehirlenme olayı DNA üzerinden bir bilgi olarak bize aktarılır. Bu bireysel bir bilgi değildir, ortak canlının ortak hafızasına kayıtlı ortak

bir bilgidir. Onu çağrıştıracak her deneyim, bu bilgiyi nesne benliğine aktararak derhal kullanıma sokar. Yani nesne benliği için, ortak benlikte kayıtlı olan materyal de nesne özelliği gösterebilmektedir. Korkuların ve idealleştirmelerin kökeninde, ortak benliğin travmatik ve ödüle doyuran kayıtlarının nesne benliğince birer nesne gibi alınıp, kendilerine birer temsil verilmesi yatmaktadır. Bu kayıtların ortak benlikten geldiği o kadar aşikârdır ki, her iki durumda da (korku ve idealleştirme) insanın ilk dönemlerine ait büyüsel düşünce formunun, abartılı bir sistematiğin işlediğine dair belirtiler söz konusudur. Nesne benliği kendi nesne temsillerinin yanına bu geçmiş kayıtları koyduğunda, doğal olarak gerçek dünyadaki işlemleri sırasında mantık dışı korku ve idealleştirmelere de başvurur olmaktadır.

Aktarım

Psikanalizin ana konusu aktarım (tranference)dır. Aktarım, bilinçaltı bir özdeşim temelinde hastanın analiste emosyonel tonda (sevgi de olabilir, nefret veya düşmanlıkta) yaptığı aktarmadır. Aktarma sıklıkla, hastanın babasıyla yaptığına benzer bir özdeşimi analistiyle yaptığında ortaya çıkar. Esasen aktarma yalnızca analiste karşı yapılmaz, öğretmene, sevgiliye, eşe, hatta çocuğa da kişinin aktarımı olabilir.

Bize göre aktarımın amacı, geçmişte yarım kalmış bir nesne ilişkisini tamamlamaya çalışmaktır. Diyelim kişi, babasını gözünde büyüten, ona aşırı saygı duyan bir yapıda büyüdü ve onu hiç "insanlık haliyle" ve zayıf görmedi. Bu tamamlanmamış bir ilişkidir, tamamlanmış ilişkide babayı bu kadar gözde büyütmek olmaz çünkü, baba, toplumdaki her erkek gibi zaman zaman güçsüz, şaşkın, yetersiz olabilir. Hasta bu ilişkiyi analistle, babasıyla yaptığı gibi özdeşim kurarak tekrarlar. Bu sırada babayla kurulan özdeşim sırasında beyinde hangi bölgeler uyarılıyorsa, analistle kurulan özdeşim sırasında da aynı bölgeler uyarılır. Kurulan eski ve yanlış bağlantılar analistle ilişkide aktive edilir. Bu aktivasyon analistte, babada uyarılanlardan farklı sinir devrelerini uyarır. Devreler cevap vermek üzere yeniden hastaya döndüğünde bu sefer hastada da eski devreler değil, yeni ve uyumlu (adaptive) başka devreler aktive olur. Böylece analist, hastasına karşı, babadan farklı olarak "doğru" bir tepki vererek, hastasındaki uyumsuz bağlantıları söndürüp, daha uyumlu bağlantıların canlanmasını sağlar. Bazen de terapist, hastanın aktarımına karşı, yeterince uyumlu ve uygun olmayan kendi döngüleri aracılığıyla ona "karşı aktarım"da bulunur. Karşı aktarım hastada, erken dönemde kurulmuş yanlış bağlantıları düzeltmek yerine, kuvvetlendirebilir ve/veya yanlış yeni bağlantıların canlanmasına yol açabilir.

Aktarım, asıl olarak sonradan kurulan nesne ilişkilerini, ilk kurulan ilişkiler (örneğin, anneyle kurulan ilişki) düzeyine çekmek çabasıdır. Çünkü çoğu zaman ilk kurulan ilişkiler, sonrakilere göre daha fazla özneden taraftır. Dolayısıyla kişi ileri dönemde, hafifçe "özneden taraf" (özneyi anlayan) bir nesne (analist) bulduğunda, bunu ilk nesne ilişkisini tekrarlamak için kullanır ve hafif taraflığı tam taraflık haline çevirmeye çalışır.

Aktarımda sözel olan ve sözel olmayıp sese bağlı olan komponentler vardır. Özellikle konuşmanın müzikalitesi sese bağlı önemli aktarım araçlarından birisidir. Annenin sesindeki müzikalite ile analistin sesindeki müzikalitenin benzeşmesi bu aracın iyi çalışmasına neden olur. Analizan, analistin yanında annesinin sesindeki müzikaliteyi yakalayarak ya da sık sık ona anıştırmada bulunacak bir atmosfere girerek anneyle olan yaşantısını tekrarlar. Sesin tonu, akışı beraberinde duyguyu taşır, birinin konuşması, başka birinin deneyimidir. (Ogden, 2001).

Aslında bebeğin zihnini düzen içinde şekillendiren, annenin belli bir ritmi ve müziği tutturarak konuşması hatta davranmasıdır. Çünkü zihin de çalışırken, aynen dildeki ritmi tutturmaya çalışır; aslında her insanın içinde tek bir ritim olur, bu daha fazla, uzun süren ve otomatikliği olan işlemlerde (yürüme, konuşma, el ve ayakların beraberce ya da ayrı ayrı kullanıldığı, oyun, müzik aleti çalmak, dans, el işlerinde ustalık, araba kullanmak gibi ardı sıra yürüyen işlemlerin bütününde) ortaya çıkar.

Bazı insanlar görürüz, örneğin, ev kadınları, yemeği mutfakta müzik aleti çalar gibi, dilleriyle elleriyle ritim tutarak yaparlar. Müzik onların kafasına annelerinin yaptığı ardı sıra işlemlerden ve de özellikle konuşmasından girmiş, ama daha çoğu ortak benlikten gelmiştir. Karşılıklı atışan âşıklar gibi, terapide de bu ritim tutturulabilirse aktarım hızlı gelişir, terapi iyi sonuç verir.

İnsanların birbirini etkilemekte kullandığı en önemli araç, ses tonu ve konuşmadaki ritimdir. Bu tonlama ve ritim annenin aktardığının yanında, bedensel ve genetik özellikte olduğu kadar, kişinin bilinçdışı materyaliyle de ilgilidir. Çok ketlenmiş insanların, karakteristik olarak konuşmadaki ritmi kaybedip, kekeme olduğuna, buna karşılık şarkı söylerken ritim yakaladığına ve kekeleyip takılmadığına tanık oluruz. Dolayısıyla kekemelik ritim sorunudur, bu kişilerde küçük müdahalelerden etkilenmeye açık, zayıf kurulmuş bölünen bir ritim söz konusudur. Onun en çok bölündüğü kişiler arasında, nesne ilişkilerinin kurulduğu sırada sıkça anne müdahalesine maruz kalan çocuklar, nesneyle elleriyle değil de düşüncesiyle ilişki kuran genıçler (bu durumda kasların geri bildirimindeki yoksunluk nedeniyle beyinde nesneye ilişkin

bir düzen oturmaz), kas iskelet sisteminde yetersizliği olan erişkinler vardır.

*

Gerçek mutlak değildir. Gerçek dediğimiz açıktır ki, beynimizin kendine içkin olarak getirdiğiyle yüklü olarak nesnelerle karşılaşmasından doğmuş olandır. O yüzden gerçeklik ne kadar nesnel olursa olsun bir yönüyle özneldir. Ama bu nasıl bir öznenin öznelliğidir? Elbette ki, ortak benlik yükünü almış öznenin öznelliği. Beynimize içkin bir ortak benlik yapısı olduğuna göre ve bu beyne içkin ortaklık, nesnelere ortak bir pencereden bakma mecburiyeti taşıdığına göre, karşılaşılan nesneler farklı olsa bile, zihinde yaratılan gerçekliğin farklılıkları kadar ortaklıkları da olacaktır. O yüzden herkesin gerçeği biraz ortak biraz ayrıdır.

Beyin bir önkestirim organıdır. Bir yırtıcının ne zaman saldıracağını, onun davranışlarına bakarak önceden çıkarsamak, grup içinde yüz ifadelerine bakarak hiyerarşiyi algılamak, bebeğinin ağlama şeklinden huzursuzluğunun nereden kaynaklandığını bilmek hep bu önkestirim sayesindedir.

İnsana önkestirim gereklidir, çünkü savunması zayıftır. Ön beyin bölgesinin bu kadar çok gelişmesinin nedeni insanın savunma donanımı yönünden zayıflığı değil midir?

Önkestirimin bilinçli olması gerekmez, aksine, sosyal ilişkilerde ve genel olarak davranışlarda otomatik bir önkestirim sahibiyizdir. Bir arabanın çarpma ihtimalini anında algılayıp, otomatik olarak frene basarız. Bilinçli yaptığımız çıkarsamalar da az değildir; havanın bozacağını, ekonominin kötüye gideceğini düşünerek anlarız. Zihin teorisini (başkasının zihninin nasıl çalıştığının farkında olmak) erken kuranlar, binlerce insanın ne yönde konum alacağını hesaplayarak, sosyal ve ekonomik olarak bir önkestirimde bulunurlar.

*

Freud, yazılarında işaret bunaltısı (signal anxiety)'ndan bahseder. Bu durum, tehlike gerçekleşmeden, tehlike gerçekleşmiş gibi (önkestirimde bulunarak) kişiyi uyararak önceden önlem almayı sağlar. Örneğin, annesini kaybetme korkusu yaşayan bebek, anneyi bir an yanında görmeyince işaret bunaltısı yaşayarak ağlamaya başlar (anneyi çağırır), kalp hızı artar (anneyi aramaya hazırlanır) ve annesi tümden kaybolduğunda yapacak olduklarını, annesi kaybolmadan yaparak onun kaybolmasına engel olmaya çalışır. Bebeklikteki bu uyum (adaptation), erişkin hayatta da devam ettiğinde hastalıklı bir uyum (maladaptation) halini alır. Diyelim kişi, eşini bir an yanında göremeyince telaşa kapılır, yürek çarpın-

tıları geçirir. Kişi bebekliğinde işaret bunaltısını ne kadar çok yaşamışsa, erişkin hayatında da hastalıklı bunaltıyı o kadar fazla taşır.

Öte yandan bazı özel durumlarda kişi, işaret bunaltısını kendi içinde yok edici bir hale de gelebilir. Ailesinin yetersizliklerini erken dönemde öğrenmiş bir çocuk, annesinin çalışma zorunluluğunun farkına vararak, anne yokluğuna alışır ve bu konudaki işaret bunaltısına karşı duyarsızlaşır. Ya da anne ile baba arasında sürekli münakaşanın olduğu evde işaret bunaltısıyla harekete geçmesinin, kendisine beklediği yararı sağlamayacağı gibi, öfkeli ebeveynlerinden zarar görme tehlikesi dahi bulunduğunu fark ederek, bunaltıyı kendi içinde dondurur. Bu kişilerin sonraki yaşlarda, hastalıklı denecek ölçüde bir sabır geliştirdiğini biliyoruz.

Psikanaliz, işaret bunaltısını yansız (neutral) uyarılardan ayırma işlevi yapar. Hayatın bir devresinde son derece işlevsel olan sistem, başka bir dönemde tamamen işlevsiz olmakla kalmaz, aynı zamanda engelleyici de olabilir.

İşaret bunaltısı gibi örnekler beynimizin yalnızca nesnelerin ardışık hareketlerini (bir ağacın önce yapraklarını yeşerteceği, ardından meyve vereceği, sonra kuşları başına toplayacağı, peşinden de yapraklarını dökeceği) değil, aynı zamanda nesnelerle ilişki sırasında kendimizin de hangi ardışık hareketleri (açlık hissi duyduğumuzda öfkelenmeye başlayacağımızı, o durumda ne bulursak yiyeceğimizi, peşinden tansiyonumuzun çıkacağını, sonunda da baş ağrımızın başlayacağı) yaptığımızı kaydeder. Hafıza bu kayıtlarla doludur ve her yeni gün bunların kendini gösterdiği eski bir günüdür aslında.

Dolayısıyla beynimizin yaptığı önkestirim işlemi, basitçe gelecek için geçmişe başvurma işlemidir. İlginç olan nokta, yaptığımız önkestirimin doğru çıkacağına olan inançtır. Aslında bu inanç, geçmişe ne kadar bağlı olduğumuzun da bir kanıtıdır. Olayların karşısında geçirdiğimiz şaşkınlık, bir türlü anlaşılmadığımızı düşünmek vb. önkestirime olan sadakatimizin sonuçlarıdır. Geçmişe bağlılığımız güven duygusuna olan ihtiyacımızdan kaynaklanır, geçmişi kullanarak geleceği bilmek, belirsiz ve dolayısıyla güvensiz bir gelecekte, bildiğimiz bir geçmiş aracılığıyla kontrol edebilir ve güvenilir bir yol alma şeklidir. Bir yerde özdeşim kurmak da buna benzer bir durumdur. Çünkü babanızla özdeşim kurduğunuzda onun sahip olduğu bütün geçmiş bilgisine, yaşamadan sahip oluyorsunuz demektir. O yüzden bilgelerle özdeşim doğal olarak herkesin isteyeceği bir durumdur.

Beyin belirttiğimiz gibi, çoğunlukla otomatik ve bilinçdışı önkestirimler yapar. Bir arabanın kullanılması sırasında, ikinciden sonra üçün-

cü vitesin geleceğini, gömleğimizdeki ikinci düğmeden sonra üçüncünün düğmeleneceğini otomatik biçimde önkestiririz. Eğer bunlar olmasaydı, yaşam mümkün olmazdı, o yüzden doğup, nesneler dünyasına girdiğimizde kazandığımız en önemli beceri, bilinçdışı önkestirimlerdir. Bilinçli önkestirimler de zaman içinde gerek kişinin kendi hayatı sırasında gerekse türün yaşamı boyunca tekrarlana tekrarlana bir noktada bilinçdışı otomatik önkestirim haline döner. Örneğin, demir dövmek insanın bireysel yaşamı içinde, hayvanın hızlıca sütünü sağmak türsel yaşam sırasında, "kaç ya da savaş" şartlanması da filogenetik yaşam içinde kazanılmış önkestirimlerle yürür.

Nöropsikanalize Giden Yol

Son yıllarda sinirbilimle psikanaliz arasında bazı ortak noktalar olduğu, en azından bu iki alanın eskiden düşünüldüğü şekliyle birbirinden çok uzak olmadığı görülmeye, sinir bilimciyle psikanalistin ortak bir lisan kullanabileceği anlaşılmaya başlandı. İki disiplinden de araştırmacılar ortak grupların içinde tartıştıkça aynı patolojiyi farklı dillerde anlatmaktan başka ayrılıkları olmadığını fark eder oldular.

Spinoza'dan vülger maddecilere kadar bir grup filozof, ruhla maddeyi, hatta bütün bir çokluğu, birliğe indirerek zihnin ontolojik olarak anlaşılmasını kolaylaştırmışlardı. Sinirbilim ve psikanaliz söz konusu olduğunda, onlara ortak dil kazandıran yine bircilik olabilir; ruhsal patolojiler söz konusu olduğunda çünkü ikisi her açıdan birdir, farklılık yalnızca çalışma biçimlerindedir: Psikanalizin üzerinde çaba gösterdiği psikopatolojinin oluşması için sosyal bir zemin gerekir, sinirbilimse kişiyi tek başına ele alır.

Sinirbilim açısından davranışın şekillenmesini şu şekilde açıklayabiliriz: Amigdal kaynaklı emosyonlar organizmada yaygın kimyasal değişiklikler yaratır, bunlar beyinde geçici dönüşümlere sebep olur ve organizmayı bir yönde davranmaya iter. Örneğin, stresli ortamda öfke gösteren kişide adrenalin salgılanır, bu da beynin ön bölgesinde nöronal döngülerin layıkıyla çalışmasına engel olurken, hafıza ımerkezi hipokampusta hücre ölümleri meydana gelir ya/ya da hücrelerin plastik kabiliyetlerinde körelme ortaya çıkar. Amigdal'in, beyinde ortak benliğin önemli bir temsilcisi olduğunu söyleyebiliriz. Aktivasyonuyla emosyonların ortaya çıkışını sağlamakta, hemen hemen tek başına mental enerjinin önemli bir kısmını harcamaktadır.

Emosyonların organizmanın yeni bir konuma sokulması için geçici durumlar olduğunu söyleyebiliriz, önemli olan onlar sayesinde beyindeki sinir döngülerinin yeni bir konum almasını sağlamaktır, bir yerde

emosyonlar hareketi başlatan fitillerdir. Bu değişiklikler yaşamın erken döneminde çok defa tekrarlanır ve kişinin sonraki hayatı bu tekrarların oluşturduğu davranış kalıpları üzerinden ilerler.

Paré'nin (2002) hipotezine göre amigdalin uyarılarıyla eşzamanlı olarak gelişen olaylar, beynin özellikle temporal bölgesinde bilgi depolanması için sinir hücreleri arasında yeni bağlantılar oluşturur. Bu şekilde amigdal kaynaklı kuvvetli bir enerjinin güdümünde nesnelerin üzerine giden organizma onlarla karşılaştığı anda sağladığı doyuma paralel bir emosyon çıkartır. Eğer yeterli doyum sağlanamamışsa o nesneyle ilgili negatif temsili kodlayan bir döngü yaratılacaktır temporal bölgede, yok, eğer doyum sağlanmışsa bu sefer de pozitif bir temsili kodlayan döngü oluşturulacaktır.

Kişi için her anlamlı bilgi beyin kabuğunda sinir hücrelerinden oluşmuş kendine has bir döngü kurar. Bu döngünün, kabukaltı (subkortikal) ve hormonal merkez (hipotalamus-hipofiz) düzeyinde koşut döngüleri vardır. Kabukaltı bölge, emosyonları kodlayan alanken, hormonal merkez, hormon salınımını kontrol eder.

Bir karar alınmasını sağlayacak enerjiyi doğurmak üzere kabukaltı bölge (ortak benlikte yer alan içgüdüler doğrultusunda) kendindeki uygun döngüleri, onlar da beraberinde kendine koşut olarak hormon merkezindeki paralel döngüleri hareketlendirir. Muhtemelen beyin kabuğundaki duyu alanlarından ve/veya algı merkezlerinden gelen bir uyarılarla kabukaltı hareketlenme birleşerek kabukta yer alan döngülerden, bu duygu, algı, emosyon ve hormon tipine denk düşenleri aşağıdan yukarı uyarır, aktif hale geçen bir grup döngü kabukta yer alan başka döngülerle etkileşerek geniş çerçeveli bir karar düzeneğini devreye alır. Karar alındıktan sonra kabukaltındaki ve hormon merkezindeki paralel döngüler öncekinin tersine bu sefer de yukarıdan aşağıya uyarılır, sonunda beklenti yükselir, beklentiye yönelik hareket pekişir.

Hormon merkezinin uyarılmasının amacı, davranışın nispeten uzun süreli olarak önünü açmak için (hormonal etkiler, geç başlangıçlı fakat uzun süreli etkilerdir) bedeni, davranışı kolaylaştıracak biçimde bir yöne doğru yavaşça esnetmesidir. Böylece beyin kabuğunda nesnelerin etkisiyle oluşan sinirsel döngü, yine nesnelerin üzerinde bir etki gerçekleştirmek için, alt düzeyde ve farklı iki düzlemde başka döngüleri uyararak bir takım çalışması oluşturur ve etkisini gerçekleştirir. Beynin yaptırım gücü, birden fazla düzlemde değişken takımlar oluşturabilmesindedir.

Emosyon organizmanın yaşadığı doyum ya da doyumsuzluk derecesine göre, kendini ve çevresini uyardığı saldırılar bütünüdür. Öfkeli

bir adam yüksek ses tonuyla çevresini kendi doyumu yönünde hazırlar, ayrıca yine bu yüksek ses tonuyla kendine de mesaj ileterek, doyumu gerçekleştirmek yolunda engelleri geçmek için kendini saldırgan konumda yeniden kurar.

Nesne benliği, ortak benlikle nesnelerin çarpışmasından çıkmış, bir patlama ve ardından gelen yavaş bir donma işlemiyle şekil almış yapıdır. Patlama işlemi doğumla birlikte olup biterken, donma süreci bebeklikten erginlik yıllarına kadar sürerek on yılları alır. Elbette ki sürecin başlangıcında nispeten hızlı bir donma gerçekleşirken sona doğru süreç yavaşlar ve erginlik yıllarında şiddetli nesne hareketleri yarı yarıya donmuş yapıda küçük bir değişikliği ancak oluşturur. Donma bittikten sonra süreç başka bir aşamaya evrilir ve orta yaşın sonlarına doğru bu sefer erime işlemi başlar. Bu dönemde nesne hareketleri başlangıçtaki gibi yapıcı yönde değiştirici değil, tahrip edici olur ve her şiddetli harekette benlik bir parçasını ölüme bırakır.

Bebeklerin kendilerinden beklenmedik biçimde şiddetli ve uzun ağlamaları araştırmacıların dikkatini çekmiştir. Muhtemelen emosyonu düzenleyen sistemlerin henüz devreye girmemiş olması bu kontrolsüz çıkışlara neden olmaktadır. İnsan yaşadıkça kurulan bir yapıdır. Emosyonlar oluştuğunda, kendilerini düzenleyen sistemleri de ortaya çıkarır. O yüzden çocuklar her ağladığında ellerine sus payı olarak bir şey sıkıştırılması, onların emosyon düzenleme devrelerini kurmalarını geciktirir. O yüzden emotif patlamalarına sıkça tanık olduğumuz kişiler, kendi içlerinde nesnelerin gönderdiği uyarılara karşı uygun düzenlemeleri yapmayıp, hâlâ ortak benliğin verdiği primitif yapıyla davranıyor demektir. Organizma kendinde düzenleme yapacak güce sahipken, bunu yapamamış olmasının nedeni, nesnelerle bebeğin arasına otomatik bir düzenlemeye engel olacak şekilde bakıcının (çoğunlukla anne) girmesidir. Anne, ortak benliğin nesneler tarafından ağrılı biçimde dönüştürülmesine, çocuğu nesnelerin düzenleyici etkisinden kaçırarak engel olur. Buna rağmen erken yaşta çocukların daha çok olumlu emosyonlarla karşılaşması, en azından olumsuz emosyonlarla fazla karşılaşmaması sonraki yaşamlarında zengin bir nesne ilişkisi kuracak altyapıya sahip olmaları için elzemdir.

Beyindeki somatosensorial alanlar bir yerde bedenin tevzi tablası olarak çalışır ve bir harita işlevi görür. Emosyonların güdülemesi sonucunda tevzi tablasından gerekli uyarılar verilerek istenen hareket için farklı uzuvlar hareketlendirilir ve paralel olarak, o uzuvların lojistiğini sağlayacak organlar (örneğin kalp) hızlandırılır, yanı sıra başka bazı organlar (diyelim bağırsaklar) yavaşlatılır. Beden neticede bir ordudur,

harekâta başladığında öndeki savaşı yürüten neferler için (uzuvlar) hummalı bir lojistik çaba (organların çalışması) gerekir.

Yalnızca organizmanın çalışması ve bir hedefe yönelmesinin ögeleri değil, aynı zamanda yeni kurulan nesne benliğinin de ilk çekirdekleri nesne ilişkileri sırasında yaşanan emosyonlar tarafından doğurulur.

Rüya

Bütün hayvanlar uyur ve bütün memeli türleri rüya görür. Uyku zannedildiğinden çok daha aktif bir süreçtir ve yaşamın mutfağıdır. Ertesi günkü yaşam için hazırlıklar orada yapıldığı gibi bir önceki günde toplanan bilgiler o sırada kayıt altına alınır, açılan hasarlar orada onarılır. Uyku sırasında kalp, hızını düşürerek dinlenir, kaslar, içlerinde biriken artık maddeden kurtulur, büyüme hormonu salgılanır, boy uzar, uyku bedene her zaman lojistik bir alan gibi destek sağlar.

Uykuda konumuzla ilgili asıl alan rüyalardır. Rüyalar uykunun hızlı göz hareketlerinin olduğu REM (Rapid Eye Movements) döneminde görülür. Bu dönemde filogenetik olarak eski bölgelerde kodlanan bilgiler günlük pratikten elde edilen bilgilerle karşılaştırılır, uzlaştırılır, primitif yanımızın özellikle saldırganlıkla ilgili bölümü denetim altına alınır. Bu nokta önemlidir, çünkü henüz kendini besleyemeyen, yeterince ayakta duramayan yavruların bakımı gerekir. Bu da özellikle annenin, yavrularına karşı saldırganlığı içinden tamamen söküp atmasını gerektirir ki, bu muhtemelen rüyada gerçekleşmektedir. Çok ilkel dönemlerden getirdiğimiz saldırganlık rüyalarda serbest kalır, günlük olaylardan gelen bilgi ve sembollerce soğurulur, beynimizin en eski bölgelerinden yola çıkan deşerjlar, yer ve zamandan bağımsız aktif bir oyunda nötralize edilir. Bu sırada kasların tam felç durumunda kalması da ilginçtir, çünkü eğer aksi olsaydı, gördüğümüz rüyanın etkisiyle olmadık saldırganlıklarda bulunabilirdik. Rüya sırasında kasları felç eden beyin merkezleri tahrip edilmiş kediler rüya sırasında etrafta buldukları her şeyi ısırmaya başlayarak saldırganlığı tepeye vurdurur.

Uyku, özellikle de rüyalar, insanın binlerce yıllık geçmişinden aldığı yaşam güdüsünü, her gece yeniden hatırlayarak bugünkü bilgilere geçmişi bulaştırmanın aracı olarak iş görür. İnsan her gün üstesinden gelmenin zor olduğu onlarca işle baş etmektedir. Peki bu enerji, bu güdü nereden gelmektedir? Bize bunun verildiği yer, uyku, özellikle de rüyalardır. Rüyalarda en eski dönemlerden getirdiğimiz ortak benlik materyalleri ve onun bir ifadesi saldırganlık ortaya çıkarak, gerekli günlük enerjiyi doldurur. Nitekim uzun süre uyumamışlarda, yaşam güdüsünün kaybolmaya yüz tuttuğu, kişilerin belirgin insiyatifsizlik, apaçık bir

edilgenlik, depresyon ve çok kolay başlayan ağlama nöbetleri gösterdiğini görüyoruz.

Henüz kanıtlanmış olmamakla beraber, günlük hayattan çıkan anlamlı bilgilerin genetik koda aktarılışında da uykunun rolü olabilir. Günün sonunda, o gün toplananları aklı başında seçimler yapıp, gereksiz olandan arındırarak kalanını kalıtım materyaline aktarmak, yani bir yerde hesabı kalıcı biçimde görmek uykuda yapılmazsa ne zaman yapılır? Rüyalarında geçirdiği güne ait olayları tekrar yaşadığını söyleyen çok insan olduğunu unutmayalım.

Rüyalar bizim türe ait geçmişle yaptığımız görüşmelerdir. Uyurken geriye gideriz ve eğer uyanıkken ilerde kalacaksak, uyurken geriye gitmek kötü değildir; geriye gittikçe ortak benliğin enerjisine ulaşırız. Geride kalanlar kimseye ait olmayan, anonim olanlardır, dolayısıyla ortak olunanlardır. Gerçekten de fazla rüya görenlerin, belli belirsiz bir esriklik içine girdiklerine, bireyselliğe değil, ortak ilişkilere daha fazla ihtiyaç duyduklarına tanık oluruz.

İnsanoğlu rüyasını paylaşmak ister, çünkü rüya ortak üründür. İçinde her birimizin geçmişinin olduğu bir ürünü, kimse tekelinde tutamaz, haksızlık hatta hırsızlık olur bu. Herkesin uyanır uyanmaz birbirine rüyasını anlatmak için sabırsızlık göstermesi, içerikteki melzemenin ortaklığından kaynaklanır. Evli çiftlerin ortak ürünleri olan çocuklarının yaptığı davranışı birbirlerine ve diğer kişilere anlatmak konusunda yarışmaları gibidir durum; ortak olan şeyler hızla yarışma konusu olur.

Uyumayan ortak benliği taşıyamaz. Çünkü ortak benlik, ancak uykudayken nesneye ilişkin deneyimlerle bir bağ kurar, geçmişin ruhunu bugüne bağlar. Bazı depresyon ilaçları, beynin eski bölgelerinin deşarjını kolaylaştırarak rüyaların içeriğini zenginleştirir. İlaçlar rüyaları canlandırdıkça depresyondan çıkış kolaylaşır. Bir yerde ortak benliğin bugünkü hayatımıza daha fazla sokulması, bugünle geçmişin bağlarının sıkıca örülmesi depresyona karşı koruyucu bir mekânizmadır.

Kökten kopmak, derin bir geçmişin devamı olmamak hissi büyük bir boşluk ve kendine ait bir kayıp duygusu yaratarak depresyonu tetikler. Hepimiz, sağlamca ortak bir benliğin parçası olduğumuz duygusunu taşıdıkça yaşamda güven duygusuna sahip oluruz. Formel hiçbir tedavi görmeden sadece kollayıcı, kapsayıcı, destekleyici sosyal grupların içinde yer alarak hafif ve orta dereceli depresyonlardan sıyrılmayı başarmış az hasta yoktur. Buradan hareketle depresyon tedavisinde kullanılan ilaçların en azından bazılarının hastalara yoğun bir rüya deneyimi yaşatarak ortak benlik bağlarını güçlendirdiğini, bu yolla yalnız kalma ve kaybolma (depresyondaki temel psikodinamik mekânizmanın kayıp

olduğunu hatırlayalım) duygusundan kişiyi kurtardığını söyleyebiliriz. Buradan anlıyoruz ki, hastaya ortak benliğe ait olduğunu hatırlatıcı işlemler depresyonun ortadan kaldırılmasında asıl unsur gibi durmaktadır.

Kişinin ortak benlikle uyum içinde yaşamını sürdürmesinin önemi büyüktür. Bazıları, kendine kendini beğendiremez, her eyleminin mükemmel olmasını bekler, mükemmele ulaşamadıkça huzursuz olur. Sanki içlerinde onları denetleyen, kendilerine yabancı başka bir yapı vardır. Bu kişilerin hemen hepsinde görülen ortak özellik, insana uzaklık, insana bulaşmamışlıktır. Bu kişilerde ortak benliğin gereğinden fazla nesneleşerek, benlikte temsilinin azalması sonucu, kişinin kendini de bir nesne ve yabancı olarak algılamaya başlaması ve kendinin diğer nesneler gibi denetleniyor olduğunu düşünmesi, her eyleminin denetim nedeniyle huzursuzlukla bitmesi söz konusu olur. Bu kişilerde aşırı büyümüş (hipertrofik) nesne benliği tarafından yapılan denetim o kadar belirgindir ki, kişi bir denetleyen tarafında, bir denetlenen tarafta yer alarak günlerini doldurur.

Benliğin Özel Yapısı

Benlik konusunda analistlerin yorumlarına, felsefeciler bir açılım getirmeye çalışarak, ego-benlik ikilemi konusu başta olmak üzere bazı çözümleyici yorumlarla ileri adımların atılmasını kolaylaştırmışlardır. Felsefenin bütün disiplinler içinde en tepeden bakabilen bir ayrıcalığa sahip olması, bilimsel sonuçlar elde etmekte doğası gereği zorlanan psikiyatri ve psikolojide bir açılıp bir kapanan ufkun yeniden kapanmasına engel olmuştur. *Sinirsel Darvincilik, Yeniden Gruplandırma Olarak Hafıza Kuramı, Bilinçlilikte Yüksek Düzende Sıralama* yaklaşımları ufkun uzun süre açık kalmasına neden olacak yeni çerçevelerdir. Özellikle ilk iki kuramın sahibi Edelman'ın biyolojik kökenli çalışmaları üzerine şekillenmiş Modell'in *Şahsi Benlik* yaklaşımı ilgi çekicidir (Modell, 1996).

Analistler bilincin değişmesine rağmen benliğin değişmeyen devamlılığını, kişinin hayatında önceden yapılmış özdeşimlerin yaşamın sonraki yıllarında da sürmesine bağlamıştır. Benliği psişik bir öge olarak kabul etmeyenler de vardır. Örneğin, W. James, benliği, bilincin sürgit devam eden değişiminin içsel fark edilişi olarak tanımlamıştır. Kendilik (benlik) psikologları da benliği dinamik bir yapı olarak görüp, onun, kendilik nesnelerinin sürekli olarak olumlanmasıyla yaşam bulduğunu ifade ederek bir yerde sosyal benliğe gönderme yapmışlardır.

Sosyal benliğin bir uçta yer aldığı geniş tayfın diğer ucunda özellikle W. James'in işaret ettiği *biyolojik benliğin* farklı biçimleri boy gös-

terir. Bu gruptaki benlik materyalinin en derininde daima beden yer alır. Winnicott'un *gerçek benlik* tanımı da yine biyolojik temelli olarak ruh/beden ikilemi içinde yerini bulur. Winnicott, benliğin oluşumunda bebeğin anneyle ilişkisine önem vermiştir. Yazar, annenin, bebeğin yanında durmasının olduğu kadar, bebeği yalnız bırakmasının da benlik gelişiminde rol oynadığını belirtmiştir. Bebek annenin varlığında güven kazanmışken, o güvenin verdiği doygunlukla bir süre yalnız kalmakta ve kendini nesnelerle ilişkinin gelişmesine vermektedir. Bu da, bebeğin kendini keşfetmesine, nesneler üzerindeki hâkimiyetini görmesine ve özgüveninin annenin yokluğuna rağmen yükselmesine neden olmaktadır. Sonuç olarak bebek yalnız anneden doyarak değil, aynı zamanda bu doygunluğu, nesneler üzerinde bir hâkimiyet kurup onlara boşaltarak da kuvvetlenir. Bebekte ne kadar çok "kendiliğinden tavır" gelişirse erken benlik gelişimine dayalı özgüven de o kadar yüksek olur.

Yüksek özgüven ve beraberinde oluşan benlik mukavemeti, yani kesiflik yeni anlamların üretilmesiyle sağlanır. Nesnelerden, nesnelerin üzerinde anlamlar üretmek, nesnelerden bağımsızlaşmayı, hatta nesneleri kendi türettiği anlamlar doğrultusunda yeniden tanımlayarak kullanmayı sağlar. Bu durumda benlik, kendini nesnelerin ve bedenin kölesi olmaktan çıkararak (insan nesneleri somut hallerinden çıkartıp, onlara soyut, yeni anlamlar veremezse, aralarında ezilir, benlik dokunulmazlığını koruyamaz, bütünlüğünü sağlayamaz) nesneleri, oluşturduğu yeni anlamlarla köleleştirmeyi becerir.

Hatta nesne köleleştirmesi bazen o kadar yüksek boyutlara çıkar ki, oluşturulan yeni anlamlar tamamen nesnelerin yerini alır ve benlik tümüyle, narsisistik kişilerde görüldüğü şekliyle büyüklenmeci benlik halinde örgütlenir.

Güdüler

Ortak benliğin sahip olduğu enerji içgüdülerde ortaya çıkar. İçgüdüler bilindiği gibi, savunma, beslenme, üreme gibi yaşamdaki temel varoluş kalıplarını çizer ve hiçbir şekilde rastlantıya bırakmadan kişiyi varoluşa kilitler.

İçgüdüler belki ama, içgüdüye benzer temel bazı güdüler ve korkular zannedildiği gibi sabit değildir, uzun zaman içinde yaşamdan gelen yeni bilgiler kapsamında ortak benliğin yaşadığı değişimler doğrultusunda minimal farklılıklara uğrar. Bunun böyle olması kaçınılmazdır, çünkü güdüler her ne kadar yaşam karşısında ortak benliğin var olma savaşını kolaylaştırmak için kuşaklar boyu üretilmiş ve artık bir ezber haline gelmiş "bilgi"ler olsa da, ortak benliğin yaşam karşısında giderek güçlen-

mesiyle bazı ezberlerin bozulup yerini başka ezberlere bırakması doğal bir sonuçtur. Aksi durumda kişinin yaşadığı yaşamla kendisi arasında bir uyumsuzluk söz konusu olur. Bugün hâlâ insanlar yılan korkusu gibi içgüdüye benzer temel korkular taşımaktadır. Elli bin yıl sonra bunların varlığını sürdüreceğini söyleyebilir miyiz? Bundan yirmi bin yıl önce insanların içinde karşılaştığı her hayvana ilişkin bir korkunun olması belki doğaldı, ama bugün hayvanlara ilişkin korkular, o günkü kadar yaygın ve şiddetli değildir ve sadece az sayıda hayvana karşı kalmıştır. İçgüdünün yanlışlıkla değişmez gibi algılanması, kuşaklar boyu aynı kalmasıyla ilgilidir, ama eğer onları çıktıkları günden bugüne izleyebilen yeterince uzun yaşamış bir göz olsaydı değişimin farkına varırdı.

(İç)güdüler kolayca fark edileceği gibi canlının ve türün ilk yaşam yıllarına ait bilgilerini kapsar. Başlangıç yıllarında var olma çabası zorlu olduğu için ilk oluşan içgüdüler doğal olarak en güçlü olanlardır. Yaşam içgüdüsünün savunma içgüdüsünden, onun üreme, onun da ölüm içgüdüsünden daha büyük bir enerji taşıdığını söyleyebiliriz.

Duygu

Duygu son tahlilde bir enerji kalıntısıdır. Nesne benliğinin nesnelerle birleşmesini veya nesnelerden ayrılmasını kolaylaştıran bir katalizördür. Duygu olmasaydı nesne benliği bir, nesneler diğer köşede arada bir ilişki olmadan kalakalırlardı. Nesnelerle benliklerin yeryüzünde mutlaka buluşması gerekmiyordu, hatta belki de duygunun köken aldığı o içsel enerji olmasaydı ortak benliğin uçlaşıp nesne benliğine dönüşmesi bile kolay mümkün olmazdı. Dolayısıyla duygu, benliğin nesnelere doğru atılımını kolaylaştıran, hatta belki de bunu tek başına sağlayan özel bir ruhsal yapıdır.

Kernberg duyguyu, içselleştirilmiş nesnelerin düzenleyicisi olarak görmüştür. (Modell, 1996) Kernberg'in bu yaklaşımı psikodinamik açıdan ilginç bir açılım taşısa da, epistemolojik açıdan bazı eksiklikler gösterir. Öncelikle düzenleme işlemi enerji fazlalığını değil, her zaman kısıtlılığını/tasarrufunu hedef tutar. Duygu ise çoğu zaman enerji fazlalığının dışa vurumudur. İkinci olarak her ne kadar Kernberg, içselleştirilmiş nesnelere yönelmiş olarak tanımlamasıyla duygu konusunda önemli bir bakış geliştirmişse de, kişisel kanaatimiz duygunun daha çok nesnenin içselleştirilmesi aşamasında kullanıldığı, içsel düzenleme aşamasının ise duygunun fonksiyonu olmaktan çok, benliğin iç mekâniğinin dış dünya gözetiminde yaptığı bir işlem olduğunu söyleyebiliriz.

Kartezyen Görüşler

İnsanda benlik temsilinin oluşması, başkasının zihninde o kişiye ait temsilin kişinin zihnince algılanması sonucu gerçekleşir diyen Kartezyen* görüşler mevcuttur. Bu asıl olarak, başkasının zihninde yerleşik kendi temsilini dış dünyaya ait nesne gibi görüp, onun (kendi nesnelerinin bir zihinde temsili halindeki nesne) bu taraftaki (kendisi tarafındaki) zihne bir temsilini (temsilin temsilini) aldığını söylemektedir. Yani zihnimize yerleşik bulunan kendimize ait benlik fikri, iki defa özetlenmiş bir temsildir (dolayısıyla kendimiz nesnesine mesafesi uzaktır). Yani bir yerde kişi kendi temsilini aynada görür gibi başkasının zihninde görür ve o görüntünün kendi zihnine bir kopyasını alarak "ben" fikrine ulaşır.

Bu görüşün temel yanlışı zihin kuramıyla ilgili eksik bilgi taşımasındadır. Kişi başkasının zihninde kendine ait "ben"i görebilmesi için, onun zihninin nasıl çalıştığını (o zihnin kuramını) anlaması gerekir. Bu da dört-beş yaşlarından önce olmamaktadır. Halbuki bu yaş çocuklarında "ben" kavramı şu ya da bu derecede gelişmiş durumdadır. Başkasının zihnini okuyarak kişi benliğiyle ilgili temsilleri bulup detaylarıyla çıkarması sonraki zamanların işidir ve çoğu zaman başkasında yerleşik kendine ait "benlik" temsiliyle kendi zihnindeki temsil arasında büyük farklar olabilmektedir. Dolayısıyla "benlik" oluşumunu daha içsel bir düzenekte aramak ve onun yapılanmasını beyindeki süreçlerle ilgili olarak tutulan kayıtlara atfetmek yerinde olacaktır.

Anne-Bebek Uyumu

Bazı aksi iddialara rağmen benlik ve nesnelere ilişkin kayıtların (temsillerin) önce daha çok ruhsal (bilinci dışarıda bırakan anlamında), sonra daha çok bilişsel karakter gösterdiğini düşünmekteyiz. Özellikle bebek araştırmalarından çıkan sonuçlar göstermiştir ki, anneyle bebeğin birbirine karşı cevapları tam olarak örtüşmektedir. Bu durum ikisi arasında bilinçdışı bir iletişim olduğunu gösterir (Modell, 1996). Bilinçdışı iletişimin olabilmesi için her ikisinde de aynı davranış ve nesne kayıtlarının olması gerekir ki, bu da bize, bebeğin nesne temsillerini başlangıçta bilinçdışı ve otomatik olarak kaydettiğini (ya da bunların doğumdan da önce var olduğunu), sonradan da bunları bilince çektiğini düşündürür. Nesne temsillerinin başka bir şekilde oluştuğu düşünülemez. Çünkü 3-4 aylıktan başlayarak bir-iki yaşlarına kadar bebekle anne arasında gözle görülmeyecek ayrıntılarda, çok kısa sürelerde gerçekleşi-

* İnsanların düşünceleri birbirine bağlıdır, birbirinden çıkar, bir düşünceyi başka bir düşünce doğurur diyen Dekartçı görüş.

veren, bebeğin olduğu kadar annenin de bilincinde olmadığı şaşırtıcı bir uyum vardır. Yoksa, bu ikisinin ortak bir bedenmiş gibi davranması, her aşamada birbirlerini tamamlaması, bebek daha kolunu hareket ettirmeye başlamadan, hareketin öncül kımıldanmalarını algılayarak annenin, kendi kolunu onun kolu yerine uzatması sağlanamazdı. Bebeğin zaten büyürken elini kolunu, ayağını bacağını kullanmakta bu kadar istekli ve hatta beklenenin ötesinde bir ustalıkla davranmasının altında yatan neden belki de ayna nöronları kullanarak, annenin kolunu kendi kolu, annenin bacağını kendi bacağı yerine koyması yatıyor olabilir. Annenin uzuvlarını kendi uzuvları yerine "superpose" ederek ilgili beyin sahalarını geliştirmesi pek akıl dışı değildir. Bu konuda, kolu kesilen kişilerle "ayna kutu" uygulamasıyla Ramachandran'ın yaptığı çalışmalar ilham vericidir.

İnsanın köle, hizmetçi kullanmaya ihtiyacı olduğu için değildir yalnızca, bebeklikte kendisininkiler yerine annesininkileri kullanma alışkanlığı, kolaylığı ve beyni öyle yapılandırmasındandır da. İnsan, insan uzvu kullanmaya alışkın olarak büyür, kendi özel işlerini, hatta kendi bedeninin işlerini (masaj, giyinmek, tıraş olmak vb) başka ellerin yapması bize iyi gelir, özel bir doygunluk verir. Çünkü biz kendi ellerimizden önce onları kullanmaya alışmışızdır.

Geçmiş ve Gelecek

Gelecek geçmişten, nesnelerle ilgili yeni bir sınıflandırma yapılma ihtiyacı açısından farklıdır. Geçmişte kişi nesneleri belli biçimde sınıflandırmıştır, yaşanan yeni bir olayla/durumla ilgili olarak eskisinin üzerine yeni bir sınıflandırma konulur. Bu, doğal olarak eskisinin bütün katmanlarını etkiler, bütün sınıflar şu ya da bu bilgiden eksik ya da fazla olarak yeniden sınıflandırılır. Eski sınıflandırmanın geçerli olduğu zamana geçmiş, yeni sınıflandırmanın geçerli olacağı zamana da gelecek deriz. Hafızamız geçmiş sınıflandırmaların olduğu kadar onlar üzerinde yapılan değişikliklerin de kaydını tutar. Böylece gerçekte zamanın olmadığını, ama bizim nesnelere göre değişen bir durumumuz olduğunu çıkarsarız. Bu değişime zaman deriz. Örneğin, tam sayılar, bir öğrenci onları öğrenmeden de vardır. Sayıları birden ona kadar sınıflandırdığı birinci durum ile, birden yirmiye kadar sınıflandırdığı ikinci durum arasında birçok başka sınıflandırma girer (ilk anda en fazla onarlı gruplar kurulurken kafamızda, sonraları on birerli, on ikişerli, on üçerli gruplar oluşur ve kombinasyonlar nesnelere ve temsillerine ilişkin olarak olağanüstü derecede artar). Bu çoklu sınıflandırmaların arasında oluşan fark zaman tanımını verir, zaman sonuç olarak, hayatı-

mızdaki nesnelerin toplamları arasındaki farktır ve her fazlalaşabilecek ya da azalabilecek nesne kadar geçebilecek bir zaman birimi vardır.

Böyle bakıldığında kendimize göre bir zaman kurmak (kendimizi değişmez, nesneleri değişir olarak kabullenmek) yaşamı dar kapasitemize rağmen etkin biçimde göğüslememizi sağlar. Kendimizdeki değişiklikleri ihmal ederek, bütün gücümüzle nesnelerin üzerine yüklenmek mümkün hale gelir. Eğer zihinsel kapasitemiz yeterince geniş olsaydı, kendimizdeki ve nesnelerdeki değişimi birbirine göre kaydetmek ve bu kayıtlar üzerinden işlem yapmak bizi daha doğru sonuçlara ulaştırırdı. Bunun için zihnimizi bugünkünün birkaç katı kadar daha fazla kullanmak gerekirdi. Belki o zaman zamanın ilerleyen bir şey olmadığını, hatta zamanın tümden bulunmadığını, sadece hareketin var olduğunu, bu hareketin de, değişen nesnelere göre değişen benliğimiz ve değişen benliğimize göre değişen nesneler üzerinden yürüdüğünü (rölativitenin rölativitesini) doğru biçimde algılamış olurduk.

Nesne Temsillerinden Bilincin Oluşumuna

Nesne temsillerinin bebeğin beynine kolay ve hızlı biçimde, adeta emilerek yerleşmesi, bebek beyninin yutucu bir karaktere sahip olmasıyla ilgilidir. Annenin nesneyle kurduğu ilişkinin sonunda oluşan, anne beynindeki temsilin yetersiz bir kopyası bebeğin beynine yerleşir, ikisi de bir nesneye karşı, biri ötekini doğurmuş iki örnek taşır, bir süre sonra bebek nesnelerden kendi deneyimlerini elde etmeye başladığında temsiller özel bir şekil alır ve her nesneye has bu özel temsil kendi etrafında kendi "küçük" bilincini yaratır. Sonraları her nesne için yenilenen temsillerin etrafındaki bu bilinç halkaları giderek çoğalır, kalınlaşır ve birleşip bütünleşerek nesnesel bütünlüğe olabildiğince koşut kendi bütünsel bilincini oluşturur. Nesne temsilleri kendi oluşturdukları bilincin içinde kalır.

Bilinç, en azından başlangıç aşamasında ilişki kurmaktır. Bebeğin zıplayan bir top temsilini beyninde kurduktan sonra cam bir bilyeyi alıp yere vurarak zıplamasını beklemesi, yuvarlaklık ilişkisi üzerinden zıplama ilişkisine geçtiğini, dolayısıyla daha önce top temsilinin kurulumu sırasında yuvarlak ve zıplama arasında bir ilişki kurduğunu gösterir. Bu ilişkinin kurulması bilincin tek nesnede doğurulmasıdır. Sonra yuvarlağın ortak kalıp, zıplamanın dallandırıldığı ve buradan bilye temsilinin, oradan da zıplamayanın sabit bırakılıp, şeffaf (cam) ve şeffaf olmayan (metal) özelliklerin dallandırıldığı bir bilince geçilir. Bilincin, bir karakter ortak bırakılıp bir başkasının dallandırıldığı bir çalışma modeliyle zenginleştirildiğini görüyoruz. Eğitim ve yaşam deneyimindeki zengin-

lik, bir karakter ortakken, birden fazla karakteri dallandırma gücü verir ve az sayıdaki ortak karakterin, çok sayıda dallandırmaya uğratılması hızla genişleyen, soyut noktalara çabucak atlayan bir bilinç yaratır. Örneğin, yerküreyle, üzerine düşen bir elmadan bir bilimadamı (Newton) kütlelerin çekim kanununa kadar çıkarsamayı dallandırabilir; ama eğitimsiz bir çiftçi dallandırmayı, elmanın olgunlaşmasıyla kendini taşıyamamasında bırakır. İleri düzeydeki bilinç, teorik olarak her temsilin en ileri düzeyde dallandırılması ve her bir dalın kendi benzerleri arasında köprüler atılmasıyla mümkündür. Bilinç, mümkün olduğunca fazla dallanmaya izin verecek biçimde, fazla nesne ve olay temsilini içine alarak derinleşir, dikkat o yüzden sanıldığından çok daha önemli bir özelliktir, çünkü dikkat olmadıkça yeterli ve doğru nesne temsilleri edinemeyiz.

Özerk ve Sosyal Benlik

Modell, Özel Benlik (Private Self) adlı çalışmasında şöyle yazar (1996): Bir yönden bakınca benlik kendini doğurandır diyebiliriz. Yani o kendinin varoluş halini kolaylaştırır. Fakat bu kolaylaştırma, başkasının varlığını ve onunla empatik bir eşleşmeyi zorunlu kılar. Benliğin varoluşu kendiliğinden meydana gelse de, başka birisi tarafından bir dereceye kadar olumlanması gerekir. Benliğin zuhuru, kendi iç potansiyeline rağmen, başkasına ve empatik bir eşleşmeye kesin olarak gereksinim duyar; bu, ortak benliğin kendi elemanlarını yaratırken kendi elemanlarına ihtiyaç duymasıdır diyebiliriz.

Doğu toplumlarında, özellikle de Ortadoğu'da insanlarda ortak benlik yapısını fark etmek kolaydır. Sokağa çıktığınızda herkesin birbirine, sanki kendine söylermiş gibi laf attığı, sanki kendini uyarırmış gibi müdahale ettiği, erkeklerin sanki kendi kızı ya da eşiymiş gibi kadınları koruduğunu görürsünüz. Hele evlerin, ailelerin içi, (mukimlerin her birinin ötekinin hayatını kendi hayatı saymasından ötürü) birbirine müdahaleden küçük çaplı harplerin çıktığı arenalardır. Böyle bir sokakta ya da evde yirmi dört saat geçirmek, gözlemciye bu insanların sanki aynı rahimden çıkmış ikiz, üçüz, beşiz eşler olduğunu düşündürür. Ortak benlik neredeyse hiç uç vermemiş gibidir, o, kendisinin doğal yaşam alanı kabul ettiği insan bedenlerini azametle dolaşmaktadır.

Doğu'da ortak benliğin nesne benliği halinde zayıf bir dallanma göstermesi, kitlesel davranışı homojen bir akış haline getirmekte, bireyler arası eşgüdümü kolaylaştırmakta, ortak hedeflerin seçimini mükemmel bir uyumla sonuçlandırmaktadır. Buna karşılık uçlarda yeterince bireysel deneyimin elde edilememesi, ortak benliğe zengin bir bilgi aktarımına engel olmakta, ortak havuz zamanla kısırlaşmaktadır. O yüzden

Doğu'da ancak nüfusu çok fazla olan toplumlarda (Hint toplumu) ortak benliğin nispeten güçlü bir bilgi zenginliği sağladığına tanık olmaktayız. Halbuki Batı'da bu zenginlik, her noktada ince bir dallanmanın sağlanması nedeniyle üç-beş milyonluk toplumlarda bile güçlü biçimde oluşmakta, toplum, yaşaması için gerekli asgari derinliğine kolay ulaşmaktadır. Belki de bu nedenle Doğu toplumları üremeye daha yatkın toplumlardır, çünkü ayakta ancak o şekilde kalmaktadırlar. Doğu'da nüfusu azalmaya yüz tutmuş her toplumu bekli de bu nedenle uzun vadede yok olma tehlikesinin beklediğini söyleyebiliriz. Ancak iletişim teknolojisindeki gelişme, özellikle internet ulaşımı Doğu'da, ortak benliğin içine dalarak uçlaşmayı ve nesne benliği gelişimini hızlandırmıştır. Bu durum Doğu'nun, kendine özgü kuvvetini ve zayıflığını yok edebilir.

Ortak benliğin tipik özelliği enerji, yaygınlık ve oradan oraya akma gücü ise, nesne benliğini tanımlayan tek belirgin özellik muhtariyettir. Arkasında ortak benliğin muazzam basıncı ve çekim gücü olduğu halde onun bir parçasını alıp, ondan uzak kalabilmek ve ona bütünüyle karışmadan ona dokunabilmek, nesne benliğinin ayrıcalığıdır. İlginç olan nokta, nesne benliğinin muhtariyet gücünü, çevreyle ilişkisi içinde başkalaşmış olan ortak benlikten almasıdır. Yani enerjiyi her durumda ortak benlik sağlar (burada bahsedilenin zihinsel enerji olduğunu vurgulamaya şu açıdan gerek vardır: Elbette ki beynin enerjisini oksijen ve şeker sağlar, bu anlamda enerji ya da daha doğru bir deyişle yakıt çevre kaynaklıdır, ancak bu yakıtın kullanıldığı alanlar, harcandığı sinirsel döngüler önemli oranda ortak benliğin kurduğu düzeneklerdir. Dolayısıyla bolca bulunan yakıtı sağlayan değil, bunu daha öncelikli olarak altyapısında yakan yapı tedarikçi sayılır. Aynısıyla bir ülkede elektriğin ana kaynağı olarak suyun, iletim ağlarının, trafoların görülme yanılsaması gibi, oysa asıl tedarikçi bu sistemi kuran kişi ya da kurumdur).

Ortak benliğin ana tedarikçi olduğunun dolaylı kanıtı, nesne benliğinde enerji tükendiğinde (depresyon), kişinin kendini tam bir gerilemeye uğratarak, nesneden uzaklaşarak tekrar enerji tedariği için ortak benliğin kucağına dönmesidir. Oradan alınacak yeni güdülemelerle (nesneden enerji çıkartmak üzere enerji yüklenmekle) nesneye saldırılır.

Vicdan

Vicdan, psikodinamik açıdan bakıp, pratik biçimde söylersek, kendini başkasında hissetmek, ortak benliğin kendindeki parçasının karşıdakiyle aynı olduğunu derin biçimde bilmektir. İlginç olarak, insan kendine filogenetik olarak yakın fakat savunmasız türlere karşı daha yüksek

bir vicdani duygu taşırken, kendine uzak ya/ya da savunma gücü olan türlere karşı aynı yüksek duyguyu duymayabilir. Örneğin, bize uzak bir tür olmakla birlikte savunmasız oldukları için kuşlara, savunması olmakla birlikte bize evrimsel olarak yakın (memeli) olduğu için balinalara karşı vicdanımız duyarlıdır. Bu örneklerde evcil hayvanlar dışarıda bırakılmıştır, onlarla yakın ilişkide ortak benliğin kabarıp öne çıkması vicdanı duyarlılaştırır. Yakın ilişkide ortak benliğin kabartılması, vicdani duyguların alevlenmesi yolunda önemli bir merhaledir çünkü.

Anlamsızlık

Bazı kişilerde yaşam boyu süren, bazı kişilerde de yaşamın belli dönemlerinde görünüp sonra ortadan kaybolan etkisizlik hissi olur. Kişi kendi etkisizlik hissini bütün benliğine hâkim olacak şekilde genellediği zaman anlamsızlık duygusuna kapılır. Genelde anlamsızlık, özelde etkisizlik hissi, nesneler üzerinde bir etki yaratamamak ya da nesnelerin kendi üzerinde yarattığı etkiyi benlik bütünlüğünü koruyarak karşılayamamakla ilgilidir. Her iki durum da, ortak benliğin bu kişideki uçlaşmasının zayıf olması, bu zayıf ucun nesnelerle etkili bir karşılaşma yapamadığı için, güçlü nesne temsili oluşturamamasıyla ilgilidir. Yani bu kişiler, nesnenin ortak benliğe belirgin biçimde baskın gelmesi sonucu, temsillerin üzerine kazınacağı sağlam bir kaide bulunamamasından ötürü, belli belirsiz, silik nesne temsilleriyle yetinmek zorunda kalmıştır. Buradan yola çıkarak güçlü ve zengin temsillerin ancak, zengin bir çevreyle karşılaşan kuvvetli ortak benlik taşıyıcısı uçlarda kurulacağını söyleyebiliriz. Sığırlardaki açık seçik damgaların, hem dağlayıcı mührün derin dişlerine, hem de hayvandaki etin direliğine bağlı olması gibi!

Zayıf nesne temsillerine sahip olduğu için anlamsızlık hissine kapılan kişilerin bir süre sonra kendilerini, ortak benlikten iyi pay kaparak uçlaşmış kişilere teslim ettiğini, her biri kendindeki cılız benliği geri verip, yanındakinin ortak benliğinden fırsatçı bir organizma gibi beslendiğini görürüz. Yanlarında güçlü orta benlik taşıyıcıları varken, silik benliğini daha da silikleştiren bu kişiler, beslendikleri kişi olmadığında, onun gibi davranan kopya bir yapı kazanırlar.

Asıl olan ortak benlikten alınan paydır, kişinin yaşam gücü bu paydan gelir ve zaman içinde pay değişmez. Sadece zaman, bu gücün ortaya çıkmasına ya da saklanıp sessiz kalmasına neden olabilir. Buna karşılık, çevrenin yarattığı nesne temsilleri üzerinden oluşan ve ortak benliğin farklı bir türevi olarak ortaya çıkan nesne benliği fazlasıyla değişkenlik gösterebilir.

Eğer karşılaşılan çevre zengin, dengeli, uygun ve belli bir düzeyde sabitse, ortak benlik emici bir karaktere dönüşerek, çevrenin tüm temsillerini kazanıp, nesne benliğini zenginleştirir. Aksi durumda ortak benlik, enerjisini boşa tüketmemek için bazı uçlardan çekilir ve kendini güçlü başka uçlara bağlar. Bu bağ bazen kendini o kadar belli eder ki, paylaşılmış bir ortak benliğin doğrudan göstergesi olur: Bu kişiler rüyalarında mesela çoğunlukla bağlandıkları kişiyi görür, onun konuşma, yürüme, davranma tarzını edinirler. Hatta bazen bir kişilik çözülmesi içine girdiklerinde bağlı oldukları kişinin kendini yönettiğini, ondan emirler aldıklarını söylerler. Çünkü çözülme nesne temsilleriyle olan bağımızı gevşetir, geride bazen sadece ortak benlikle olan bağ kalır.

İçimize bastığımız her nesne temsili, ortak benlikten bir parça kullanarak canlı kalır. Dolayısıyla ne kadar fazla ve birbiriyle örgün nesne temsili taşırsak, ortak benliği o ölçüde harekete geçirmiş oluruz. Hatta bazen tehlike altındaki bir grupta, kişilerin tümü, kendi nesne temsillerini bir liderin kullanımına vererek, onun ortak benliğinin kendi benliklerinin yerine geçmesine izin verirler. Savaşta erlerin benliklerini, komutanlarına teslim etmesi gibi...

Ortak benliğin uçlara dağılımı önemli farklar gösterse de genellikle bu fark belli bir düzeyin üzerine çıkmamaktadır. Bu düzey nesneyle az çok karşılaşma yapabilecek bir seviyedir.

*

Nesneyle karşılaşmanın özel bir şekli toplumla buluşmaktır, her toplumla buluşan kişi katıldığı sosyal bedende bir anlam yaratmak zorundadır; toplumsal olarak anlam yaratmak da, öncelikle mimik yapmakla başlar. Çünkü mimik, karşıdakine bağlı olarak kendinde değişiklik yarattığını, dolayısıyla kendini, kendine verdiği şekille topluma tanıttığını ve bağladığını gösterir. Bu, toplumun etkisiyle farklılaşmış kendisi olarak topluma katılmaktır ki, toplumsal olarak anlam yaratmanın en basit şekli bu olmalıdır. Kendini, toplum etkisinde olduğundan farklılaştırmak demek, nesnelerle karşılaşmaktan çıkan duyu ve algıyı, toplumun ilgileneceği (benimseyeceği ya da reddedeceği) duruma getirerek topluma sürmek demektir. Bu noktadan bakıldığında anlam yaratmak, nesneyle (toplumun bir veya birden fazla üyesiyle) karşılaşmanın kişinin kendi üzerindeki etkisinin farkında olması ve bu farkındalığı topluma bir şekilde (örneğin mimikle) aktarması demektir. Bunun için ön şart bağımsızlıktır. Çünkü bebek, bağlı olduğu yerde kendi farklılığının farkında olamaz. Taklit ettiği bir yerde, nesnelerle kendisi olarak karşılaşamaz.

Nesneyle karşılaşma anında hiçbir canlı önce nesneyi tadıp sonra duygu geliştirmez. Bir erkek bir kadınla beraber olduktan sonra cinsel duygu sahibi olmaz. Duygu önceden hep vardır ve önceki on binlerce kuşağa aittir. Biz bu türsel ve tarihsel özetle hareket eder, duyguların güdümünde nesnelere yöneliriz. O yüzden, örneğin, düşüncelerimiz birbirinden farklı olsa bile duygularımız hep aynıdır, çünkü hepsi ortak benliğe aittir. Duygular ve özellikle onların gerisinde oturan içgüdüler bu geçmiş birikim nedeniyle oldukça yüklü, engel olunması zor yapılardır. Bir adam bir kadına âşık olduğunda, bu aslında kendinin değil, geçmişindeki erkek ve dişilerin toplam tutkusu olarak ortaya çıkar.

Dolayısıyla ortak benliğin ileri temsilcisi olarak nesne benliğinin son amacı, ortak benliğin ortak ihtiyaçlarından çıkmış ortak içgüdüleri yaşam boyu sürdürülebilir biçimde doyurmak ve bugünkü nesne bilgisini ortak benliğe kazandırmak yönündeki maksimalize edilmiş çabaları bir dengede tutmaktır. Var olmanın en iyi hali, her iki yönde maksimalize edilmiş çabaların değişken ama kararlı bir dengeye ulaştırılmasıdır. Denge bozulursa eğer, nesne benliği sadece bir yöndeki değil, iki yöndeki çabaları da zayıflatmış olur. İçgüdüleri doyurulmayan bir kişinin, enerji yokluğundan bir süre sonra nesneleri öğrenmeye dönük çabası da son bulur. Sadece içgüdüleri doyurulan bir kişinin de, nesneleri öğrenemediği için bir süre sonra nesneler aracılığıyla içgüdü doyumu da son bulur, nesne bilgisi olmayanın nesneyi kendi yönünde kullanması olanaksızdır çünkü.

Nesneyle karşılaşma düzleminde psikoterapi, özellikle de analitik psikoterapiyle yapılan, terapistin nesne benliği ile ilişki kurarak, ortak benliğin kişinin üzerindeki kontrolünü hafifletmek, yanı sıra nesnelerin kişinin üzerindeki basıncını düşürmektir. Böylece psikoterapiyle kişiler nesne benliklerinin özgür kalmasını, ortak benliğin enerjisini almayı ama ondan bağımsız davranmayı, yanı sıra nesnelerden doymayı ama onlara bağlanmamayı sağlamış olurlar. Bu durum, ortak benliğin amaçlarına o kadar uygun değildir. Çünkü nesne benliği büyüdükçe kişi, zor koşullara girmekten geri durmakta, sıra dışı bilgi üretimi olmamaktadır. Halbuki bizi patolojiler ve içgüdü denetimindeki sıra dışı istekler uç noktalara zorlar. Tedavi olmuş insan nesnelere saldırmaz, ortak benliğin işine yarayacak üretimini düşürür.

Anne, bebeği ortak benliğin güdümünden çıkaran en usta oyuncudur. Başlangıçta tamamen ortak benliğin beklentilerine uygun davranarak çok inandığı bir tiyatroyu oynar ve bebeği nesnelerle ilişki kurmaya ikna eder. Burası önemli bir noktadır, eğer anne böyle yapmasaydı (bebeğine dünyanın biricik bebeğiymiş gibi davranmasaydı) her bebek

nesnelerle ilişki kurma zorluğuna katlanmadan dünyadan geri gidebilirdi. Anne olağanüstü bir çeldiricilikle bebeği bu zorlu uğraşa katarak nesnelere yapıştırır.

Oyuncaklar örneğin, yumuşatılmış nesnelerdir. Oyuncak bir kamyonu kullanmanın hiçbir zorluğu yoktur, bebekler aldatılarak nesnelerin içine sokulur. O yüzden nesnelerle yaşanan her düş kırıklığında çocuk olsun yetişkin olsun anneyi görmek ve ona yakınmak ister. Anneler bebekler için bir doz düşürücüdür. Kendileri en sert, en ağır gıdaları yer ve sonra onu bedenlerinde yumuşatıp, süte çevirerek bebeğe verirler. Kızlarını evlendirir, oğullarını okuturken, karşılaşacakları muhtemel zorlukları onlara yumuşatarak aktarırlar. Kötü haberleri çocuklarına hafifleterek duyururlar, dünyadaki tek yararlı yalancı onlardır.

Psikanaliz, bebeklerde bir tümgüçlülük (omnipotens) hali olduğunu ve bu halin de annenin kendini bebeğe koşulsuz biçimde vermesiyle geliştiğini söyler. Halbuki bu hal bebeğin üzerinde daha o doğar doğmaz vardır, anne bunu ancak pekiştirebilir. Bebek doğduğunda bütün ifadesi, dünyanın kendine köle olmayı hak ettiği şeklindedir. Doğar doğmaz ağlar, memeye sarılışı onun tamamen kendine ait olduğunu hissedecek şekildedir. Dolayısıyla anne, bebeğin tümgüçlü hale gelmesini sağlamaz, sadece onun tümgüçlülüğünü kendini köleleştirerek onaylar. Diğer memelilerde memeden uzaklaştırıldığında ortalığı yıkan yavrulara rastlamıyoruz. İnsan yavrusu diğer memelilerden farklı olarak kendini "tümgüçlü" kabul ederek doğar, anne de ona uyar. Bebeğin doğuştan tümgüçlülüğü, ortak benliğe yerleşmiş eski kuşak bilgilerin bu kodu taşıması nedeniyledir.

Nesne benliğine de sızan tümgüçlülük, gündelik nesne ilişkilerinde kaybolur görünse de, aslında yaşam boyu devam eder. Örneğin, insanlar ölümsüzmüş gibi yaşar, riskli işlere kendilerine bir şey olmazmış gibi dalarlar, üstlerinde sanki bir kutsallık vardır. Onu kutsallık arayışına götüren, benliğinde taşıdığı ortak benliğin olağanüstü gücüdür. O yüzden bebeğin daha doğduğu anda kendini tümgüçlü olarak görmesi doğrudur, çünkü onda o güç vardır. Ama anlar ki sonradan, yeryüzü çok büyüktür ve o büyüklüğün karşısında kendi gücü olağanüstü potansiyeline rağmen küçüktür.

Hastalık alanları da ortak benliğin sıçrama noktalarıdır. Ortak benlik nesne ilişkisinde yeni atılımlar yaparken bazı alanları zayıf bırakır ve hastalık sıklıkla o noktalardan doğar. Örneğin yüksekte yaşayan insanlarda polisitemi vera diye bir hastalık ortaya çıkar. Bu durum şöyle gerçekleşir: Yükseklerde oksijen az olduğu için, kan daha fazla oksijen taşımak adına alyuvar sayısını artırır, ama alyuvar sayısı artınca bu se-

fer kan koyulaşır, damar içi akış bozulur, felç geçirmek, kalp krizi yaşamak kolaylaşır. Dikkat edilirse burada hastalık, düşük oksijenli ortamda yaşamayı becermek için geliştirilen bir düzeneğin yan etkisinden doğmaktadır. Kişi kendini geliştirmeye çalışmakta fakat bu gelişimin yan etkisinden kurtulamamaktadır. Dolayısıyla evrimin hastalıklar üzerinden sıçramalar yaparak ilerlemesi gibi paradoksik bir durum söz konusudur. Burada önemli olan nokta, ortak benliğin hastalıklarının sağlıklı kişiler arasında belli bir oranı aşmaması ve ortak benliği öldürücü vasıf kazanmamasıdır. Sağlıklı kişilerin arasında yaşayan az sayıda kişideki hastalık ya da nispeten sağlıklı kişilerdeki belli bir dereceyi aşmayan hastalık manivela gibidir, kişilerin sorun çözme yeteneğini geliştirir.

Örneğin travma sonrası stres bozukluğu yaşayan kişilerde, geriye dönüp aynı travmayı tekrar tekrar yaşama (flash back) sorunu vardır. Bu kişilerin önemli bir grubu, bu tekrarlar yoluyla travmaya karşı direnç geliştirirken, aynı zamanda kendini anlamak, ruhsal bir derinlik kazanmak konusunda da hatırı sayılır bir yol alır. "Travma olgunlaştırır" deyişi buradan gelir.

Bu durumu ortak benlik açısından değerlendirecek olursak, aslında o içgörüsü yüksek kişilere ihtiyaç "duymuş" ve travma yaşatarak içe bakışı yüksek kişiler ortaya çıkarmıştır, ama bu kişiler travmayla karşılaşınca kuvvetli içe bakış nedeniyle yaşanılan sarsıntıyı fazla hissetmiştir. Ortak benliğin adımıyla yüksek içgörü fazla sarsıntı getirmiş, ama sonunda her tekrarda yaşadıklarını kaydederek kişi kendi ruhunun uzmanı olmuştur. Böylece ortak benlik kendini, derinliğine hissedecek sıra dışı uçlara sahip olur.

Eğer bebeğin ihtiyacı anne tarafından travmaya neden olmayacak biçimde giderilirse, ortak benlik sağlıklı biçimde kendi tümgüçlülüğünü bebeğin üzerinden ifade etmiş olur. Bebek her şeye yetecek bir gücü olduğuna inanarak yaşam arzusunu kuvvetlendirir. Ama eğer bebeğin tümgüçlülük önkabulü, ihtiyaçları uygun biçimde karşılanmayarak anne tarafından kırılırsa, ortak benliğin nesneler tarafından desteklenmeyen tümgüçlülüğü bebeğin üzerine yığılır kalır. Ortak benlik ilk zamanlar, çıkan sorunları her durumda büyüklenmeci bir üslupla çözmeye yeltenir, çünkü içinde taşıdığı, türsel geçmişe ait yengilerle dolu büyük bir güçtür; güç, alçakgönüllü biçimde sorun çözmeyi bilmez. Her bebekte yer etmiş tümgüçlülük ve büyüklenmeci yapı bu nedenle, psikanalistlerin söylediği gibi güvenlik ihtiyacına karşılık olarak değil, ortak benliğin doğal olarak taşıdığı olağanüstü güç nedeniyledir. Bu gücü taşıyan uç olarak kişi, nesneler tarafından aynı değerde karşılanmazsa yaşadığı düş kırıklığını onarmak için büyüklenmeci bir benliğe bürü-

nür. Bu bir güçsüzlük işareti değil, gücün tanınmamasına karşı tanıtıcı ve haklı bir kabarmadır.

İnsan kendini yükseltmeye, yüceltmeye oynar. Doğan milyonlarca bebeğin kendi tümgüçlülüğünün tanınmasını beklemesi, doğumdan sonra karşılaşılan dış dünya ile ilgili değildir, aksine insanoğlunun ontogenezinde bu duygunun bulunmasıyla ilgilidir.

İnsanın içinden her zaman şu ya da bu derecede bir büyüklenmecilik çıkar. En alçakgönüllüler bile bunu, büyüklenmeci ruhlarını gizlemek için kullanır. İnsanda büyüklenmeci yapı türsel olarak köklü temellere sahiptir. Evrimsel olarak başarılı olup, hızla yükselen her canlıda büyüklenmeci yapının olması doğaldır. Milyonlarca yıl, karşılaşılan çoğu olaydan galip çıkmak ortak benliğe elbette üstünlük duygusu verecektir. Genlerimiz böyle bir kodu taşımakta haklıdır. Her insanda en son durumda büyüklenmeci bir yapı çıkıyorsa, psikanalistlerin söylediğinin tersine, bunun güvenlik arayışında psikolojik bir telafi mekânizması olması zordur, bu kadar yaygın bir özellik ancak ontogenetik temele yerleşmişse bu konumu kazanabilir. Türsel olarak kesintisiz başarı insana sıra dışı bir özgüven ve büyüklenmeci bir benlik kazandırmıştır.

*

Sonuç olarak karıncalara baktığımız kadar yüksekten kendimize bakacak olursak görünen manzara şudur: İnsan kazanımlarını kendine saklayamayacağını bildiği, neye hizmet ettiğini ise bilmediği bir halde köle gibi çalışır, çalışamayacak hale geldiğinde de yerine birisi alınarak dünyadan atılır. Bu durum, yiyeceğinden fazla bal üreten arıların, sonunda ne olacağını bilmeden aralıksız yiyecek toplayan karıncaların durumuna benzemektedir. Kadınlar bunca acıyı çekerek, yaşamlarının bir yarısını alıp götüren çocukları neden doğurduklarını akla yatkın bir biçimde açıklayamamaktadır. Erkekler, sonunda kendisine hiçbir hayrı dokunmayacak çocukların başında neden durduklarını mantıklı biçimde anlatamamaktadır. İnsanın yaşam biçimi, bugünkü koşullarda açıklanamamaktadır; dünkü koşulların içinden bakılarak, varoluşun zorlandığı durumda ayakta kalabilme tutkusu ve alabildiğine üreme zorunluluğuyla yaşam ancak açıklanabilir. Dolayısıyla sayıları desteyi, düzineyi aşan biçimde çocuk yapma tutkumuz, yok olma tehlikesinin çok azaldığı günümüz koşullarına uygun bir üreme stratejisi değildir.

Öte yandan, gelişim psikolojisinin ifade ettiğine göre, benlik gelişimi bir yönüyle insanlara doğru, bir yönüyle de insanlardan doğrudur. İnsan tek başına benlik geliştirememektedir ya da ancak güdük bir benlik geliştirebilmektedir. Bu, her insanın aynı mayayla mayalandığını, farklı-

lık denen şeylerin ancak, canlı/cansız nesnelerin "ben"deki izdüşümleri olarak geliştiğini gösterir. Başkalarının duyguları yoksa bizim de duygumuz yoktur, başkalarının düşüncesi yoksa bizim de düşüncemiz yoktur ve nihayet başkasının bilinci yoksa bizim de bilincimiz yoktur; başkalarının yaşadığı bizim yaşamımızdır. Yaşam, tümüyle ortaklık üzerinden yürür, en anlamlı özne "biz"dir, biz olmadıkça ne ben, ne de sen vardır.

Her insan, ortak benliği içinde barındıran uçlardır. İnsanlar ortak benliğin uzayıp kısalan, genişleyip daralan, ihtiyaca göre başkalaşan uzuvlarıdır. Nesne benliklerinin toplamı bir meclistir, her üye birbirini destekler, dürtükler, onda kendini görerek bütünler. Karşılıklılık, kendini yapmanın temel biçimidir. İnsan sadece anneyle değil, herkesle herkes sayesinde büyür, hatta tedavi olur. Sabah kalktığında örneğin çoğunluk karamsardır, sekiz saat boyunca uykuda insanlarla beraber olunmamıştır çünkü, ama öğleye doğru karamsarlık kalkar, o saatlerde benliği bütünleyen insanlarla kaynaşılır.

Öte yandan ortak benlik tek yapı olduğu için, nesne benliği olarak örgütlenme içinde her ucun öbürünü kabulüne pek yatkın değildir. Bunun için nesne benliği, başka benliklerin varlığını inkâra eğilimlidir, her nesne benliği, ortak benliğin tek temsilcisinin kendisi olduğu yanılsamasını taşır ve diğer benliklerin işgal ettiği uçları, o uçların kapsadığı alanları küçültmeye çalışır. Bunun böyle olması normaldir, çünkü her ucun kendisi ortak benliğin bir parçası olarak değil bütünü gibi davranır ve kendine ortak benliğin tamamı kadar sonsuz bir yer açmak için çabalar. Ama uçtaki bu parça, bir süre sonra nesnelerle karşılaştıkça, başka uçlardaki ortak benlik parçalarını algıladıkça kendisinin bütünün tamamı değil ancak bir parçası olduğunu anlar. Bunu anlamamak büyüklenmeci bir benlik yapısı doğururken, bunu derinden anlamak da aksine sahici bir alçakgönüllülüğe neden olur.

*

Freud, libidonun narsisistik çekirdeklerden çekilip, nesnelere yatırıldığını söylemiş ve nesneler dünyasıyla bu şekilde bağlandığımızı bildirmişti. Sanırız ki burada libido, açlık ve güvenlik güdülerinin de önüne konuyor, çünkü bebeği memeye saldırtan duygunun da yine libido olduğu ifade ediliyor. Libidoyu bir yaşam güdüsü olarak almakla beraber Freud onu her zaman içinde cinselliğin ağır bastığı bir dürtü (sexual drive) olarak görmüştür. Elbetteki her canlıyı hayatın içine süren bir yaşam güdüsü olması gerekir. Ama bizim tartışmamız gereken onun üzerindeki güdüler olmalıdır ve eğer bu şekilde alırsak libidoya cinsellikten başka alan kalmamaktadır. Cinsel hormonların da belli bir yaşa ulaşmadan yeterince kuvvet taşımadığını bildiğimize göre libido-

nun bebeği ergenlik yaşlarına kadar büyütecek bir kuvveti olması söz konusu olamaz.

Aksine güçsüz bir bebeği, ortak benliğin sahip olduğu o sonsuz güç büyütür diyebiliriz. Ortak benliğin üyelere vericiliği, her zaman ortak benliğe bir katkı olarak döndüğü için "gönülden" yapılır. Çünkü bebeğin büyümesiyle kazanılacak olanlar yine ortak benliğin üyelerine gidecektir, o nedenle ortak benliğin verdiklerinin hesabı tutulmaz. Bir anne de bebeğine verirken hesap yapmaz. Örneğin, bir annenin şöyle düşündüğüne tanık olanımız yoktur: Bu sakat çocuğu bırakayım, onun yerine yeni bir tane sağlam doğurayım ve ona bakayım. Ama şöyle düşünen anne çoktur: Şimdi sakat bir çocuğum var, yeni bir çocuk daha doğursam, acaba ona bakarken sakat çocuğuma karşı annelik görevimi eksik yapar mıyım? Annelerin sonsuz vericiliği, bakılmayan çocukların ortak benlik için bir yük oluşturduğunu bilmelerindendir, hatta toplumun çocuğuna bakmayan anneleri ağır derecede suçladığını ve bakılmayan çocuklara başka anneler bularak, onları ortak benliğe katkıda bulunacak biçimde eğittiğini biliyoruz. Daha da ileri giderek şunu söyleyebiliriz ki, narsisistik kişilik bozukluğu gösteren kişiler bile anne olduklarında kişilik özelliklerine ters biçimde bebeklerine karşı verici olurlar. Bu durum ortak benlik baskısı olmadan açıklanacak bir durum değildir.

*

Dikkat, sanıldığı üzere bir nokta üzerinde yoğunlaşmaktan çok, ilgisiz noktalardan uzaklaşarak, hedefteki noktayla yalnız kalmak anlamını taşır. Bu sayede zihin, hedeften gelen uyarıyı daha kolay ve daha uzun süre işlemek imkânına kavuşur. Eğer hedefteki nokta ne kadar fazla ve her bir nokta diğerleriyle zaman ve uzam olarak ne kadar bağlıysa (yakınsa), işlem yapacak sinir döngülerinin bağımsız çalışma yeteneği o ölçüde kaybolarak, sonuç çıkarma güçleri azalır. Sinirsel döngüler, arasında 200-400 milisaniyeden daha küçük zaman aralığı olan uyarıları değerlendirmekte güçlük çeker. Yine uzamsal olarak yakın iki nokta (örneğin sol elin serçe ve yüzük parmakları), uzak olan iki noktaya (örneğin sağ ve sol ellerin işaret parmakları) göre beyinde temsil yönünden zor ayrıma uğratılabilmektedir.

Öte yandan, muhtemelen elle ilgili olarak özelleşmiş bir dikkat sistemimiz bulunmaktadır. Bilindiği gibi, uzuvlarımız içinde beyinde en yüksek temsili olan eldir. Bu zamana kadar insanın yaptığı her şeyin verisinin beyinden girdiğini, ama ürün olarak daima elden çıktığını düşünürsek, insanın en meşgul uzvunun el olduğunu söyleyebiliriz. Dolayısıyla bu meşguliyet, ele özel bir ayrıcalık tanınması sonucunu getirmiş olabilir. Bu ayrıcalığın duyu girişi ve motor (hareket) çıkışında, beyinde

daha geniş alanlar ayırarak var olduğunu zaten biliyoruz. Ama bunun dışında beyin, elin kendisiyle ve yaptığı işlerle ilgili olarak özgün bir dikkat örgütlenmesi gerçekleştirmiş olabilir. Bir piyanistin ellerini düşünürsek her parmağın ayrı ayrı, incelikli bir işlev göstermesi, bunlara yönelik beyinde özel bir dikkat düzeneği kurmadan zordur.

Sadece ele yönelik değil, ilişkide olunan bütün nesnelere dönük olarak beynin hem bir dikkati hem de bir hesabı vardır. Uçan bir kuşun belli bir süre sonra nerede olacağını, otuz yıl sonra göreceği gençlik arkadaşının nasıl bir görünüm kazanacağını, bir kurşun kalemin aşağı yukarı ne zaman biteceğini, avlamaya çalıştığı, koşan bir geyiğe nerede yetişebileceğini hesaplar o. Yani nesnelerin beyinde zaman içinde bir ilerleyişi vardır. Bu, yeryüzünün tam bir temsilinin beyne yerleştirilmesi için zaten gerekli olan bir durumdur. Gerçek hayatta zamanla birlikte ilerleyen nesnelerin, beyindeki temsillerinin de ilerletilmesi zorunludur. Beyin durduğunda bu ilerlemenin de durduğunu görürüz. Örneğin, bunamış hastalar, nesnelerin yaşlılıklarında öğrendikleri halini değil de gençlik yıllarında öğrendikleri hallerini hatırlar. Beyni bu özelliği nedeniyle bir öngörme organı olarak tanımlamamız yanlış olmaz.

Araştırmacılar beyin kabuğundaki sinir hücrelerinin % 8-22'sinin dikkatle ilgili olduğunu belirlemiş durumdalar (Hyvarinen, 1980). Bu oranın daha da yüsek olmasını beklemek haklıdır, çünkü dikkat, yalnızca anlık bir işlem olarak görülmemelidir, aksine geri plandaki zengin veri setini işlemek ve yeni gelecek verilerin alternatifli önkestirimini yapabilme kapasitesine dayanır.

Daha önce aşağıdan, yukarıdan, sağdan, soldan, ortadan açılan pencereler yapmış bir marangozun, sağdan, soldan, ortadan açılan kapılardan başka, döner bir kapıyı da, tek tip pencere yapmaya alışmış bir marangozdan önce kurgulamasını bekleriz. Farklı pencere çeşitleriyle uğraşmış birisinin, bambaşka özellikleri olan bir kapıyı tasarlamakta da ustalaşması pek mümkündür. Öznenin bu ustalaşması, dünyanın üzerinde iş gören, nesnelerin nasıl çalıştığına ilişkin bir dışgörü elde etmesine bağlıdır. Sıradan ürünlerden sıra dışı ürünlere doğru sıçrama bu görünün kazanılmasıyla mümkün olur.

Dolayısıyla dikkat, nesne çalışma düzenine hâkim olmuş, dolayısıyla yeni nesnenin hareketleri konusunda geniş alternatifler yelpazesi ve dizisi (alternatifler önceliği) oluşturmuş bir kişide sıçrayarak artar, çünkü geleceği yerde nesneyi, nesneden önce konum alarak bekler.

Dikkatle ilgili çizilen bu çerçeve, nörofizyolojik olarak aslında yıllar içinde, mümkün olduğunca fazla sayıda sinir hücresinin belli bir nesne tipi ve davranışına aşina hale getirilmesini tanımlar. Bu aşina hücreler,

aynı kategorideki nesne veya davranışa dikkat kesilmek söz konusu olduğunda, eşzamanlı aktivasyona başlarlar. Eşzamanlı aktif hale geçen hücreler ne kadar fazlaysa, yeni nesne/davranışla ilgili önkestirim alternatifleri, dolayısıyla dikkat, o oranda artar.

Önemli bir nokta da, nesneleri yarım yarım algılayıp sonradan bütünleştirmektir. Beyin yarım küreleri ki her birisi nörokimyasal olarak farklı organize olmuşlardır (sol beyin de dopamin, sağ beyinde noradrenalin başat olarak çalışır ve sinir yolları sağ beyinde daha çok arka tarafta, sol beyinde ise daha çok ön tarafta yoğunlaşmıştır) ve nesneleri dik ortasından bölerek algılarlar. Her yarım küre karşı taraftaki nesne yarısına dikkat kesilir. Mesela sağ beyninde hasar olan birisi sol kolunu inkâr eder (yoksar), ama sağ koluna dikkat kesildiğinde de, sağ kolun sol yarısını inkâr eder. Sonuç olarak beynimizdeki bütünsel bir nesne temsilinin kurulması işlemi bir algı değil, bir kurgudur; sağ ve sol yarıların bütünleştirildiği, her iki beyin yarım küresinin yardımlaşarak oluşturduğu bir kurgu. Buradan yola çıkarak şunu söyleyebiliriz ki, zihnimizdeki nesnelere ilişkin tüm temsiller ve onların türevi olarak gerçekliğini bulan nesne benliği, ortak benliğin ve nesnelerin ortaklaşa yarattığı, gerçekliği olmayan, ama sonuna kadar işlevselliği bulunan bir yapıdır. Nesne temsillerinde olduğu gibi, nesne benliğinin kuruluşunda da iki beyin yarım küresinin getirdiği materyal farklıdır ve eğer diyelim sol ön beyin kabuğu, sağ taraf olmadan bir benlik bütünleştirmesi yaparsa bu başka bir benlik, sağ taraf bunu yine tek başına yaparsa başka bir benlik organizasyonu olur. Dolayısıyla her beyin yarım küresinin ortaklaşa kurduğu nesne benliği bir dengenin ve uzlaşmanın ürünüdür.

Bu dengede sağ beyin yarım küresi, özellikle proprioseptif yollardan akan bedenin uzamdaki durumuyla ilgili bilgileri toplayan yapı olarak uzam bilgisine ve dolayısıyla kavramına sahip olduğu için zorunlu olarak zaman bilgisine (bir beden için uzam, içinde geçmişi ve geleceği de taşır, çünkü diyelim sol bacağın biraz sonra hangi pozisyona ulaşacağı, biraz önce de hangi pozisyonda olduğu bilgisine sahiptir ki, şimdi, şu an hangi pozisyonda olduğunu doğru olarak tespit edebilsin. Dolayısıyla "biraz sonra"nın engramı geleceği, biraz öncenin engramı geçmişi kodlar ve bütün bir gelecekle bütün bir geçmiş kavramına ulaşmak üzere sıçrar) ulaşmış olur. Nesne benliği somut bir tarifle, bedenin nesnelerle (uzamsal konumdaki) ilişkilerini, şu andan çıkarıp geçmişe ve geleceğe (zamansal boyuta) yayarak, bütün yaygının yeniden bütünleştirmesini yapan ve yapanı da yapılanı da kendisi olan (dolayısıyla yapılırken yapanı ortaya çıkan, kendi kendine yapılırken, bir noktadan sonra kendi kendini yapan haline dönüşen) yapı olarak tanımlanabilir.

Uzam ve zaman kavramlarının yaratıcısı olarak sağ yarım kürenin, (sol elini kullananlar için sol yarım kürenin) nesne benliğinin oluşumunda temel bir konumu vardır. Bu iki kavramdan birisi dahi oluşmamış olsa benliğin doğması mümkün değildir zihinde. Çünkü kişinin, nesnelerin konumlarının kendine göre değiştiğini, dolayısıyla "benmerkez" varlığını algılayabilmesi için, onları zaman ve uzam içinde farklı konumlarda görebilmesi gerekir. Nesnelerdeki "benmerkez"e izafi olarak oluşan farkları görebilmek gerekir ki, fark dediğimiz şey, değişen yapılar olarak zaman ve uzam kavramları türetilip, onlara bağlanabilsin. Dolayısıyla bir merkeze izafi olarak fark oluşmadan, bu farkı açıklayacak zaman ve uzam kavramı oluşmadan nesne benliği oluşamaz.

Öte yandan yüz tanıma kapasitesi, zihin kuramı oluşturma becerisi gibi yeteneklerin de başat olarak sağ yarım küreye bağlı olduğu söylenebilir. Bu durumda sosyal ilişkilerin ve sosyal bir yapı kazanmanın da temelinde sağ hemisfer yatıyor demektir. Bilindiği gibi sosyal bir yapının içinde yer almak, bir "aynalama kapasitesi (reflective capacity)" üzerinden (yaptıklarımı başkalarının bana yansıtmasıyla) kişinin kendini tanıması demektir. Nesne benliğini oluşturan nesnelerin en önemlilerinin, başta anne olmak üzere sosyal ilişki içinde olunan insanlar olduğuna göre, sağ beyin yarım küresinin önemi benlik konusunda daha bir öne çıkmaktadır.

İki beyin yarım küresinin birlikte iş yapmasını sağlayan en önemli nesne annedir. Aynen çocuğun ellerinden tutarak bir sağ, bir sol adımını atmasını nasıl teşvik ederse, anne, burada da bir sağ bir sol beyin yarım küresine hitap ederek, her iki küreyi aynı nesneye yöneltmek konusunda ardışık çalışmaya zorlayarak her yarım kürenin işlevlerinin iç içe geçmesinin önünü açar. İç içe geçmenin öncesi ortak çalışmak, ortak çalışmanın öncesi ardışık olmaktır. Ardışık ola ola sinir döngüleri birbirine bakarak aktif olma zamanlarını ayarlarlar, sonra ortak çalışma anında birbirleriyle bağ kurarak "o ne yapıyor ki, ben ne yapacağım"ı anlarlar. Sonra da ayrı döngüler olmaktan çıkıp, büyük ve tek ağlar haline dönerek bir işi tek merkezli olarak icra ederler. Sağ ve sol yarım küre bütünleşmiş hale gelince bu sefer, sadece nesnelerin temsillerinin yerleştiği pasif, edilgen bir nesne benliği yapısından çıkarak, nesneleri etkileme gücü kazanırlar. Bu etkinlik daha çok sol yarım kürenin yorum yapma/girişme yeteneği sayesinde olur. Sol yarım küre nesnelerin kendine göre değiştiği algılamasından, nesneleri kendisinin değiştirdiği yorumuna sıçrayarak nesne benliğine "girişken (invasiv)" bir yapı kazandırır, bu yapı bir süre sonra nesnelerin bir grubunu kendi etrafında toplayarak (oyuncaklar, eşyalar, arkadaşlar vb.) mutlak hâkimiyetinde,

sınırları olan öznel bir dünya kurar ki, bu tümgüçlülüğün (omnipotens) inşasıdır. İnsanoğlunun gelişim evresinde ilk defa ortaya çıkan tümgüçlülük fenomeni, ilkel dönemde sosyal gruplaşmaların ürünü olarak vardır. Kabile reisleri, bütün kadınları dölleyerek, erkekleri bir ölçüde köleleştirerek tümgüçlülük karakterini ortak benliğe hızla kazımıştır. Bütün insanlarda az çok var olan ortak karakterler (tümgüçlülük, şüphecilik, saldırganlık, çok eşlilik, benmerkezci tutum) aslında tümgüçlü bir kabile reisinin sahip olduğu karakterlerdir.

Diğer taraftan, beynin farklı yarım kürelerini erken dönemde işbirliğine başlatacak ya da başlamış işbirliğini genelleştirecek bir anne ortada yoksa ya da var da kaçıngan kişilik özelliklerinden ötürü bunu geçekleştiremiyorsa, bu durumda beynin farklı yarı kürelerinden alt sistemler (subsystems) ayağa kalkarak bir ortaklık çabası gözetmeden kendi başına otonom hareket eder hale gelebilirler. Bu kişilerin konuştuklarıyla beden dilleri ayrı telden çalıyor olabilir ya da bir yandan insanlarla konuşurken bir yandan da hayal dünyasında geziniyor olabilirler.

Eğer bu kurgu (sağ ve sol yarım kürelerin elbirliği yapması), nesne bağlantılarını güçlü biçimde kuramamışsa (nesnelerle yeterince içli dışlı olup, her nesnenin zihinde sağlam temsillerini yaratamamışsa) veya bu temsillerin üzerine kaydolacağı sinir döngülerinin, şizofren hastalardaki gibi yapısal bir yetersizliği üstlerine kayıt alımakta zorluklar yaratıyorlarsa, temsiller arasında kaymalar olmaktan başka, bir temsil üzerinde kararlı biçimde kalmak mümkün olmaz; bu durumda kişinin günlük yaşamında kararsız bir tutumun eşlik ettiği konsantrasyon bozuklukları baş gösterir.

Bir önemli nokta da, zihnin nesne davranışına ilişkin olarak yaptığı alternatif kurguların hiçbirisi gerçekleşmezse, devrede olmayan sinir döngülerince tepkisel bir aktifleşme başat hale getirilir. Örneğin, arabası eski bir sürücü, kullandığı otomobilin şanzıman ve debriyaj arızaları çıkaracağını hesaplamakta ve buna uygun kendince önlemler alarak arabasını bu zayıf noktalarda zorlamamakta ya/ya da bu arızalar ortaya çıktığında onları güvenli ve ekonomik biçimde yaptıracağı ustaları aklında hazır tutmaktadır. Ama araba beklemediği biçimde motor arızası çıkartırsa, işte o zaman tepkisel bir aktivite geliştirerek, arabayı ettiği fiyata satar.

Burada işleyen mekânizma, diğer alternatiflerin gelişme ihtimallerine tahsis edilmiş olmaktan ötürü, rezervde yeni sorunla baş edecek yeterli düzeneğin kalmamış olmasıdır. Bu nedenle, alt düzeydeki genel savunıma refleksleri devreye girerek zararına fakat kökten bir çözüm üretir. Bu tepkisel çözüm, kapasite düşüklüğünden ötürü yeterli alter-

natif üretemeyen her yapıda sıkça görülür. İnsan söz konusu olduğunda zekâ, eğitim düşüklüğü, geleceği beklemekteki zayıflık (sabırsızlık) tepkisel aktivasyonların nedeni olabilir.

Sinir Hücrelerinin Tepkisi

İnsanın davranışsal tepkisi, söylemeye gerek yok ki sinir hücrelerinin fizyolojik tepkisidir. Bu tepkiyi, parmak kesimi yaşayanlarda en somut haliyle görürüz. Diyelim işaret parmağından gelen sinirin kesildiği kişide, işaret parmağı temsil alanını zamanla beyinde başparmaktan gelen sinir hücreleri doldurmaya başlar ve böylece işaret parmağı aynı zamanda başparmak gibi de davranmaya başlar. Buna karşılık ilginç olarak, bütün parmak sinirlerinin kesildiği durumda el ayasından ve sırtından gelen sinirler kadar, yüzden gelen sinirler de boşluğu doldurmaya çabalar ve parmaklar, el ayası ve sırtı gibi olduğu kadar, yüz gibi de davranmaya başlar (Menger ve ark., 1996). Sinir hücrelerinin plastik tepkileri bize, koordine çalışan, benzer niteliklere haiz beden bölgelerini de tanıtmaktadır.

El ve yüz, özellikle de çene uzun süre ortak çalışmışlardır. Bu beraberliği sadece yemek yerken değil, aynı zamanda yiyecekleri ayıklarken de görebiliriz. Hatta ipin üzerindeki bir düğümün çözümünü bazen tırnaklarımız ve dişlerimizle beraber ortak gerçekleştirdiğimiz olur. O nedenle yüzümüzdeki mimikler, bütün bir türün gelişimi boyunca elin karşılaştığı güçlüklerin de bir özetidir. El, ağır bir taş kaldırdığında, el kaslarıyla beraber yüz kasları da kasılır, el taşı bıraktığında her iki bölgenin birden kasları gevşer. Ön kolunu kaybetmiş hayvanlarda yüzün sürekli mimik göstererek, kendi temsillerinin olduğu beyin kabuğu bölgesini, ön kol temsillerinin olduğu sahaya doğru genişlettiği görülür (Knecht, 1996). Bu genişleme yılda bir milimetreye kadar ulaşabilmektedir. Buradan anlaşılıyor ki, el ve yüz bölgeleri rahatlıkla birbirinin yerini alabilmektedir. Hatta bir tür felç geçirip, kolunu oynatamayanlara yapılan bir ameliyatla yüz siniri kol sinirine eklenerek hastanın mimik yaparak kolunu kaldırması sağlanaır. Zannedildiği gibi mimiklerimiz, bir çeşit dil olarak sosyal ilişkilerin sonucu değil, daha çok elin yaşadıklarının tarihi olarak, içsel bir dil şeklinde gelişmiştir. Bu nedenle, aynı zorluklarla karşılaşan kişilerde aynı mimiklerin yerleşmesi nedeniyle, hem karşıdakini anlamak, hem de onun üzerinden kendini anlamak kişi için mümkün olur.

Empatinin en önemli sonucu, kendi üzerinden başkasını değil, aksine başkası üzerinden kendini anlamakta yatmaktadır.

Yüzün, insanların arasında bunca gelişkin bir konuşma dili varken hâlâ kendi dilini yaşatıyor olması onun elle olan ortak tarihine bağlıdır. El, iş yapmaya devam ettikçe mimikler korunacaktır. Ama her şey bir bilgisayar klavyesinden idare edilmeye başlandıkça, taşın kaldırılması, tarlanın çapalanması pedala basılan makinelerle yapıldıkça elin yükü hafifleyecek, yüzdeki mimikler silinecektir. Nitekim Batı insanında giderek mimiklerin siliniyor olması, Doğu'da ise hâlâ en canlı haliyle koruyor olmasının nedeni bu olmalıdır.

Kişilerin birbirlerinin yüzlerine bakması, karşıdakinin kişisel tarihini öğrenmek için sağlam bir yoldur. İnsanlar yüze bakarak o kişinin iyi, sorumlu olup olmadığını değil, o yüze ait olan elin çalışkan, mukavim, üstesinden gelen bir yapıda olup olmadığını anlar.

Eller, geçirdiği evrelerin kronolojisini yüze yazarlar ve ortak benlik üzerinden kolayca taşınarak evrensel bir yapı halini alırlar.

Zihnin Yerine Koyması

Zihin kayıplarını yerine koymakta muhteristir. Nasıl kendini dayadığı beyin yukarıda gördüğümüz şekilde kayıpları telafi için çaba gösteriyorsa zihin de aynı şeyi yapar. Tıpta en dikkat çekici bulgulardan birisi, bacağı ya da kolu kesilen hastaların, sanki uzvu yerinde duruyormuş gibi ağrı (fantom ağrı) duymasıdır. Bu, beynin telafi çabasından başka bir şey değildir.

İnsan zihni, telafi çabaları konusunda beyinden çok daha ötede eşsiz örnekler verir. Sınırlandırılmış koşullarda yaşayanların inanılması güç hayaller, varsanı ve sanrılar içinde yüzdüğünü bilmeyen yok gibidir. Benzer şekilde nesnelerle doyurucu bir bağlılık kuramayan şizofren hastaların da aynı durumda olduğunu sanırım söylemeye gerek yoktur.

İnsan için hiçbir zaman gerçek önemli olmamıştır, o her zaman kendi gerçeğini yaratmak üzere gerçeği araç olarak kullanmıştır. Gerçeklik üzerinde dikkate değer bir başarı elde edenler bile, derhal bunun üzerinde hayaller yeşerterek yeni bir "gerçek" kurmaya yönelir. Halbuki üst düzey bir başarı doyum için yeterli olabilirdi, ama insan onun üzerine kurduğu kendi gerçeğinden doymayı seçer.

Gerçeğin Boşalması

Beyne, nesne temsilleri sanıldığının aksine uyararak değil, bastırarak yerleşir. Ağaç bir levha üzerinde kabartma yazı yazmaya benzer bu işlem. Harflerin ortaya çıkabilmesi için, çevrenin kazınması gerekir. Beyne diyelim, "ağaç" nesnesiyle ilgili uyarı geldiğinde, uyarıyı alan sinir döngülerinin etrafındaki başka döngülerin bastırılması gerekir. Böylece

ağaç temsili, diğerlerinden görece daha aktif kalan bir döngü tarafından kodlanmış olur. Çevreyi bastırma işlemini GABA denen harika bir sinir ileticisi yapar. Küçük küçük hücrelerin içine yerleşerek ana döngünün etrafını baskı altına alır.

Eğer şizofren hastalarda olduğu gibi GABA dokuda yeterince bulunmazsa, gerçeğin beyne kategorileştirilerek ve sınırlandırılarak yerleştirilmesi mümkün olmaz. Bu durumda ağaç mevhumu, kendisiyle ilgisi olsun olmasın her döngünün içine yerleşir. Bu durumda taş ve ağaç arasında bile sınır kaybolur, taşla toprak arasındaysa zaten kaybolmuştur.

Bunun yanında GABA, ortamda yeterince bulunsa dahi, eğer nesneler sağlam bir temsil oluşturmaya yetecek sayıda, kişinin zihniyle karşılaşma imkânı bulamazsa (diyelim hapishane koşullarında ya da çok korunup kollanarak büyütülen çocuklarda) kendilerini keskin çizgilerle temsil ettirme gücü kazanamazlar.

Gerçeğin beyne o ya da bu nedenle zayıf doldurulması, onun zihinden erken boşalmasına da neden olur, zayıf bir temsil uzun süre sürdürülemez çünkü. Temsillerin zayıf kodlanması sonucunda, giderek daha da zayıflamasının nedeni, aynı nesneyle her karşılaşmada aynı sinir döngülerinin uyarılamamasıdır. Bu durum kodlama kaymalarına neden olmakta, neredeyse her nesne her döngüde belli belirsiz biçimde kodlanır hale gelmektedir.

Zayıf temsil nedeniyle zihinden gerçeğin zamanla boşalması, zihnin, gerçeğin kalan kırıntılarından zamanı mekânı belli olmayan yeni temsiller üretmesini kolaylaştırır.

Gerçeğin boşalması işlemi, yalnızca yukarıda sayılan psiko ve sosyopatolojik nedenlerle olmaz, ekonomik nedenlerle de olabilir. Eğer var olan sosyoekonomik yapı, doğayı insan için bir nesne olmaktan çıkarmış, onun önüne sadece kendi ürettiği metaları nesne diye koymuş ve bunlara erişimi de kısıtlı hale getirmişse (fırsat eşitsizliği), insan zihninin güçlü temsiller alacağı dış dünya ortada yok demektir. Bu durumda toplumda, her bir zihinden gerçeğin belli bir dereceye kadar boşalması kaçınılmazdır. Onun yerine gerçeğin kırıntılarından üremiş *gerçek olmayan gerçeğin* peşine düşmek toplumun birlikte yürüdüğü tek yol olur. Kadınların, çocukların bilgisayarda çiftlik kurup, sanki sahiciymiş gibi her gün çim biçmesi, mercimek ekmesi, yumurta toplaması, zihinde gerçek nesne temsillerinin yerinde yeller estiğini gösterir. Onun yerini, onun kırıntılarından toplanmış, ortak benliğin güdüleri doğrultusunda kurgulanmış fantastik ögeler almıştır.

Çocuklar bu fantastik ögelere sanıldığından fazla bağlıdır, çünkü zihinleri gerçeğin boşalttığı alanlarda çatılmış sayısız hayali imgeyle do-

ludur. Yeni neslin gerçek hedefler için mücadele etmesi pek gündemlerinde değildir. Gerçeğin genişlemeye başladığı ergenlik döneminde genişleyen yapıyı taşımaları güçleşmekte, zihinlerini sonuçlarını bilmeden isteyerek boşaltmaktadırlar.

Nesnenin veya nesneyi algılayacak düzeneğin yokluğuyla oluşan beyin boşluklarının komşu sinir hücrelerince doldurulması, öncelikle bunlar üzerinde var olan baskının kaldırılmasıyla mümkündür. Baskı kalktıkça gizli (latent) uyarılar serbest kalır ve sinir hücrelerinin plastik bir yapılanmayla *saçaklaşmasını* sağlayarak yavaş ve zayıf biçimde yeni örgüler kurulur. Bu örgüler bir kez kurulduktan sonra, nesnelerden gelen uyarılar tekrar alınmaya başlar ve yeni örgüler aniden işlevsel bir potansiyel kazanırlar. Yeni örgüler tamamlandıktan sonra güçlü bir işlev kazanırlar. Beyni de, zihni de sadece nesnelerle yakın ilişki içindeki işlevleri güçlü kılar. Onun için zihnin, çocuklarda küçük yaşlardan itibaren işlev kazanmasının önünü açmak, diyelim ki, her karşılaştığı sorunu çocuğun kendisinin çözmesini sağlamak önemlidir.

Onun gibi gerçek bağlarını yitirmiş bugünün toplumlarını, yeniden ve yavaş biçimde gerçek sorunların içinde aktarmak, eski sağlıklı yapının kazanılması için gereklidir. Yoksa boşalmış zihinlerin içine gerçekle bir dengede durmayan yoğunlukta fantastik öge alma tehlikesinin artarak devam edeceğini unutmamamız gerekiyor.

Bugün insan beynine, kötülüğün her türü girip, serbestçe oturabilmektedir. Bedeninden, kendine uyumsuz bulduğunda, nakledilen organı atma yeteneğine sahip insan, nesnesizliğin yarattığı düşünceleri zihninden çıkartmak yeteneğini kaybetmiştir. Boşluk benimser çünkü.

Diğer taraftaın, nesneden alınan uyarının kesilmesinin yarattığı boşluk, beyin kabuğunun (cortex) telafi çabalarından çok, kabuk altı bölgenin (subcortical) çabasıyla kapatılmaya çalışılır. Kabuk altı bölge ise bizim filogenetik olarak taşıdığımız, daha çok dürtüsel karakterli davranış modelleriyle yüklüdür. Dolayısıyla nesne yoksunluğunun daha dürtüsel, daha çocuksu (pueril), daha mitsel, daha doyumsuz ve daha vahşi davranış modelleriyle doldurulması sonucunu yaratması kaçınılmazdır. Dolayısıyla, insanın nesne yoksunu kaldıkça daha saldırgan ve daha ilkel bir yapıya gerileyeceğini öngörebiliriz.

Şizofrenik Toplumlar

Gerçeğin boşaldığı beyni, daha ilkel organizasyonların ele geçirmesi sonucu zihin, gerçekle bağlantısı olmayan fantastik ögelere boğulur. Çok sayıda nesne benliğinin nesnelerle bağlantısı zayıflayınca birbiriyle de ilişkisi azalır. Çünkü insanın ortaklığı nesneler üzerinden somutlaş-

maktadır. Sosyal hayat, nesneye erişebilen bir azınlığın arasında kalacak, diğerleri şizofrenik bir dünyaya gömülecektir. Onlara nesne yerine nesnenin yerine geçecek görüntüler, sesler verilecek, gerçek dünyadan ellerini çekmeleri beklenecektir. Bu kişilerin yönetime katılması söz konusu değildir. Bu, diğer grubun onları yönetimden bilinçli olarak uzaklaştırmasından başka, "şizofrenik" grubun yönetimi hem istememesinden, hem de beceremmemesinden kaynaklanacaktır. Çünkü bu gruplarda, gerçek anlamıyla bir nesne temsili bulunmadığı için doğru bir organizasyon yapma ve kendi çıkarını koruma becerisi de bulunmayacaktır.

Şizofrenik grup zaman zaman nesneye ulaşsa bile bunu sürekli tutamayacağı için, nesne temsillerini aslına yakın biçimde korumak kolay olmayacaktır. Gerçek, çünkü, üzerinde pratik yapılmadıkça duygusu korunamayacak kadar kaygan bir yapıdır. O yüzden beynimizde sinir döngüleri sabit yapılar olarak kalmamakta, değişken ve kaygan nesnelere uygun biçimde yeniden ve yeniden değişmektedir. Nesnelere ilişkin üst düzey bir performans, onlarla her an dinamik bir etkileşimi zorunlu kılar. Bunu en iyi müzisyenlerde görürüz; sanatçı sürekli pratik yaptıkça kulağı, dili ve parmağıyla ilgili beynindeki en küçük döngüyü bile uyararak, kapasitesini ilerletir. Bunu yapmazsa, sürekli değişme potansiyeli gösteren döngüler onun sanatsal faaliyetinin kullanımından çıkar ve başka bir işlemin altında kalırlar. İnsanlar da müzisyenler gibidir, nesnelerle günbegün pratik yapmadıkça ilgili döngüleri kaybederek, becerilerini yitirirler. Örneğin, uzun süre araba kullanmayan şoför, bir süre tezgâhında çamur çevirmeyen çömlekçi, bir sene öğrendiği dili kullanmayan öğrenci o beceriye yönelik (aynı zamanda ilgili diğer becerilere de yönelik) kapasitesini kaybeder. Sonra bir gün bu kişi, zamanında gerçeğin güdülediği döngüleri, bilgisayar oyunları, alkollü halde kurulan fanteziler ve otistik gündüz hayalleriyle doldurarak yaşar hale gelir. Döngüler gerçeği kaybederse, fantastik benzerlerini isterler!

Ortak benlik enerjik ama kör bir yapıdır. Nesne benliğinde gerçek nesnelere karşılık gelecek temsil kalmamışsa, zaman içinde gerçekliğe ilişkin malzemeyi o da kaybeder. Onun istediği, enerjisine karşılık bulmaktır, o yüzden döngüler boş kalınca, ısrarla doldurulmasını talep eder, gerçeğin bulunmadığı yerde hayallerle yetinmeyi de kabul eder! En tehlikeli nokta, nesne benliğinin nesne hayalleriyle doldurulmasından sonra, bu bilginin ortak benliğe aktarılması ve binlerce yıl gerçek nesne bilgisiyle örülmüş ortak yapının zehirlenerek gerçeğin sahtesiyle dolmasıdır.

Doldurma İşlemi

Gerçek, bir alandan çekilince, beyinde o alanla ilgili döngüler uyarı almaz olur, bu durumda o alanın çevresindeki döngülerin yeterince baskılanması söz konusu olamaz. Serbest kalan çevre döngüler kendi aktivitelerini boşluğa doğru yayarak, asıl döngüyü kontrole alırlar. Halbuki her döngünün çevresinde oluşmuş ikinci dereceden döngüler gerçeğin doğrudan kendisiyle değil, gerçeğin kırıntılarıyla (nesne temsilini özellik olarak tamamlayan yardımcı unsurlarla) doludur. Bu yardımcı unsurların ortada bir nesne olmaksızın, aslına uygun olmayan bir formda kendilerince bir gerçek inşa edebilecekleri açıktır (Gilles Deleuz'in gerçek yoktur, yaratılır sözünü hatırlayınız.)

Öte yandan çevre döngüler, bastırılmış bazı psikolojik materyalleri de kodlayabilir. Eğer öyleyse nesne temsilinin zayıflaması ya da ortadan kalkması ikinci dereceden döngülerin otonom bir aktivite kazanması ve bastırılmış materyalin ortaya fırlamasıyla, daha "patolojik" bir toplum içinde yaşama ihtimalimiz artar. Nitekim bugün bile nesneden koptuğunu varsayabileceğimiz bazı sosyal gruplarda bastırılmış materyalin gündelik kullanıma hızla girdiğini görüyoruz. Son yıllarda sıradan insanların hayatında eskisiyle karşılaştırılamayacak ölçüde fantastik ögelerin iç doldurduğu saldırganlıklar olmaya başladı.

İlginç olarak beyinde nesneden gelen bilginin önü kesildikten sonra dikey bağlantıların boşalttığı alanı, yatay bağlantılar doldurmaktadır. Yani nesneden uyarı alamadıkça beyin, onun yerini az önce söylenen ikinci dereceden bağlantılardan gelen yatay uyarılar doldurur.

Bu yeni bağlantılarla oluşan döngüler, belli bir zihinsel (ve de sinirsel) hiyerarşiye bağlı olmadıkları için yabancı ve kötü uyumludur (maladaptive). Tam olarak işlev görmezler, kaybolan nesne temsillerinin yerini doğru biçimde doldurmaktan çok rüya benzeri engramlarla kapatırlar.

O yüzden nesne kayıplarının neden olduğu zihinsel boşluklar hatalı (dünyanın yapılanmasına uygun olmayan) kurgularla doldurulmaya mecburdur. Nesneye ulaşamadıkça ortaya çıkan bu sanal yapıyı artık zihnin de istediğini kabul etmemiz gerekiyor. Psikiyatride bilişsel davranışçı tedaviler aracılığıyla, beyindeki kötü uyumlu bazı döngülerde, doğru (dünyanın kurulumuna uygun) yönde değişiklikler yapmak mümkün olsa da (Kaas, 2002) bunun sınırlı sayıda kişiye, sınırlı bir gerçeklik yapılanması kazandıracağı açıktır.

O halde gerçeğin boşaltılmasıyla zihinde meydana gelen boşluğun, gerçeğin dışından, yabancı yapılarla doldurulmasının sonuçları, ancak bu düzeneğin geniş kitlelerce anlaşılarak gerçeğin yeniden elde edilme-

sinin sosyoekonomik koşullarının zorlanması gerekmektedir. Nesne eldesiyle doğru yönde değiştirilmiş bilincin davranışı doğru yönde zorlaması ve düzelmiş davranışın zihindeki yabancı yapılara karşı, doğru yönde geri besleme vermesiyle kötü uyumlu dolgu malzemesinin yerinden sökülmesi kolay olmayacaktır ya da belki bu hiç mümkün olmayacaktır.

Ortak Benliğin Varlığına İlişkin Doğrudan Kanıtlar

Son yıllarda nörobiliımcilerin yaptığı en ilginç tespit, insanların arasında somut bir iletişim alanı olarak duygusal kanalların varlığının belirlenmesi olmuştur. Örneğin, dizinde ağrı hisseden birisini gözleyen kişinin de diz bölgesini kodlayan beyin alanında gerçek ağrıyı çekeninkine benzer bir aktivite gözlenir. Bu tespit empati, özdeşim ve yansıtmalı özdeşim gibi psikodinamik mekânizmaların fizyolojik olarak açıklanmasını kolaylaştırmıştır. Ayna nöronlar denilen ve başkasının hareketlerini gözleyerek kendi hareketiymiş gibi algılayan hücre türleri, yukarıda sayılan psikolojik düzeneklerin altında yatan ortak unsurdur. Bu hal, bütün insanların, tek bir canlının farklı uzuvları olduğu düşünüldüğünde oldukça kolay anlaşılmaktadır. Nasıl insanda bir kol öbür kolun hareketine göre kendi hareketini ayarlarsa, iki insanda kendi durumlarını birbirlerine bakarak ayarlamakta, yanındakinin içinde bulunduğu durıma göre kişi kendi konumunu ayarlamakta, ortak benliği maksimum etkinlikte tutacak biçimde davranmaktadır. İnsan bedeninde, diyelim midede bir kanama varsa, nasıl damarlar kendini daraltarak tansiyonu yükseltmeye çalışırsa, insanlar da birbirini gözleyerek konum almakta ve hep beraber ait oldukları ortak benliği en etkin biçimde yaşamda tutacak şekilde davranmaktadırlar. Doğal bir felaketten sonra birçok çocuk annesiz, babasız kaldığında, başka insanlar o çocukları alıp, yıllarca onlara annelik babalık yaparak boşluğu kapatmaya çalışırlar. İnsanların, hiç tanımadığı insanlara, yüzlerini bile görmediği, görmeyeceği muhtaç çocuklara uzaktan uzağa yardım etmesi, onları kendi parçası olarak görmesi, bir grup insanın yüceltme yaparak insanlık için kendini adaması, her kişinin kendini ortak benliğin parçası olarak algılamasındandır. Ortaklık duygusunu doğuştan ya da sonradan kaybedenlerin ağır psikiyatrik bozukluk (otizm, şizofreni, narsisizm) içinde kaldıklarını biliyoruz. Bu kişilere tedavi yolu olarak her zaman, güçlü bir sosyal destek sisteminin içinde yaşamaları önerilir. Örneğin, kendiliğinden sosyal desteğin güçlü olduğu köylerde yaşayan hastaların, şehirdekilerden daha iyi bir klinik gidiş gösterdiğini biliyoruz, çünkü köylerde ortak benliğin fenokopisi olan bir sosyal ağ güçlü biçimde yaşar.

Bütün bunlara ek olarak, otistik hastalarda ön beyin bölgesinde ayna nöron aktivitesinin tespit edilemediğini söylersek, insanın insana organik biçimde bağlılığının, türümüzün yaşamında temel bir yapı olduğunu ek bir bulguya ihtiyaç duymadan anlamış oluruz (Depretto, 2005). Ayna nöronlarındaki eksiklik veya başka bir nedenle sosyal bağ kuramayan otistiklerin yaşamının sırf bu nedenle ne kadar zor olduğunu ve o sosyal ağa bağlı bir kişinin aktif desteğinde ayakta kaldıklarını sanırız söylemeye gerek yoktur. İnsanlar birbirinin eksik olduğu noktayı, ortak benlikten aldıkları güdüyle kapatmaktadırlar, yardımlaşmanın altında (ortak yapıyı)tamamlama vardır.

*

İnsanın zihinsel aktivitesi, doğumdan itibaren ya da rahim içindeyken başlamaz, insan çok önceden başlamıştır, bugün yaşayan herhangi bir insanın başlangıcı doğum anı değil türün başlangıç zamanıdır. Eğer öyle olmasaydı daha önce hiç fareyle karşılaşmamış kişilerin fareden korkmaları mümkün olmazdı. İnsanın zihinsel faaliyeti, milyarlarca beyinde aynı anda devam eden, bölünerek çeşitlenmiş, bütünleşerek büyümüş bir faaliyettir. İnsan zihni hiçbir zaman tek başına çalışmamaktadır, diğer parçalarla (zihinlerle) karşılıklı aynalama yaparak ve bu sayede merdiven basamakları gibi her gün biraz daha tırmanarak ilerler. Derin anlamda farkında olmak, bilmek, tek kişilik bir iş değildir, her ucundan farklı kişilerin tuttuğu gergin bir çarşaf gibi, her köşesi farklı kişilerce çekiştirilerek büyütülen, ortak bir bilinç vardır aramızda.

Dilin zihni geliştirdiği söylenir. Bu elbette ki doğrudur, ama bu gelişim sadece, birinin bildiğini diğerine aktararak olmaz, aynı zamanda retorikle de olur. İnsan konuştukça, sadece konuştuğu için de farkında olur. Yani konuşma yoluyla, içindeki hayal meyal belirlenmiş yapıları dışarı bırakarak nesnesi yapar kişi; konuşma yoluyla düşüncesini, adeta elleriyle oynayabileceği somut bir nesne haline getirir.

Bir özne en çok nesneyi tanımak için vardır. Nesnenin farklı algı araçlarıyla farklı yönleri bağımsız biçimde tespit edilip, zihinde birleştirilir ve nesne bütünlüğüne ulaştırılır. Nesnenin bütünleştirilmesi, giderek benliğin bütünleştirilmesiyle sonuçlanır. Çünkü bütünleştirme işleminin kendisi de sonuçta bir nesne olur ve zihin tarafından geliştirilerek kendisine uygulanır. Bu durumda, nesne, bütünleşmesi yapmamış kişilerin (somut olarak bir işte çalışmamış, dış dünyaya açılmamış bireylerin) kendi benliğini de bütünleyemeyeceğini varsayabiliriz.

*

Bebeklerde, özellikle meme emerken alınan doyumun karşılığı olarak EEG de baskın bir teta aktivitesi görülür (Maulsby, 1971). Muhte-

melen bu aktivite fizyolojiyle psikolojinin birleşim noktasıdır. Doyum, sınir hücrelerinde yüksek düzeyde eşzamanlı bir aktivasyon başlatarak, aktif hücreler arasında sinirsel döngülerin kurulmasını kolaylaştırır. Bu, birbirini tanımayan, ama birlikte dans eden insanların sonradan, tanışmadan ve kolayca konuşmaya başlamalarına benzer bir durumdur. Hareketlerdeki eşgüdüm, beraberinde bedenlerdeki tanınırlığı ve karşı beden/kişi üzerinde işlem yapılabilirliği getirir. İşlem yapmak sonuçta bağ kurmak anlamındadır. İnsanlardaki bu yapının sinir hücrelerinde de olduğundan kuşku duyulamaz, birlikte aktif olmak, bağlanmayı, bağlanmak birlikte daha da aktif olmayı getirir. İlginç olarak uykunun REM (rüya görülen) fazında da beyinde teta dalgaları ortaya çıkmaktadır. Muhtemelen emmenin doldurarak doyum vermesiyle, rüyanın boşaltarak verdiği bir doyum söz konusudur ki, her iki durumun doyumda eşitlenmesi, neden ortak olarak teta dalgası doğurduklarının da cevabı olur.

Sonuç olarak anne doyurarak, ısıtarak bebeğin sinir hücreleri arasındaki eşgüdümü artırır, genel olarak döngü oluşumunu kolaylaştırır, yanı sıra doyum veren ve vermeyen durumlar annenin sembolleşmiş bazı hareketleriyle köprüler kurar, örneğin, kaşlar çatılınca doyum yoktur, gülüp yüz açılınca ama doyum gelecek demektir. Dolayısıyla annenin mimikleri ve bebeğin döngüleri eşgüdümlü olmaya başlar. Ama bir süre sonra artık doğrudan doyum bazı anlar için kaybolur, onun yerine yalnızca ifadesi kalır. Psikanaliz bu kodları geriye doğru çözerek, uzun bir süreçte yanlış kurulmuş olanları bozar ve sonra her zaman olmasa da doğru biçimde yeniden kurar.

Her anlamlı bilginin beyin kabuğunda kendine has bir döngü kurduğunu biliyoruz. Benzer bilgiler taşıyan bir grup döngü, kabukaltı (subkortikal) beyin bölgesinde kendisiyle eşgüdümle çalışan ve emosyonları kodlayan paralel bir döngüye, bu döngü de hipotalamus-hipofiz alanında hormon salgısından sorumlu, yine eşgüdümle çalışan üçüncü bir döngüye sahiptir. Dolayısıyla beyin kabuğunda beliren bir düşünce otomatik olarak kabukaltı döngülerle kendine has emosyonları, onlarda yine kendine has hormonları ortaya çıkarır. Bu organizasyonda muhtemelen primatlardan daha alt canlılar düşünce olmaksızın sadece emosyon-hormon ikilisiyle, daha da alt grup ise sadece hormonlarla iş görür. Buradaki organizasyon, nesnelere verilecek cevapla ilgilidir. Nesneye karşı cevabın mükemmelleşmesi giderek hormon döngüsünün üstündeki katmanlarda yeni döngülerin kurulmasıyla mümkün olur. Emosyonlar cevabın uzatılması, genelleştirilmesi amacına hizmet ederken, düşünce cevabı reaktif olmaktan proaktif olmaya doğru çeker, böylece

nesne tarafından gelecek hareketin öngörülüp, ona göre hazırlık yapılması mümkün olur; nesneye hâkimiyet budur.

Bu üçlü düzeneğin başka sonuçları da vardır. Kişi, eylem olmadan düşünceleriyle kendini koşullandırır. Diyelim kişinin kafasından ensest fikri geçti. Bu durumda sanki ensest gerçekleşmiş gibi emosyon oluşur, hormon salgılanır. Bu da kişide şartlanma sonucu ikide bir oluşan korkuya ve korkunun sürgit devamına neden olur ki, hastalık bu demektir. Dolayısıyla tedavi, geçmişte kurulmuş ve sık tekrarlanmış farklı katmanlardaki döngüsel paralelliği kırıp, kişiyi korkudan kurtarmak amacına yönelir. Kırma işlemini iki tedavi yöntemi ustalıkla yerine getirir: Bilişsel davranışçı tedavi ve çok erken yaşlardaki hafızaya, dolayısıyla bilinçaltının derinliğine nüfuz eden "bilinçaltının saf psikolojisi" olan psikanaliz.

Bilgi ve Hiyerarşi

Fuster (2003) beynin modüler (bağımsız ve kıyaslanabilir birimler) ve entegratif (bütünleştirici) bir yapıda çalıştığını söyler. Bu durum ister istemez hiyerarşi kurmayı gerektirir. Bilgi yaratmanın kendisi aslında hiyerarşi kurmak demektir. Farklı modüllerdeki parçalar hiyerarşi içinde bir araya geldiğinde bilgi olur, hiyerarşisi olmayan tarzda bir araya gelme kum tanelerini yığın haline getirmek gibidir, ama kum yığını bir yapı değildir. Örneğin, "Zeynep uzun boylu, zeki, estetik zevkleri olan bir kızdır" bilgisinde uzun boy, uzunluk kısalık modüllerini kapsar. Zeki bilgisi ise, sınıf geçmek, problem çözmek, bir değil birkaç insanın düşündüğünü aynı anda düşünmek gibi alt birimlere sahiptir. Problem çözmek alt birimi ise, cebir işlemi çözmek, insanlar arasındaki anlaşmazlıkları gidermek, bir sorunla karşılaşıldığında en kısa yoldan ona çözüm üretmek gibi daha da küçük alt birimlere sahiptir. Estetik zevk ise giyim zevki, sanatsal zevk, yemek içmek zevki gibi alt birimlere ayrılabilir. Sonra sanatsal zevki, resim, müzik, edebiyat zevki gibi birimlere, müzik zevkini de piyano ve keman dinleme zevki gibi daha da alt birimlere ayırabiliriz.

Dikkat edilirse uzun boy konusunda tek katlı, zekâ konusunda iki katlı, estetik zevk konusunda da üç katlı hiyerarşi kurduk. Bilgi soyutlaştıkça hiyerarşik kat sayısı artmaktadır. O yüzden çıktığı somut kökle bağını kaybetmemiş en soyut bilgi, hiyerarşik katları en yüksek bilgidir ve ancak gelişkin bir beyin tarafından üretilebilir.

Beyin modüler ve entegratif çalışır derken Fuster'in kastettiği budur: En küçük alt birimleri doğru bir hiyerarşi kurarak, bütün oluşturacak şekilde bir araya getirmek. Beynimizde en yüksek hiyerarşiyi, geniş bütünü, en gelişkin bölge olarak ön beyin kabuğu (frontal korteks) kurar.

İstemli Hareket (Özgürlük)

İnsan, nesnelerden yaptığı kayıtlar, içgüdülerinden, biyokimyasal ve hormonal dengelerden gelen zorunluluklar arasında sıkışmış durumdadır. Bilgi modülleri de belli bir hiyerarşi içinde bütünlenmek zorunda olduğuna göre insan türsel ve kişisel geçmişinin kölesi durumundadır.

Peki kişinin istemli hareketleri, özgürlüğü nerede başlamaktadır? Yoksa hiç özgürlük yok da, biz kendimizi istemli/özgür davranıyor mu zannetmekteyiz? Varsayımımız odur ki, kişi bir evrende bütün alt birimleri kapsayacak bütünsel bir bilgiye ulaştığı zaman o evrenle sınırlı kalmak üzere özgür davranır. Diyelim bir baba, çocuğundaki kapasitenin yüksekliğini, eşinin yetinme duyusundaki fazlalığı, kendisinin sabrı ve inadı, üniversitelerin durumu konusunda yeterli bilgiye sahip olursa olağan ve deterministik (zorunluluk) belirleme doğrultusunda çocuğunu yurtiçinde okutmak zorunda olduğu halde, zorunluluğun ötesine geçip yurtdışında okutma kararı verebilir. Büyük ihtimalle de bu kararının sonunda düş kırıklığı yaşamaz. Çoğu zaman kişiler evrendeki bütün bilgiyi bilmeden, bazı bilgileri yok sayarak (dolayısıyla yine bütün bilgiyi bildiğini varsayarak) körlemesine "özgür" kararlar alırlar. Bu durum yukarıdaki örnekteki gibi bilgece bir özgürlük değil, bilmeyi reddederek özgürlüktür.

Bu çerçeveden bakıldığında, en geniş evreni kapsayan bilgece özgürlüğü, bütün evrenin bilgisine sahip olarak ve en geniş bütünlemeyi yaparak yalnızca Tanrı yerine getirebilir.

Pekâlâ bilginin hiyerarşisi nasıl kurulmaktadır? Bir katta bütünleştirme yapılınca zorunlu olarak ikinci katın hiyerarşisi kurulur, ikinci katın bütünlemesi tamamlandığında da otomatik olarak üçüncü katın hiyerarşisi ortaya çıkar. Her tamamlanma, zorunlu olarak kendini algılamayı sağlayacak bir üst konum yaratır.

Alt katın döşenmesiyle kendiliğinden ortaya çıkan üst kat, kendinden önceki kata göre daha az somuttur. İçinde henüz gerçekleşmemiş olaylar, henüz karşılaşılmamış nesneler taşır. Bu bir önkestirim katıdır ve doğası gereği geleceğe ait olduğu için soyuttur.

İnsanı insan yapan en önemli özelliğin hafıza olduğunu söyleyebiliriz. Fil gibi bazı hayvanlarda da hafıza kuvvetlidir. İnsandaki farklı özellik, diğer canlılardan farklı olarak, hafızadaki çok sayıda ayrı ayrı bilgiyi eşzamanlı olarak aktif durumda tutup (farklı sinir hücrelerini çok uzun süre aktif tutabilme yeteneği sayesinde) aralarında bir bütünleşme sağlayıp, bilgide hiyerarşi yaratma gücüdür. Bu sayede soyut bilgiye ulaşılmakta, insanın ürettiği devasa entelektüel faaliyette bu ha-

vuzdan çıkmaktadır. Yıllar içinde insan, erişkin yaşlara kadar hafızasını doldurmakta, bu sürede az miktarda bütünleştirme yapmakta, bir aşamadan sonra süreç tersine dönerek, nesne temsilleriyle dolum işlemi zayıflarken bütünleştirme artmaktadır. Kierkegaard'ın "becoming sober" dediği durum, nesnelerden veri girişinin hız kestiği, bütünleştirmenin yoğunlaştığı zamana denk gelmektedir.

Aslında insan, kendinden önceki canlılardan tek bir şeyi daha fazla yaptığı için insan olmuştur, bu fark bilginin zihinde bir araya getirilmesi (bugün bile ansiklopedilerle, internetle, sözlüklerle, kütüphanelerle hâlâ bilgiyi bir araya getirme işlemini saedece zihnimizde değil dış dünya üzerinde de sürdürüyoruz) ve bütünleştirilmesi yolunda arada bir hiyerarşinin kurulmasından ibarettir (her organize bütünleştirme işlemi bir hiyerarşi gerektirir.)

Buradan yola çıkarak analiz süreçlerinde hastalarla kurulan güçlü empati örneklerinin, analistin kendisinin ve hastanın benliğinin bilgisine bütünüyle hâkim olduğu ve hastanın içinde bulunduğu durumu (diyelim sevgilisinden ayrılmış), kendi benliğindeki benzer olay (diyelim kendisinin eşinden ayrıldığı durum) izleriyle eşleştirme ve kendini benliğindeki o ize geri götürerek, o zaman hissettiklerinin içine gömülüp, hastasıının içinde bulunduğu duygu durumu hissetmek olduğunu söyleyebiliriz. Burada yine bir bütünleme işlemi vardır: Hastanın ve analistin içinde bulunduğu durumun bütünlemesi. Beyinde her bilgi oluşturma işlemi sonuçta bir bütünleme sürecinden geçer.

Bütünleme ve sonunda gerçekleşen önkestirim işlemi duygudan algıya geçişte de vardır. Duyu organlarından gelen duyumlar, bir anlık hisler, beyin tarafından hiyerarşik bir düzen içinde bütünleştirilir algı haline döndürülür. Yani algı bir sentezdir ve öznel bir durumdur, mutlak anlamda gerçek bir karşılığı yoktur. Algı beynin ürünüdür, nesnelerin gerçek biçimde duyumsanmasıyla, hayal edilerek duyumsanması arasında niteliksel yönden fark yoktur, çünkü hayal de algı gibi beynin ürünüdür. O nedenle gerçek algılarla, hayali olanların aynı canlılıkta görünmesi gözümüze (örneğin rüyalar) anlaşılır bir durumdur. Bu noktadan bakıldığında, insan için gerçeğin bir önemi kalmamaktadır, çünkü gerçek zihinde üretilir durumdadır ve herkesin, üzerine en somut yapıları dikebileceği başka zihinlerin üzerinde başka gerçekleri vardır.

Öte yandan hafızaya gidip, önceki örneklere dayalı olarak yeni karşılaşılacak durumla ilgili bir önkestirimde bulunmak, algılama hızını artırmayı sağlar. İstanbul'da oturan birisi, Paris'i görmüşse Londra'yı da az çok çıkarsayabilir ve şehre vardığında oryantasyonu algısal hızlılık nedeniyle kolay olur. Nesneler hakkında bir önyargıda bulunmak nes-

neleri tanımayı hızlandırır. Hatta bazen hayat tamamen ön kestirimden ibaret olur. Şizofren hastalar örneğin, gerçekte olmadığı halde birçok nesneyi karşılarında durur gibi, gerçekte olmadığı halde bazı sesleri işitir gibi davranır. Beyin hiç nesnesi olmadan, sanal nesneler dünyası yaratarak varsanı ve sanrılara göre hareket edebilir. O yüzden biz, gerçek dünyaya göre değil, önkestirimlerimize göre yaşarız. İnsan, bir varedicinin yarattığı nesnelerin arasında yaratılmış bir nesne değildir, kendi yarattığı nesnelerin üstünde yarattığı kendisidir.

Fantom ağrılar bu yönde bilinen en iyi örnektir. Hastanın bir nedenle bacağı kesilmiş olduğu halde, hasta kesik bacaktan ağrı geldiğini iddia eder ve ağrı kesiciler hatta bazen boş ilaç verildiğinde ağrısı dinebilir. Burada işleyen mekânizma, beklenti ve ön kestirim doğrultusunda daha önceden alınmış duyumların ağrı algısı yönünde bütünleştirilmesidir. Yani ağrı duygusu olmadığı halde, hiyerarşik bütünleştirmenin ağrı yönünde yapılmasıyla, gerçek bir ağrı algısı yaşanır; bu işlem ön beyin kabuğunda yapılır.

Ağrı algısında olduğu gibi kişi benliğiyle ilgili olarak da bir bütünleştirme yapar. Kendini olayların/nesnelerin karşısında gözler, aldığı duyumları birleştirerek aynen bir nesne algısı gibi, sanal bir "merkez" algısı yapar, her ilişkide nesnelerin ona izafi olarak davrandığı, konum aldığı, yapı kazandığı bir merkezi (benliği) algılar.

Burada, "insan her şeyin ölçüsüdür" diyen Protagoras'ın düşüncesine yaklaşıyoruz. Her şeyi kendine göre ölçen merkezi algılamamız, benliğin farkında olmamızı sağlar. Bu noktada Kant'a da bir atıf yapmamız gerekirse, o, nesneleri, "mutlak biçimleriyle, yani kendilerinde nasılsalar öyle algılamamızın imkânsız olduğunu" bildirmişti. Bizdeki nesne temsilleri, bizim nesnelerle karşılaşmamız sonucunda ortaya çıkan iki taraflı bir sonuçtur. Bu sonuçta, hem nesne tarafı, hem de merkez (özne) tarafı vardır, sonuç asla tek yanlı olarak nesne ya da merkez (özne) tarafını içermez. Nesne benliği dediğimiz yapı, zihnimizin, her nesne temsilindeki merkez tarafları algılayarak, bunların entegralini alma (bütünleyerek bir toplam yapma) işlemi sonucunda ortaya çıkar. Her nesnenin içindeki "ben" parçasına ulaşmak kolay değildir, belli sayıda karşılaşılmış (dolayısıyla ona karşı ustalaşılmış) ve temsili çıkartılmış nesneyi gerektirir. Bu durum bir optimumu aştıktan sonra, nesne temsillerinin "ben" taraflarının bir bütünlüğe işaret edecek yeter sayıya ulaşmasını da gerektirir. Bu optimum sayı, kişiden kişiye değişerek on beşle otuz yaşları arasında doldurulur. Kişi bu sayıya ulaştıktan sonra bir aydınlanma geçirir ve her konuşmasında şu ya da bu şekilde "ben"ini refere etmeye başlar: Ben yalancıları sevmem, benim için sadakat önemlidir, okuma-

mamda bütün suç benim vb. Kişi artık "ben" ile ilgili yeterli veriye ulaşmış ve kendiliğinden kendisine "ben" diyebilmek için ikna olmuştur. O zamana kadar başkaları ona "sen" dediği için, o kendine "ben" demiştir. Ama ilk kez başkalarının "sen"ini yansıtarak değil, kendi "ben"ini kendi içinden toplayarak kendisine "ben" demiştir.

Kendine "ben" diyen yer beyinde hangi bölgedir? Bu bölgenin ön beyin kabuğu olması muhtemeldir çünkü önkestirim yapan bölge burasıdır. Gerçek ağrı duygusunu alan bölgeler somatosensörial bölgeler olmakla beraber, bir ağrı olmadan ağrı bekleyen bölge ön beyin kabuğudur. Eğer boş ilaç verilirse ön beyin kabuğunda artmış uyarılma ile somatosensörial alandaki canlanma söner. Böylece kişi, ilaç aldığım için ağrı duymayacağım beklentisine (ön beyin kabuğu uyarılır) girer, ardından gerçek ağrının somatosensöriel alanda yarattığı uyarılmayı bastırır, yani beklenti gerçeği yok eder. Burada bahsedilen bulguların tamamı, FMRI tetkiklerinde kanıtlanmış veya kanıtlanabilir nesnel bulgulardır. Dolayısıyla bir ön kestirim ürünü olan "benlik" de ön beyin kabuğunun işlemleri sonucu ortaya çıkar. Bu durumda erken yaşta önkabukta hasar oluşan kişide "ben" kavramının oluşması eksik kalır.

Ortak Benliğin Hayatı Bulması

Nesne benliği oluşana kadar kişi kendini ortak benlikle tanımlar. Gerçekten de toplum çocuklara, onları kendi ürünü kabul ederek bakar. Çünkü onlar ortak benlik duygusuyla doğar.

Gençlik yıllarına kadar kişide "nesne benliği"nin tam olarak gelişğine dair ibare yoktur. Çocuklar, toplum onlara "sen" dediği için kendine "ben" der. Ama "ben"in ne olduğu konusunda, nesne deneyimi yeterli noktaya ulaşmamışsa, bu kavraımın içi dolmaz.

Kişi nesne benliği oluşana kadar bir merkeze bağlı olmadan yaşayamayacağına göre, boşluğu ortak benliğin doldurduğunu söyleyebiliriz. Ortak benlik nesneleri önceden tanıma kodlarına sahip olarak ortaya çıkar (genlerin belli bir çevreye hazırlanmış olarak kendilerini ifadeye hazır tuttuklarını biliyoruz) ve nesne benliği kurulana dek, geçmiş kuşakların sahip olduğu nesne bilgisiyle iş görür.

Oyunlarda, rüyalarda sürekli geçen kahramanlar, çocukta yaşayan ortak benlik ürünleridir. Ortak benliğin çocukta ortaya çıkması, hem DNA'daki ilgili bölgelerin kendini ifadelendirmesi, hem de insanların ortak benlik kalıntılarını çocuğa yansıtmasıyla iki taraflı olarak yapılanır. Çocuklarla en çok, kendinde çocuksu bir yapı kalmış olanlar oynar. Bunun nedeni, en çok onlarda nesne benliği haline dönüşmemiş ortak benlik kalıntısının yaşıyor olması ve hedefini bulduğunda bu kalıntının

aktif hale geçmek için can atmasıdır. Bu durumda şunu kabul etmemiz gerekir ki, ne kadar dönüşürse dönüşsün içimizde bir miktar ortak benlik kalıntısı daima vardır.

Bu kalıntıları sosyal örgülerin bağlandığı dubalar olarak görmek gerekir. Kişiler nesne benlikleriyle yeterince var olamazlarsa, bu kalıntı yapılara doğru geri çekilerek kendilerini güvenli bölgelere alırlar. Ortak benlikle var olmak için bireysel başarı, nesneler üzerinde hâkimiyet gerekmez, hatta çoğunlukla bunlar ortak benliğe dönüş için dezavantaj bile yaratır.

Ortak benlikle başarıda, nesne benliği uyumsuzluk yaratacağı için değil, lüzumsuz olduğu için gerekmez. Türsel geçmişimizi düşünürsek bir topluluğun başarısızlığı söz konusu değildir. Bir sürünün yiyeceğe ulaşamaması düşünülemez, bir toplumun kendini savunamaması söz konusu olamaz ve nihayet bir halkın üreyememesinden söz edilemez. Bir toplum için bu alanlarda başarısızlık sıra dışı bir olaydır, onun için en kötü durum iç uyumsuzluktur ki, bu durumda grup dağılır ve diğer gruplara yem olur. Başarı bireysel gereksinimdir. Çünkü başarı olmadan ayakta kalmak birey için mümkün değildir. Bugün hâlâ Anadolu'nun köylerinde başarıya içgüdüsel bir umarsızlıkla bakan sayısız insan vardır, hırsla, bireysel kazanç elde etmeyi kendilerine yabancı görür onlar. Sürü halinde değil de tek başına yaşayan yırtıcı hayvanlarda sürekli kazanılmış bireysel başarıya uygun olarak bir özgüven yüksekliği vardır. Çünkü bunlar bireysel başarıya muhtaç hayvanlardır ve girdikleri her savaştan galip ayrılmışlardır. Yenilmeyi bilmezler, örneğin kedilerin son ana kadar devam eden canhıraş mücadelesine tanık olmuşuzdur. Bu hayvanlar bir defa yenilgiye uğratıldıklarında bunu karşılayan bir duyguları olmadığı için yüzlerindeki sakin özgüven edasının yerini boş bir ifade alır. Sürü halinde yaşayan koyunlarda, ineklerde hatta köpeklerde özgüveni yüksek bu muzaffer yüzden eser yoktur. Yine köyden şehre gelmiş kişiler konuşma yapmak üzere bir topluluğun önüne çıkarıldığında utanmaktan konuşamazlar. Ama bir topluma önderlik edip, onu zor durumdan kurtarmak (örneğin, deprem vb doğal afetlerde) ya da gündelik bir olayı organize etmek (bir köy düğününde oymakbaşı olmak) konusunda üstlerine yoktur. O durumda yüzlerine "doğal" bir özgüven oturur. Bu ortak benliğin özgüvenidir, arkasında toplum olan bir özgüven (köylerde ortak benlikle ellikli güçlü bir sosyal organizasyon olduğunu biliyoruz) ... Nesne benliğinin kaplanınkine benzer özgüveni ise, karşısında toplum olan özgüvendir ki, tümden sahtedir, sonuna kadar devam edemez, toplum ayağa kalktığında biter.

Şizofren hastalardaki gerileme (regresyon) anlatılanlara uygun düşen bir örnek oluşturmaktadır: Hastalar muhtemelen yetersiz sinirsel

organizasyonları nedeniyle nesnelerle ilişkilerinde başarısız olmakta ve bu durumda nesne benliğini terk edip, kalıntı halinde yaşayan ortak benliğe dönmektedir, ortak benlik başarı gerektirmemekte, her haliyle kişiyi kabul etmektedir.

Davranış Değiştirme

Davranış dediğimiz, çoğunlukla şartlı refleksler tarafından oluşturulmuş kalıplarıdır. Bunun beyindeki karşılığı sinir devreleridir. Söz konusu devre kurulduktan sona genellikle ortadan kalkmaz, ama onu bastıracak başka devreler öğrenmeyle kurularak eski davranışı söndürülebilir. Söndürmeyi yapan başka bir davranış kalıbıdır: Eski davranışı bastıran davranış kalıbı. İlk kalıp, davranış silinmediği için, belli bir enerji harcayarak bastırma yapan ikinci kalıbın etkinliğini zayıflatan durumlar (örneğin ağır bunaltı halleri) ilk davranışın yeniden kafasını kaldırmasına neden olur.

Sinir döngüleri belli davranış kalıplarını hızlandırmak üzere, beyin kabuğunun yönlendirmesinde birkaç kez kullanıldıktan sonra otomatik uygulamayı başlatmak için kabukaltı bölgelerin kontrolüne geçer. Eğer kişi birbirine benzer olaylarla karşılaşıyorsa, gün boyu otomatik kullanımda kalabilir. (Örneğin inzivaya çekilmiş yaşlıların, dinlenmeye çekilmiş köylülerin hayatı.) Buna karşılık bir edebiyatçının, bilimadamı ya da felsefecinin mesleğini yürüttüğü sırada kabukaltı bölgenin otomatikliğine inebileceğini düşünmek zordur. Bu kişiler için beyinde her an aktif çok sayıda döngü taşımaktan ve her döngüde kısa süre kalmaktan ötürü otomatikleşmenin mümkün olmadığı ve gündelik işlerde örneğin, çay kahve taşımakta beceriksizleştikleri bir vakıadır.

Ortak benliğin yönlendirmesindeki çocuklar için fiziksel şiddet ve kölece kullanılmak, beklentinin aksi yönde davranışa maruz kalmak demek olduğu için güçlü travma etkisi yaratır. Bunun sonucunda kabukaltı beyin bölgeleri, özellikle de korku merkezi amigdal, kendi kendini uyararak kişiyi yaşam boyu korkak ve/veya sinirli hale getirebilir. Bu tür etkilerin yeni sinir devreleri oluşturarak özellikle ileri yaşlarda bastırılması kolay mümkün olmayabilir. Çünkü bu durumda aşırı uyarılmış hale geçen az sayıda devre değil, milyonlarca hücreyi taşıyan geniş bir beyin bölgesidir, o nedenle de bastırılması kolay değildir.

Beyinde ön beyin kabuğu ve kabukaltı bölgeler uyum içinde çalışırlar. Ön beyin kabuğunda sürekli tekrarlayan bilgiler bir süre sonra otomatik hale geçerek kabuktan aşağıya iner ve filogenetik olarak daha eski bölgelerin kontrolüne girer. Yıllar içinde otomatik davranış lüzumsuz

hale gelince yeniden ön beyin kabuğu devreye girerek kabukaltı bölgelere müdahale edip, söz konusu aktiviteyi siler ya da değiştirir.

Terapi işlemi de böyledir, ön beyin kabuğu neredeyse otomatik hale gelmiş fobik durumlara terapistin gösterdiği yöntemlerle müdahale eder (ya da terapisti önbeyin kabuğunun yerine koyar) ve otomatik korkuyu silebildiği kadar siler.

Şartlanma yoluyla erken yaşlarda oluşmuş korkularda yansız nesnelere karşı fobi oluşumu belirgindir. Çünkü bu fobiler, kabukaltı bölgelerin işlemidir ve bilinçdışında gerçekleşir. O nedenle de bu tür fobilere karşı bir içgörü gelişse bile ortadan kaldırılmaları her zaman mümkün olmaz. Psikoterapiye dirençli olguların çoğu bu gruptan hastadır.

Otomatikliğin Müziği

Otomatik hale gelmiş her davranışın müziği vardır. Diyelim, araba kullanmayı öğrenen kişinin elleri düzensiz biçimde direksiyon ve viteyse, ayakları debriyajdan gaza, arada da frene gider gelir. Zamanla kişi otomatik kullanıma geçtiğinde, otomatizmasını kendine özgü biçimde kurar; her usta şoför, arabasını otomatik biçimde kullanır ama hepsi birbirinden farklı kullanır. Aynen müzikte bir notayı çaldığınızda, o nota bir sonraki notanın çalınmasını teşvik edip, adeta sufle ediyorsa, araba kullanırken de, vitesi değiştirmek gaz pedalına basmayı, gaza basmak vites değiştirmeyi teşvik eder. Yani önceki her işleım sonraki işlemi de kendine göre ayarlar (otomatikliğin ilk adımı), bu kendine göre ayarlayışlar (bir öncekinin bir sonrakini aktiflediği) sonunda özgün bir dizge olur ve beynin *bazal ganglionlar* bölgesine yerleşerek yürüme, konuşma gibi hızlı bir ardışıklık içinde kendini dışa vurur ki, bu durum otomatizmanın içsel müziğini oluşturur ve sonunda her alandaki otomatizma müzikleri kişiliğe katılarak onun yaşam içinde aktığı ritmi belirler.

Her canlı, doğuştan getirdiği eğilimler doğrultusunda nesnelerle bağ kurar, bu bağlantının işleme şekli bizim bir kişiliği tanıma şeklimiz olur. Bebeklik ve çocukluk döneminde kişi yalnızca anneyle ilişki kurduğu için beyinde oluşturduğu döngülerin önemli bir kısmı onun döngülerine benzer, annenin döngüleri de nesnelerle bağ kurarak oluştuğu için önemli derecede dış dünyayla uyumludur, bebek bu döngüleri anneyle sıkı ilişki içinde kolay elde eder.

Bazal ganglionlar bölgesi, doğanın kendi içinde akan ve her oluşumu kendine göre ayarlayan "doğal ritmi," annenin kalp seslerinden başlayarak, yine annenin davranışlarından devam ederek birçok biyolojik ve davranışsal ritme dikkat kesilerek içselleştirmiş ve kendi canlısını da doğanın müziğinin içine alma görevini üstlenmiştir. Her müzik parçası

farklı farklı ana ya da yan temalar kullanır belki ama, tüm partisyon 12 majör ya da minör gama göre yazılır. İnsanlar da otomatik davranışları söz konusu olduğunda, şu ya da bu biçimde davranabilirler belki ama, temelde hepsi az çok doğanın müziğine uyan bir ritim tutturur. Eğer doğada, bizi döngüsüne alan bir ritim olmasaydı, marşlar, şarkılar, danslar da bu kadar sevilmezdi.

Hepimizin ortak bir ritim tutturmamıza ve tek canlının uzuvları gibi davranmamıza neden olan ana biyolojik yapı, "premotor" saha dediğimiz beyin bölgesinde yerleşik ayna nöronlardır. Bu hücreler, karşıdakinin hareketini kendi hareketiymiş gibi algılayarak, kendi beyinlerine karşıdakinin davranışına katılma emri gönderir. Bu demektir ki, ayna nöronlar, karşıdakinin uzvunu kendi uzvu gibi algılamakta ve böylelikle ortak ritme katılmanın, ortak davranmanın hatta tek canlı olmanın yolunu açmaktadır.

Ayna nöron sistemi, yalnızca birlikte davranmayı değil, karşılıklı etkileşim içinde davranmayı da hızlandırıp kolaylaştırır, karşıdakinin yaptığı hareketten sonraki hareketi çıkarsamayı sağlayarak kişiyi ona karşı yeni bir konuma önceden yerleştirir.

Bazal ganglionların yeterince aktif olmaması ve ön beyin kabuğunun nesnelerle ilişkide ürettiği çözümleri otomatik bir davranışa dönüştürmemesi kişiye zaman ve güç kaybettirir, yaşamın ritmini içselleştirmeyi zorlaştırır, kişiyi doğal ve sosyal akışta ayrı bırakır.

Bunun önüne geçecek en önemli özellik yenilik arayışıdır. Yenilik arayışı, ortak benliğin nesnelere açılmasını sağlayan temel özelliktir. Yenilik arayışı kişiye, nesne bağlarını kurmak konusundaki motivasyonu verir, nesnelerle klasik ve operant şartlanma usullerine göre bağlar kurar ve kişinin ortak benlikten nesnelere doğru uzayan dışlaşmasını gerçekleştirerek nesne benliğinin oluşumunu sağlar.

Ortak benliği nesne benliği haline dönüştüren temel mekânizma şartlanma davranışıdır. Yenilik arama ve otomatizma kazanma da diğer şartları oluşturur. Şizofreni, paranoya gibi hastalık hallerinde yenilik arama davranışında, obsesif kompulsif bozukluklu kişilerde de otomatizma kazanma davranışında zayıflık vardır. Yine narsisistik kişiliklerin de, kendi dışında (allocentric) düşünme özelliklerinden yoksun olmasından ötürü, özellikle canlı nesnelerle bağ kurmakta zorlanacaklarını, onlar üzerinden dışlaşmayı tamamlayamayacaklarını öngörebiliriz.

Gerçekleştirdiği bunca dışlaşma işlemine rağmen beyin hiçbir zaman tamamen nesne güdümünde bir organ olmamıştır, sadece onlar tarafından oluşturulmuş, dış dünyanın kopyası olarak örgütlenmiş, yönelimi onlar tarafından belirlenmiş bir yapı değildir. Güçlü biçimde

kendine has özellikler taşır, kendinin bir "doğrusu" vardır ve bu "doğru" ortak benliğin içindedir.

Örneğin, nesneleri beyne ters dönmüş halde sunarsanız (Llinas, 1996) beyin bunları yaptığı bir iç işlem sonucunda düzelterek algılar. Düzeltme işleminin etkili biçimde anterior cingulate cortex (ACC)'de yapıldığı söylenmektedir. ACC'nin hem algılamada, hem de davranışın motor çıkışında bir kalite kontrol merkezi gibi çalıştığını söyleyebiliriz. Ön beyin kabuğuyla iki ayaklı bir sistem ve müthiş bir uyum içinde çalışan ACC doğal ve sosyal çevreye uyumlu olmayan (maladaptive) davranışları durdurduğunu, bunları "doğrulttuğunu" söyleyebiliriz. Psikoterapistler bir yerde zayıf ACC'si olan hastaların davranışlarını düzelterek kişilere, psikolojik yoldan biyolojik ACC desteği verirler.

Ödül ve Doyum

Beyindeki ödüllendirme ve doyum sistemlerinin altında yatan dopamin ve endorfindir. Dopamin doyuma, dolayısıyla şartlanmaya dönük motivasyonu kışkırtırken, endorfin ödüle ulaşıldığında sağladığı doyumla şartlanmayı tamamlar. Beynin bu biyokimyasal sistemleriyle sosyal ilişkiler arasında güçlü bir bağ vardır. Duygusal boşalım ve sosyal olarak dikkat çekmek önemli ödüllerdir insanın dünyasında. Dopamin kesintisiz biçimde ödül almak yönünde uyarı yapar. Ödül alınınca da endorfin salgılanarak doyum elde edilir. Eğer kişi dopaminin zorlamasına rağmen, sosyal beceride yetersizlik ya da sosyal konumdaki düşüklük nedeniyle yeterli duygusal boşalıma ulaşamazsa, biyokimyasal sıkıştırma nedeniyle ödülü kısa ve hastalıklı yönlerden (dolayısıyla uzun erimde kendinin zararına olacak şekilde) elde etmeye kalkışır; örneğin histerik kalıplara başvurarak, abartılı davranışlarla (fizyolojik bir nedene bağlı olmadan düşüp bayılmak, aşırı makyaj yapmak, kendini fazlasıyla övücü konuşmak) kendini doyurma yolunu seçerek endorfine kavuşur. Bu davranış zamanla kişiliğe yerleşir ve her türlü doyum aynı kalıp üzerinden elde edilmeye devam edilir. Bunun sonucunda sosyal olarak yalnızlık başlar, kişi sosyal dikkat ve duygusal boşalımı zor elde eder hale gelir, o zaman davranışlar daha da abartılı hale geçer. Bu kısır döngü bir yere kadar daralarak sürer ve sonunda yalnızlık ve abartı son noktaya ulaşarak sarmal tamamlanır, daha derin bir hastalık tablosu ortaya çıkar (depresyon ve belki de sonunda psikoz).

*

Bu noktada organizma için ödülün ne olduğuna bakalım. Ödül, en geniş anlamıyla organizmanın ihtiyacını gideren nesne ya da o nesneyi elde edecek konumdur. Bu noktadan bakıldığında bir insan yavrusu

için en büyük ödül, somut bir nesne olarak annedir. Erişkin bir insan içinse ödül, ihtiyaç giderecek nesneleri elde etmeye yarayan zenginliğe, statüye, iyi bir eş ve evlatlara, dostlara sahip olmak, yanı sıra sahip olduklarından doyabilecek bir yeterliliğe ulaşmak için, ruhta bir yetinme duygusu taşımaktır. Bir insan için ödülün kıymeti, giderdiği ihtiyacın büyüklüğüyle doğru, ödülü elde etmek için harcanan enerjinin ve ödenen bedelin miktarıyla ters orantılıdır. Tabi ki büyüklükleri kişinin konumuna göreceli olarak almak gerekir. Yani kişinin her şeye ihtiyacı varsa, bu kadar çok ihtiyacın içinde orta boy bir ihtiyacın giderilmesinin gereğinden daha düşük bir önemi (örneğin çok yoksul insanların üzerine yerleşen ve her türlü ödülü anlamsızlaştıran apati hali) olduğu gibi, her ihtiyacını gidermiş, tek bir şeye ihtiyacı olan kişiler için de o ihtiyacın giderilmesi gereğinden fazla önemli (varlıklı bazı adamların arabalarındaki bir çiziği gidermek yönünde bütün şirketi seferber etmesi) olacaktır. Öte yandan kişinin zaten hiç enerjisi kalmamışsa, yaşamsal önemdeki bir ihtiyaç için bile yerinden kalkıp, harcama yapması zordur. Ama enerjisi ve zenginliği çok fazla birisinin küçücük ihtiyaçları için bile yüksek bir harcama yapması beklenir. Dolayısıyla ödülü şöyle formüle edebiliriz.

$$\text{Ödül} = \frac{\text{Giderdiği ihtiyaç / Toplam ihtiyaç}}{\text{Ödenen bedel (enerji) / Sahip olunan toplam güç}}$$

Bu formül ideal davranış sergileyen bir canlı için geçerlidir. İnsanlar farklı kişilik yapılarında oldukları için bu formülde bazı dengesizliklere neden olarak sonucun doğruyu yansıtmasına engel olurlar. Örneğin, narsisistik kişilik yapısındaki insanlar için hem pay hem de payda mutlak değer olarak yukarı çekilir, onlar hem ihtiyaçlarını abartır, hem de ödeyecekleri bedeli. Sahip olunan güç belli bir değerin altında kaldığında, ödeyecekleri bedelin yüksekliğini, ihtiyaçlarındaki abartıdan daha yüksek görme yanılsamasına, sahip olunan güç belli bir değerin üzerine çıktığındaysa, ödeyecekleri bedeli gidereceği ihtiyaca göre küçük görme yanılsamasına uğrarlar. Içine kapanık şizoid kişilerde ise genel olarak ihtiyaçları küçültme, ödenecek bedeli ise aynı oranda büyütme eğilimi vardır. O yüzden şizoidler ihtiyaç gidermek için çaba göstermez. Çekingen ve obsesif kompulsif kişiliklerde ise, bir ihtiyaç döndürmesi yaşanır. Bu kişilerde otobüse binmemek, insanlara bulaşmamak için bir araba sahibi olmak nerdeyse yaşamsal önemdedir. Bu ihtiyacı gidermek yolunda kişi bütün varlığını verebilir.

Benliğin Sınırları

Tanım, sınır çekmekle mümkündür. Uçsuz bucaksız toprakları çitle çevirdiğiniz ve sınırladığınız toprağı, paraya çevirebileceğiniz bitki ve hayvanla doldurduğunuz zaman adı çiftlik olur. Yere dökülmüş su tabakası bir süre sonra kenarında bir sınırlama yaparak yayılmayı durdurur. Bu sınırı o, bir yüzey gerilimi oluşturarak kendi kendine çeker, sınır ihtiyaçtır. Sınır başkasından çok, onu çekenin işine yarar.

Bunun gibi, kişinin zihnine çektiği sınırın iç tarafı benlik, dış tarafı ise "benlik" olmayandır. Zihin söz konusu olduğunda sınırın, aktif çekilen bir çizgi olması gerekmiyor, havada akan yağmur damlasının otomatik olarak kendini sınırlandırması gibi, nesneler dünyasında ilerleyen ortak benliğin de kendini sınırlandırması ve içeride kalana "ben" demesi hareketli nesneler arasından sabit bir yapının (benlik) geçerken nispeten değişmeden kalma isteğinden kaynaklanır.

Sınır çekmenin amacı, içeride daha az ya/ya da yavaş değişken bir ortam yaratmak içindir. Çevrede hızla olup biten değişiklikler içeriye gecikmeli ve daha düşük şiddette yansır. Bu durum öznedeki unsurlara dışarıya göre bir sabitlik hissi verir. Benlik bu sabitlik hissinden doğar: Farklı ortamlarda hep aynı hisleri duyan, farklı durumlarda aynı duran, hatta aynılığı (göreli değişmezliği) hissetmek için özellikle böyle davranan kişi.

Benliğin Evrimci Yollarla Kurulması

Çevreden nispeten yalıtılmış bir ortam yaratan sınırın muhafaza edilmesi ve iç ortamın kararlılığının sürdürülmesi enerji gerektirir. Bilindiği gibi canlılar bu enerjiyi ATP denen moleküllerden kullanırlar. Bu molekülleri kendileri sentez etmiştir ve yiyeceklerden aldıkları enerjiyi, daha sonra kullanmak üzere ATP'de tutarlar. Aynen, DNA'dan kopyalanan proteinlerin, üreme ve beslenme hedefine yönelecek şekilde organize olup etrafına hücre zarını çekmesinde olduğu gibi, benlik de belli algılama ve davranım odakları çevresinde, aktif olarak korunan bir sınırın içinde kendi kendini oluşturur (autopoiesis).

Bu oluşumda evrim düzenekleri iş görür: Yarışma (competition) ve işbirliği (co-operation). Nasıl birçok canlı meydana geliyor, ama sadece bunlardan yarışta öne geçenler ayakta kalıyor (doğanların bir kısmı yaşıyor), sonra da ayakta kalanlar işbirliğine başlıyorsa (aile, toplum), onun gibi proteinlerden bir hücrenin oluşumu, yanı sıra algılama ve davranış kalıpları aracılığıyla benliğin kuruluşu hep böyledir.

Kişinin ortak benlikten getirip, annenin yönlendirmesinde ortaya koyduğu kalıpların bir kısmı nesneler karşısında yıkılır, (örneğin tüm-

güçlülük algısı), önemli bir grup ise ayakta kalır (örneğin, dövüş ya da kaç davranışı), sonra ayakta kalanların arasında birbirini destekleyen, birbirine dayanan bir ilişki kurulur (içgüdüler ve öğrenilmiş davranışların iç içe girdiği bütünlük) ve bu ilişki sonunda kişi kendini kafasında bütünleyerek "ben buyum" dediği bir sınır çeker, "ben buyum"u ifadelendirmek kendini sınırlandırmak, şekillendirmektir.

Benlik, sınırı çekerek içeride kısmi kararlılık oluşturduktan sonra, kendine yönelecek tehditleri engellemek için yakın çevresini düzenleme yoluna gider (annesini babasını kendi istekleri yönünde şekillendirir). Türlerin evriminde olduğu gibi, nesne benliğinin gelişimi de acemi bir teneke tamircisinin çalışması gibidir. Her gün çıkan sorunları elindeki yarım yamalak bir lehim parçası ve kör topal kullandığı deneme yanılma metodu ile gidermeye çabalar. Sonunda gün gün üstüne yama ekleyerek sağlamlaşan binbir yamalı teneke (canlı) az çok su sızdırmaz [çevresiyle uyumlu ve o çevrede yaşayabilir (fit)] olur. Aynı metaforu benlik gelişimi için kullanacak olursak, belli aralıklarla edinilen davranış kalıplarından sürgit başarı kazanmış olanları benlikle bütünleşerek kişiyi toplum içinde yükseğe çıkarır. Her başarılı davranış kalıbı, kişinin nesneler karşısındaki kayıplarını minimuma indirir ve bunu becerdiği ölçüde de benliğe bütünlenir. Böylece benlik gün gün üzerine koyarak ilerler ve kendisi için başarılı davranış kalıplarından örülü, çevresiyle aktif denge halini koruyan (çevresinden aldığı kadar çevresine veren, çevresini değiştirdiği kadar çevresinden de etkilenip değişen) bir yapıyı kurar.

Canlı, koşulları (buradaki koşullar fiziksel ve kimyasal çevredir daha çok) zorlayarak mümkün olanla mümkün olmayanın sınırında ilerler ve kendini genişletilmiş bir sınırın içinde kararlı durumda tutmaya çabalar. Yine hücreden örnekle yürürsek, hücrenin yarıçapı büyüdükçe hücre duvarının hücre bütünlüğünü koruma gücünün düştüğünü görürüz, çünkü zarın her birimi, merkezden uzaklaştıkça mukavemetini kaybeder. Benlik de, başarılı davranış kalıplarını üzerine ekleyerek farklı koşullara göre davranış modellerini zenginleştirir, ancak modellerin çeşitlenmesi, sık davranış değişikliğine neden olduğu için, benliğin sınırlarının belirsizleşmesine de neden olur. Bu tür farklı davranış modellerini kullanarak zenginleşmiş kişiliklerde, sistemi ayakta tutmak için taşıyıcı bir omurga oluşturmak zorunludur. Örneğin, zengin davranış kalıplarına sahip, gerçek "hayat adamaları"nın, bir iki konuda değişmez prensipleri vardır: "Görmüş geçirmiş" meyhanecilerin hiçbir zaman alkol almama ilkelerinin bulunması, profesyonel araba yarışçılarının trafikte kurallara tam olarak uyma geleneklerinin olması gibi.

Gelişmişliğin Ölçütü

Evrimin amacının gelişme olduğu söylenir. Ancak neye gelişkin diyeceğimiz de o kadar açık değildir. Gen sayısı desek, insanın gen sayısı 25.000'den fazladır, bize yakın türlerde de bu sayı yaklaşık olarak bu kadar olduğu gibi genlerimizin çoğu da onlarla aynıdır. Örneğin, şempanzelerden sadece 250 kadar genimiz farklıdır. Gelişkinliğimizin ölçütü olarak biyokimyasal geçişkenliği, değişkenliği alsak, bakteriler bu konuda bizden daha üstündür. İnsanın üstün olduğu tek yön hücre çeşitlenmesindeki fazlalıktır. Bir insandaki hücre çeşidinin sayısı iki yüz elli civarındadır. Diğer canlıların hiçbirinde bu sayıda hücre çeşidi yoktur. Hücrelerin çeşitlenmesi, bir insanın yeteneklerinin genişlemesi gibidir. Hem kemanı çalan, hem bilim yapan, hem iyi araba kullanan hem de ticaretten anlayan birisi elbette ki yalnızca felsefe yapan birisinden, insani değerler yönünden daha zengindir.

Hücre çeşitlenmesini üst düzeyde tutan bir canlı, nesneler dünyasına kendini en fazla katmış canlıdır. Karaciğerde hepatositleri olan canlı yağı metabolize ederken, kanında alyuvarı olan dokulara oksijen taşır, pankreasta bazı hücrelere sahip canlı, şekeri parçalayan insülini salgılar, akciğerlerinde alveol hücresi bulunduran da havanın oksijenini kana geçirir. Dolayısıyla böyle bir canlı eşzamanlı olarak hem yağı, hem oksijeni hem de şekeri kullanabilir ki, bu sayede kaslarını kullandığı kadar beynini, beynini kullandığı kadar gözünü, gözünü kullandığı kadar kalbini çalıştırabilir. Böylelikle canlı, en uzak ve en yakın, en büyük ve en küçük, en hızlı ve en yavaş nesnelerle ilişki kurabilecek güce erişir.

Seçilme Baskısı

Canlıları çeşitlenmeye zorlayan nedir? Bir canlı bu motivasyonu nasıl elde eder? Araştırmacılar bunun seçilme baskısı altında bir yarış olduğunu söylüyor, hatta özgün bir isimle "evrimsel kolların yarışı" diyorlar buna (Krebs, Dawkins, 1979). Yarış türler arasında ve içinde o kadar baskındır ki, her canlı yaşamsal olarak kendine güvenli bir temel sağlayacak belli bir noktaya ulaşıp bu öldürücü yarışın ötesinde kalmayı arzular. Örneğin, insanların bir araba, ardından ev ve daha sonra bir iş sahibi olmaya çalışmaları aşama aşama yarış dışına çıkma çabasıdır. Yarış o kadar zorludur ki, kişi buna ancak belli bir süre katlanabileceğini bilir.

Kişi kendine yaşamsal bir temel sağladıktan sonra yarış ötesi kalarak rahatlar. Bu noktayı aşan insan, kendini yarışta hissetmeden yaşamına devam ederse çok yaratıcı olabilir.

Nüfusu kalabalık toplumlarda yarış, *pozitif yönde seçilme baskısını*, *negatif yönde seçilmeme baskısı*na dönüştürebilir. Çünkü olağanüstü kalabalık bir toplumda (örneğin Çin'deki bir fabrikada işçiler, yüksek bir performans gösterip "ayın çalışanı" seçilmekten çok, bir hata sonucu işlerini kaybetmek istemeyeceklerdir). Çünkü bir defa işlerini kaybederlerse, dışarıdaki milyonlarca işsizin arasından yeniden iş bulmaları güç olacaktır. Negatif yönde seçilmeme baskısı, bugünün dünyasında pozitif yönde seçilme baskısının yerini almış durumdadır, bu nedenle de yaratıcılık düşmüştür. Nüfusu kontrolsüz artan toplumların sonunda bu noktaya gelmesi kaçınılmazdır.

Pozitif yönde seçilme baskısı, insanın pozitif özelliklerini ön plana getirmesine ve başkasının pozitif özelliklerini de desteklemesine (çünkü bu kendi pozitivitesini daha da artırır) neden olurken, negatif yönde seçilmeme baskısı kişiyi hata yapmaktan alıkoyarken, karşıdakini hata yapmaya zorlar. Kendisi hata yapmayıp, başkası hataya düştükçe rakiplerinden birisi daha safdışı kalmaktadır çünkü. Bu davranış kalıplarını çok uluslu kurumlarda sık görüyoruz. Örneğin, Amerika'daki araştırma laboratuvarlarında nüfus yoğun ülkelerden gelen araştırmacılar, başkasının deneylerini gizlice bozarken, nüfus seyrek ülkelerden gelenler başkasının deneyinin daha verimli sonuçlar çıkarması yönünde çaba sarfeder.

Buna rağmen, kimse hatasız olamayacağına göre, yapılan hataları gruplaşarak savunmak eğilimi de bu tür toplumlar için aynı derecede söz konusudur. Etnik kökende birleşmeler, aynı cinsiyet temelinde gruplaşmalar, hemşehrilik temelinde bir araya gelmeler, kendi büyük hatalarını savunup, başkalarının küçük hatalarını ortaya dökmek amacını güder. Bir toplum, düşük nüfus yoğunluğu nedeniyle pozitif yönde seçilmek baskısındayken, nüfus yoğunluğunda bir eşik aşıldıktan sonra birkaç on yıla kalmadan negatif yönde seçilmeme baskısı altına girer. Bu dönüşüm, toplumu çölleştiren bir düzenekle üyeleri arasındaki insani ilişkileri bitirir. Bu durumda ortak benliğin dışlaşması daha keskin olur. Otistikler, şizoidler, kaçıngan kişilikler dışlaşmak için hemen hiç alan bulamazlar, bir dereceye kadar narsisist ve paranoid kişilikler başarıyla kendini korurken, hiç hata yapmayan, kupkuru yapılarıyla obsesif kişilikler öne çıkar, toplumun kilit noktalarını ele geçirirler.

Dolayısıyla, nüfus belli bir noktayı aştığında ortak benlik kendini yaratıcı bir nesne benliğine döndüremeyip, kısır ve savunucu yapıda kaldığını gördüğünde, gidişin gelişime doğru değil, gerilemeye doğru olduğunu fark ederek, sistemi yenilemek için var olanı yok etmek düzeneğini işletir ve negatif yönde seçilmeme basıncını, hayatta kalma

basıncına çevirir; bunun, "hayatta kalmak için yok et" demek olduğunu biliyoruz.

Nüfus bu yolla minimuma indirildikten sonra, yeniden pozitif yönde seçilme baskısı kurulur, yardımlaşma üst düzeye çıkar. Nüfus daha da seyrelirse, bağımlı kişilikler avantajlı duruma geçerek herkesin tek tek yaşamak zorunda kaldığı alanlarda birbirine bağlanıp, grup oluşturarak avantajlı hale gelirler; aynı şekilde otistik ve şizoidler de insana ihtiyaç duymayan yapılarıyla bir başka avantajlı grup olur. Bu sefer de narsisist, paranoid kişilikler bir arada duramadıklarından avantajsız konuma geçer. Pozitif seçilme baskısının aşırı yoğunlaştığı devrede kişiler insan aramaktan bireysel yaratıcılığı geliştirecek yapı kazanamaz olur. Bu durumda böyle bir ihtiyaç duymayan otistiklerle şizoidler tek yaratıcı olarak kalır.

Ortak benlik kişiler üzerinde gruplaşma baskısı kurar. Bu baskıyla üreme artar, üreme özelliği yüksek gençlerin toplum içi değeri yükselir. Her insan adası kendi içindeki çiftleşmelerden doğan sakat doğumların oranı arttığı için komşu adadan çiftleşme geleneğini başlatır, birleşik adalar bir toplum yaratmaya doğru yol alır.

Sonuçta ortak benlik için, nesne benliklerinin yaratılması sürecinde dengenin korunması, gözetilecek en önemli değişkendir. Pozitif seçilme baskısının olduğu toplumları, negatif seçilmeme baskısının olduğu toplumlara göre, sayı ve kapasite olarak daha ileride tutacak denge uzun vadeli olarak korunmalıdır. Ortak benlik bu dengeyi şimdiye kadar hassasiyetle hep korumuştur. Ancak tıp teknolojisindeki ilerlemeler iki asırdır, bir eşiği aşacak biçimde nüfusu artırmış ve ortak benliğin dengeyi tutturması güçleşmeye başlamıştır.

*

DNA kendinde getirdiği bilgiyle dış dünyayı (nesneleri) kullanarak bir beden örgütler. DNA bu bedeni kendinde taşımaz, kendisi getirmez, o yalnızca bilgi getirir, canlı için başlangıç odur ve nesneleri (potasyumu, sodyumu, kalsiyumu, amino asistleri, şekeri, yağı, oksijeni vb) kullanarak bir beden oluşturur. Sonra bu bedene dış dünyadan enerji devşirerek[metabolizma yoluyla besinleri enerjiye (ATP) çevirerek] kendi yapısını günbegün yenilemeyi ve üremeyi becerir. Beden DNA'nın ilettiği bilginin çok dışında davranamaz, çünkü DNA'nın (filogenetik ve türsel olarak toplanmış ve aktarım bekleyen tüm bilgi) ilettiği program odur. Ortak benlik bu program gerçekleşirken nesneler dünyası içinde kendini ifade etmiş olur. Tek hücreli canlının programı basittir, farklı tek hücrelilerde başka yaşam deneyleriyle varyasyonlar geliştiren program, bu varyasyonların tümünü, tek hücreleri bir araya getirip çok hüc-

reli canlı oluşturarak bir bütün içinde eşzamanlı olarak kullanıma sokar. Sonra aynı yolla farklı canlılarda geliştirilen program modüller aracılığıyla tür içinden ve hatta türler arasından farklı canlılara doğru aktarıma uğrar. Her insan, tasavvur edilemeyecek boyutlardaki seçim süreçlerinin sonucunda ortak benliğin uzvu olarak yeryüzüne dışlaşır ve yaşamından çıkardığı sonuçlarla ortak programa küçük bir katkı yapar, birliğe ait ortak bilgi ve ortak benliğe ait program biraz daha ilerler. Sonra yeni uzuvlar ve onlardan gelen katkılarla daha ileri bir program, bu böyle neredeyse sonsuz denebilecek bir büyüklüğe kadar gider. Sonuç olarak, önceki kuşaklarda yaşanmamış olup da, son kuşakta yaşananlar ortak benliğe en anlamlı katkıyı vererek sonraki nesillere aktarılır ve orada ortak benliğe yapılan yeni bir katkı olarak yerini alır. İnsanlar herhangi bir konuda rekor kırmaya, ulaşılmaz dağlara tırmanmaya, yeni bir şey keşfetmeye, karşı cinsin çok farklı bir üyesiyle beraberlik yaşamaya, içlerindeki hiç ulaşılmamış noktalardaki duyguları bulup çıkarmaya pek heveslidir. Ortak benliğe özgün katkı yarışıdır bunun adı.

Dolayısıyla asıl yapı, canlı olan değil, bilgi olandır. DNA, olağanüstü bir bilgi yükü olarak ortak, tek ve ilk yapıdır. Canlıyı kendi bilgisini artırmak için yaratır. Canlı, nesnelerden bilgiyi alır DNA'ya aktarır. Bilgi aktarımı durduğu an hayat biter, canlı gerçekleşmez olur. Canlı gerçek olsa da kalıcı değildir, yalnızca kalıcı olan bilgiye aracıdır. Ortak benlik ise kalıcı bilginin kendisi hakkındaki kanaatidir. Binyıllardır akarak devam eden bilginin kendisi hakkında bir izlenimi vardır. Bu izlenim bilginin akışı ve kendini ifade etmesi (canlılar olarak) sonunda ortaya çıkar. Bu durumda ortak benlik, bugüne kadar yaşamış, insan türüne ait her canlının kendisiyle ilgili oluşturduğu intibaların (bir yerde benliklerinin) bütünleyici (entegratif) toplamıdır. Her insana ait nesne benliği, ortak benliğe katılarak onu zenginleştirir, kendi benliğini, kendisi bilmeden ortak benliğin parçası sayar.

Ortak benliğin programı her hücrede aynısıyla vardır, yani hücre biz ne yaşarsak sonunda o yaşantının ortak benliğe katkı yapacak anlamlı kısmını kendine alır, kaydeder. Kayıt son derece önemli bir işlemdir ve asla aksatılmaz. Dolayısıyla insanlar (ve bütün çok hücreliler) birbirine çok benzer ve her biri yaşama karşı ustalaşmış milyarlarca yapıtaşından oluşmuş bir bileşimdir. Bu bileşimde ortak benlik, yeryüzündeki eylem planını geçici olarak bireysel beyinlere vermiştir. Her beyin aldığı program doğrultusunda detaylandırma yaparak ve nesnelere yapışarak dışlaşmanın rotasını çıkarır.

Bu programda örneğin kimyasal maddeleri arzuladığımızda acıktık deriz, üreme olgunluğuna ulaştığımızda cinsel arzu duyarız. Acıkmak

ya da arzu deyince, en temelde bunlar yine hücrenin acıkması, hücrenin arzu duymasıdır. Sadece beyin hücresini doyurmak için organizasyon yapar.

Bu noktadan bakınca hissetmek bile hücreden çıkar. Hücrenin duvarında kendine yaklaşan kimyasalları algılayacak, hissedecek ve bunları içeriye iletecek düzenek vardır. Bu düzenek duyu organlarının dayandığı temel yapıdır aslında. Yüzeyden gelen bilgi çok yükseltilerek içeriye iletilir ve hücre, gelen kimyasalı yakalama sistemini (reseptör) devreye sokar. Hücre düzeyindeki bu modelin basit tekrarlarıyla beyin yaratılmıştır. Beyin ortak benliğin verdiği program doğrultusunda bedeni harekete geçirmek için emosyon yaratır ve onu yakıt olarak kullanır.

Tek hücreli yapılar çok hücreli hale önce geçici birlikler oluşturarak, sonra aralarındaki organizasyonu kalıcı hale sokarak geçmişlerdir. Geçici birlikler oluşmuş dağılmış, oluşmuş dağılmış, bir süre sonra onları bir araya getiren düzenek sinir sistemi olarak organize olmaya başlamış ve birbirlerine ilettikleri sinyaller, sinir liflerinden akan elektrik haline dönmüştür. Hücre duvarından alınan uyarı hızlı biçimde organizmanın derinine iletilir, derinde alınan bir karar da yine hızlı biçimde çevredeki hücrelere iletilir ve eylem planı uygulanır.

Tek tek hücrelerin bir araya gelmesi kalıcı hale geldikten sonra her hücre farklılaşmaya uğramış, kimisi metabolize eden, kimisi algılayan, kimisi ileten, kimisi öngören haline dönüşmüştür. Bir insan toplumunun organizasyonuyla, çok hücreli bir canlının ortaya çıkışı arasında temel bir fark yoktur. Her şeyin temeli hücredir. Hücre bire bir benzerlerini yaratırken, kendisi üzerinde bütünlenen türev yapılar organize eder aslında. Organize eden temelde aynı yapı olduğundan organizasyonun tipi de aynıdır.

Tek hücreliden çok hücreliye doğru evrilmek, temelde, nesnelerin vereceği yaşam için gerekli kimyasal desteği kesintisiz biçimde elde tutmak amacına dönüktür. Tek hücreli yapı bir süre kalsiyuma ulaşamazsa ölür. Aksine çok fazla kalsiyuma ulaşırsa da bunu bir depoda uzun süre saklayamaz. Ama çok hücreli memeli bir hayvan bir süre kalsiyumsuz kalsa bile kemiklerdeki kalsiyumu kana boşaltarak hayatta kalır. Dolayısıyla bir memelide kemik hareket ve stabilite desteği sağlamaktan öte depo görevi de görür.

Organizasyonun ileri aşamasında yiyen, ısıran, sindiren hücrelerin, organizmanın kendi hücrelerini de yiyip sindirmemesi için, hücreler arası bir tanıma sisteminin kurulması gerekmiştir. Aksi durumda canlıların açlık halinde kollarını bacaklarını yemeleri işten bile olmazdı. Kendi hücrelerini tanıma sistemi, sonraki aşamada kendini tanıma sistemi-

ne dönüşmüş olmalıdır. Hücrelerin birbirine tanıdık sinyaller gönderen ve bunları algılayan yapıları metamorfik bir değişimle sadece hücreleri değil, organları, uzuvları da tanır, sonra da kendini diğer insanların yerine koyar (empati), onların uzuvlarını kendi uzvu olarak tanır (echopraxi), sesini kendi sesi olarak tekrarlar (echolali) ve bütün insanları tek bir sistem haline döndürürür. Bu sistemin bugün için bildiğimiz temel yapısının ayna nöronlar olduğunu biliyoruz. Bu sistem yıllarca kendini izleyerek, uzuvlarının, davranışlarının birbirini tekrarlayan, birbirine uyan yapılar olarak sanal bir merkeze göre hareket ettiğini anlar. (Örneğin, sağ ayak topa vurduğu anda dengeyi korumak için sol kol da ileriye doğru gidiyorsa kolla bacağın ortak olarak bağlı olduğu bir merkez vardır, yine evvelki gün para isteyen Ahmet'e, dün kitap isteyen Mehmet'e, bugün su isteyen Ali'ye hayır diyen, farklı kişilere ortak olarak hayır diyen bir merkez olmalıdır.) Bunu anladığı an kişi, neden başkalarının kendisine "sen" demiş olduğunu da anlar (sen demek, başkaları tarafından senin bir merkez olarak tanınman demektir) ve kendine "ben" (başkalarının işaret ettiği, davranış ve uzuvların bağıl olarak hareket ettiği "sen"in bu taraftan görünen yüzü) der. Ortak benliğin nesne benliği olarak değiştiği an bu andır. Nesneler davranışını bu merkeze göre ayarlar, o bu ayarlamayı anlar, bu anlayış, "ben"i ortaya çıkartır.

Ben ile ben olmayan arasında yarı geçirgen bir zar vardır. Bu zar, sınırı o kadar zayıf çizer ki, ben ile ben olmayan arasında sürekli geçiş söz konusu olur. Hatta bu zayıf çizgi stres koşullarında geçici olarak ve şizofreni gibi bozukluklarda tamamen ortadan kalkarak ben ile ben olmayanı bütünler. Bu durumda kişi, geliştirdiği nesne benliğini terk ederek yeniden ortak benliğin sınırlarına doğru çekilir [şizofrenideki gerileme (regresyon) hali.] Ortak benlikten nesne benliğine geçiş bütünüyle sinir sisteminin ilerleyen işleviyse, nesne benliğinden ortak benliğe doğru geçiş de aynı sistemin gerileyen işlevidir.

*Nematod*ların (uzunluğu yarım milimetreden bir metreye kadar değişen canlı türü) bir cinsi olan *Caenorhabditis Elegans* genellikle gruplaşmayı sever ve senkronize biçimde yüzerek beslenmeyi seçer. Bunun için örgütlenmiş iki sinirleri vardır; bu sinirler stres yaratacak olayları grubun diğer üyeleriyle eşzamanlı olarak algılamak ve beraberce sağa, sola doğru dönüş yapmak ya da geriye doğru yüzmektir. Ancak bu iki sinir "laser" ile ortadan kaldırılırsa C. Elegans'lar eşduyum/eşgüdüm özelliklerini kaybederek tek başlarına hareket etmeye başlarlar (de Bona, 2002).

İnsanların ortak benlik doğrultusunda birlikte hareket etmesi son derece doğal bir durumdur, çünkü insan zaten milyarlarca hücrenin or-

tak hareketiyle var olur, burada yapılan sadece iç ortaklığın basitçe dış ortaklık haline döndürülme işlemidir. Bu kadar hücrenin ortak hareketinin sağlanmasıyla var olan, varoluşu ortaklığa bağlı olan insanın çok iyi bildiği bu yöntemi diğer insanlarla arasında bir ilişki çeşidi olarak kullanmasından doğal bir şey olamaz. Belki de bir farklılık olarak burada insanların ortak hareketini sağlayacak, hücreler arasında iletişim görevi gören bir sinir sisteminin olmamasını görebiliriz, ancak ayna nöronların başkasının hareketini anlamakta, niyetini çözmekte bir iletişim aracı olarak davrandığını unutmamamız gerekiyor, yanı sıra henüz kanıtlanmamış olmakla birlikte nitrik oksit gibi bazı gaz hormonların da aynı işlevi görmesi pek mümkündür.

C. Elegans'larda sosyal davranışı gerçekleştiren iki sinir teli varsa, insanlarda yüz milyar sinir hücresi vardır, doğaldır ki bu yapıda eşgüdümü sağlamak zor olmayacaktır. Kaldı ki insanda, birçok sinir hücresinin bir araya gelmesiyle çok sayıda ganglion oluşmuştur. Bu hücre toplulukları, dışarıdan gelen uyarıyı iyi biçimde analiz edip, üst dereceden cevap verir. Ganglionlar bu sayede organizmanın tek başına yetkin hareketini kolaylaştırdığı kadar, grubun diğer üyeleriyle ortak hareketini de üst düzeye çıkartır. Her ganglion ötekinden nispeten bağımsız davranır; arılarda, solucanlarda hatta yılanlarda da bu bağımsız davranışın örneklerini görürüz. Örneğin, eşek arısının karnını başından ayırsak bile o, sindirim sistemi olmadığı halde bir besini emmeye yönelir.

Dolayısıyla insan beyni, ganglion özelliği taşıyan çok sayıda çekirdeği bünyesinde barındıran bir yapı olarak, birbirinden bağımsız davranabilen yapıları entegre eden üst düzey bir organizasyondur.

Tek başına bir beyin kendi içinde ve beden içinde dağılmış farklı çekirdek ve ganglionları organize ederken, karınca gibi sosyal böcekler de, her üyenin bedenine dağılmış ganglionları ortak organizasyonla tek bir beynin çekirdekleriymiş gibi bütünleyerek yönetir. Yani karıncaların her bedendeki ganglionu, insanın her organı (uzvu)ndaki ganlionuna karşılık gelir.

Karıncaların birbirlerine gönderdiği sinyaller, bizim sinirlerimizden akan uyarılardan farklı değildir ve aralarında bir beynin içindeki organizasyonu aratmayacak düzeyde iletişim gerçekleşmektedir. Bu düzen karıncalarda her kararın ortak alındığını gösterir. Birbiriyle tamamen aynı genetik yapıya sahip üyelerden oluşan böylesi topluluklarda ortak karar elbette ki kolay alınır.

Genetik farklılıkların binde biri geçmediği insan topluluklarında kararların karınca topluluklarına göre daha zor alınacağı aşikâr olsa da imkânsız değildir. İnsanlar aslında, belki de haklarında hiç konuşmadan

ortak bir önseziyle bazı kararlar almışlardır ve bunların uygulanmasında bir sorun olmamıştır. Çocukların, hamilelerin, yaşlıların, sakatların korunması konusunda insanlar arasında davranış ve anlayış birliği vardır. Başka bazı konularda da insan toplulukları zımni bir anlaşma içindedir. Dolayısıyla insanlar temel konularda ortak bir bilinç geliştirmekte, o konularda tek bir benlik gibi davranmaktadır.

Motivasyon

Yalnızca insanda değil, her canlının içinde bulunan yüksek güdüyü, somut, inorganik bir temele bağlamamız gerekirse, bunu karbonun yapışkanlığından başka açıklayacak bir yapı yoktur. Bedenimizdeki istisnasız bütün yapılarda, yapının büyük bir kısmını oluşturacak biçimde yer alan ve yaklaştığı her bileşiğin yapısına giren, her elementi kendine çeken bu elemıentin ürünü olduğumuz o kadar bellidir ki, karbona bağlanmayan çoğu element bizim yapıtaşımızda yer almaz. Karbonun bu davranışı, insanın yaşarken nesneleri adeta yutan tarzına uzak bir paralellik gösterir. Karbonun, yaşamı ayakta tutucu, genel anlamdaki motivasyonunun içinde, organizmanın özgün motivasyon kaynakları vardır. Dopamin örneğin, taşıdığı sekiz karbon molekülüyle, organizmayı gün boyu motive edecek biçimde aşağıdan yukarıya çıkan ve ımotor alanı uyaran yolaklarda çalışır. Bu yolakların en önemlisinde, orta beyindeki ınezensefalon denilen sahadan kalkan dopamin yüklü hücreler, hipotalamustaı geçerek akkümbens çekirdeğine, oradan da motor alanlara ulaşır. Bıı, beyinde bilinen, en önemli arama (seeking) davranışı yönlendiricisi yolaktır. Bu yolak hipotalamustan geçtiği için iştahla ilgilidir, arama davranışının güdülediği motivasyon bu nedenle, evrimsel olarak daha alt düzey canlılarda iştah olarak karşımıza çıkar. Temel olarak insanda, bugünden yarına değişmeyen, belli düzeyi olan, olaylara ve nesnelere karşı sürgit düzeyini sürdüreı bir iştah vardır. İştah, arama (seeking) davranışının gücüne paralellik gösterir, arama davranışı fazla olan kişi, bir nesne ya da olayla karşılaştığında onunla yoğun ilişki kurar.

Sadece insanların değil bütün canlıların kendi kendine biçimlendirdiği (autoshaping) bir ödül beklentisi vardır. Ödüle karşı iyimser tutum canlıları her gördükleri ışığın, her duydukları sesin peşinden sürükler. Bu yüksek beklenti canlının önceki yaşam deneyiminden değil, ortak benliğin son derece güçlü olan kendini uyarma, dünyada aranma, nesnelere bağlanma güdüsüne aittir. Nesneleri tanıdıkça kişi onları gözünde eskitir, ama yeni bir nesnenin ortaya çıktığı durumda, yeniden canlılık artarak onun peşinden gidilir. Her canlının, hâkim olduğu nesneden bıkmak, hâkim olamadığı nesneninse, hâkim olana kadar peşine

düşmek tutkusu vardır. Bu enerji canlı için doğuştan getirilen, DNA'da yazılı olan potansiyeldir. Bu potansiyel canlının, hem kendini uyarma sisteminde hem de arama sisteminde kesintisiz devam eden uyarılar aracılığıyla boşalır. Eğer boşalım gün içinde tamamlanmazsa, gece rüyalı uyku (REM uykusu) sırasında boşalır. Eğer kişi uyutulmazsa bu sefer enerji boşalmak için yer arar, her nesne ve olaya karşı duyarlılık artar (Steiner, 1972). Dolayısıyla canlılar, ortak bir uyarı sisteıine bağlılarmış gibi, kesintisiz olarak sürdürülen bir uyarı altındadırlar, bu uyarıyı aldıkça, kendilerini belli bir yönde davranmak zorunda hissederler.

Sonuç olarak her insan ortak canlının içlerine koyduğu uyarı sisteıniyle sürekli uyarılarak ortak benliğin hedefleri doğrultusunda hareket zorunluluğu yaşar.

Pekâlâ bu uyarı sisteıni sonuçta neyi hedeflemektedir? Buradaki hedef ödüle ulaşmaktır. Eğer kişinin ödül beklentisi yüksekse, ödül gelmemesi düş kırıklığına ve giderek depresyona neden olur. O zaman kişinin ödül alamaması durumunda gelişecek depresyonu matematikleştirirsek şöyle bir formül elde ederiz:

$$\textit{Depresyon} = \frac{\textit{Ödül beklentisi}}{\textit{(Ödüle doymuşluk derecesi) X (Gelecekte ödüle kavuşma ihtimali)}}$$

Bu konunun temelini oluşturan iştah aslına bakılırsa, bir hedef doğrultusunda harcanması göze alınmış enerji demektir, iştahın fazlalığı, yüksek bir enerjinin harcanma yolunda olduğunu gösterir. Bu enerjiyi sağlayan da muhtemelen hipotalamusun yan (lateral) kısmından peş peşe çıkan ve kendi kendini doğuran dopaminerjik uyarılardır. Söz konusu uyarılar, bir kalp düğümünün yarattığına benzer şekilde peş peşe gelerek ve hatta sadece uyanıklık döneminde değil, aynı zamanda uykunun REM fazında da devam ederek (diğer kimyasal geçiricilerin bulunduğu sinir hücreleri bu dönemde kısmen sessizdir) organizmayı belli bir düzeyde canlı tutarlar. Canlılık dediğimiz o muazzam iksir ve onun üzerinde oturan arama sistemi beraberce dopamin üzerinden yürür, dopamin hücrelerinin her şeyden bağımsız biçimde kendi kendilerine sürekli doğurdukları uyarı canlılığı yaratan iksirdir. Dopaminin üstüne kurulu canlılık doğurucu sisteme kendi kendine uyarı sistemi denilir. Bu sistem dopamin tarafından aktive edildiği kadar, serotonin tarafından da zayıflatılır, etkinliği düşürülür. Bir kişide kendi kendini uyarı sistemi ne kadar canlı ise kişinin vitalitesi o kadar yüksek olur. Yaşama bağlılık, ödül peşinde koşmak, düş kırıklıklarından sonra çabuk topar-

lanmak, hatta günlük işlerde beceri edinmek hep bu canlılığın ürünüdür. Şizofren hastalara verilen ve dopamin sistemini çalışmaktan alıkoyan ilaçlar (nöroleptikler) canlılığı gözle görülür biçimde düşürür. Bu hastaların tedaviyle beraber canlılıklarını dramatik biçimde kaybetmesi (apati), edilgen bir konum kazanmaları söz konusu ilaçlar nedeniyledir.

Arama davranışı sonunda canlı, aradığı hedefe çoğunlukla ulaşır. Hedefi yakalamak peşinde yaptığı alıştırmalar sırasında, ilk on alıştırmada bir bölgeye has aktivite gelişmez, ama alıştırma sayısı artıp, öğrenme kuvvetlendikçe beynin bir bölgesinde (lateral hipotalamus) uyarı artışı görülmeye başlar. Sonraki alıştırmalarda beynin diğer bölgelerinde de canlanma artışı gözlenir. Buradan açıkça görülüyor ki, öğrenme için yapılan tekrar sayısına paralel olarak beyinde uyarı artışı yayılmakta, öğrenilmiş bilgi sağlamlaşmaktadır.

Arama davranışı ve ödül peşine düşmek, hipotalamusun canlanmasına neden olur ve bu canlılık ödül elde edildiğinde düşer. Ödülü bekleme devresiinde canlılık, ödül anına kadar yükselerek tepe yapar. Bunu, hayvan deneylerinde rahatlıkla izleyebiliriz. İnsanlarda da piyango çekilişinin yapılacağı anda heyecan son noktaya tırmanmıştır, çünkü o noktada kişi, ters yöndeki gerçeklere rağmen (piyangodan büyük ikramiyenin çıkma ihtimali kişiye, geniş tabanlı bir organizasyonda milyonda bir bile değildir) büyük ikramiyenin kendine çıkacağına neredeyse inanmıştır. Bütün bunlardan anlıyoruz ki, canlılar yanlış biçimde iyimserdir. Öte yandan eğer gelecek ya da gelmeyecek ödülün zamanı, tipi, büyüklüğü değişken olmaya başlarsa, bu durumda insan bu değişkenleri, değişmez bir yanlış düşünce (hezeyan) doğrultusunda sabitlemek ister. Bu insanın bir çeşit kendini savunma sistemidir. Eğer kişi, yeterince başarılı, sosyal, çalışkan değilse etrafındaki olaylara yön veremez ve alacağı ya da kaybedeceği ödüller tamamen rastlantıya bağlı hale gelir. Bu durumda kişi, etrafında dönen olayların tümünün, kendince bir açıklamasını yaparak (örneğin, kendisinin Allah tarafından seçilmiş özel bir kişi olduğuna inanarak, değişken, zamansız ödül-ceza sisteminin buradan kaynaklandığı, Allah'ın kendisini ödüllendirmek istediği, ama müşriklerin bunu engellediği, düzensizliğin kökeninde bunun yattığı inancına sahip olarak) içsel bir belirlilik ve dışsal bir sabitlik sağlamaya çalışır. Yani bir yerde kişi, beklediği zaman ve yeterlilikte alamadığı ödülü, kendine seçilmiş kul diyerek ödülün bir başka biçimini daimi hale getirir.

Organizmadan asıl beklenenin, ödülle doymaktan çok, ödül peşinde koşmak olduğu söylenir, canlılar için asıl doyum bu noktadadır. Arama sistemine anatomik olarak bağlı çalışan ödül sistemi cinsellikle ilgili bir merkez olabilir beyinde. Bu anlamda cinsel iştah, kişi için temel moti-

vasyon kaynağı olabilir belki, bu yaklaşım, Freud'un cinselliğe yaptığı ağır vurguya da denk düşer.

Motivasyonda, emosyonun da rolü olduğunu söyleyebiliriz. Emosyon motivasyonu bir üst ya da bir alt dereceye almak konusunda manivela işlevi görür. Bazı kararların alınmasını hızlandırır, bazı kararların alınmasını geciktirir; böylece organizmanın ihtiyaç duyduğu yerde ivme değiştirerek ilerlemesini kolaylaştırır.

İştah, bağlı motivasyon o nedenle "istemek" karşılığıdır ve "sevmek" karşılığı olan motivasyondan farklıdır (Robinson, 1993). İstemek karşılığı motivasyon, sahip olmak için motivasyon şeklinde de algılanabilir. Günümüzde özellikle gelişmiş ülkelerde hâkim olan bu motivasyon şekli, diğer motivasyon şeklini silip süpürmüştür. Girişimcilik, üst pozisyona tırmanma, karşı cinsi elde etme, zengin olma hırsı şeklinde gördüğümüz bu motivasyon biçiminde, hedef alınan nesnenin yutulup, yok edilmesi vardır. O nesne uzakta bir hedef olarak durdukça, özne ona ulaşmak için her yolu dener, ulaştığı zaman da yutarak yok eder. Eğer hedef başka bir özne tarafından yutulursa, birinci özne ruhsal bir sorunla karşı karşıya kalır.

Sevmek karşılığı olan motivasyonda ise yutmak değil, yaşatmak esası vardır. Kişi, hedeflediği nesne yaşadıkça, motive olur. Onun biraz daha iyi yaşaması eğer kendi sayesinde ise mutluluk daha da artar. Özne için bu durumda mutluluk, nesnenin "onun sayesinde mutluyum" diyebilmesidir. Sevmek karşılığı olan motivasyonda bizim değerlendirmelerimize göre, girişimci, elde edici, istemek tarzını tutturan, yaratmak ve yapmak sonucunu doğuran motivasyondan tümüyle ayrı, hatta büsbütün ona karşı olarak, birisinin iştahına kurban gitmemek, güçlü bir istenmeye karşı direnmek, yutulmaya karşı gelmek, bütün yutulanlarla birlik olmak yanında, yutabilecek güçte birisinin yanında, yutulmadan durarak onun gücüne ortak da olmak vardır. Bu son nokta şu açıdan önemlidir: Yutacak birisi güçlü birisidir.

Yutulacak kişi bunu bilir ve yutulmadan onun yanında yutulmuş gibi durmak ister. Böylece yutma gücünü paylaşmış, kendinde olmayan gücü kendine transfer etmiş olur.

Güzel bir eşi olup da kendisi o kadar yakışıklı olmayan erkeklerin eşlerinin etrafında pervane oldukları bilinir. Bu erkekler, eşlerinin güzelliği karşılığında toplumdan gördüğü ilgiye ortak olurlar. Kendilerine bu kazanımı aktaran eşleri tarafından yutulmamak için (gücün yutucu etkisi bilinir) ona faydalı olmaya çaba gösterirler ki, bu kadar faydalı bir eşin yutulmasıyla kadının kendini zarara uğratacağını düşünerek, yutma işleminden vazgeçmesi sağlanmaya çalışılır. Bu erkeklerin eşleri-

ne karşı tam itaati söz konusudur, dışarıda ekonomik bir imparatorluğu yöneten adamların evlendikleri güzel kadınlarca köleleştirilmesi bu şekilde, "sevmek" üzerinden yürüyen motivasyonla olur.

Gen Seçimi ve Ortak Benlik Bağı

Soya bağlı seçim, kişinin kendisinin değil genlerinin seçilmesini sağlar. Burası ilginç bir noktadır. Kişinin hiç haberinde olmadığı, en ufak bir bilgi kırıntısı bile taşımadığı DNA'sı için kendini feda etmesi açıkça göstermektedir ki, kendinin sahibi kendisi/benliği değil DNA'sıdır. Dolayısıyla asıl var olan kişinin kendisi değil DNA'dır ve DNA'nın kendisi hakkında edindiği bilgiden çıkan ortak benlik, bizim ait olduğumuz asıl benliktir.

Bu öyle bir ortaklık, tek ve bütünsel bir canlılıktır ki, her uzuv, her organ, her doku, her hücre, koşullar zorlamadıkça öncelikle kendini geliştirir, yüksek derecede işlevsel ortaklık temelinde gelişkinliğini maksimalize eder; bencillik böylesi ortaklığa engel olmaz, aksine ona zemin sağlar. Çünkü ancak bu şekilde bağlı olunan tek canlı topyekün bir güçlülük gösterir. Ama koşullar zorlarsa (örneğin, insanlığın yok olma tehlikesi), kişi o zaman ait olduğu canlının küçük bir parçası olarak, büyük parçaya kendini feda eder. Elbette ki fedakârlık, öncelikle soybağı seviyesine göre derecelenerek ortaya çıkar. Ama büyük bir insan kitlesinin hayatı söz konusuysa, o zaman soy için değil, tür için yapılan fedakârlık devreye girer. Hatta bazı durumlarda ortak benliği ve ortak canlılığı belli belirsiz de olsa derinliğine hissetmiş bir grup insanın, soya bağlı, türe bağlı seçimleri atlayıp, bir hayvan, bir bitki türü için kendini feda ettiğini görürüz. Bu durum bizim tek canlılığımızın dayandığı noktaların nerelere kadar uzandığının somut göstergesidir.

Bu tek canlının her ucu (insan), önce kendini, sonra genini, sonra kan, tür ve can bağı olanları düşünür. Risk oluşan durumlarda veya kendi varlığının anlamsız kaldığı olaylarda kişi, risk altındakiler için, kendine yakın olandan başlamak üzere kendini feda eder. Örneğin, kendisi anlamsız kaldığında kişi, soy bağı olan kişilerin yaşam riski yoksa, ortak canlının tehdit altındaki uzak bir kolu için kendini feda edebilir, örneğin yoksul halk için varını yoğunu ortaya dökebilir. Eğer canlının bütünü için tehlike varsa (örneğin, küresel ısınma) bu durumda da yoksullar için değil küresel ısınma ile mücadele konusuna kendini adayarak topyekün varoluşa destek verebilir. Çünkü ait olduğu canlının ölümü demek, kendisinin, akrabalarının, soyunun, hatta türünün genlerinin tümden yok olması demektir.

Bizim tek başına birer canlı olmadığımız o kadar bellidir ki, diğer uçlar olmadığında (tek tek insanlar yok olduğunda) bizim ucumuz da yaşayamaz. Bu ortak canlının yakın akrabaları yok olduğunda (örneğin, bitkiler ortadan kalktığında) canlının kendisi de ayakta kalamaz. Her şey bir organizmanın içinde ve dışında ancak bu kadar birbirine bağlı olabilirdi.

★

Evrimsel ilerleme de bir canlının karar verip, adım atması gibidir. Evrimsel sıçrama uzun süre sessiz kalır, muhtemelen bu sırada her yeni doğan üzerinde evrimin basıncı artar, çevrenin farklı hücreler üzerinden yaptığı değişim basıncı, tek canlıda binyıllar süren bir baskı oluşturmakta ve bir anda mutasyonla çevrenin istediği değişiklik meydana gelmektedir. Aynen bir bilimadamının zihni peş peşe toplanan bilgilerle karmakarışık hale gelip gerilmesi ve sonra başka küçük küçük bilgilerin katılımıyla bilgiler arası bağın aniden kurularak keşfin yapılması gibi. İnsan, bugünkü halinin nedeyse bir kopyası olan Herto fosilinin bulunduğundan bu yana on bir bin kuşaktır, sanki genetik olarak sabitlenmiş gibidir ve üzerindeki evrimsel baskı hatırı sayılır derecede artmıştır. Sonra bir anda ve belli bir noktada[değişikliğin, baskının en çok yapıldığı birey(ler)de olması şart değildir], DNA en uygun ortamda ve değişikliği gösterebilecek, taşıyabilecek en esnek üyede mutasyonu gerçekleştiriverir. Diyelim yeryüzünde uzunca bir süre radyasyon miktarı artacak, pek çok kişi bu radyasyona dayanıksız olduğu için ölecek, sonra, ama uzun süre düşük doz radyasyona maruz kalmış birisi radyasyona duyarsızlık yönünde bir mutasyon geçirip, yaşamaya devam edecek, kendinden olan çocukların da radyasyona duyarsızlığı nedeniyle bu grupta önemli oranda çoğalma olurken, radyasyona duyarlılar sayıca azalmaya başlayacaktır. Sonraki aşamada ise nasıl olsa radyasyona duyarsızız diyerek, radyasyon insan eliyle artacak ve duyarlı grup hızlı biçimde yok olacaktır. Geçmişten farklı olarak evrimsel dönüşüm, insan elinin sürece müdahale eder hale gelmesiyle sanıldığından hızlı ilerleyecektir, ama ilerlediği yol türümüze uzun zamanlara yayılan bir kazanım getirecek midir, ondan şüphe duymak gereği vardır.

Kimlik Kazanmak

Bir bebek, rahim içi oluşumundan doğumuna, doğumundan neredeyse ergenlik dönemine kadar kendi bedenini, tek bir amino asitten yetmiş kiloluk bir yapıya doğru içsel bir mekânizmayla kendiliğinden inşa (autopoietic) eder. Bu süreçte emme, yakalama refleksleri ve benzeri başka yaşam itkileri kendiliğinden oluşur. Bu sabit yol DNA'da tü-

müyle yazılıdır. Milyarlarca doğumla birlikte otomatik biçimde izlenen ve katrilyonlarca işlemin olduğu yolda şaşırtıcı biçimde tek hata yapılmaz. Bu yol, insan türündeki ve filogenetik geçmişteki başarılı uyum örneklerinin tümünün taşlarıyla döşenmiş ve tekrarlayan sayısız doğumla beraber yürüne yürüne her adımı bir senfoninin notaları gibi kusursuz ezberlenmiştir. Bu ezber, embriyolojik dönemdeki kendiliğinden oluş süreçleriyle, doğumdan sonraki içgüdülerde apaçık gözlenebilir.

İlginç olan nokta, bu kadar kendiliğinden var olma potansiyeli taşıyan bir yapının mutlak bir doğal ve sosyal çevreye ihtiyaç duymasıdır. Bunlar olmadığında insanın varoluşu mümkün değildir. Sosyal çevreden kopuşu benliğini, doğal çevreden kopuşu bedenini yitirmesine neden olur. Çevre, kendiliğinden oluş sürecine aktif biçimde katılır ve organizmayı kendine uygun biçimde "büyütür". Kendine uygun sinir bağlantılarını (sinaps) yaşatır, kuvvetlendirir, uygun olmayanları budar, budama işlemi yirmili yaşlara kadar sürer ki, bedensel ve zihinsel tamamlanmanın bu yaşlara kadar devam ettiğini gösteren bir bulgudur bu.

Beden ve zihnin kurulmasında en önemli aşama şüphesiz ki beyindeki organizasyonun kurulmasıdır. Milimetre küpünde üç bin kilometre sinir lifi barındıran, saniyede bir katrilyon işlem yapma gücü olan, yüz milyar hücreyle trilyonlarca bağlantı taşıyan yeryüzündeki en karmaşık yapının inşasıdır söz konusu olan. Bu yapı, çevrenin yönlendirmesiyle daha kuruluş aşamasında bulunacağı ortama uyumlu biçimde inşa edilmezse, sonradan değiştirlmesi ve yeniden uyumlandırılması güçtür. O nedenle yaşayacağı ortam onu, geri besleme bilgilerle bilgilendirir ve o kendini buna göre kurar. Şarapçılığın olduğu bölgede yaşayacaksa, fıçı yapımına uygun gelecek kestane ya da meşe olarak büyümeli; sepetçilerin olduğu yerde oturacaksa, sorgun ağacı olarak yetişmeli; kasnakçıların çevresinde akkuş ağacı; tornacıların olduğu yerde ince, tıkız taneli şimşir ağacı olarak dikilmeli, ilacın imal edildiği yerde de, terementi fidanı olarak büyümelidir insan.

Buna rağmen insanın beyninden çok gövdesi çevreye uyar. Çünkü bebek doğduğunda, erişkinlik dönemindeki haline en yakın organı beynidir.

Ortak Canlının Kendini Algılaması Olarak Ortak Benlik

Bebek doğduğunda neredeyse bütün işlemleri (emme, işeme, terleme, sindirim vb) orta ve arka beyin (midbrain, hindbrain) tarafından gerçekleştirilir. Bu işlemlerin hiçbirisinde beyin kabuğunun katkısı yoktur. Gerçekte doğumdan sonraki ilk ay içinde beyin kabuğu kalınlaşma-

ya başlar, ama hücreler içlerindeki elektriği birbirlerine iletme kapasitesine sahip değillerdir. Dolayısıyla ilk üç ay içinde bebek mutlak olarak kabuk altı (subkortikal) canlıdır. Üçüncü aydan itibaren kabuktaki hücrelerin miyelin kılıfları gelişerek, içlerindeki elektriksel aktiviteyi bağlantı yaptıkları hücrelere aktaracak hale gelirler, bu işe öncülük yapan motor hareketlerden sorumlu bölgedir. Bunu duyusal alanlar takip eder. En hızlı gelişen kontrol bölgesi el temsilinin olduğu bölgedir. Altıncı ayda bedenin bütün parçaları beyin kabuğunun kontrolüne girer. Bu devrede ön beyin kabuğu bütünüyle işlevsel değildir. Nesne benliği, ön beyin kabuğu işlevsel olmadıkça oluşamayacağına göre[çünkü nesnelerle ilişkinin tek(ben) merkezli olarak yürüdüğünün anlaşılması ancak bu bölgenin işlev kazanarak, nesnelerden ve kişinin kendi bedeninden gelecek bilgiyi işleyebilecek olgunluğa erişmeyi gerektirir] yaşamın ilk devrelerinde DNA'ca kodlanan ortak benlik, kendilik algısının oturacağı yeri işgal etmiştir. Dolayısıyla derinlik psikolojisinin sözcülerinin sık sık tekrarladıkları, bebeğin kendisini, anneyle ve başka nesnelerle bütün olarak algılamasının (primer narsisistik devre) temelinde bu gerçek (kendini tek bir canlının parçası olarak algılayan genetik altyapının üzerine, çevrenin aktardığı verileri işleyecek üstyapıyı henüz koyamamış olmak) yatar. Dolayısıyla bebek, nesnelerden gelen bilgiyi işleyecek ön beyin kabuğu gelişmeden kendini ne memeden, ne anneden, ne de diğer nesnelerden ayıracak güce ulaşamaz.

*

Bilindiği gibi orta ve arka beyin yapıları filogenetik yapılardır. Dolayısıyla bebek doğduğunda yalnızca çevrenin değil, eskiden yaşamış bütün canlıların biriktirdiği ve kendine aktardığı bilgi kadar canlıdır. Bu yapı bir süre sürer ve bebek kendini bu ortak yapının kendiliği (benliği) olarak algılar. Biz kendimizi, ne olduğumuz üzerinden algılarız. Doğumdan sonraki ilk aylar içinde, hareket, algı ve yaşamımızı yönlendirmek açısından, çevrenin izlerini, temsillerini taşıyan ya da taşıyacak olan beyin kabuğunun önemi yoktur. O sırada bebek, doğumundan önceki devrelerde üretilip, süzülerek, seçilerek kendine aktarılmış olan ve geçmiş canlıların ortak katkısı bulunan bir benlik tarafından yönetilmektedir. Bu sırada kendimizi algılamamız, ortak beyin bölgelerinin faaliyeti üzerinden olacağı ve o zamana kadar geçmiş bütün insanların toplamı olarak davranacağımız için kendimizi algılamamız, bütün insanların toplam benliği şeklinde olur; tek fakat toplam bir benlik.

Bu benlik, geçmişten getirdiği sağlam bilgilerle yaşama karşı önyargıyla doğar. Kendine gelen ve evrensel kalıplara uymayan bilgileri, verileri otomatik olarak devre dışı bırakır. Örneğin, bir bebeğe ağzıyla

gözlerinin yeri değiştirilmiş insan resimleri gösterilirse bebek bu resimlerle ilgilenmemektedir. Ama aynı resimde, kişinin ağzı ve gözleri eski yerine çekilirse, ama burun normal yerinde, fakat normalden farklı olarak yatay hale getirilirse bebek yine de resimle ilgilenir olmaktadır. Açıkça anlaşılıyor ki, bebekler doğuştan insan fizyonomisiyle ilgili olarak önyargılı doğmaktadırlar. Her bebek için gözlerin, ağzın ve burnun yeri az çok sabittir, ama bunların bulundukları yerdeki pozisyonları farklı olabilir, örneğin, ağız dik, burun yatay biçimde yerleşik olabilir, bu durum bebek için yine de kabul edilebilir bir durumdur, çünkü yüzde temel değişiklik olmamış, kozmetik farklılıklar yer almıştır. O halde ortak benlik hayata gelirken kişiye, sadece bazı temel konularda önyargı verir ve bu yargılar nesneler tarafından değiştirilemeyen yargılardır denilebilir.

Sonradan sonraya ortak benlik, nesnelerle karşılaştıkça, onlarla birebir ilişki kurdukça, tek başına olduğu, bir başına nesnelerle ilişki kurduğu yanılsamasına uğrar. Ortak benlikten farklı olarak nesne benliği, güven yaratıcı değil, güvensizlik vericidir; bir bütüne ait olmanın huzurunu değil, diğer parçaları kaybolmuş ve bir parçası kalmış bir sahipsizliğin huzursuzluğunu taşır; sorgulayıcıdır, çünkü tehlike altındadır.

Çevre, bebeğin beynini bir uyarı bombardımanına tutarak, kabukta yeni bağlantıların oluşmasına teşvik eder. Yeni bağlantılar geliştikçe, nesnelerle bağlarımız, geçmişle olan ilgimizin önüne geçmeye başlar. İnsanın idaresini kabuk, altındaki beyin bölümünden devralır ve bu devir gerçekleştikçe insanın benliği de ortak benlikten nesne benliğine doğru kayar, ama benliğin ortak tarafı hiçbir zaman silinmez.

*

Gıdıklanmak, insan için en ilgi çekici olaylardan birisidir; deri üzerindeki özel algılayıcılar (reseptörler) üzerinden gerçekleşir ve bunlar, ortak canlının parçalarının (insanlar) birbirleriyle kurdukları ilkel bağların ayaklarını teşkil ederler. Dikkat edilirse gıdıklanma daha çok bedenin en kuytu köşelerinde (koltuk altı, çene altı, boyun) gerçekleşir; bu bölgeler nesne temasına en az uğramış, bedenin en az dışlaşmış, dolayısıyla erişkin bir insanda bile ortak canlılık özelliklerini en fazla koruyan, nesne canlılığına en az geçmiş bölgelerdir. Bedenin bu bölgeleri, ileri yaşlara kadar nesne saldırısına uğramaz, o nedenle ortak canlının karakteristik özelliklerini muhafaza eder. İnsan bu bölgelerden uyarıldığı zaman, derhal bir bebek yapısına dönerek, nesne canlılığını kaybedip, ortak canlılığa doğru geriler. Bebekler çok erken yaşlardan (ilk altı ay) itibaren gıdıklanır, şempanzeler, goriller ve bazı sıçan türlerinde de gıdıklanmaya benzer bir durum olduğu bildirilmiştir.

Ortak benlik işaretleri açısından ilginç bir örnek de, bebeklerin, yalnız bırakıldıklarında bazen şiddetli bir ağlama tutturmasıdır, önemli olarak bu ağlama, bebek, yavaşça ve yöntemine uygun biçimde okşanırsa derhal son bulur. Bu açıkça gösterir ki, bebek ayrı bir parça halinde kalmaya başladığında, bütünden ayrı kaldığını hissettiğinde kıyameti koparmaktadır, ama eğer bütünden kopmadığını hissettirecek tarzda bebek okşanırsa (bütünün devamı olarak annenin elince) bebek ağlamayı kesmektedir. (Burada annenin yaptığı, bebeğe dokunarak onun kendini, bütünün devamı olarak hissetmesini sağlamaktır. Bunu günlük pratikte erişkin insanların arasında da görürüz, insanlar birbirlerini görünce el sıkışır, bu onların kendisini bütünün devamı olarak hissetmesini sağlar.) Böyle düşünmezsek el sıkışmanın ne kadar anlamsız bir işlem olduğu gerçeğiyle karşı karşıya kalıveririz.

Ortak canlıya ait parçaların (insanların) en önemli ihtiyacı özellikle bebeklik, çocukluk yıllarında dokunulmaktır. Çünkü dokunulmak, bir bütünün parçası olduğumuz, o bütünle arada yapısal bir devamlılık bulunduğu, uzayıp giden bir zincirin halkası olduğumuz duygusunu somut şekilde hissettirir. Ortak benlikten ayrılmış parçalar olarak, ortak benlik tarafından terk edilmediğimizi, ortak benliğin bizi tuttuğunu, yakaladığını, bırakmadığını bilmek önemlidir. Hatta bazılarımız bu tutulmayı daha da sağlam hale getirmek için, zaman zaman gösteri tarzında ağlayarak, abartılı yakarmalar yaparak, yalnızlığına, bir başına olmanın yetersizliğine, terk edilmişliğe vurgu yaparak (histerikler, bağımlı kişilikler, dilenciler) ortak benliği yardıma çağırır. Beklendiği üzere ortak benlik bu çağrılara kulak verir.

İlginç olarak yeryüzünde fakirliğin, açlığın arttığı dönemlerde işçileri, köylüleri gariz biçimde sömürerek elde ettikleri zenginliği para sahipleri, en alt kesimlere cömertçe dağıtır (son dönemlerde ABD'deki dört yüzü aşkın milyarderin servetlerinin en az yarısını hayır işlerinde kullanılmak üzere girişimde bulunduklarını hatırlayınız.) Dolayısıyla ortak benliğin kendi parçalarını yok olmadan bir arada tutmak çabası yeryüzünde her zaman dikkate değer bir öncelik alır. Bütün dinlerin, ahlaki değerlerin, vicdani sorumlulukların, en yüksek hesaplaşmaların hep bu doğrultuda yer alması başka türlü nasıl açıklanır? İnsan tek bir canlının parçasıdır ve bu canlı yavrularını korur gibi, kendi parçalarını yaşam boyu korumaya çalışır.

İnsandaki dokunulma ihtiyacı, ortak benlik tarafından kollandığını hissetmek açısından önemlidir ve her dokunma beyinde endorfin salgılayarak, biyolojik gereksinimi kapatır. Beyinde endorfin azalması yaratan her uygulama (örneğin, kişiye opiat engelleyicisi nalokson veril-

mesi) dokunma ihtiyacını artırdığı gibi, her dokunmadan sonra da yeterli miktarda endorfin salınarak bir sonraki dokunma ihtiyacını azaltır. Anneden ayrılma stresi yaşayan yavrularda endorfin etkinliğini artırmak yavrudaki stresi belirgin biçimde düşürmektedir. Yani dokunulma ihtiyacı bizim kendiliğinden geliştirdiğimiz, biyolojik kökleri olmayan psikolojik bir durum değildir, aksine ortak canlıdan gelen biyolojik bir gövdesi olduğu için üzerinde psikolojik dallanmaları olan somut bir olgudur. Biz, sosyal ilişkilerimiz olduğu için endorfine bağımlılık geliştirmiş yapılar değiliz, aksine endorfine bağımlılığımız olduğu (ortak canlının parçalanmadan sonraki gevşek bütünleşmeyi sağlayan yol bu olduğu) için sosyal bağlılığımız vardır. Endorfin sisteminde düşüklük olan kişiler doğal olarak onu yükseltmek için birçok sosyal etkinlik arayacak, yeterli endorfini olanlar ise doygunluk nedeniyle belki de bu çabayı zayıf biçimde gösterecektir.

Bu durum doğal olarak her zaman endorfinler (genel olarak opiat sistem) üzerinden yürümemektedir, annelik hormonu olarak anılan oksitosin gibi hormonların da işe karıştığını bilmek gerekir, yani ortak benliğin kendi parçalarını bir arada tutmak yönünde kurduğu bir dizi düzenek olduğunu söyleyebiliriz.

Ortak benliğin nesneler arasındaki bu çabasını biz sosyal homeostasizi (Gazzaniga, 1985) gerçekleştirmek biçiminde okumalıyız. Sosyal homeostasiz çabası, bir organizma için sosyal bağların yüksek bir yarar sağlanması için belli bir denge içinde korunması (yani bağların kopmasına optimum bir enerji kullanımıyla izin verilmemesi) olarak da anlaşılabileceğine göre, insanın sosyal homeostasiz yönünde davranması demek ortak benliğin kendi parçalarına üst düzeyde fayda sağlamak yolunda attığı adım demektir.

Sosyal homeostasiz kavramını ilk önce, termitler ve sosyal böcekler için biyologlar, zoologlar kullanmışlardır. Örneğin, WM Wheeler, sosyal böcek kolonileri için *süperorganizma* terimini kullanmıştır. Böceklerin tek tek yapamadığını bir araya gelerek ve tam bir organizma gibi davranarak kolayca yapabildiğini (daha kolay beslendiklerini, üredíklerini) ifade etmiştir yazar. Aynı şeyi termitler için söyleyen ise AM Stuart'tır. Termitlerin büyük bir organizma gibi davranarak daha kolay savunma ve onarma yapabildiğini ifade eder. Sonuç olarak nasıl her bir hücre, organizmanın iç dengesini sağlamak üzere davranıyor, gerektiğinde kendini büyütüyor, gerektiğinde bölünüyor, gerektiğinde ölüyor ve biz buna *organizmik homeostasiz* diyorsak, aynı şekilde insanlar da (ve yukarıdaki örneklerdeki gibi diğer sosyal canlılar da), büyük ve tek canlı (ortak canlı)'nın (sosyal)homeostasizini sağlamak için onun lehi-

ne davranır, onun canlılığının sürekli olması için kendi canlılığını feda eder, ortak ve tek canlının varlığını sürdürmesini sağlamaya çalışır. Sosyal homeostasiz davranışına ters düşen bir karakter yapısı olarak narsisizm ise, her parçanın kendini geliştirebildiği kadar geliştirerek ortak bütüne katkı yapmak son amacı için uçlara bir özellik olarak verilmiştir. Ama eğer parçaların içindeki narsisistik yapı, bütüne yarar getirmekten çıkıp, zarar vermeye başlarsa (narsisizm bir kişilik özelliği olmaktan çıkıp bir kişilik bozukluğu halini alırsa), ortak benliğin o ucu dumura uğratmak yönünde bir müdahalesi söz konusu olur ki, bunun örneklerini günlük hayatta sık görüyoruz (çoğu narsisistik kişilik bozukluğunun gitgide yalnızlaşıp üretkenliğini kaybettiği örnekler).

İnsanlar için sosyal homeostasizin korunması davranışı, ait oldukları organizmanın vitalitesini yükseltmekten öte bir amaç taşımaz. İnsan elli bin yıllık genç bir canlıdır ve yaşamı koruma altındadır, bunu sağlayan en önemli düzenek de sosyal homeostasizdir.

Otistikler, sosyal homeostasizden uzak kişiler olarak görünür. Muhtemelen bunlar, sosyal bir düzen kurulmaya başladıkça, gelişime ayak uyduramadı ve uçlarda sosyallik yönünde gelişen genetik mutasyonu gerçekleştiremediler. Otistiklerde, doğumdan sonra beyinde, dengeleyici hücre ölümlerinin ve sinirler arası bağlantılardaki seçici budanmanın gerçekleşmediğini biliyoruz (Panksepp, 1987).

Burada Panksepp'in ilginç bir hipotezinden bahsetmek isteriz. (1998) Ona göre kadınlar, özellikle hüzünlü müzik dinlemekle ürperme geçirir. Erkeklerse aynı durumda ürpermeden çok heyecana, hüzne benzer bir durum yaşar. Kadınlardaki ürperme, soğukta yaşanan titremeyi andırır. Ürperme sonrasında bazı kadınların, müziğin ritmine uyarak, bebek sallar gibi sallanmaya başladığını görürüz (yn). Üzüntü verici parçaların seslendirilişi, kadınlara sanki bebek ağlamasını hatırlatmaktadır; anneler bebeğin anneden uzakta üşüdüğünü, kendi bedenlerinde ısı düşüşünü taklit eden bir davranışla kendilerine hatırlatırlar, birden bebeği hatırlayıp, gider ona sarılırlar ve onun beden ısısını yükseltirler, sonra beraberce sallanarak onu uyuturlar; müziğin kadınlara bebek (henüz anne olmayan hanımlara bu özelliğin kalıtsal olarak geçtiğini varsayabiliriz-yn) çığlığını hatırlatarak ürperttiğini varsayabiliriz.

Anneler, anne adayları, bütün kadınlar, ürpermeyle eşlerine, arkadaşlarına (onları veya kendilerini bebek yerine koyup) sarılarak sallanıp, bebeği yeniden uyutmanın simülatif tekrarıyla rahatlarlar. Sosyal ilişkinin zamanında adeta bir ısı düzenleme işlevi gördüğünü söyleyebiliriz. Bu söylenenleri dikkate alırsak, her insanın organizmik homeostasizinin sosyal homeostasizden geçtiğini söyleyebiliriz.

Bebeğin beyni altıncı ayında, erişkinlik dönemindeki ağırlığının yarısına ulaşır. İnsan beyninde yüzey alanını genişletmek için oluşan kıvrımlar, sinir hücreleri arasında bağlantılar kurmak için oradan oraya uzanan sinirsel uzantılardan (akson, dendrit) oluşur. Bunlar beyin için her şeydir, çünkü beyin için önemli olan iletişimdir. Bunun böyle olduğu, elimizden hiç düşürmediğimiz telefonlardan, internet başında saatler geçirişimizden bellidir. Çünkü bir üst bilgiyi üretmek temelde, bir alt bilgiyi tutan birimleri karşılaştırmakla mümkündür. Karşılaşmayı, sinir hücrelerinin kendi arasındaki ilişkiler (bağlar) sağlar. Bu bağların çoğu beyin kabuğunun (korteksin) gri madde dediğimiz kalınlığı yarım santimi bile bulmayan alanında kurulur. Çünkü beyindeki toplam hücre sayısının yaklaşık yarısı bu alandadır. Beynin yüzeyine tekabül eden alandaki genişlemeler doğal olarak yüzey alanını büyütmek ve sıra dışı kıvrımlar yaratmak zorunda kalır. Hızlı büyüyen bir organ olarak beyin, değişen koşullara göre kendi kurulumunu yeniler, iç organizasyonunu zamana ve çevreye bağlı koşullara göre düzenler, çevreyi, yapışkan bir giysi gibi, onun şeklini içine alarak izler, içinde ondan yana temsiller yaratır. O temsiller üzerinde yaptığı simülasyon denemeleriyle, gerçek hayata karşı ustalaşıp, ona üst düzeyde uyum göstermeye çabalar. Bu ustalaşma deneyleri, sinir sisteminin her an değişikliğe uğraması demektir ama bu yapılırken insanın çevreden aldığı uyarılarda, bunların birleştirilmesinde, yorumlanmasında ya da işitme merkezindeki değişiklikler sırasında örneğin, duyulan seslerde en ufak bir kesilme meydana gelmez. Bu olağanüstü durumun, uçağın tamirinin uçak havadayken gerçekleştirilmesine ya da kalp ameliyatında, kalpteki damar ve kapak değişikliğinin kalp çalışıyorken yapılmasına benzetilmesi yanlış olmaz. Bu kadar gelişkin bir yapının, içinde taşıdığı yüz milyarlarca hücre, trilyonlarca bağlantı ve saniyede katrilyonlarca işlem kapasitesiyle yalnızca kendi bedeninden ve hemen çevresinden gelen uyarılarla uğraşması verimsiz bir kurulumdur, beynin o nedenle çok daha geniş interkonnekte bir sistemin içinde çalıştığını, başka beyinlerle, kişilerle zannettiğimizden daha sıkı bir ilişki içinde olduğunu kabul etmemiz gerekir. Bunun görünür güdüleyicisi de da sanırız ki, sosyal homeostasizdir.

*

İnsan beyni nesnelere adaptasyon içinde büyür. Özellikle beynin kabuk kısmı nesneler tarafından büyütülüp, şekillendirilir. Bunun tipik örneği, karanlıkta büyütülen fare yavrularının görme alanının nöronal bağlantılar/devreler açısından son derece fakir bir durumda kalmasıdır. Organizma nesnelere, nesnenin "beklediğine" uygun cevaplar verdikçe kararlı konum kazanır. Diyelim bebek, anneye karşı süt için huzursuz-

luk gösterip, açlığını hissettirse ve memeyi emdikten sonra gülümserse, anne tarafından aksama olmadan doyurulmayı garanti etmiş olur, çünkü nesnesini (annesini) açken huzursuz ederek uyarmayı, doyunca da ödüllendirmeyi (anneye karşı gülerek) becererek nesnenin istediği yönde davranmıştır (burada annenin bebeğine karşı mutlak besleyici olduğu gerçeği bilerek göz ardı edilmiştir.) Ödül aldığına ödül vererek "karşılıklılık" döngüsünü inşa etmek, nesneye uygun beyin yapısı kurmak demektir. İşte bu yolla kurulan nesneler dünyasına uyumlu, sayısız döngünün bir arada bulunmasına, ortak olarak çalışmasına dayalı olan sistemin beynin içinden izlenmesiyle (ayna nöronlar vb. aracılığıyla) oluşan ortaklıkla elde edilen benliğe nesne benliği demek uygun düşer. Nesne benliğinin materyali olarak beyindeki gri madde, büyük oranda nesneler tarafından düzenlenir belki ama, materyalin kendisi (sinirsel altyapı) şüphesiz ki DNA tarafından verilir. Zihinsel materyalin ortak benlikçe belli oranda hazır verildiği, bebeklerde yüz tanımanın erken başlamasından da anlaşılabilir. Birkaç günlük belki haftalık bebekler bile annesinin yüzünü tanımaktadır.

Beyin, duyusal uyarılardan anlamı üreten, bunları birbiriyle birleştiren, farklarını tespit eden, onları bir araya koyup, benzerlik ve farklarıyla kombine ederek anlamlardan türev anlamlar çıkarsayan bir mekâniği olan yapıdır. Bu yapı sadece halihazır bilginin karşılaştırmasını değil, aynı zamanda hafızaya kaydedilmiş, geçmişte elde edilmiş bilginin de karşılaştırmasını yapar. Hafıza, bir insanın benliğinin (kendiliğin) üzerine oturduğu en önemli yapıdır. Hafıza kişinin kendisiyle ilişki içindeki nesnelerin, benlik (merkez) perspektifine uygun biçimde kaydedildiği fikrini oluşturmaktan başka, farklı dönemlere ait kronolojik bir sıra oluşturan kayıtların, aynı zamanda içinden geçilen bir zaman olduğuna işaret etmesi, organizmanın devam etme, dolayısıyla değişen çevre koşullarına izafi olarak sabit kalma özelliğini kendisine hatırlatır. O nedenle benliğin belli bir süre içinde zuhur edişi, değişen koşulların ortasında değişmeyen bir yapının kalmasını algılayan merkezin sabitlik fikrinde tutunmasından sonra olur. Hipokampusta sinir hücrelerinin bir yaş civarında artmaya başladığını, dolayısıyla nesne benliğinin ilk taşlarının, bir sabitlik fikri çerçevesinde ancak birinci yaştan sonra konulduğunu söyleyebiliriz.

Gülmenin Ortaklıkta İşlevi

İnsan ilişkilerinde, öteden beri almak istediğimiz en önemli ödül, bize karşı tebessüm edilmesidir. Bebek, annesinin kendine yaptığı mimikleri taklit ettiği zaman annenin sarılarak verdiği gülümseme onun

ödülü olur. Gülmek içinde, benimsemeyi, onaylamayı, kendini ona vermeyi kapsar. Bu nokta önemlidir, çünkü bebek kendine gülen bir nesnenin kendisine ait olduğu, kendisini ona bıraktığı, gevşeyip kendini ona teslim ettiği, hatta kendisi olduğu duygusunu alır. Nesne benliğindeki olgunlaşmanın, insanların arasına katılmanın motivasyon kaynağı gülmeyle karşılanır.

Aynı şeyi oyun da yapar, nesnelerin özneye doğru, kendi nesnelliklerini kaybedecek derecede bükülmesi demek olan oyun, çocuğun nesneleri kolayca kabul edebilmesinin yolunu açar.

Nesne benliğinin kurulması, sosyal bir yapı haline gelmek, iletişim sağlamak, yani bütünde bir parça olmak duygusunu taşımak, insan olmak demektir. Çünkü ancak o zaman kişide karşıdakinin zihninin nasıl çalıştığına ilişkin bir fikir oluşur (zihin kuramının kurulması). Başkasının düşüncesini anlamak, çünkü aynı zamanda araya bir zihin koyarak başkası olmak (empati kurmak) demektir.

Dolayısıyla zihin, insanın sadece kendi beynine indirgeyebileceği bir yapı değildir, içine başkalarının da sokulduğu, onlar için de düşünen, hatta bütün bir evreni içerebilen, sonsuz ve açık bir sistemdir. Ortak benliğin bir türevi olarak bütün bir sistemin temsillerini içerir, asıl olarak onun elemanıdır, bir zihnin bedeni yaşadıkça kendinden çok başkalarını düşündüğünü, başkalarını kıskandığını, başkalarını sevdiğini, başkalarını öldürdüğünü biliyoruz. Zihnimiz bizim değil başkalarınındır, başkaları ise hepimizdir.

Erken Dönemde Nesnesizlik

Doğumdan itibaren yetiştirme yurtlarında büyüyen çocuklarda kendini ısırmaktan etlerini yolmaya kadar giden bir dizi bozukluk görüldüğünü biliriz. Bir yaşındaki bebeklerde en sık görülen psikiyatrik tablonun, sosyal çekilme, nesnelere karşı ilgi ve merakın azalması ve enfeksiyonlara açıklıkla giden "anaklitik depresyon" olduğunu görüyoruz. Bu bebekler, ailesiyle büyüyen bebekler gibi zamanında konuşur, tuvalet eğitimini zamanında tamamlar, yaşamlarının sonraki aşamasında zekâlarında düşüklük varmış gibi gerilik gösterir, dış dünyadan gelen uyarılara çoğu zaman cevapsız kalırlar. Hormonları dengede olduğu halde, ergenlik döneminde karşı cinse ilgi duyamazlar.

Eğer anneden ayırmak, yavru kritik bir dönemi aştıktan sonra (diyelim doğumdan altı ay sonra) gerçekleşirse, anaklitik depresyon oluşmamaktadır.

Doğuştan katarakt olan çocuklar, ergenlik yaşlarında ameliyat olup, kataraktlarını aldırsalar da nesneleri belirgin biçimde göremezler. Ör-

neğin, nesnelerin kıyısını, köşesini seçemezler, her gün gördükleri insanları tanıyamaz, renkleri seçmekte zorlanırlar. Bu durum, doğuştan itibaren nesnelerle ilişkilerin belirleyici olduğunu, ayrıntılara hâkim olabilmek için, yaşamın ilk yıllarında nesnelerle yakın bir ilişki kurmanın gerektiğini düşündürür. Nesneler sanki yaşamın ilk günlerinde beyinde keskin çizgiler, belirgin köşeler, tanımlayıcı noktalar oluşturmakta ve bütün bir yaşam daha sonra bu tanımlanmış hatlar üzerinden yürümektedir. Bu durum aynı zamanda bebeğin, güç ve duyarlılık ile doğup, gün gün bunu hızla kaybettiğini gösterir. Bebeğe ait yüksek kapasite ortak canlıya/benliğe ait bir potansiyeldir, nesne benliğine geçtikçe bu enerjinin nesnelere aktarılmasıyla (nesnelere yatırılmasıyla) kişi gücünü kaybeder, ama bilgeliğini artırır.

Sonunda, içinde sonsuz sayıda oluşların ve kapanışların olduğu bir canlı neye hizmet etmektedir? Temel amaç nesneden bilgi üretmek ve bu yolla kendi hemostasizini sağlamak, yanı sıra ürettiği bilgiyi bir sonraki kuşağa iletmek olabilir.

Nesne benliğinin kurulması aşamasında nesnelerin organizmayı kontrol ettiği, özellikle gözle ilgili yapılan çalışmalardan sonra kesinleşmiştir. Duyu organları, organizma, nesnelerden haberdar olsun diye değil, nesneler organizmayı kontrol etsin, kendilerine uyumlu bir canlı yaratsınlar diyedir. Çünkü nesneler ortadan kalktığında beyinde, o nesnelerin görüntüsünü görmemekten, sesini duymamaktan, tadını, kokusunu alamamaktan beyindeki duyu merkezlerinde kadükleşme olduğu yetmezmiş gibi, duyu organının beyindeki kendisiyle ilgili bölgeyi kontrol edemediği ve bölgenin nesnelerden bağımsız biçimde kendi kendine bir aktivite içine girdiği görülmüştür. Örneğin, doğumdan hemen sonra primat yavrusunun bir göz kapağı dikilerek, o gözden beyne nesne görüntüsü gitmesine engel olunursa, birkaç ay sonra göz açılsa bile, kendine ait algılayıcı beyin bölgesindeki denetimi yaratamaz olur. Dolayısıyla çevreden beyne ileti kesildiğinde, beyin, nesnesi olmadıkça anlamsızmış gibi davranır. Beynimiz bu kadar nesnenin olduğu ortama, onlar tarafından şekillendirilmek üzere doğar, çevreden uyarı kesilirse şekillenme yarıda kalır.

Dolayısıyla organizma çevre için yaratılmış durumdadır, onu algılasın, ona göre şekil alsın diye. Bu yolda en önemli düzenek öğrenmedir. İnsan öğrendikçe çevreyi kontrolüne alır, öğrendikçe nesnelere yatırım yapar, öğrendikçe dışlaşır.

Öğrenmenin temelini oluşturan düzenekler vardır. Bunlardan fizyolojik temelde en çok çalışılmış olan ikisi alışkanlık ve duyarlılıktır.

Alışkanlık temel olarak, ilk uyarının tekrar tekrar verilmesiyle birlikte ortaya çıkan davranışsal cevabın sönmesi işlemidir. Bunun nedeni, tekrarlayan uyarılarla birlikte uyaranın yenilik karakterini kaybetmesidir. Organizmanın eski olana rağbet etmeme gibi bütün canlılar için ortak olan bir prensibi vardır.

Pekâlâ bu nasıl olmaktadır? İşlem temel olarak, hedef organ (diyelim kas hücresi) üzerinde birbirine yaklaşarak yoğunlaşan (convergence) sinir hücrelerinin seyrelmesi ile gerçekleşmektedir. Yaklaşıp yoğunlaşma azalmaya başladığında hedef hücre daha az uyarı almakta ve cevap hareketi düşmektedir. Yaklaşıp yoğunlaşma hedef hücre üzerindeki uyarıların neredeyse geometrik diziyle artışına neden olur, böylece hedef, uyarı bombardımanı altında kalır. Ama eğer uyarı tanıdık hale gelirse, bu durumda yaklaşıp yoğunlaşma seyrelerek hedef hücrenin (diyelim) kasılmasını azaltır, yaklaşıp yoğunlaşmanın daha da azalması sonunda uyarının sıfıra inmesi mümkündür.

Diğer taraftan her uyarının sonunda giderek daha az sinir iletici (nörotransmiter) salınır ve hedef hücrede etkinlik giderek azalır. Kısa süreli hafızaya ait kayıtlar elektriksel ve kimyasal düzeyde işliyor olabilir, ancak uzun süreli hafızaya ilişkin değişiklikler sinirsel bağlantılarda (sinapslarda) meydana gelen kalıcı ve yapısal değişikliklerle oluşur.

Duyarlılık, alışkanlığın tam tersi yönde bir durumdur, dakikalar içinde oluşabileceği gibi, gerçekleşmesi günleri de alabilir. Duyarlılık artışı gösteren hücreler her uyarıda daha fazla sinir iletici salar. Sinirsel devreler bir dereceye kadar yeni doğanda da var olan yapılardır, ama organizma nesneler dünyasına girip deney yaşadıkça, eski bağlantılar özelliğini kaybetmeye ve yerlerine yeni bağlantılar kurulmaya başlar. Yani nesnelerin zihinde yeni ve güçlü temsiller oluşturmasıyla kişinin doğuştan getirdiği düzeneklerde köklü değişiklikler olur.

Bütün bunlara bağlı olarak diyebiliriz ki, insanın içinde tam yetkinlikte çalışan düzenekler vardır. Kişi birisinin elini sıktığında, birisiyle oturup konuştuğunda, içerdeki özgün düzenekler çalışmış olur. El sıkmak, göz göze gelmekle başlayan düzenek çalışması, karşı taraftan aktarılan uyarılar işlenip, yeterli ve bütünsel bilgi elde edildiğinde hemen hemen durur. Çünkü amaca ulaşılmış, nesneden yeterli bilgi devşirilmiştir, artık yeni bir bilgiye yönelinecektir.

Gen ve Davranış

Psikanaliz aslına bakılırsa, beynin dilini bilmeden davranış üzerinden beynin çalışma biçimini derinliğine anlama metodudur. Çünkü psikolojik olaylar beynin işlevleridir ve psikanaliz bu olayları deşerek

onların altındaki zemini kör biçimde yoklar, yanlış bir dille doğruyu söyler.

Genler tek tek, daha çok da grup halinde çalışıp kendilerini ifadelendirerek (expression) sentezledikleri proteinlerle sinir hücrelerinin çalışmasını şu ya da bu yönde değiştirerek ve/veya aralarında özel bağlantılar kurarak davranışı yönlendirir.

Öte yandan öğrenme, genlerin ifadelendirmesini farklılaştırarak davranışı değiştirir, değişmiş davranış sosyal katılımı ve sonunda yapıyı değiştirerek epigenetik düzenekler üzerinden sonraki kuşaklara ait genlerin de ifadelendirmesini değiştirir. Öğrenmeyi en çok değiştirenin de eğitim ve sosyal yapı olduğunu tekrar hatırladığımızda, iyi eğitim ve sorumluluk üzerine oturmuş sosyal bir yapının sadece bugünümüzü değil, gelecek kuşakların da yaşamını iyileştireceğini öngörebiliriz. Buradan yola çıkarak diyebiliriz ki, biyolojik olaylar sosyal olayları, sosyal olaylar da biyolojiyi belirleyebilir. Buna kültürel evrim demek mümkündür, epigenetik mekânizmalar üzerinden kültürün biyolojik evrimi değiştirmesi... Dolayısıyla insanın attığı her adım çocuklarının hayatını belirler, bu nedenle insan sorumluluğu sonsuz olması gereken bir kurulumdur.

Ama buna rağmen, kültürel yolla oluşan her değişiklik, yumurta ve spermin DNA'sına aktarılmaz, dolayısıyla kalıtım materyali üzerinde çoğu kez etkili değildir. Kalıtsal materyalin, mutasyonları saymazsak oldukça sabit bir akışı vardır ve kendi temeline az çok sadakat gösterir. Örneğin, insan kültürü elli bin yılda devasa boyutlarda değişip gelişmiştir, buna rağmen genetik yapının belirlediği beyin büyüklüğü bu süre içinde tamamen sabit kalmıştır (İnsel, 2005). Buna rağmen ama, kültürel evrimin mutasyonları belli bir yönde zorlayarak, biyolojik evrime dolaylı bir katkı verdiğine de kuşku yoktur.

Genlerin bilindiği gibi iki temel işlevi vardır. Birincisi organizmayı inşa etmek, ikincisi kalıtım yoluyla sonraki kuşakları inşa etmek. Sonraki kuşakları inşa eden kalıtsal olarak aktarılan genetik yapı sosyal, kültürel ve öğrenme yoluyla değil, ancak ve ancak mutasyonlar yoluyla değişir. Ancak öğrenme, beslenme, sosyal-kültürel olaylar belli bir yönde ağırlıklı olarak ortaya çıkıp uzunca bir süre devam ettiği takdirde, mutasyonları da yukarıda belirtildiği gibi kendi yönünde muhtemelen zorlamaktadır.

Genlerin ilk işlevi olan organizmanın inşası kısmında ise kültürel, sosyal olaylar oldukça etkilidir. Çünkü genler inşa için aktif hale geçtiğinde (expression) bu aktivite çevresel koşullara uygun biçimde gerçekleşir. Örneğin, arı sütüyle beslenen arılar kraliçe arı olurken besleneme-

yenler kraliçe olamadan kalır. O halde belli tarzda beslenme, kendine uygun genleri uyarmakta, diğerlerini pasif halde bırakmaktadır. Başka tarzdaki beslenmede başka bir canlıda diyelim pasif kalmış bir grup geni uyarmakta, ilkinde aktif hale geçmiş olan genleri bu sefer pasif bırakmaktadır. Sosyal, kültürel olaylar da beslenmeye benzer bir etki yapmaktadır. Örneğin göçer kavimler (Türkler) göçler nedeniyle sürekli bir dayanışma göstermek zorunda kaldıklarından, sosyal yeteneklerini geliştirmişler, ama bireyselliği kodlayan genlerin ifadelendirilmesi kadük kaldığından yalnızlığı taşıma potansiyeli geliştirememişlerdir. Uzun süredir yerleşik Batı toplumlarında ise, Türkler'in tersi olarak sosyal beceriler (elbirliği yapmak, zayıflara kendiliğinden yardım etmek vb) zayıf kalmış, bireysel beceriler gelişmiştir.

Hatta insanın farklı organlarının gelişimi bile aynı materyaldeki farklı genlerin aktive olması ya da pasif kalmasıyla belirlenir. Örneğin kemik hücreleri DNA'daki bir grup hücrenin (%10-15 gen) aktive olması geri kalan genlerin tamamen susmasıyla meydana gelirken, kas hücreleri başka bir grup %10-15'lik gen grubunun aktif, kalanının pasif durmasıyla meydana gelir. Bütün insan genlerinin büyük oranda aynı olmasına rağmen neden bu kadar farklı insan olduğunun, hatta primatların büyük oranda insanla benzer genetik yapıda olmasına rağmen, insanlarla aralarında fenotip olarak büyük farklar bulunduğunun açıklaması budur.

Buradan da anlıyoruz ki, aslında değişmez ve tek bir canlı vardır, o da DNA'dır. Bu canlı, nesneler dünyasında, karşılaştığı nesnelere bağlı olarak kendini farklı farklı kılıklara sokar (sarışın-esmer, uzun-kısa, zeki-aptal vb) ve bu farklı yapılar kendini yönlendirecek birer merkez (nesne benliği) edinir. Gerçekte yaşam sanıldığı kadar çeşitli değildir, sadece görünüm öyledir. Çünkü her birimiz DNA'dan gelmeyiz, yanı sıra farklı benlik yapıları da ortak benlikten, farklı nesne kompozisyonlarına uygun olarak türemiş nesne benlikleridir.

Genler davranışı doğrudan belirlemez, davranışları daha önce de ifade edildiği gibi sinir hücrelerinin oluşturduğu döngüler tayin eder. Bu döngülerin kurulmasını, idaresini genlerin sentezlediği proteinler gerçekleştirir. Bu da hayatın başlangıcının proteinler üzerinden olduğunun dolaylı kanıtını verir, yaşamdaki her şeyi kodlayarak kendi uhdesinde tutan genlerin aracı olarak yalnızca proteinleri kullanması, milyonlarca yıla dayanan canlı yaşamında proteinden önce bir aracının olmadığını dolaylı olarak telkin eder. Her zaman tek gen tek protein sentezlediğine ve toplam yirmi beş bin civarında genimiz olduğuna göre, milyonlarca döngünün oluşturulması, yönlendirilmesi ancak protein kombinasyonları üzerinden sağlanabilir.

Bu döngülerdeki şizofreni benzeri psikiyatrik tabloları yaratabilecek patolojik yapının sonraki kuşaklara aktarılması, tamamen patolojiyi inşa eden yanlış proteini kodlayan genin sahip olduğu içsel farklılıkların (allel) hangisini bir sonraki kuşağa aktardığına ve farklı tipteki genin sonraki kuşağa geçmesi (penetrans) ve orada ortaya çıkması çevre uygunluğuna (epigenetik) bağlıdır. Bir allelin sonraki kuşakta kendini gösterme gücü, onun, genomun kendisi dışındaki bölümüyle olan etkileşimine bağlıdır. Dolayısıyla sadece gen değil, aynen insan ve çevresinin sinonimi gibi gen ve çevresi, ortak benliğin uçlaşma özelliklerini belirler.

Bilinçdışılık

Psikanalizin üzerinde oturduğu temel fikir, zihnimizin büyük bölümüyle bilinçdışı olduğu ve bu bölümün, bilinçli bölümden aşağı kalmayacak biçimde insan davranışlarını yönlendirdiğidir. Bu ilke, zihnin bilinçli bölümlerinin, bilinçdışı malzemeye normal düşünce üzerinden ulaşmasının zor olduğunu da kabul eder.

Öte yandan psikanalizin bize öğrettiği insan psikolojisinin temel çalışma yapısının deterministik biçimde olduğudur. Yani kişide bir psikolojik olay ortaya çıkmışsa bunun altında bunu önceleyen başka bir psikolojik süreç, onu da önceleyen başka bir psikolojik süreç ve nihayet hepsini önceleyen bir biyolojik süreç vardır. Dolayısıyla psikolojik süreçlerin nasıl çalıştığını bilirsek, bir davranışı gördüğümüzde geriye doğru iz sürerek onun hangi psikolojik sürece bağlı olarak ortaya çıktığını belirleyebiliriz. Örneğin, bugün insanda 5-6 yaşlarında gelişmekte olan zihin kuramının, çocuğun 3-4 yaşlarındayken niyet okuma temelinde, niyet okumanın da, saldırı ve boyun eğmeyi önceden çıkarsama zemininde geliştiğini tahmin etmek zor olmasa gerekir.

Bilinçdışı denilince, burasının karmakarışık bir depo olduğunu düşünmemek gerekir. Uzun süreli hafızanın zımni bölümüyle çakışan bilinçdışı, türsel geçmişten gelen, uygulamasını otomatik hale getirdiğimiz (müzik aleti çalmak), duygusal davranışlar dahil olmak üzere pek çok alt birimi içinde taşır. Bunların her biri farklı bir beyin bölgesinde temsil edilir. Örneğin, müzik aleti çalmak striatum bölgesinde, şartlanmış biçimde aniden öfkelenmek ve gülmek amigdal bölgesinde, şartlanmış biçimde bir kas aktivitesi göstermek beyincikte temsil edilir.

Dolayısıyla, ister psikanalitik yönelimli psikoterapide, ister doğrudan psikanalizde, isterse hipnotik uygulamalarda bilinçdışına erişim sağlandıkça, ulaşılan materyalin bağlı olduğu beyin bölgesinde hücresel düzeyde değişiklik yapmak söz konusu olabilir. Bu konuda yapılmış

bazı çalışmalar, hastalarda psikoterapi sonrasında bazı beyin bölgelerinde kimyasaldaı fiziksele kadar uzayan değişiklikler olduğunu tespit etmiştir.

Buna rağmen hastada tedavi anlamında bir ilerleme sağlamak için bilinçdışı materyalin mutlaka bilinçli hale gelmesi gerekmemektedir. Hastanın bir transferans ilişkisi içinde bilinçdışı materyale eşlik eden öfkeyi boşaltması bile nevrotik yapının çöküşünün fitilini ateşleyebilir.

Aynen kimyasal olaylar dizgesinde olduğu gibi psikolojik olaylar da birbirinin fitilini ateşleyerek ilerler. Psişik dünyada hiçbir şey nedensiz biçimde meydana gelmez, ancak buradaki nedenler, kimyasal olanlardan farklı olarak, ertelenerek, kılık değiştirerek, yerine başkasını geçirerek, zıt yönde zuhur ederek, sonuçta son derece plastik bir yapıda kıvam tutarak kendini gösterir.

Psikolojik dünyada deterministik yapının kimyasal dünyaya göre plastik özellik göstermesi, organik yapısıyla organizmanın, inorganik dünyaya göre daha esnek ve buna bağlı olarak değişikliğe karşı dayanıklı olmasından kaynaklanır. Örneğin, büyük sıcaklık farklarına dayanamayan bir çöl kayası çarçabuk dağılıp kum olurken, bir canlı bu farklılıklara gerek terleyip yüzey ısısını düşürerek, gerekse ağızdan soluyum yapıp, ısı kaybını artırarak uzun süre dayanabilir. Zaten doğanın inorganikle yetinmeyip organik yapılar geliştirmesi, bu özellikleriyle onların, var olan fiziksel engelleri aşabilecek yapılar olmasından kaynaklanır.

Bu esnek yapı içinde "öğrenme" dediğimiz şey ise, organizmaya gelen uyarılar arasında bağ kurmaktır. Rastgele ve ilgisiz uyarılar geldiğinde kişi buradan bilgi çıkaramaz, ama eğer bir uyarı, kendinden sonra hangi uyarının geleceğinin ipucunu, algılayıcının algılayabileceği büyüklükte verirse, işte o zaman öğrenme gerçekleşmiş olur. Bu basitçe Pavlov'un klasik şartlanma modelidir ve iki tipi vardır. İlki gecikmiş (delayed) şartlanmadır. Burada şartlı uyarı şartsız uyarıdan 700 milisaniye önce başlar ve 800 milisaniye boyunca devam eder, buna son 100 milisaniyede şartsız uyarı da katılır ve her iki uyarı eşzamanlı olarak biter. İkincisinde ise, şartlı uyarı şartsız olandan 750 saniye önce başlar ve 250 milisaniye sürüp sonlanır, onun sonlanmasından 500 milisaniye sonra şartsız uyarı başlar o da 100 milisaniye sürüp sonlanır. Buna iz (trace) şartlanma denir. İkinci şartlanmanın kurulabilmesi için hafızanın sağlam olması gerekir çünkü şartsız uyarı verildiğinde 500 milisaniye önce verilen şartlı uyaranın hatırlanması gerekir ki, ikisi arasında bir bağ kurulabilsin ve şartlı uyarının şartsız uyarıya işaret ettiği, onu öncelediği bilgisi çıkarsanabilsin.

Beyin asıl olarak bir öngörme organı olduğu için, öngörmenin temel ve basit şekli olan şartlanma işlemini kullanarak iş görür. O halde beynin hafızasını kurduğu andan itibaren sürekli olarak ve sayısız biçimde şartlanma işlemi yaparak ve bu sayede öngörülerde bulunarak geliştiğini, milyarlarca hücrenin şartlanmalar sonucu birbirlerine binlerce defa bağlanarak devasa boyutlarda bir öngörme organı haline geldiğini söyleyebiliriz. Hafızanın tam gelişmediği dönemde, gecikmiş şartlanma, hafıza geliştikten sonra da iz şartlanmalar yaparak beyin, nesneleri öğrenmiş, onların davranışlarını keşfetmiş, onlardan ödül çıkartmanın yollarını ezberlemiştir.

Bizim en karmaşık davranışımızı bile temelde bir şartlanmalar kümesi olarak açıklamak mümkündür (psikolojinin dışından okurlar için şartlı ve şartsız uyaranları açıklamak yolunda şu örneği verebiliriz: Annemiz çocukluğumuzda bizi hep "canım kızım" diyerek emzirmiş olsun. Burada "canım kızım" sözü şartlı, emilen süt şartsız uyarandır. Sonraki yaşlarda her "canım kızım" sözünü duyduğumuzda ilk yaşlarımızda bizi sütün doyurduğu kadar doyarız).

*

Zımni hafızada bir alt bölüm olarak yer alan işgörme prosedürlerine (procedural skills-habits) ilişkin olarak biyoloji ve psikanalizin üst üste çakışması söz konudur. Biyolojik olarak şartlanmanın altındaki mekânizma ile psikanalizin üzerinde çalıştığı bastırılmış materyal ve buna bağlanmış farkında olmadığınız alışkanlıklar eşleştirilebilir. Yanı sıra tarafsız (neutral) uyarılarla (şartlı uyaran), kötü (noxious) uyaranlar (şartsız uyaran) yaşamda tesadüfen eşleşebilir ve buradan fobik bir bozukluk türeyebilir. Örneğin, sevgilisinin o gün giydiği kırmızı elbiseyle, yaşanan sert bir tartışma eşleştirilebilir ve kişi her gördüğü kırmızı renkle beraber sıkıntı duymaya başlayabilir. Dolayısıyla psikanaliz ve biyoloji arasında bir köprü kurulacaksa bu öncelikle şartlı uyaranlar üzerinden olacaktır ve hatta olmuştur. Şartlı uyaranlarla korku vb. duygusal eşleşmeler kuran merkezin amigdal olduğunu artık biliyoruz. Amigdal, tarafsız uyaranlarla kötü uyaranların eşleşmesi sırasında güçlü boşalımlar yaparak, beyin kabuğunda eşleşmeye dönük olarak açılan döngülerin kuvvetle kurulmasını sağlar; yanı sıra hipotalamusu uyararak hipofiz üzerinden organizmanın o sırada çarpıntı, solukluk, terleme gibi belirtiler yaşamasına ve bütün bu bileşenlerin (korku, çarpıntı, terleme) eşleşerek bir hastalık hali ortaya çıkarmasına neden olur (fobik bozukluk). Dolayısıyla yaşam bir şekilde bu döngüye düştüğünde kişinin şiddetli bir korku, heyecan yaşamaması söz konusu değildir. Bunun yok edilmesi de ancak şartlanmayı ortadan kaldırmak-

la mümkün olur ki, bu da bilişsel-davranışçı yöntemlerin uygulanmasıyla mümkündür.

Çocukluğunda diğer kardeşlerinden negatif yönde ayrı tutulan, fiziksel olarak kullanılan bir çocuk, o dönemde babasının ve annesinin sürekli kaş çatmaları, azarlamaları ile karşılaşacak ve bu kötü uyaranları belki de bebek yaştaki kardeşlerinin ağlamaları ile birleştirecektir. Bu durumda ileri yaşlarda bu kişinin bebek ağlamasından nefret eden nevrotik bir durumu olmasını bekleriz. Bu durumda kişi kendi kendini "tedavi" yoluna girerek alkol kullanmaya başlayabilir. Bu sefer alkol "rahatlama" ile eşleşmiş olur ve doğrudan alkolün kendisi görüldüğü anda bir rahatlama duygusu yaratır. Gerçekten de alkol, başlangıçta bunaltıyı yenerek kişinin rahatlamasını sağlasa da sonradan yarattığı bağımlılıkla daha büyük bir bunaltının kaynağı olur. Görüldüğü gibi kişinin davranışları şartlanma üzerinden önemli derecede açıklanmakta ve şartlanma psikolojinin biyolojiyle köprü kurması için tek bağlantı noktası olarak kalmaktadır.

Öte yandan, insanlarda ve sosyal hayvanlarda bir kritik dönemden sonra sosyalleşme mümkün olmamaktadır. Eğer sıcak bir anne tarafından bakım almazsa bebek bir yaşından itibaren asosyal kalmakta ve bu durum ancak çok sıcak anneler tarafından geriye çevrilebilmektedir. Bu geri çevirme işleminin yürümesi için ama yine de kritik bir eşik vardır.

*

Her bebek, bir ortak benlik ürünü olarak, sosyal bir ortaklık içinde kalmak üzere doğar, bu ortaklık tarafından beslenmeyi, desteklenmeyi, korunmayı[ortalama beklenebilir çevre (average exceptable enviroment-Hartmann)] bekler. Ancak beklediği aylar içinde gerçekleşmezse (bir bebek için aylar uzun bir süredir), "topluma eklemlenme" teorisinin sahibi Bowlby'ye göre önce tepkisel bir dönem, sonra da düş kırıklığı devresi geçirir.

Bebek yaşadığı stresli dönemde böbrek üstü bezini aktif hale getirerek sürekli kortizol salar, bu da bir süre sonra ön beyin kabuğunda dopaminin artışını tetikleyerek kişinin her olumsuzluğu abartılı biçimde algılamasına neden olarak paranoyanın temelini kurar. Çünkü dopamin, alternatifli düşünceleri tek düşünceye indirir ve kişi tek bir düşüncenin peşinden gitmeye başlar, aslında dopaminin yarattığı motivasyon onun bu indirgemeci karakterinden kaynaklanır. Dikkat edilirse bir konuda yüksek motivasyon gösteren kişi, o konuya alternatif olabilecek düşüncelere kapalıdır. Örneğin, partisinin seçim çalışmalarına dair yüksek motivasyon taşıyan partili, başka partilerin de seçimi kazanma ihtimali olduğu düşüncesine tahammül edemez.

Bu nedenle çocukluğunda kullanılmış çocukların bir yöne doğru sevkedilmesi kolaydır. Çünkü onların düşünceleri, bebeklikteki strese bağlı kortizol ve onun yıllar içinde yarattığı beyin kabuğunda yüksek dopamin nedeniyle tek tip düşünceye sahip olmaya müsaittir.

Bu açıklamalardan sonra, nörobilimle psikanaliz arasında doğrudan bağ kurulabilecek bir noktaya geliyoruz. Burada kuracağımız bağın psikanaliz ve nörobilim ayakları farklı araştırmacılar tarafından kurulmuş olmakla beraber, araya psikobiyolojik bir köprü henüz kurulamamıştır.

*

Liu, 1997'de yayımladığı çalışmasında, köpek yavrularını doğumdan sonraki iki hafta içinde annesinin yanından birkaç dakikalığına uzaklaştırmış, bu sırada aşırı ses çıkarıp, yardım dilenen yavrular anneye geri götürüldüğünde, anne, yanından ayrılmayan yavrulara nazaran, yanından ayrılanlara daha fazla şefkat göstermiştir (yalamış, tımarlamış, bakım vermiş). Yüksek şefkat gösterilen yavruların hipotalamustan başlayıp adrenal bezde biten stres hormon yolunda daha az aktivite görülmüş, dolayısıyla bu yavruların kan kortizol düzeyi, yavru stresli bir olayla karşılaşsa bile gerektiği kadar artmamıştır. Buna bağlı olarak yavrunun strese duyarlılığı düşmüş, sonradan korkulu bir yaşamı olmamıştır. Öte yandan yavrular annenin yanından uzun süre uzaklaştırıldığındaysa, geri döndüklerinde anne onlara ilgisini kaybetmiş, hiçbirine şefkat göstermemiş ve her birinin sürekli stres hormonu salgılamasına neden olmuştur.

Şimdi de konuya psikoloji tarafından yaklaşalım. Benlik psikolojisinin en yetkin ismi kabul edilen Kohut, "narsisistik kişiler, anne bakımı yetersiz olduğundan, kendilerine bakabileceklerine dair bir fantezi geliştirir ve sonunda büyüklenmeci bir benlik (grandiose self) inşa ederler" der. Kohut'un ifadesi tam olarak şöyledir:

> *Annenin bakımındaki kaçınılmaz yetersizlikler, birincil narsisizmin dengesini bozar; ancak çocuk, bu mükemmelliğe yeniden ulaşmak için büyüklenmeci ve teşhirci bir kendilik imgesi oluşturur. (Büyüklenmeci kendilik) (Kohut, 2004.)*

Görüldüğü gibi Kohut, anne yetersizliğinde, başlangıçtaki doyumu tekrar yakalamak için çocuğun büyüklenmeci bir benlik geliştirmek zorunda kaldığına işaret etmektedir. Nörobilim tarafında da hatırlanacağı gibi, anne yetersizliğinin stres hormonlarını artırdığı tespit edilmişti. Bu iki bulguyu nasıl birleştirebiliriz? Bunun için öncelikle üç noktaya işaret edeceğiz. Birincisi, Heim ve arkadaşlarının 2000 yılında yayımladıkları

çalışmadır ki, burada erken dönemde fiziksel ve cinsel olarak kullanılmış çocukların yaşamlarının sonraki devrelerinde yaşadıkları streslere karşı aşırı hormon salgılayarak cevap verdiklerini bildirir. İkinci nokta, (Read, 2001), erken dönemde geçirilen travmatik olayların stres hormonlarını artırarak beyin DA aktivitesinde bir artışa neden olmalarıdır. Bu nokta kilit önemdedir ve stres hormonlarının uzun dönemde beynin en önemli kimyasal ileticisi olan ve düşünce formasyonu, motivasyon gibi önemli bilişsel ve duygusal alanlarda temel belirleyici olarak görev alan dopamin düzeyinde artışa yol açarak kişinin yaşamında dengeleri değiştirdiğine işaret eder. Üçüncü ve son noktayı koyan çalışma ise Kröner'den 2002'de gelmiştir. Son derece dikkatli biçimde tasarlanmış bu çalışmada araştırmacı şu sonuca ulaşmıştır: Ön beyin kabuğunda dopamin normal düzeylerdeyse, kişi bütün düşüncelerine az çok bir önem verir. Ama eğer ortamda dopamin miktarı fazlalaşırsa bu durumda kişi, önemsiz gördüğü çoğu düşünceyi saf dışı bırakarak, önemli gördüğü tek bir düşünceyi alıp (diğer düşünceleri silerek veya çok çok önemsizleştirerek) daha da önemli hale getirir.

Bu son çalışmayla bize göre Kohut'un bahsettiği psikolojideki "büyüklenmeci benlik" içeriği nörobiyolojik olarak eksiksiz şekilde ve yazarın öngördüğü biçimde doldurulmuş olmaktadır. Şimdi konuya ilişkin geliştirdiğimiz düşünce döngüsünü kapatalım:

1. *Yetersiz anne bakımı Liu'nun gösterdiği biçimde bebeğin anneden umudunu kesmesine neden olur.*
2. *Kohut'a göre bu umutsuzluk, çocukların kendi kendine bakabilecekleri konusunda, sonradan gelişecek büyüklenmeci benliğin temelini oluşturacak şekilde, kendiliğe ilişkin bir önemlilik fikrinin gelişmesine neden olur.*
3. *Önemlilik fikrinin gelişmesi, bakım almayan yavrularda stres hormonlarının salınımıyla (Liu'nun kanıtları) paralel olarak ilerler.*
4. *Read'ın özetlediğine göre, stres hormonları beyinde dopamin artışına neden olur.*
5. *Kröner'e göre artan dopamin ön plandaki düşüncelerin aşırı önem kazanmasına neden olur.*
6. *Bize göre çocuklukta edinilmiş olan, "ben önemliyim" düşüncesi, erişkin dönemde artmış dopamin tarafından çok daha yüksek boyuta çıkan bir önemlilik düşüncesine döndürülürken, geride kalan düşünceler yine artmış dopamin tarafından iyice söndürülür ve "ben önemliyim" düşüncesi yalnız kalır. Bu durum, Kohut'un "büyüklenmeci benlik" olarak tariflediği narsisistik kişilik bozukluğunun taşıdığı patolojiye denk düşer. Burada aktarılan düşünce, psikiyatrik bir bozukluğun oluş nedenini açıklamak konusunda psikanalizle nörobiyoloji arasında kesintisiz bir köprü kurmaktadır; köprünün can alıcı iki noktasını Kohut'un büyüklenmeci benliğin yetersiz anne bakımından kaynaklandığını keşfetmiş olmasıyla,*

Liu'nun bakımsız yavrularda stres hormon salınımında artış olduğunu ve Kroner'in dopaminin önemli düşünceleri daha da önemli hale getirdiğini kanıtlamaları teşkil eder. Dolayısıyla farklı çalışmaları bir araya getirerek oluşturduğumuz düşüncede görüldüğü üzere psikanaliz, eğer iyi kullanılabilirse nörobilimin psikiyatrik bozukluklar konusunda ilerlemesini hızlandırabilir.

Konuyu daha da uzatmamız mümkündür. Stres hormonlarının hafıza merkezi hipokampus üzerinde algılayıcıları (reseptörleri) bulunur. Hormonlar bu algılayıcılar üzerinden hipokampusa saldırdıkça, buradaki sinir hücreleri tahrip olarak hafızanın sağlam biçimde kayıt yapmasını engeller. Dolayısıyla büyüklenmeci benlik bir defa hafızaya yerleştikten sonra bunu ortadan kaldıracak aksi kanıtlar, sonraki yaşam yıllarında hafızaya alınamaz. Dolayısıyla büyüklenmeci benliğe ilişkin kayıt yalnız kalır ve bilinçteki en önemli düşünce olarak varlığını sürdürür.

Yukarıdaki tespitlerden çıkarılabilecek bir diğer sonuç da odur ki, çocukların sık sık annelerine küsmeleri, aslında anne bakımını artırmak içindir. Bu, çocukların, kendi bakımını artırmak için kullandığı en önemli ve etkili düzenektir.

Öte yandan psikanalitik görüş, erken dönemdeki bazı travmatik olayların aktif bir bastırmaya uğradığını söyler. Ancak bu her zaman böyle olmayabilir. Klinikte tespit edilen öyle olgular olmaktadır ki, travmanın kendisi kadar izi de tam olarak kaybolabilmektedir. Bu olgularda bastırmadan çok, travmatik olayın stres hormonu salgılatarak hipokampustaki sinirsel düzeni bozduğu ve hatırlamanın bu nedenle zorlaştığı düşünülebilir. Aksi durumda her travmatik olaya bilincin zayıfladığı hipnoz hallerinde mutlaka ulaşılması gerekirdi. Ama sonuç öyle olmamaktadır. Bu da stresin hafızayı bozduğunu ve bazı durumlarda bizim baskılama zannettiğimiz durumun, o olaya özgü bir kayıt silinmesi olduğunu düşündürür.

*

Erken yaşta (12 yaşından önce) müziğe başlayanların müzisyenlik mesleğinde daha başarılı olduğuna dair bir kanaat vardır. Ebert, (1995) bu müzisyenlerin özellikle sol ellerinin beyindeki temsil alanının genişlediğini tespit etmiştir. Buna benzer bir durum psikanalitik psikoterapide de olabilir mi acaba? Psikoterapi erken yaşta uygulandığında beyinde içgörüyle ilgili merkezlerin daha fazla genişlemesine neden olabilir mi? Olabilir çünkü içgörü, dışgörünün ayna yansımasıdır ve dış dünya beyinde ne kadar zengin biçimde temsil edilirse, içgörü de o genişlik

ve derinlikte yer alır zihnimizde. Dolayısıyla psikoterapi, içgörü zenginleşmesi sonucuna ulaşacaksa, bunu dışgörü derinliğini tesis ederek gerçekleştirmek de bir yol olabilir.

Dış dünyanın içimizde temsillerinin bulunması, bu temsillerin kendi arasında örgütlenmesi, işlem görmesi, temsillerin arasında bilişsel bir mekânizmanın kurulması, insanı dış dünyaya karşı özgürleştirir, esnekleştirir, olacaksa düş kırıklıklarını ertelettirir ve her olumsuz durumda çare üretme umudunu canlı tutar.

Üstelik bu mekânizmalar sadece yüksek canlılara has değildir, en ilkelinden en gelişmişine, hemen her canlı şu ya da bu derecede, nesne hâkimiyetinin yukarıda bahsedilen düzeneklerini kullanır. Doğa bir tekrar aracıdır, en basit canlıda kullandığı baş etme düzeneğini en yüksek canlıda da kullanır. Çünkü yüksek canlıların tümü, ilkel canlıların üst düzeyde olmayan organizasyonlarının tekrarı ve bütünleşmesiyle meydana gelmiştir. Tek hücreli bir canlının kullandığı adaptasyon mekânizmaları, gelişkin canlılar için, eşgüdüm içinde kullanılan milyonlarca düzenek haline döner ki, karşımıza buradan karmaşık bir davranış örüntüsü çıkar. Aslında yüksek canlıların her hücreyi üstün bir işbölümüyle ayrı bir işe doğru yönlendirmesi söz konusu değildir. Çünkü bu milyarlarca hücre için tek tek yapılamaz. Organizmanın örgütlenmesi daha çok bir ordunun örgütlenmesine benzer. Her erin organizasyonda aktif bir görevi yoktur, ama çok sayıda pasif erin bulunması ve bunların sırası geldiğinde tek tip bir iş yapması (er için tüfeği doldurup, ateş etmesi ya da karaciğer hücresi için karbonhidratı metabolize etmesi, kemik hücresi için, yerçekiminin uyguladığı fiziksel kuvvete direnç oluşturması, sinir hücresi için elektriği iletmesi) söz konusudur. Ortaya çıkan iş, savaşın kazanılması gibi büyük bir iş olabilir, ama bu, erlerin her birinin farklı ayrıntılara sahip olduğu mükemmel bir organizasyona katılarak değil, binlerce hücrenin aynı ayrıntıya sahip olduğu, tek tip bir organizasyonun (bir ordunun içinde elbette pek çok ayrıntıyla uğraşması gereken sayısız kişi bulunur, ama her er için karmaşık ayrıntılardan oluşan bir organizasyon söz konusu değildir) içinde yer alarak tamamlanmıştır. Hatta daha ötesini söylemek de mümkündür: Bu erler eğer tek tek çok detaylı organizasyonların içine yerleştirilirse, bu durumda muhtemelen savaş kaybedilir. Organizmanın çalışma prensibinde, ortada nispeten birbirinin aynısı olan basit organizasyonlar vardır, yalnızca bunlara katılım sayısız denecek kadar yüksektir. Burada da bir canlının hayatta kalması, ona uyum sağlaması gibi devasa işlemler, basit ve tek tip organizasyonlara fazla sayıda hücrenin katılmasıyla mümkün olmaktadır. Organizmada eğer varsa bir mucize, bu her birimdeki sa-

yıların ulaşılamayacak kadar yüksek boyutta olmasından kaynaklanır. Yani bizim olağanüstü boyutta dediğimiz organizasyon bir organizmanın alt bileşenlerinin devasa sayısı (sadece beyinde yüz milyar hücre var) düşünüldüğünde, son derece basit kalmaktadır, çünkü organizma tek hücrelilerden öğrendiği basit düzeneklerin tıpkısını daha yüksek ve birbirlerinden türsel olarak çok uzak canlılarda da kullanmaktadır. O nedenle bu organizasyonun alacağı çok yol vardır ve evrimsel baskıyla organizasyon ileri boyutlara geçebilir.

Her insanda kurulmuş nesne benliklerinin nihai amacı, mümkün olduğunca az enerji harcayarak olabildiğince fazla sayıda nesneyi kontrol etmektir. Bu, tarihte şehir devletlerinin birleşerek merkezi bir otorite kurmaları ve sonunda kendi hükümranlık alanlarının toplamından daha büyük bir alana hükmetmeleri gibi bir şeydir. Çok sayıda tek hücre, nispeten basit bir organizasyonla (organizasyon basit olmasa bir araya gelmek mümkün olmaz) bir araya gelerek–örneğin tek tek hücrelerin birleşmesiyle bir kuşun olması, kilometrelerce genişlikteki alanda sayısız nesne (kurtçuklar, böcekler, meyveler...) üzerinde hâkimiyet gerçekleşmesine neden olur.

Elbette sayısız üyeden oluşan bu organizasyon için bir yönetim katının kurulması gerekmiştir ki, bu gereksinim beynin zuhur etmesi sonucunu doğurmuştur. Buna rağmen, bu organizasyona her hücrenin, doğrudan ve aktif biçimde katılmadığının göstergesi de yönetim kademesinin (beynin) uzantılarının (sinir lifleri) tek tek her hücreye dokunmamasıdır. Binlerce kas hücresine tek bir sinir lifi ancak uğrar, bu demektir ki, her life bağlı kas hücrelerinin tamamı aynı şekilde hareket etmektedir.

*

Dünya rastlantılarla dolu bir yerdir, şartlı ve şartsız uyarıların tamamen rastlantısal olarak peş peşe gelmesi insanları olsun hayvanları olsun önceden belirlenmemiş bir yöne doğru sevk eder. Bu rastlantıların sonucu olarak bir grup insan kapalı yer, bir grup insan açık alan, bir grup yükseklik, bir başka grup da kan korkusu edinir. Şartlı ve şartsız uyaranlar rastlantısal biçimde birbirlerini takip ettiklerinde sağlam biçimde eşleşir ve mutlak bir şartlanma oluştururlar. Şartlı uyaranın peşinden şartsız uyarının geleceği kestirilebilirse eşleşme o kadar keskin olmamaktadır. Zaten beynin gelişimi de birbiriyle ilgisizmiş gibi görünen olaylar arasında bağlantılar kurdukça ilerlemektedir. Örneğin, borsanın tamamen rastgele inip çıktığını düşünen bir kişinin, aslında hareketin Bollinger Bantları içinde salındığını keşfetmesi, birbirinden bağımsızmış gibi görünen bu iki olay arasında bağlantıyı ortaya çıkart-

ması, beyninin gelişimine neden olur. Ama bu sene buğday rekoltesinin düşük olması neticesinde ekmek fiyatlarının yükseleceğini düşünmek beyni geliştirici bir çıkarsama değildir. Çünkü ikinci olay, zaten çoğunlukla birinci olayın sonunda meydana gelir.

Şartlı ve şartsız uyarıların eşleşmesi çeşitli şekillerde olur ve her şekle karşılık gelen bir hastalık hali olabilir. Örneğin, kötü bir şeye şartlanma kişide beklenti bunaltısı (anticipatory anxiety) oluşabilir. Bu kişiler sürekli olarak kötü bir şey olacağını bekler ve bu beklentiyle bunaltı yaşarlar. Kötü bir koku ya da görüntüye şartlanmış, her an bu koku ya da görüntüyle karşılaşabileceğini bilinçaltına yerleştirmiş birisinin gelecekte kötü bir şey yaşamayı beklemenin sıkıntısını duyması kadar normal bir durum olamaz.

Beklenti bunaltısı dediğimiz durum uyarıların birbirinin yerine geçmesiyle gerçekleşir. Örneğin, kötü kokuya şartlanmış ve diyelim kapı gıcırtısı duyduğunda kötü koku aklına gelen kişinin, sonradan sonraya, kapı gıcırtısının yerine öksürük sesi, motor sesi, kuş sesi, çocuk sesi geçirdiğini varsayalım, bu durumda kişi, her an bir yerden kuş, motor, çocuk ya da kapı sesi gelecek diye bir beklenti içine girer, beklenti bunaltısı budur: Tek uyaranın genişleyip yerini birçok uyarana bırakması...

Psikolojik olarak Pavlovian şartlanma oluşumunun sinirsel altyapısının kurulması, biyolojik olarak "bağlantı öncesi kolaylaştırma (presynaptic facilitation)" dediğimiz bir mekânizma üzerinden olur. Bu mekânizmada, duyusal sinir hücreleri kaslar ya da arasinirler (interneuron) üzerinde kimyasal bir aktivite yığılması göstererek hedef sinirleri aktiviteye zorlayıcı bir baskı oluşturur. Bu durum şartlanma davranışını kolaylaştırır ve kişinin hızla, diyelim, beklenti bunaltısı içine girmesine neden olur. İlginç olarak, kimyasal bir ara geçirici olan serotonin hücre içindeki mesajcıları (cAMP) uyararak bağlantı öncesi kolaylaştırmayı tek başına yaratır.

Tabii ki dışarıdan bu uyaranlardan birisinin beklenir olması kişinin içinde de önemli değişiklikler yaratır: Kötü bir şeye karşı her an hazır olma durumu. Bir insanın, ne zaman ne taraftan geleceğini bilmediği bir uyarıya karşı her an hazır olma durumunu yıllarca sürdürdüğünü düşünelim; bu durum, bağlantı öncesi kolaylaştırmanın kesintisiz hale geldiğini gösterir ki, bu durum elbette ki bir çöküş yaratır. Aslında organizmanın bu hazırlık durumu ile yapmak istediği şey, gelen tehlikenin savuşturulması ya da etkilerinin azaltılmasıdır. Fakat bu refleks biçiminde yapıldığı için, o, buna girdiğinde artık geri çıkışı mümkün olmaz. Kişi, yukarıda bahsedilen mekânizmalarla oluşmuş fobik ya da panik durumlarının mantıksız savunma biçimleri olduğunu bilir ama

karşı koyamaz. Dolayısıyla bu alanlar nesne benliğinin ortak benlik üzerinde henüz hâkimiyet kuramadığı alanlardır. İnsanın evrimsel olarak ilerleyeceği hatlardan birisi de budur, organizmanın kontrolsüz biçimde içine girdiği bazı refleks savunma düzeneklerinin, refleks olmaktan çıkarılıp rasyonel çerçevede işgörür hale gelmesi... Çünkü refleks savunma düzeneklerinde bir topyekûncülük vardır. Kişi, iştahını, uykusunu, cinsel yaşantısını dahi baskı altında tutup, kendini tümüyle savunma yönüne sevk eder. Bu savunma cevabı, bir hayvanın tehlike anında aldığı konuma çok benzemesi nedeniyle, ortak benliğin eski dönemlerden kendisine aktarılan bir davranış düzeneğidir denilebilir. Kas tonusunun artması, dışa açılan bütün deliklerin (burun hariç) sıkıca kapanması, sık sık nefes alıp verilmesi, tansiyonun yükselmesi, tehlike durumunda hemen bütün hayvanların içine girdiği bir savunma canlılığı durumudur.

Canlılıktaki en önemli mekânizmalardan birisi, canlılığın, kendini durduramaz biçimde artırmasıdır. Çünkü bunun gerçekleştiği yer bir sinirsel devredir, uyarı bu devrenin içine düştüğünde, silindir şeklindeki bir duvarın üstünde gezip de, duvarda hızlandıkça tavana çıkan, hız kaybettikçe tabana düşen bir motorsiklete benzer hale gelir. Sinirsel devrenin içinde sürekli geri besleme veren küçük küçük sinir hücreleri vardır ve bunlar devrede gezinen uyarıyı hızlandırdıkça hızlandırır. O yüzden beklenti bunaltısına düşen kişinin, bu hızlanmanın sonunda "çok kötü bir şey olacağı" gibi bir yanılsaması oluşur.

Bu savunmayı aktif biçimde bozmanın yolu, ya devrenin kendi kendini beslemesini zorlaştırmak ve giderek devrenin sönmesini (motosikletin tabana inmesini) beklemek ya da devreye ani bir blokaj uygulamaktır (duvarı yıkmak) ki, ilaçlar az çok bunu yapar. [Soğuk su banyosu, döner sandalyede hızla çevirmek vb (psikiyatrideki eski tedavi yolları) de ilaçların yaptığı etkiyi yetersiz biçimde sağlamaya çalışır.]

Aile içi ilişkilerde basit gördüğümüz ve sonraki yaşamımızda fazla etkili olmayacağını düşündüğümüz pek çok olay "bağlantı öncesi kolaylaştırma" yoluyla önemli hale gelir. Çok sıcakkanlı bir anneyle, uzak-soğuk bir baba ve beş yaşında bir erkek çocuktan oluşmuş üç kişilik bir aile düşünelim. Çocuk annenin sıcakkanlılığına alışkın olduğu için, babanın nispeten uzak-soğuk tavırları onda, başlangıçta hoşlanmadığı, sonradan sonraya da korktuğu bir durum yaratmaya başlar. Bu durumda çocuk, babayla evde yalnız kaldığında, ondan bir tehdit aldığını varsayarak panik olur. Çocuk, anne ve baba için bilinçli bir durum yoktur. Ama bilinçaltından aslında her iki ebeveyn de durumu bilmektedir. Anne aşırı sıcak ve yakın davranışlarla oğlunun soğuk babasına karşı şiddetli bir ödipal kompleks geliştirmesine neden olmaktadır. Bu du-

rumda, annenin aşırı sıcak davranışları ve babanın çocuk tarafından tehdit olarak algılanan üslubu aktiviteyi kat kat artırarak, hedef sinirlerde baskıyı artırmış ve "bağlantı öncesi kolaylaştırmayı" tepeye sıçratarak çocuğun babayla yalnız kalma ihtimaline bağlı olarak beklenti bunaltısı en üst düzeye çıkmıştır.

Daha temel bir noktadan konuşacak olursak şunu söylemek gerekecektir: Çocuğun babayla her yalnız kalışı, onun babaya karşı duyarlılaşmasına neden olur. Bu aslında şu demektir: Çocuk babayla ilk kez yalnız kaldığında diyelim, otuz dakikada, ikincisinde yirmi, üçüncüsünde beş ve dördüncüsünde bir dakika içinde panik hali geliştirir. Bu giderek artan hızın ve şiddetin, sinirsel düzeyde, "bağlantı öncesi kolaylaştırma"dan kaynaklandığını söylemiştik. Peki bu nasıl olmaktadır? Bir grup okurun hoşgörüsüne sığınıp fizyolojinin sınırlarında konuşarak şöyle ifade edebiliriz: Uyaranla (babayla) her yalnız kalışta, hücre duvarında bulunan potasyum kanallarındaki proteinin fosforilasyonu, potasyumun hücre içine girememesine neden olur. Bu durum hücre içi elektriksel potansiyelin (aksiyon potansiyeli) uzun süre aktif kalmasına neden olarak daha fazla kalsiyum molekülünün hücre içine girişini tetikler. İçeride fazlalaşan kalsiyum, aynı yerde kimyasal ara geçirici olarak bekleyen dopamin, noradrenalin, serotonin gibi kimyasalların bağlantı aralığına (synaptic cleft) daha fazla dökülmesine, bunun da zamanla (babayla fazla sayıda karşılaşma), duvarda kimyasalların dökülmesi için bir yapışma noktası (vezikül yapışma noktası) oluşturan bölgelerin genişlemesine, onların genişlemesi de kimyasalların boşalımının küçük bir işaretle bile tetiklenmesine neden olur. Buraya kadar olan ve "bağlantı öncesi kolaylaştırma" dediğimiz bu durumun birkaç kat daha yükseltilmesiyle Pavlov'un klasik şartlanmasına ulaşmış oluruz (Kandel, 2005). Böylece belli bir sürenin sonunda oluşan kimyasal değişikliklerin ve onların yarattığı ve nispeten kalıcı hale getirdiği mikroanatomik değişikliklerin sonunda ilgili sinir hücrelerinde oluşan sık ve şiddetli deşarjlara bağlı olarak çocuk hızla nevrotik tablo oluşturur. Babayı her gördüğünde artan kimyasal salınım, yapışma noktalarının genişlemesine neden olduğunda, artık sadece babadan değil, gördüğü, hayalinden geçirdiği her soğuk adamdan ya da babayı çağrıştıran her işaretten (onun elbisesinin rengi, onun ses tonu, onun işi vb) panik duygusu tetiklenir. Bu durum devam ederse, bu sefer gen ifadelendirmesinde (expression) değişim meydana gelerek tablo kalıcı, müzmin hale geçer. Bu, zayıflıkları olmakla beraber fizyolojiden psikolojiye kurulmuş kesintisiz bir köprüdür.

Bir insan davranışındaki kalıcı ve bütün yaşamı baştan aşağı değiştirici temel, bedendeki milyonlarca proteinden birisinin içindeki binlerce amino asitten bir tanesinin yer değiştirmesiyle kurulmaktadır. Organizma olağanüstü bir denge üzerinde oturmaktadır. Bu dengede geçici bozulmalar, muhtemelen düzeltici mekânizmalar tarafından hızla onarılsa bile, ısrarlı ve aynı tip bozulmalar düzeltici mekânizmalara direnerek patolojiyi sonraki dönemlere taşımakta ve biyokimyasal düzeyde var olan problem, duruma göre uzun veya nispeten kısa bir süre içinde sistemik hale gelerek hastalığı (psikiyatrik tablolar için bozukluğu) ortaya çıkartmaktadır.

O zaman bunu tersine döndürecek sistem nasıl işlemektedir? Tedavide yapılan şartlanmanın bozulmasıdır (deconditioning). Yani annenin veya anne yerine geçecek sevgilinin her sıcak davranışında onu soğuk bakışıyla boğmayacak, baba yerine geçebilecek sıcak bir terapistin varlığı şartlanmayı geri çevirecek, fizyolojik düzeyde de belki vezikül yapışma noktalarındaki genişleme ilk haline dönecek ya da hatalı proteinin etkilerini silecek başka bir proteinin sentezi başlayacak, daha muhtemel olarak da plastik bir mekânizma üzerinden anormal boşalım yapan sinirleri baskı altına alacak durdurucu (inhibitör) bağlantılar kurulacaktır. Olumlu çevresel koşulların (son tahlilde terapide çevresel bir koşuldur) etkisiyle yaptırıcı (inducer) moleküller ortaya çıkıp, sapkın düzeneği kontrol altına alıp, baba rolündeki değişikliği bedene olumlu olarak yansıtacaktır.

İnsanın bu kadar hassas bir denge üzerinde maharetle yürümesi, muhtemelen bu dengeyi en yetkin halleriyle sürdüren organizmaların (her kuşakta en mükemmel uyumu göstermiş olanların), tek hücreliden itibaren seçile seçile geleceğe kalmalarıyla ilgilidir. Bugün yaşayan bütün canlılar, daha önceden yaşamış türdeşlerine göre en yetkin canlılardır. Çünkü her biri, hem geçmişteki en yetkinlerin (mükemmellerin) genlerini taşır, hem de onların üzerine biriktirdiği, (kendi içinde mükemmel olmasa da, mükemmelin üzerine konulmuş bir fazlalık olarak) kendi yetkinliğini taşır.

Anatomik Yerleşim

Şimdi şu soruyu sorabiliriz: Şartlanma işlemi nerede, beynin hangi bölgesinde gerçekleşmektedir? Bunun için tek bir yer şüphesiz ki yoktur; beynin farklı bölgeleri şartlanmada farklı derecede rol alsa da, rolün büyüğü özellikle insan için beyin kabuğuna aittir. Birçok adımı olan, nispeten karmaşık bir sistemin kabuk bölgesini kapsamadan işlemesi en azından insan için zordur.

Beyin kabuğunun organizasyonu nasıldır? Kabuk, içinde sayısız hücrenin yerleştiği kolonlar tarafından dipten yüzeye katedilir. Bu kolonların her biri 100-150 mikrometre kalınlıkta yapılardır. İçlerinde birbirine çok yakın, aynı tipte bilgiler taşıyan hücreler vardır. Her kolondaki hücre grupları, muhtemelen belli bir hiyerarşik düzen içinde dizilmişlerdir. Bilginin belli bir özelliği, daha küçük detaylarına ayrılmak ve kodlanmak üzere kolonun birine verilir. Kolon bilginin, kendine gönderilen parçasını, daha küçük parçalarına ayırarak ya da özelliklerine bölerek içindeki hücrelere yerleştirir.

Diyelim A kolonuna mavi renk, B kolonuna sarı, C kolonuna yeşil, D kolonuna kırmızı renk verildi. Her kolon kendi içinde işbölümü yaparak hücre gruplarına, ayırdığı renk tonlarını kodlamak üzere verir. Sonrasında A kolonundan 5. hücre, B kolonundan 155. hücre, C kolonundan 5555. hücre ve D kolonundan 15151 no'lu hücre eşzamanlı olarak uyarıldığında mavi sarı yeşil ve kırmızının değişik tonlarından oluşmuş bir gökkuşağı görünür önümüzde.

Bu organizasyonun işleyiş düzeneği basitçe, farklı kolonlardaki tek tek hücrelerin eşzamanlı uyarılmasıyla bir anlamın, bir şeklin, bir yapının ortaya çıkmasıdır. Hücrelerin ait oldukları kolonlardan aktivite olarak ayrılıp, geçici, değişken birlikler oluşturmak üzere, farklı kolonlardan hücrelerle bir araya gelmeleri söz konusudur. Bu, farklı milletlerden farklı insanların çıkıp, ortak amaçlı dernekler oluşturmak üzere bir araya gelmesine benzer. Örneğin, diplomatlar bir araya gelirse birleşmiş milletler, sendikalardan birer üye bir araya gelirse uluslararası çalışma örgütü oluşur. Bu üyelerin her birinin birer ülkesi vardır, ama aynı zamanda oluşturdukları işlev gören birlikleri de vardır. Aynen sinir hücrelerinin ait olduğu birer kolonu ve aynı zamanda geçici bir birlik olarak oluşturduğu birer anlamı, sembolü, temsili olması gibi. Kişilerin vatandaş sayılması için ülke insanlarıyla eşzamanlılık göstermesi gerekmez ama birlik oluşturmak için, birliğin diğer üyeleriyle eşzamanlı olarak bir araya gelmesi gerekecektir. Hücrelerin kolonlara ait olması için kolonun diğer üyeleriyle eşzamanlı aktivite göstermeleri gerekmez, ama temsili, sembolü, anlamı oluşturmak için farklı kolonlardan hücrelerin eşzamanlı olarak aktif hale geçmesi şarttır. Tabii ki hücreler eşzamanlı olarak aktif ola ola aralarındaki bağlantılar kuvvetli hale gelir ve arada hızlı bir potansiyel akışının gerçekleşmesi için zemin kurulabilir, bu da bu hücreler birliğinin yarattığı anlamların kolay ortaya çıkmasına ve nispeten değişmez konum kazanmasına neden olabilir. Ayrıca hücre birliklerinde bazı hücreler hiyerarşik olarak üst konum kazanarak, dü-

zenleyici rol üstlenebilir. Bu rol de her şeyden önce, eşzamanlılığı sağlamak üzerinden yürür.

Dolayısıyla beyin, nesnelerin çıkardığı, verdiği her izi (anlam, görüntü, koku, tat vb), o izin farklı özelliklerini algılamaya ayarlı sinir hücrelerini eşzamanlı olarak aktif duruma geçirerek nesneleri "yakalamak" işini üstlenir. Beyin nesnelere karşı her an harekete hazır, hiçbir değişikliği kaçırmayan, av peşindeki kaplan gibidir. Hep aynı izi veren nesnelere karşı ezberlediği kalıplarla (bağlantı öncesi kolaylaştırma) muamele eder. İzi çok değişken nesnelere karşı ise, bir süre tetikte olma halini devam ettirse de, sürdürülebilir bir haz çıkarma işlemini gerçekleştiremeyeceğini anladığında nesnenin peşini bırakır.

Pekâlâ her nesnenin "yakalanması" peşindeki beyin eşzamanlı uyarılmayı nasıl sağlar? Bunun ayrıntılı bir haritalandırma sistemi üzerinden olduğunu söyleyebiliriz. Varsayalım ki bir ses üzerinden çalışan, bir görüntü üzerinden, bir dokunma, bir koku, bir tat üzerinden yürüyen beş ayrı haritamız olsun. Görüntü haritasında kırmızı, dokunma haritasında pütürlü, tat da tatlı-mayhoş alanlarında aktivite yükselsin. Beynin ön bölgesi buna çilek diyecektir. Sonradan haritalar yeni bir çilekle karşılaştığında, diyelim renk yeterince kırmızı aktivitesi vermese bile diğerleri çilek kalıbına nesneyi oturtacak biçimde aktivite gösterdiğinden ön beyin kabuğu renk haritasındaki boşluğu kendisi tamamlayarak nesneyi yine çilek diye tanımlayacaktır. Dikkat edilirse beyin, nesneleri tam olara "kıskaca alarak" ilerlemektedir. O yüzden bir zihnin, nesnelerle ilişkide en çok rahatsızlık duyduğu durum, kendiliğinden hareket eden nesnelerle (canlılarla) olan ilişkilerdedir. Çünkü onları mutlak olarak "kıskaca almak" imkânsızdır. O yüzden bir insanın somut olarak özgüveninin büyüklüğü hâkim olunan nesne sayısının, ilişkide olunan nesne sayısına bölümüyle elde edilir, tabii ki denkleme, nesnelerin önemlilik durumunu belirten bir (r) çarpanının eklenmesi kaydıyla....

Haritalar

Burada yeniden bir parantez açmak gerekirse, beyinde her nesneye ilişkin olarak var olan binlerce özelliğin her birinin, üç-beş boyutlu olarak tek tek haritalandırılması, bir insan ömrüne sığacak bir işlem olamaz. Dolayısıyla bu işlemin bize doğuştan verilmiş olması şarttır. Bu da ancak bizden önce yaşayan milyarlarca canlının DNA'ya aktarıp, bize bıraktığı bir miras olabilir. Bunun böyle olduğunu destekleyen, canlıların "bir çevreyi bekleyerek" doğdukları yönündeki varsayımdır. Geçmişteki canlıların nesnelere ilişkin olarak yaptığı ayrıntılı haritalar sayesinde bugünkü dünyada yolumuzu kolayca bulabiliyoruz.

DNA'nın bize aktardıklarının, fizyolojik olarak hangi şemalardan geçerek kalıcı haritalar haline dönüştüğünü, en iyi O'Keefe ve Nadel'in çalışmalarından (1978) anlamış durumdayız. İki araştırmacıya göre, hipokampus bölgesinde, "yer (place) hücreleri" diyebileceğimiz hücreler bulunur. Bu hücreler, hayvan bir yerde bulunurken o yerin koordinatlarını çıkarırcasına, kendi aralarında organize olarak ateşlenirler. Hayvan yer değiştirdiği zaman bu sefer başka "yer hücreleri" ateşlenmeye başlar ve hayvan o yerde kaldıkça bu ateşlenme kesintisiz biçimde devam eder, buna karşılık eski yere ait hücrelerin ateşlenmesi geçici olarak durur, hayvan tekrar eski yerine döndüğünde yeniden eski hücreler ateşlenirken, bu sefer bir önceki hücrelerin ateşi söner.

Beyinde belli bir yerle ilgili olarak ateşlenen hücreler hayvanın o yeri benimsemesi anlamına gelir, bu durumda birkaç günden birkaç haftaya kadar değişen sürede hücrelerin ateşlenmesi kalıcı hale gelerek bölgenin haritası beyne yerleşir ve haritanın sürekliliği sağlanmış olur. Bu işlem sonunda ilgili "yer hücreleri" fizyolojik olarak "uzun dönemli kolaylaştırma (long-term potentiation) işlemine geçer ve bir yerde bu hücreler arasında elektrik akışı "yol olur." Hücreler bu "yol"da ateşlenmeye devam ettikçe içlerinde yeni proteinlerin sentezi başlar ve bu proteinler hücreler arasında mikroanatomik değişikliklerle daha sıkı ve yeni bağlantılar kurarak, "yer" haritasının beyinde silinmeden kalmasını sağlarlar.

Aynen yer haritası gibi, insan beyninde muhtemelen sosyal bir harita da vardır. Bu harita kişinin ilişkide olduğu, her gün gördüğü, selam verdiği kişilere ilişkin olarak, şema olmaktan çıkıp, aktif harita haline dönmüş bir döngüler bütünü vardır. Haritadan bir kişinin çıkması, başka birinin girmesi, aynen yer hücrelerinde olduğu gibi farklı hücrelerin aktifleşmesi ya da sönmesiyle mümkündür.

"Uzun dönemli kolaylaştırma" aktivitesinde veya ilgili proteinin sentezinde şu ya da bu derecede sorun yaşayan kişiler bu haritaların aktif hale geçmesinde ve kalıcı biçimde şekillenmesinde sorun yaşar ve davranışlarını kararlı hale sokamazlar. Nesneler arasında kararlı, nesnelere uyumlu ve doyurucu yaşam, hafıza merkezi dahil, her alanda kararlı haritaların kurulmasıyla mümkündür.

Burada anlatılanlardan, beynimizde gerçek dünyanın dört boyutlu kopyası çıkartılıyormuş gibi algılanmamalıdır. Evet, beyin, gerçek dünyanın uyarılarını almaktadır, ama bunları, DNA'nın ve ortak benliğin aktardıkları çerçevesinde yerleştirmekte, düzenlemektedir. O yüzden biz gerçek dünyada değil, gerçek dünyadaki izlenimlerden yola çıkarak beynin kurduğu sanal bir dünyada yaşarız. Bu dünyaya o yüzden fantezileri, gerçeküstü yapıları doldurmak her zaman mümkündür. Ger-

çekliğe ulaşmak, her insanın başarabileceği bir durum olmaktan çıktıkça, dünya üzerinde ayak basmaya yer kalmadıkça insanların nesneler dünyasından alacakları hazzı sanal dünyaya kaydırmaları pek olasıdır. İnsanın nesnelere dokunması zorlaştıkça ve insanlar için nesnelerin farklılaşması azaldıkça, nesne benliklerinin birbirinden farklı kurulumları da kalmayacak, insanlar aynı fantezilerin içinde dönen, biricikliğini kaybetmiş yapılar olarak kalacaktır.

Tam aksi olarak, ulaşılabilir nesnelerin zenginliği de (iletişimin artması, uzak bölge seyahatleri, televizyonun yaygınlaşması) insanda tekleşme ve aynılaşma sorunu doğuracağı için yine biricikliğin kaybolması tehlikesini yaratır. Herkesin aynı şeyleri bildiği, gördüğü, yaşadığı yerde genetik havuz daralmış, fenotipik çeşitlilik azalmış demektir. Uçlar arası farklılaşmanın kalmadığı bu durum ortak benliğin hiç istemeyeceği bir değişimdir; uçların aynı bilgiyi üretmeye başladığı yerde, birisi hariç diğer uçlara gerek yoktur.

O zaman şunu söyleyebiliriz ki, ortada ortak benliğin türediği tek kalıcı yapı DNA olduğuna göre, onun tarafından insanlara aktarılan tek tip haritalar bulunmaktadır. Yani doğduğumuzda hepimizin kafasında, nesnelere ilişkin çok benzer (aynı değil ama çok benzer, çünkü dalların kökleri aynıdır belki ama uçları küçük düzeyde de olsa farklıdır) haritalar vardır. Bu haritalar, nesneden bilgi aktıkça kendiliğinden aktif hale geçer. Ama diyelim kör bir kişide, görsel haritalar uyarılmadığı için kadük kalır ve yok olur. Bir harita kaybolduğunda, diğer haritalar gelişerek açığı kapatmaya çaba gösterir. Her bir insana ait geçmiş haritaların birbirinin aynısı olduğunu söyleyemeyiz. Ama iki insanın gen paylaşımı arttıkça harita paylaşımının da arttığını söyleyebililiriz.

Haritaların ayrıntılı çizilmiş olması, nesneler üzerindeki hâkimiyeti artırdığı kadar, kişideki iradi gücü, etkinliği de artırır. Detaylı harita, artmış dikkati, artmış dikkat, artmış iradeyi getirir. Çünkü kişi, haritalar üzerinden nesnelere hâkim olduğunu gözlerse, kendi hâkimiyetine dolayısıyla iradesine güvenir, onu yüceltir. İradenin temeli dikkattir ve beyindeki anatomik yerleşimi de ön beyin kabuğudur. Çünkü dikkatin hedefindeki beyin bölgeleri ön beyin kabuğuyla sıkı ilişki içindedir.

Kişiye daha doğmadan önce, "harita öncesi şema" olarak aktarılan yapı, nesnelerle karşılaştıkça, onlar tarafından uyarıldıkça harita haline döner. Bebek ne kadar erken farklı nesnelerle karşılaşırsa şemaları o kadar etkin biçimde haritalara döndürür, dikkati ve nesnelere hâkimiyeti o ölçüde yükselir. Haritaların etkinlik kazanması, nesneler üzerinde hâkimiyet kazanmak (burada hâkimiyet, nesnelerden haz alabilme konumunda bulunmak karşılığı olarak kullanılmaktadır), kendini nesne-

lere göre "ayarlamak", kendini nesnelerin arasına sokmak, onların kurallarına göre davranmak demektir ki, bu durum kişinin kendini nesneler karşısında kontrol etmeyi becermesiyle gerçekleşir.

Bu durumu bir örnekle açıklayalım. Sehpanın üzerindeki bir kutu şeker, şemaların hızla haritaya döndüğü bir bebeğin dikkatinden kaçmaz. Kutu dikkate gelince, önceden yediği şekerden aldığı tadı hatırlayarak, bebeğin içinde şekere karşı güçlü bir istek başlar. Bu isteği doyurmak için elini uzatıp, ağlar. Bunu gören ve çocuğunun doyumuna değil, gelişimine önem veren anne, şekeri onun biraz gayretle ulaşabileceği bir noktaya çeker. Bebek tekrar ağlar, ama şekerin daha çok yaklaşmadığını görünce bebek yuvarlanarak, uzanarak ona ulaşmayı dener ve bir-iki denemeden sonra bunu başarır. Bu durum bebekte, erken dönemde haritaların gelişmesine neden olacaktır (nesnenin eldesi, DNA'nın verdiği bilgiyle kurulmuş zayıf döngülerin kuvvetlenip sabitlenmesini sağlamıştır.) Buna bağlı olarak nesnelere karşı farkındalık yükselecek, onlara ulaşmak için onların istediği biçime girmeyi (şekere uzanmak, yuvarlanmak) kabul etmek kolaylaşacak ve bütün bunlar öncelikle, duyguları düzenlemeyi öğrenerek sağlanacaktır (ağlamayı kesmek). Haritaların ortaya çıkması nesnelerle ilişki sonucu sağlandığı gibi, haritaların ortaya çıkışı da nesnelerle ilişkiyi yoğunlaştırmaktadır.

Dolayısıyla dikkat bütün duygusal ve bilişsel düzenlemelerin altında yatan temel beceridir. Bunu, sonradan şizofren olacak çocuklarda da görüyoruz. Şizofrenik bozukluk geliştirme ihtimali yüksek çocuklarda dikkat çok küçük yaşlardan itibaren bozuk olmaktadır. Sadece şizofreni için değil, başka bazı psikiyatrik bozukluklarda da dikkat sınırlı bazı alanlarda özellikle bozuk olabilmektedir. Örneğin, topluma karşı (antisosyal) kişilik bozukluklarında, toplumu önceleyen, oradaki ilişkileri ve sonuçlarını öngörecek bir dikkat yapısı yoktur. İnsanın topluma karşı kişilik bozukluğu geliştirmesi kolay bir durumdur. Çünkü her kişi sadece kendi duygularını gerçek olarak yaşar ve yaşamını bunlara göre ayarlamasından doğal bir durum olamaz. Bu noktadan bakarsak, aslında her çocuk topluma karşı bir kişilik bozukluğu içindedir. Çünkü öncelikle kendi isteklerinin yerine gelmesini bekler, arkadaşlarının, kardeşlerinin haklarına en ufak bir suçluluk duygusu duymadan tecavüz eder. Dolayısıyla çocuğun üzerinde, ortak benliğin tek benlik, ortak canlının (DNA'nın) tek canlı olmasının fütursuzluğu vardır. İnsanın doğuştan topluma karşı olmasının nedeni, insanların ayrı ayrı olmasına karşı bir duruştur, çünkü gerçekte böyle bir ayrılık yoktur. Her bebek, annesinin, babasının, kardeşinin, arkadaşlarının, bütün insanların kendisi olduğunu, kendisinin parçası olarak bulunduğunu düşünür. O yüzden insanla-

rın onun isteklerini yerine getirmemesine öfkelenir. Bir bebeğin, çocuğun annesinden bir şey isterken kendisini bunu istemekte ne kadar haklı gördüğünü hepimiz biliriz ve hiç kimse bebeklerin haklılığını şaşırtıcı bulmaz, çünkü onlar kendilerinde o hakkı, dışlarındaki ve içlerindeki nesnelerden bağımsız biçimde birliğin parçası olarak kaim oluşlarından alırlar. O yüzden bebekteki birincil narsisizm bebekle sınırlı değildir, birliğin tamamına yaygındır ve bu nedenle haklıdır. Çünkü eğer insana ilişkin tek bir yapı varsa, bu yapının kendini tek varoluş gibi sunmasından daha doğru bir şey olamaz; nitekim de öyle olmaktadır, doğan her çocuk güçlü narsisistik bir yapıyla doğmakta, zamanla bu yapı zayıflamış görünse de, hiçbir zaman kaybolmamaktadır.

Bu durumu değiştiren iki taraflı nesne annedir. Anne, gerçek olmadığı halde bebeğin kendisini bu dünyada yine bir tane (biricik) hissetmesini sağlayacak biçimde davranır [hiçbir bebek, anne kendisine o yönde davrandığı için biriciklik hissetmez, o varlığından ötürü zaten biriciktir (biricik olanın parçasıdır), o nedenle bebek kendisine biricik olduğu yönünde davranılmasını bekler ve anne de ona öyle davranır.] Zamanla ama anne onu kendisi üzerinden yavaş yavaş nesneler dünyasındaki çoklu yapıya (her insanın birbirinden apayrı yapılar olduğu yanılsamasına) alıştırır. Bebek, anne olmadıkça çoklu yapıya alışmayı reddeder. Çünkü çoklu yapı, nesnelerin, kendilerini tekli yapıya karşı birer havuç olarak kullandığı ve onu yanıltarak, tekli yapının uzuvlarını bağımsız, ayrı parçalarmış gibi algılatıp, birbirleriyle kendilerine (nesnelere) karşı yarışmalarını sağladıkları bir yapıdır; bilgi için yarışma şarttır çünkü. Bebekler haklıdır ve çoklu yapı yanılsamadır, ama yanılsamanın ortaya çıkması için onun insana ihtiyaç duymayacağı bir noktaya (ölüm) ulaşması lazımdır.

Aslında nesnelerin aldatıcı davrandığı yoktur, onlar kendilerinde nasılsalar öyle davranmaktadır; asıl aldatıcı davranan ortak benliğin kendisidir. Binlerce kuşağın birikimini taşıyan yapının bunun farkında olmaması düşünülemez. Fakat o, uçların kendilerini ayrı birer parça olarak algılayıp, nesneler dünyasının içine köksüzlük yanılsamasıyla kendini tarumar ederek atılmasını, böylelikle onlardan bilgi çıkartmasını, yaşamın en geniş alanlarında, en dip noktalarında, en ulaşılmaz sahalarında sayısız noktaya tutunarak, kendi homeostasizini sağlamasını bekler.

Bu dönüşümdeki önemli etmen yukarıda da söylendiği gibi annedir. Anne, bebeğe karşı, hiçbir nesnenin yapmaya razı olmayacağı biçimde (fedakârlık) bile isteye kendini değiştirerek, bebeği sahip olduğu gerçek bilgiden (biriciklik) uzaklaştırır, çokluk algısına yaklaştırır ve onu nes-

neler dünyasına eşi görülmedik bir başarıyla çeker; bir transformatör gibi davranır. Anne ortak benliğin bir uzvudur ve kendisi de bu düzenlemeden daha önce geçmiştir, ortak benliğin enerjik üslubunu kendiliğinden, nesnelerin tavizsiz tutumunu deneyerek öğrenmiştir, iyi bildiği bu iki dili birbirine yetkin biçimde çevirir.

İnsana ait ortak benlik, diğer canlıların –örneğin kuşların– taşıdığı ortaklık duygusundan çok daha hırslı bir yapı taşır. Bu muhtemelen insanın henüz genç bir canlı olmasından kaynaklanmaktadır. Bugünkü insanın varlığının birkaç on bin yıla sıkışmış olması, ama bu süre içinde hırsın olağanüstü bir kültürel evrim gerçekleştirmiş olması, yani hırs sahibi olmanın ödüllendirilmiş olması insan ortak benliğini hırsa boğar. Kuşlar yiyecek başında, ya da yavruları için dövüşür, ama kin tutmaz; insanlarsa her dövüştükleriyle kin tutar, hayvanlar gibi hormonlarını yerde bırakıp gitmez, kanlarında taşırlar!

Ortak Benlik Açısından Duygu

Üzerinde en çok çalışılmış alanlardan birisi duygu (affect)dur. Özellikle psikanaliz bu alanda içi en dolu yaklaşımları ileri süren disiplin olmuştur. 1915'e kadar Freud, duyguyu dürtü (drive) ile eş tutmuştur. Psikanalizde dürtü insanın en şuursuz motivasyon kaynağı olarak görülmüştür. Sonraları Freud duygu ile dürtüyü sağlam temellerde birbirinden ayırmıştır. Ona göre duygu dürtünün boşalım halidir. Sonraki araştırmacılar duyguyu, beyindeki dürtünün bedensel ifadesi olarak almış, bir kısmı bununla da kalmamış, duygunun sadece bir boşalım durumu değil, aynı zamanda onun ruhsal dünyayı (intrapsychic) düzenleyici rolü olduğuna da işaret etmişlerdır.

Bizim düşüncemiz de Freud'un son dönem düşüncesine yakındır. Duygu, ortak benliğin taşıdığı enerjinin (filogenetik ve türe özgü olarak taşınmış ve dürtü olarak kristalleşmiş) nesneye yönelmiş halidir. Nesne bu enerjiyi boşalttıkça ortak benlikten nesne benliği bir kat daha dönüşür. Dolayısıyla duygu, ortak benliği nesnelere yapıştıran, onun bir bölümüyle nesne benliği haline dönüşümünü sağlayan temel ruhsal yapıdır. Duygu ayrıca, ortak benliğin hangi nesneler üzerinden dışlaşacağını belirleyerek genel olarak insan evrimin yönünü de seçer. Örneğin, insanın, hareketsizliği teşvik eden arabayı sevmesi bacaklarının kaybolmasıyla sonuçlanacak bir yola girmesine neden olabilir.

Duyguların gençlik yıllarında tutku derecesinde iken sonraki yıllarda zayıflaması, ortak benliğin başlangıçta şiddetli bir dışlaşma, üzerindeki enerjiyi boşaltma ihtiyacı olduğunu düşündürür. Freud'un psişik enerjinin boşalım aradığını ifade eden cümlesi doğrudur. Gerçekten

de gençler karşı cinsten birisiyle beraberlik kurduklarında, başlangıçta onun için var olan bütün enerjilerini kullanır, dışlaşma tamamlandıktan sonra ama, yeni bir nesne üzerinde daha boşalma gerçekleştirmek yönünde, eski nesneyi yerinden etmeye bakarlar.

*

Tekrar en başından alacak olursak, ortak benlik DNA'nın türevi olması hasebiyle ifade olunmamış bir bilgi yığını ve boşalmamış enerji taşır ve aynen bir virüs gibi başlangıçta yaklaşık olarak ölü durumdadır. Canlı bir hücreye giren virüsün protein kabuğunu kaybedip içindeki tek iplikçikli DNA veya RNA'sını hücreye entegre etmesi ve onun yaşam suyundan beslenmesi gibi, ortak benlik de nesneler dünyasına uç verdiğinde kılıfını kaybederek açılır ve nesnelere, onlardan beslenmek üzere saldırır. Bu saldırı, on yıllardır cansız kalmış bir ölünün canlandığında ihtiyaç duyduğu açlığa benzer. Bu nesneleri "yeme" işlemi ortak benliğin hayat bulmasıysa, nesnelere duyulan iştah da duygudur. Nesneler aracılığıyla canlanma işlemi sırasında ortak benlik nesnenin dilini öğrenir, bu dili konuşan ortak benlik parçasına nesne benliği denir. Dolayısıyla duygu iştahın sonraki halidir. Ancak ortak benlik kendini doyurarak yeterince canlılık kazandıktan sonra, duygunun işlevi azalır, insan duygusal olarak yatışır. Ortak benliğin hızla canlanmasına, duygunun aniden şiddetlenmesine yol açan en önemli aracı annedir. Bebeğe her şeyi hazır halde sunarak, ona her tadı erkenden tattırarak ortak benliğin doludizgin biçimde nesne peşine düşmesine neden olur.

Bazı durumlarda duygu bedeni ele geçirir. Öfke şiddetlenir, akılcı (nesne dilinde) düşünme kaybolur, kişinin kendini ifadelendirmesi reaksiyoner bir yapı kazanır ve refleks tarzını alarak çöker. Organizmada her şey bir alt düzeye iner. Bazı kişilerde rasyonel çizgide kalmayla, emosyonel bir atmosfere geçmek arasındaki aralık çok dardır. Bu kişilerin nesne benlikleri yeterince gelişmemiştir ve kendilerinin yönetimi ortak benliğin güdümündedir. Bu kişilere uygulanacak bazı gevşeme terapileri söz konusu aralığı genişletir.

Topluma Bağlanma

Sağ beyin yarım küresinin ürünü olarak duygular hem düzenlenen hem de düzenleyen olarak ikili (dyadic) konumdadır. Duygular kendi kişiliğini, insanlığı, dünyayı düzenlemek isteyen bir yapı gösterir, ortak benliğin çalışma aracı olarak yeryüzünde duygu iş görür. Bebeğin anne tarafından, toplumun akışına (işleyişine) ahenkli bir konumda hazırlanması gerekir. Bunun için toplumun beklentilerine uygun bir tavır takınarak bebeği bu tavrın rehberliğinde bir tünele sokar, bu tünelin ucu

topluma bağlanmaya (attachment) açılır. Bebeğin beklentilere ahenkli her hareketi anne tarafından ödüllendirilir, aksi cezalandırılır. Bebek o duruma gelmeden önce anne bir toplum modeli olarak bebeğe kendini sunar. Kendi üzerinden işleyen bir ilişkiyle sosyal ilişkinin simülasyonunu kurar.

Bebeğin beyni olgunlaştıkça, annenin kurduğu sımülatif modele uyum arttıkça artar ve benliğin duygular aracılığıyla düzenlenmesi çok katlı bir hale gelir. Bir organizmanın kendini biyolojik olarak düzenlemesinin en yüksek ifadesi emosyonlardır. Çünkü emosyon ruhsal sistemi tek bir yöne doğru sevkeder, ruhsal yapının kendi içindeki çelişkilerini erteler, bütün yapının yekpare bir aygıt olarak hareket etmesini sağlar. "Emosyon sosyalizasyon" denen ve aslı bir sosyal işaret olan tanımlama ortak benliğin emosyonlar aracılığıyla insanları nasıl yönlendirdiğine iyi bir örnektir (Malatesta-Magai C, 1991). Emosyon sosyalizasyon, topluluğun ilerlediği ana yönü işaret eder ve kişiler bu yöne göre kendilerini ayarlar. Örneğin, bir toplumda barış, esenlik rüzgârları eserken, savaştan söz etmek emosyon sosyalizasyona ters tavır alınak demektir. Keza herkes bir savaş duygusu içine girmişken barıştan söz etmek de toplumun ayakları altında ezilmeyle sonuçlanır. Bu yalnızca insanlarda değil, topluluk halinde yaşayan bütün canlılarda görülür. Bir bizon sürüsü bir nehri geçmek konusunda uzun süre tereddüt eder, ama sonunda öyle bir cesaret sosyalize olup sürüyü kaplar ki, hepsi teker teker nehre atlar. Ortak benliğin hepimizi yönettiği manivela emosyon sosyalizasyondur. Paylaşılmış emosyonlar, sosyal ilişkilerin iskeletini kuran harçtır. Emosyon sosyalizasyonu neyin sağladığını ve bir sürüyü dakikalar içinde etkileyip, bir yöne doğru yönlendirdiğini henüz bilmiyoruz. Belki bunu yapan beden dilidir, ama birbirini görmeyen hayvanların arasında da emosyon sosyalizasyon işlemektedir. Belki bunu gaz hormon diyebileceğimiz kimyasal maddeler sağlamaktadır. Bunlar bedende gezen değil, bitkilerin arasında olduğu gibi (etilen vb) havada gezen hormonlardır. Sürünün lider hayvanları, emosyon sosyalizasyon yaratmak istediklerinde havada gezen bir hormon bırakıyor olabilirler. Bunun örnekleri vardır, örneğin, hayvanlarda nitrik oksit denilen gaz niteliğinde bir nörokimyasal madde vardır ve vücut içinde dolaşır, buna benzer bir gaz hormonun bedenin dışında dolaştırılması ve emosyon sosyalizasyona aracılık etmesi tümden ihtimal dışı sayılmamalıdır.

"*Emosyonlar, Bilinç ve Benlik*" konusuna şimdi daha yakından bakalım. Descartes, hayvanlarda, insanınkine benzer, duyabilen, hissedebilen (sentiment) bir benlik olduğunu kabul etmemişti. Hayvanda insana benzer bir benlik olmadığı şüphesiz doğrudur, ama bu hissedebilen bir

benlik değil midir, işte ondan şüphe duymamız gerekiyor. Çünkü insan beyninin alt katları basbayağı hissedebilen bir benlik yaratmakta, bedenden ve nesneden toplanan bilgi bu katlarda sentez edilmektedir. Bu bilgiyi bu düzeyde sentez edecek bir beyin yapısı bütün memelilerde vardır, fark beyin kabuğu düzeyindedir. Bir kedinin beyin kabuğu alanı, insanınkinin sadece yirmide biridir. Sinir hücrelerinin sayıca ve bağlantı olarak yoğunluğu kabuk bölgesinde çok fazla olduğuna ve kabuk da diğer memelilere göre insanda oldukça geniş bulunduğuna göre, Descartes'ın dilinin ucuna gelip de dillendiremediği fark, beyin kabuğunun, kendisinin temel işlevleri alanında benliğe kattığı farktır ki, o da emosyon-bilinç kombinasyonunun benlikte yarattığı niteliksel sıçramadır.

Bu durumda karşımıza şöyle bir şema çıkmaktadır: Beyin/zihin/benlik daima bütünleştirerek büyüdüğüne göre, en alt düzeyde bilgi toplayan sinir hücreleri (afferentler) nesnelerden topladıkları bilgiyi önce ganglionlar düzeyinde bütünleştirir, sonra bedenin, yeryüzündeki konumundan gelen bilgi (proprioseptif) de ayrı ganglionlarda birleşir. Bu ganglionlardan çıkan yeni hücreler (afferentler) daha üst düzeyde bütünleştirilir, daha sonra bu yeni bütünleşmeden çıkan hücreler (afferentler) izleme modüllerinden, içgüdü, dürtü merkezlerinden (ortak benliğe ait bir kısım yapı) gelen hücrelerle bir çekirdekte birleşir, bu yeni çekirdekten çıkan hücreler (afferentler) daha üst düzeydeki izleme modüllerinden, emosyon ve biliş merkezlerinden gelen hücrelerle bütünleşir, sonra bu bütünden çıkan yeni hücreler yeni izleme modüllerinden gelen hücrelerle daha üst düzeyde yeni bir bütünlük kurar. Dolayısıyla, nesne benliğini yaratan merkezler, kademe kademe hiyerarşik bir düzenlemeden geçerek ve üst kısımlara, bir alt düzeydeki bütünün bilgisini aktararak (reaffereting) ilerler. Bu bileşimde temel unsurlar, nesne, beden haritalarıyla, içgüdü ve dürtü merkezleri, izleme modülleri, emosyon ve biliş merkezleridir. Benlik oluşmuna her biri kendi katında katılır. Burada önemli noktalardan birisi de, her katılımın sade bir katılım olmayıp, yankılanma (reverberating) yaratarak (genişleme sağlayarak) gerçekleşmesidir. Dolayısıyla, benlik bütünleşmesi en tepeye vardığında beyindeki bütün işlevlerden birer dal alacak konuma ulaşır ve bütünü sarar. Benlik dediğimizde o yüzden karşımızda, içinde yüz milyar sinir hücresine, trilyonlarca bağlantıya ait bilgilerin yapılandırılmış özetini taşıyan bir yapı var demektir.

Bu yapının, biyolojik ve kültürel evrimle ilerleyen oynak merkezleri vardır. İlk benlik çekirdeklerinin orta beyinde yer aldığını ve insan hariç diğer memelilerde merkezin burası olduğunu söyleyebiliriz. İnsanda merkez muhtemelen ön beyin kabuğuna doğru kaymıştır. Ama eğer

nesne benliğinde dışlaşma başarısızlıkları gözlenir, benlik geri çekilirse, merkez yeniden, ilk dönemde olduğu yere geri kayabilir.

Bazen bedenin benliğe, benliğin geri kalanının, benliğin en üst parçasına karşı bir yabancılaşması söz konusudur. Bunun olması doğaldır, çünkü benlikteki bir üst katın her zaman bir alt katı daha primitif görmesi (günlük hayatta kendimden utanıyorum nidaları duyarız sıklıkla) ve benimsememesi tehlikesi vardır. Bazen de tersine benlik merkezi aşağıya kaydığında bu sefer benliğin daha üst katlara karşı yabancılaşması söz konusu olabilir (ben neredeyim, böyle ne yapıyorum, bu yaptıklarım tümüyle lüzumsuz demekle başlayıp, tümden gerilemeyle sonuçlanan süreçler.) Bazen de bir izleme modülünün benlik bütünlüğüne katılmayıp, dışarıda kalarak bilgi üretmesi ile hissedilen benliğe yabancılaşma konumu vardır ki (sanatçıların ego kontrolünde yaşadıkları psikotik süreçler), bunların insan için en yararlı yabancılaşma (ve belki de üretme) modelleri olduğunu söyleyebiliriz.

Bu noktadan bakıldığında, yalnızca ortak benlik değil, nesne benliği de bir ölçüde primitif bir karakter taşır, çünkü içinde alt merkezlerden gelen yoğun geri bildirim vardır. Bu geri bildirim, benliği bütün halinde tutmak amacına yöneliktir, bütünleşme de zaten ancak daha alt bir sistem üzerinde mümkün olabilir. (İnsanın uzun süre yalnız başına kaldığında, benlik bütünlüğünü korumak yolunda benlik merkezini aşağı kaydırarak gerilediğine tanık olmuşuzdur.) Bu nedenle denebilir ki, benlik, içinde çok geniş bir özet (neredeyse bütün bir dünyanın ve tüm bedeninin özeti) taşısa da, şaşırtıcı biçimde ilkel bir iskelete sahiptir. Bu iskelet, basit biçimde bedenin topografik yapılanmasını ve onun üzerinde savunmaları şekillendirmiştir. Yaşamımız temel olarak nesnelere karşı uyguladığımız savunmalardan ibarettir. Bu savunmalar ne kadar görkemli bir görünüm sergilese de, biraz deşildiğinde hepsi her zaman alttaki iskeletin ilkelliğini sızdırır.

Emosyon-bilinç kombinasyonu insanda nasıl sonuçlar doğurmaktadır? Bu kombinasyonun doğal sonucu, emosyonun bilincin kanallarına sokularak eritilmesi, ondaki enerjinin bilinçli aktivitenin bazı alanlarını uzun süre canlı tutmakta kullanılmasıdır. Örneğin, insanın en gelişmiş savunma düzeneği olan yüceltme, böylesi bir işlem için karakteristiktir. Diyelim, doğumunda bir ebenin hatasından sakat kalan çocuk, okuyup jinekolog olarak, bütün bebekleri sakat bırakmadan doğurtmaya kendini adayabilir, böylece sakat kalacak onlarca çocuğu kurtararak, onların üzerinden kendini de kurtarmış olur. Burada ebeye karşı olan negatif duygu öfke, pozitif bir fedakârlık duygusuna döndürülmüş durumdadır. Bilinç olmasaydı, öfke kendini adamaya dönmezdi, öfkenin gücü

ancak kendini yok etmeye yeterdi. Ama bilincin emosyonla kombinasyonu, bizi kaçınılmaz olumsuz sonuçtan uzaklaştırır; hayvanın yapamadığı, (en azından o düzeyde) bu olmalıdır. Pekâlâ bu kombinayon nerede nasıl gerçekleşir?

Panksepp (1998), beyindeki motor alanları beden haritası, duyu alanlarını dünya haritası, emosyon alanlarını da değerler haritası olarak belirlemiş ve emosyon bilinç-kombinasyonunda öncelikle bu alanların iç içe geçirilmesinin önemine işaret etmişti. Bu alanların büyük bir kısmıyla kabuk bölgesinde, küçük bir bölümüyle de alt kısımlarında yer aldığını söylemeye gerek yoktur. Bu alanların harmanlanması, alt beyinle kabuk bölgesi arasındaki ilişkinin artmasını, yanı sıra kabuk bölgesinin de kendi içinde yoğun bir ilişkiye geçmesini beraberinde getirir. Bu şekilde alanlar arası ve alan içi yoğun bağlantılar kuruldukça beyin kendi zihnini yaratır ve esnekliğini kazanır. (Çünkü zihin beynin yoğun iç ilişkisinin olduğu kadar, esnekliğinin de dolaylı tezahürüdür.) İnsan zihni, sinir hücreleri arasında karmaşık biçimde işleyen yoğun elektriksel ve kimyasal iletilerden ibaret değildir. Şöyle bir örnek vermek açıklayıcı olacaktır: Uçlar arasında bir, üç, beş bağlantı kurup, akım geçirirseniz değişen bir şey olmaz, ama sayıyı milyonlara çıkarttığınız zaman geçen akımdan başka bir kuvveti daha hissetmeye başlarsınız: Manyetik kuvvet. Zihin de böyle bir şeydir. Beynin farklı alanları arasındaki milyarlarca bağlantının kendi uçlarında kurduğu bağlantılardan iletilen bilgilerin sonsuz sayıdaki kombinasyonu sırasında ortaya çıkan bir başka kuvvettir zihin: Kendi başına, altındaki zeminden (beyinden) ayrı ve ona kıyasla çok daha büyük ve başka bir kuvvet. Bu yapı, alttaki temel olarak diğer memelilerin zeminini (beynini) andırmakla beraber, zeminde minimal düzeyde oluşmuş farklılık, zihin ortaya çıktığında olağanüstü noktalara doğru genişlemektedir. Zemindeki küçük farklar bu nedenle, tepede sonsuz bir büyüklüğe ulaşmaktadır. Buradan bakarsak insanın hayallerine, düşüncelerine yeryüzündeki başka bir canlının erişmesi düşünülemez.

Alanlar arası ilişki söz konusu olduğunda, alt beyine ait bölgeler, kabuktaki alanları daha fazla etkilemektedir; yani aşağıdan yukarıya etki, tersine göre daha büyüktür. O yüzden, bizim düşünce ve hayallerimizin azımsanmayacak derecede alt beynin katmanlarınca ortaya çıkarıldığını kabul etmemiz gerekir.

Benliği layıkıyla ortaya çıkarabilmemiz için Panksepp'in belirttiği haritaları üst üste koyabilmemiz gerekir. Her üç haritanın da şeffaf üç kâğıda, sarı, beyaz ve kırmızı kalemlerle çizildiğini varsayalım ve haritaları üst üste gelecek şekilde yapıştırıp, güneşe tutalım ve oluşan ortak

ve tek haritada görünenleri gözleyelim. Bu üç katlı haritadan görülenlere gözlemciyi de katarsak, oluşan bütüne gözlemcinin verdiği isim "ben"dir.

Gözlemcinin üç katlı haritadaın, üç rengin bileşimi turuncu olarak gördüğü şekiller korku, öfke, mutluluk, şehvet vb'dir; (beden yeryüzünde gezindikçe ve belli değerleri elde ettikçe ortaya çıkarttığı duyumlar) ben huzuru seviyorum, ben şehvetten nefret ediyorum gibi kendisiyle ilgili değerlendirmeler ışığında, harita ve gözlemci bütünlüğünün verdiği sonuçlar böyle bir şeydir.

Bütün memelilerde, öfke, korku, şehvet gibi temel emosyonlar daima korunur. Bu şiddetli duygular çünkü memeliyi, ortak canlının tutmak istediği yolda tutar. Bunların içimize yerleştirilmiş olması, bir mıknatıs gibi bizi belli bir yönde tutsak etmek içindir. Ama insanın diğer memelilerden farklı olarak emosyonlara her gün biraz daha bilinç karıştırması, onun kendine işaret edilen yoldan farklı yollara geçişine neden olur.

Emosyona bilinç karışmadığında, onun hangi noktalara kadar gideceğini göstermek açısındaın Panksepp'in "cinsel yamyaımlık" diyerek anlattığı örneği verelim. Bazı böcek türlerinde, tam çiftleşme anında dişi, erkeğin kafasını yer. Yazar, bu davranışın erkeğin kendi üzerine uyguladığı cinsel baskıyı kaldırmak ve bu sayede dişiyi daha fazla döllemesini sağlamak için dişi tarafından özellikle yapıldığını vurgulasa da, bunun erkeği içinde eritmekten geçerek yok etmeye kadar yayılan bir şehvet duygusu olduğunu düşünmek daha doğrudur; günümüzde bazı kadınların erkekleri yatağa bağlayarak seviştiklerini biliyoruz, bunun filogenetik köklerinin şehvet üzerinden cinsel yamyamlığa uzandığını düşünmemizi sağlayacak elimizde yeterince malzeme olduğu kanaatindeyiz.

*

Folk psikolojisinin insanın içinde özel güçler olduğu yönünde bir iddiası vardır. Bu iddianın köklerinde, alt-üst gruptan bütün memelilerde ve insan türünün tüm üyelerinde bazı temel emosyonların değişmeden kalması yattığı kadar, daha önceden ifade edilmiş bulunan elektrik ve manyetik güç arasındaki ilişkiye analog olabilecek beyin-zihin ikilemindeki nitelik sıçramasına ait kapasite zenginliğine vurgu yapmak da vardır. Folk psikologlarının işaret etmek isteyip de bir türlü kavramsallaştıramadıkları, içini dolduramadıkları temel yapı sanırız ki ortak benlik kavramıdır. Ortak benliğin yüksek gücü, ruhu tek tek parçaların içini dolduran, onların kuvvetini tepeye vurduran yetkinlikteki enerjisidir hep işaret edilip de ne olduğu bir türlü söylenemeyen.

Ortak benliğin nesne benliğini yaratmasındaki pratik amaç, organizmanın nesneleri kullanma amacına dönüktür, bu amacı gerçekleş-

tirmek için kendini nesnenin işgaline açar. Bu kadar gelişmiş bir yapının iddialı bir amacı olmadan yaşaması güçtür. Ortak benlik nesne benliğine dönüştükçe, dönüşümün ideal yavaşlıkta gerçekleşmemesi, nesnelerin sindirilmeden içeri girmesi, güçlü ve organizma için o haliyle bile lüzumlu bir kalıntı olarak nesne benliğinin içinde ortak benliği bırakır.

Bu kalıntı o kadar güçlü yapıdadır ki, beyin kabuğu çıkarılmış (decorticates) hayvanlar (dolayısıyla nesne bilgisini kaybetmiş olanlarda) nesne bilgisi kaybolmamış gibi yaşam yarışını kör topal da olsa sürdürmeye devam ederler.

Buradan anlıyoruz ki, ortak canlının uçlarına aktardığı güç, bir hayatı öyle ya da böyle sürdürmeye yeterlidir ve nesne bilgisi olmadan da yaşamla az çok hesaplaşacak bir potansiyel taşır. O nedenle diyebiliriz ki, nesne benliğinin çekirdeğinde ortak benlik yerleşiktir ve beynin kabukaltı (subkortikal) bölgelerinde temsil edilir. İnsanın, her birimizi ortak yapan, bir arada tutan, parçası olduğumuz bütüne yapıştıran alanları vardır. İnsan, diğer uçlardan ayrıldığında bile, onu yeniden onlara iten güçlü bir manyetik alan içinde kalır.

Zihinde bazı konuların öne çıkması fizyolojik olarak olumlu geri besleme (pozitif feed back) düzeneği üzerinden olur. Bu şekilde söz konusu düşünceyi temsil eden döngülere yeniden yeniden besleyici uyarılar girer (reentry). Bu uyarılar, sinir hücrelerini birbirine eklenmiş halde bulunduran bir grup döngüyü, birbirini yankılayarak yükselen aktivitenin (resonans) içine sokarken, başka bazı döngülerin aktivitesini bastırıp yavaşlatır. Böylece bir düşünce, kuvvetlenen (aktivitesi artan) bilgilerin zayıflayan (aktivitesi azalan) bilgilerle kombinasyonu sonucu var olur. Yani "tatilimi deniz kenarında geçirmek istiyorum" düşüncesi, denizle ilgili bilgilerin, istek ve hatıraların şiddetlenmesiyle, dağ ve ormanla ilgili bilgi, istek ve arzuların sönmesinin ortaklığı sonucunda ortaya çıkar. Yoksa, deniz, dağ ve orman istek, bilgi ve arzularının aynı şiddette boy gösterdiği durumda kişi o sene bir seçim yapamaz ve bütün yaz mevsimini tatilsiz geçirebilir.

Bilinçte düşünce yaratmanın iki boyutu vardır; birincisi nesnelere ilişkin yaşanmışlıkların öznede bıraktığı, öznenin kendisince (nesneden alınan izlenimleri kullanarak) yaratılan izler (temsiller) ve nesneyle artık bağı gösterilemeyen hemen hemen tamamen öznece yaratılan engramlar (hayaller, rüyalar, bastırılan materyaller); ikincisi bir düşünce oluşturmak üzere bu iki yapının, zaman zaman harmanlanarak zaman zaman ayrı olarak işlenme süreci. Bu iki süreç, bilinçteki aktivitemizin neredeyse tamamını oluşturur.

Zihindeki bilinçdışı aktivite bilinçli olanla karşılaştırıldığında arada hacim yönünden büyük bir fark olduğu gözlenir. Zihnimizdeki pek çok işlem bilinçdışı olarak yürümektedir. Ortak benlik kendini daha çok bilinçdışı işlemler üzerinden ifadelendirirken, nesne benliği bilinçli işlemlerle kendini gösterir. Zihinsel aktivitenin tamamı düşünüldüğünde bilinci buzdağının görünen yüzü, bilinçdışını da buzdağının suyun altındaki kısmı olarak kabul edebiliriz. Her insanda şekillenen buzdağlarının su altında kalan olağanüstü büyük kısımları arasında birbirleriyle emosyon sosyalizasyondan, beden diline, rüyalardan "altıncı his"se kadar uzanan sayısız bağlantı vardır. Bu bağlantılar aracılığıyla ortak benlik yekpare yapısını kesintiye uğratmadan korur. Ortak benliğin yaşadığı alan bilinçdışıdır, bu olağanüstü geniş alan, filogenetik ve türsel geçmişimizin bize aktardığı müthiş birikimle doludur. İnsan, nesnelerle ilişkisi sırasında ihtiyaç duyduğunda bilinçdışından malzeme çekip, nesneler dünyasındaki sıkışıklığını aşmak için kullanabilir; insanın, gördüğü kadarıyla kendisi az bir şeydir, görmediği yönleriyse gücünden korkacağı bir cevherdir. Ortak benlik su altından bütün insanları kapsayan bir ağ kurarak onların su üstündeki dünyasını idare eder. Yeryüzünde insanın varoluşu, bir denizde kafaları su üstünde ayrı ayrı görünen altı buçuk milyar birbirinden bağımsız yapı gibidir, halbuki bu "bağımsız" yapılar suyun altından el ele tutuşup bir bütün halinde hareket eder. Aynen parmakların ayrı ayrı görünmesi ama avuçta birleşmeleri ve birbirinden farklı, birbirine karşıt hareketlerinin (diyelim başparmakla işaret parmağının uç uca gelip birbirlerini aksi yönlerde zorlamaları) faydalı bir amacı (diyelim yüzdeki bir kılı kopartmak için) gerçekleştirmek hedefine dönük olması gibi. İnsanlar içinde de özgürlük veya disiplini, barışı veya şiddeti, kahrı veya saadeti, bencilliği veya münevverliği sevenlerin ya da çekenlerin bulunması ortak benliğin uçlarını ileri doğru sürmesi içindir.

*

Hareket eden her yapı, ikili bir sistem üzerinden yönlendirilir, arabanın iki ön tekerleği, kağnının iki öküzü, motorsikletin tek tekerleğine rağmen direksiyonunun iki kolu, gövdenin iki bacağı, beynin iki yarım küresi, ağzın alt üst çeneleri, ruhun vahşi ve vicdanlı tarafları, zihinde birbirine karşıt düşünceler, parlamentonun iktidarı muhalefeti, dünyanın iki süper gücü, her toplumda sağdan ve soldan siyesetçiler, çok ahlaklılar ve tamamen ahlaksızlar, caniler ve cinayetleri durdurmaya çalışan iyi insanlar bunun için vardır. Bir yapıda ikili sistem çökmüşse onun doğru yönde ilerlediğinden emin olamayız o yüzden.

Emosyonlar, insanın enerjisinin ne yöne akacağına karar verdiren, kesinlikle ortak benlikle ilişkili yapılardır. Bu yapılar, hem bireysel hem

de grup olarak kişilerde bir hareketlenme yaratarak tekli ya da çoklu biçimde bir yönelim gerçekleştirir. Emosyonların ama asıl işlevi, kişilerin ortak hareketini kolaylaştıran, ritim davulu (emosyon sosyalizasyon) görevi görmesidir. Pek çok grup içinde dalga dalga akan emosyon, grubun eşgüdümlü hareketini kolaylaştırarak, ortak benliğin devinimini mümkün kılar. Ordu gibi çok ayaklı bir yapı, ritim verilmeden yürüyemez.

Bilincin kendisi, bilginin işlenmesi için gerekli değildir, çoğu doğru işlemi biz bilincimizden değil, bilincimizin altından yaparız, şunun doğru, bunun yanlış olduğunu sezeriz, ama bu sezginin altında bilinçdışından yürüyen, gizliden gizliye, çokyönlü olarak ilerleyen bir işlemler yığını vardır. Bu yığın çok büyük olduğundan kendine bilinçte yer bulamaz, biliçaltında kalır, böylesine birkaç işlemin bile bilince çıkmasıyla bütün bilincin dumura uğrayacağını düşünmek yanlış olmayacaktır. Bu kadar büyük bir işlem yığını sonunda tek başına bir insanın ve toplam olarak ortak benliğin ilerleyişi için vardır. Yanılgı, bizim bu kadar büyük bir işlem yığınını bilmeden sadece bilinç üzerinden genel olarak yürüyüşün sağlandığını düşünmemizdir. Suyun altında harıl harıl işleyen devasa bir gövde vardır, onun çok küçük bir boyutunun farkında olan bilincin genel gidişin yönünü kestirmesi olanaksızdır.

Kişinin kendini belli belirsiz bir düzenleme (self regulation) gücü (bu güç nispi bir güçtür) elde etmesi, davranışlarında bir esneklik kazanmasıyla mümkün olur. Kişi kendini idare edebiliyorsa, fazla tepkici olmuyor demektir, çünkü tepkici davranış reflekse benzer, işlenmiş, nesneden elde edilmiş bilgiyi kullanmaz. O nedenle benliğin tepkisel cevapları tek tiptir.

Bilinç, emosyonları kullanarak, organizmanın davranışının uyumlu bir hal almasına neden olabilir. Eğer ortada bilinçli bir durum yoksa ve emosyonlar kendi başlarına kalmışsa organizma için tehlikeli sonuçlar doğurabilirler, çünkü onlar doğrudan nesne benliğinin hizmetinde değillerdir, onun çıkarını düşünmezler, ortak benlikten köken aldıkları için daha çok onun çıkarını, bir bütün olarak insanlığın yararını düşünürler. Haksızlığa karşı öfkelenmek, zavallı birisini gördüğünde yardım etme duygusu duymak, insanları küçük gören birisinden nefret duymak hep insanlığın, dolayısıyla ortak benliğin gövdesini ve beraberinde uçlarını korumaya dönük güdülerdir. Emosyonlar, nesne benliği geliştikten sonra, kaynağı ortak benlik olsa bile nesne benliği tarafından düzenlenir, yanı sıra nesne benliğini düzenleme aracı haline gelir.

Emosyon, anne ve bebek arasında ortaklaşa geliştirilen ahengin türevi bir yapıdır. O ahenk geliştikçe, sonraki yaşlarda da emosyonel zenginlik

tepeye vurur. İki yaşından sonra çocukta, geliştirdiği nesne ilişkileri, gerçekleştirdiği dışlaşma aşamaları ve içine girdiği sosyal sistem, kendi iç dünyasını dizginlemeye, emosyonları, dış dünya lehine düzenlemeye başlar. Sosyal bir destek alma peşinde, ortak benliğin verdiği duyguları nesne benliği bastırmaya, ertelemeye koyulur. Emosyon düzenlemesi nesne benliğinin kurulmasında merkezi bir rol oynar. Çünkü ortak benlikten olur olmaz zamanlarda zuhur eden emosyonların belli bir kontrol altına alınamaması demek, kurulmuş nesne ilişkilerinin bozulması demektir. O yüzden kurulan her nesne benliğinin amacı, nesneleri gözeterek emosyonları kendi lehinde düzenlemek olur. Bu düzenlemede, emosyonun şiddetinin, gösterileceği zamanın, gösterildiği yer ve kişinin ayarlanması önem taşır. Düzenleme yeterli olmazsa, kişi, nesne ilişkilerinde zorlanmaya başlar ve ruhsal sorunlar baş gösterir. Eğer emosyonlar kişinin kontrolünden çıkmaya başlarsa, sağlıklı düşünme kapasitesi zayıflar, amigdalin kontrolsüz boşalımları sökün eder ve derin döngülerden gelen uyarılar ön beyin kabuğunu basarak kişinin nesnelere karşı yarı bilinçli dürtüsel cevaplar vermesine neden olur. Eğitim ve deneyimle, ön beyin kabuğu amigdalin uyarılarını kontrol etmeyi başararak inisiyatifi ele alır.

Erken dönemde, anneyle kurulan güçlü iletişim, beyinde sinirsel döngülerin sağlam biçimde kurulmasına aracılık ederek, nesne benliğinin altyapısını güvenli şekilde kurar. Sinirsel zeminin iyi kurulduğu bir yerde de, emosyonların düzenlenmesi, ortak benlikten fırlayıp, nesnelere kadar ulaşması kontrol altına alınmış olur.

Yüzsel Cevaplar

Öte yandan kişinin yüzsel cevapları (mimikleri), kendi gösterdiği emosyonları tanımasında önemli rol oynar. Kişi sanki aynadan yüzünü izliyormuş gibi, yüz kaslarının kasılması anında, onlardan gelen uyarıların beyindeki temsil alanına düşen izleri aracılığıyla kendi yüz ifadesinden kendi ruh halini öğrenebilir. Kişi kendi yüz ifadesini, başkasının yüzüne yansıyanlardan (kendi yüzündeki ifadeye karşıdakinin yüzünün verdiği tepkiyi ölçerek kendi ifadesinin ne olduğunu çıkarsama) da öğrenebilir, ama bu ikinci dereceden bir öğrenme yoludur.

Beyin travması geçirip, kabuk kısmında hasar oluşan kişilerde, istemli bir yüz ifadesi oluşturmak mümkün olmamaktadır, buna karşılık ama otomatik yüz ifadeleri sağlam kalmaktadır. Buradan anlaşıldığı üzere yüzsel cevapların önemli bir kısmı tamamen otomatiktir ve ortak benliğin etki alanı içindedir, türsel olarak getirilen tarihin toplam ifadesidir. Bu tarih, binyıllarca insanın niyetini karşı tarafa hissettirmek için toplanmıştır ve halen kullanılmaktadır.

Birleştirme

Yaşamdaki bütün etkin aktörler bir tür birleşme işlemi sonunda oluşmuşlardır. Beyin mesela, her düzeyde ve her şekilde gerçekleşmiş birleşme işlemlerinin toplamıdır. Sinir hücrelerinin içinde organellerin meydana gelmesi irili ufaklı proteinlerin birleşimiyle, beyindeki uzun yollar ve irili ufaklı çekirdeklerse az ya da çok sinir hücrelerinin bir araya toplanmasıyla, beyindeki büyük organizasyonlar alt ve üst beyinde yer alan çekirdeklerin yolların dikine (vertikal) ve yatay (transvers) olarak birleşmesiyle meydana gelir. Benlik insanda kat kat nesne izlerinin birleşmesinden ibarettir. Aile ve toplum, insanların birleşmesinden oluşur. Uzun soluklu eylemlerin içindeki her şey, herkes bileşmek, birleşmek zorundadır. Dolayısıyla eğer beyin geleceğe yönelik bir çıkarsama yapmak istiyorsa, içinde geleceğin (ileriye doğru akacak zamanın) bir temsilini kurmak zorundadır. Gelecek temsili ise ancak geçmişin temsili (hatıralar-hafıza) kurulmuşsa oluşturulabilir. Çünkü gelecek ancak, geçmişten bugüne çekilen çizginin bugünden, geçmişin tersine doğru hayali olarak uzatılmasıyla algılanabilir. Gelecek, geçmiş ve bugün arasındaki ilişkinin simetriği kurularak yaratılmış, gerçekliği olmayan bir yapıdır, o nedenle geçmiş oluşmadan ve geçmiş algısı kurulmadan gelecek düşüncesi oluşturulamaz. Dolayısıyla tek başına gelecek algısının yaratılması bile, birtakım karşılaştırmaları, kıyaslamaları gerektiren bir durum olduğu için, çok sayıda sinir hücresinin işbirliğini zorunlu kılar.

Bu işbirliğinin ve birleşmenin merkezinde ortak benliğin enerjisinden gelen sürme (drive) yatar. Sürme aynen, insan kanının (hemoglobin) merkezindeki demir molekülünün akciğerlerde oksijen bağlaması gibi, birçok sinirsel döngünün ortasına yerleşmiş döngüye oturarak, nesneden gelen bilgiyi kenarındaki döngüye bağlayarak taşıtır ve bu yeni döngü yeni bir zihinsel temsil yaratır. Dolayısıyla nesnelerden bilgi alabilmek beyin için en önemli işlemdir ki, bu bilgi de nesnelerle yaşanan deneyimden (dışlaşmadan) elde edilir ve beyinde bir döngüye, ortak benlikten gelen enerjinin gücüyle aktarılır.

Ortak canlı, kendisi de bir bileşik yapı (milyarlarca damladan bileşmiş tek bir yapı) olduğu için, bütün birleşme işlemlerine enerjisini verir. (Evrende her yapı kendine benzer yapılara destek verir.) Bu enerji, bir orta beyin aktivitesi olarak (saldırganlık, cinsel aktivite, yemek yeme) dışlaşırsa, bu beyin bölgesindeki hücreler arasında bağlantı sayısının düşük olması nedeniyle (enerjinin girift bağlantılar içinde zayıflamaması nedeniyle) hiç değişmeden doğrudan ve gecikmeden boşalır. Ama eğer beyin kabuğunun bir aktivitesi olarak (bilimsel, edebi, felsefi

yaratıcılık, günlük hayattaki uzun erimli amaçlar vb) boşalırsa, buradaki sinirsel bağlantıların yoğun olması nedeniyle boşalım, uzun sürede, değişmiş biçimde ve dolaylı olur. O nedenle kumar oynama tutkusu, aşk, yenme arzusu eylemin/duygunun tek bir anı dikkate alındığında edebi bir çabadan her zaman daha güçlü enerji barındırır. Ortak benliğin verdiği enerji, canlıların dünyaya kendiliğinden (spontane) bütünlenmesi (integration) için yeterlidir. Bütünlenme bu düzeyde kalırsa, nense benliğinin oluşması için yeterli sayıda izleme modülünün (bu modüllerin, üst canlılarda hem içeriden hem dışarıdan gelen uyarıları, alt canlılarda yalnızca dışarıdan gelen uyarıları organize eden çekirdekleri izlemesi gerekir) oluşması mümkün değildir. Onun için mutlaka kişinin kendi çabasıyla bütünleştirme başlatması gerekir. Buradan çıkacak izlemler, gelişkin bir nesne benliğinin kurulması için yeterli sayıda modül verir.

Sinir hücreleri arasındaki birleşmeyi sürme, bir ortak enerji olarak güdülerse, insanlar arasındaki birleşmelerin enerjisini de sürmenin türevi olan emosyon verir. Emosyonlar, insanları harekete geçirerek birleştirmek konusunda güç sahibidir. Siegel'in (1999) bu minvaldeki değerlendirmesini, ortak benlik için ne kadar sağlam bir temel oluşturduğunu göstermek yönünden buraya almayı uygun bulduk: Bireysel farklılıklarımızı göz ardı ederek bütünleşmemiz, içimizde ve sosyal dünyada karmaşık yapılar halinde örgütlenerek bağımlılığa gitmiş zihinlerimizin aldığı rol öncülüğünde (yn) her birimizin yaşamda ilerlemesine izin verir. Yani bütünleşmek, ortak benliğin ruhuna en uygun ilerleme tarzı olarak, diğer alternatiflere göre rakipsizdir.

Bir kişinin içsel birleşmesinin gerçekleşmesi, kişiler arası bütünleşmesinin tamamlanmasıyla daha da mümkün olur. Yani dışsal bileşim, iç bileşime ayna tutar. Onun için kişinin nesne benliğindeki kusursuz bütünleşme, kişiler arası ilişkilerini, nesnelere karşı hâkimiyetini pürüzsüz biçimde kurabilmesine bağlıdır. Kişiler arası ilişkileri dengeli kurmak, merkezinde emosyonların olduğu güçlü yapıyı düşmeden taşımaya bağlıdır. Yani emosyonel olarak iyilik hali, nesne benliği katlarının düzgün biçimde üst üste sarılmasını sağlar. Emosyonel olarak iyilik hali, diğer kişilerle eşgüdümü kolaylaştırır. Kişiler arası eşgüdüm, farklı döngüler arasındaki eşzamanlı uyarılmayı kolaylaştırır.

Eklenme ve Bütünlenme

İçsel bütünleşmenin kişiler arası bütünleşmede, karşıt olarak kişiler arası bütünleşmenin içsel bütünleşmede önemli olduğunu söylemek gerekir. Bu aynen bütün düzenekleri birbirine sıkıca uyumlu ve bağlı bir

arabanın çok engebeli bir arazide nispeten kolay hareket etmesi gibi bir duruma benzer. İç bütünlüğü zayıf, vidaları gevşek bir aracın zorlu yol koşullarında çarçabuk dağılması gibi, içsel bütünlüğünü gerçekleştiremiş kişilikler de nesnelerle ve kişilerle yaşadığı git geller sırasında dağılmaya uğrarlar.

Dolayısıyla bir bebeğin topluma eklemlenmesi (attachment) sırasında, işlemin başarıya ulaşması için, iç bütünlüğün annenin eşduyumuyla tamamlaması gerekir. Eğer eklemlenme işleminde sorunlar baş gösterirse, çocukta kontrolsüz öfke nöbetleri, depresif ataklar ve boşluk duygusu oluşur. Benlik bütünlüğü, sadece içsel bir güçle sağlanamaz, onun için nesne ilişkilerinin sağlamlığı da gerekir. Yani içsel iyilik nesne ilişkilerindeki yüksek potansiyeli getirdiği kadar, nesne ilişkilerindeki başarı da içsel iyiliği getirir. Dolayısıyla beyinde sinirsel döngülerde başlayan bütünleşme, benlikte bütünleşmeye doğru gider, o da kişiler arası bütünleşmeyi getirir. Bütünleşme, nesne benliğinin işlevi değildir, aksine nesne benliğini yaratandır.

Benlikte bütünleşen nedir diye soracak olursak, cevabı benlik durumları (self states) olarak vermemiz gerekir. Organizma bir birleşim olarak, farklı nesnelerle karşılaştığında küçük organizasyonlar yaparak, onlara organize cevaplar verir. Bu cevaplar tekrarlandıkça, cevabı veren organizmanın içindeki cevap için konumlanmış durum (benlik durumu), genişler ve daha organize bir yapı kazanır. Giderek büyüyen benlik durumları birbirlerinin sınırlarına dayandıklarında iç içe geçerek, önce yapışır, sonra karışırlar. Bütünleşme ne kadar geniş veri setini içinde barındırırsa, kişinin yaratıcılığı o ölçüde artar. Çünkü (n+1) sayıda verinin yaratacağı ikili kombinasyon sayısı, (n) veriyle sağlanacak kombinasyon sayısından (n) kadar fazladır. Eğer üçlü, dörtlü kombinasyonlar yapılacak olursa aradaki fark geometrik diziyle artar. Bu olağanüstü bir farklılıktır, tek bir entegre bilgiye bile fazladan sahip olan kişi, diğerlerine tartışma götürmeyecek biçimde üstünlük sağlar. Ama sisteme yeni bir verinin eklenebilmesi de bir kapasite meselesidir, çünkü yeni veriyi yerleştirecek uygun bir yer bulabilmek için, eski verilerin binbir türlü özelliğine hâkim olabilmek gereklidir. Başka bir yol da, sisteme hâkim başka birisiyle rezonansa gelmek, yani bilginin yandaki kişide yerleşmiş şeklini kopyalayıp, kendi sistemine eklemektir. Kapasitesi düşük kişilerin neden nispeten yüksek kapasiteli kişilerin yanından ayrılmadığını da açıklar bu durum. O yüzden yaratıcılık, yeryüzünde değeri en yüksek beceri sayılmalıdır belki ama, bu değerin, ortak bir çabayla en kolay biçimde zuhur ettirileceğini de bilmek gerekir. O yüzden rezonans, bilgiyi uygun yere zahmetsizce aktararak ve genele yayarak, insanın topluca ve

hızlıca gelişmesini sağlayan bir ilerleme şeklidir, yanı sıra son kertede insanın tek başına yaklaşık olarak hiçbir şey, sosyal bir grubun içinde ortak olarak da yaklaşık olarak her şey demek olduğunu söyleyen gelişim modelidir.

*

Yeryüzüne yayılmış nesneler, bu kadar geniş bir alan içinde birbirleriyle çatışarak varlıklarını sürdürebilir. Örneğin, düşman iki devlet, halklarını doyurabildiği müddetçe, çatışsalar da yan yana yaşamaya devam edebilir. Ama bu büyük dünyanın, bütün nesneleriyle benlik gibi küçük bir dünyanın içine temsiller vasıtasıyla sokulduğunu düşünelim (gerçekte nesne temsilleriyle olan biten tam da budur), temsillerin bu "küçük" dünya içinde artık çatışarak var olamayacağı muhakkaktır. O yüzden benlik içi bütünleşme, uyumlanma, zorlu dış koşullara direnebilmek için şarttır. O nedenle benlik aslen, (temsiller arasında)çatışmayı yok eden güç olarak vardır. Benlik iç barışını ne kadar güçlü sağlamışsa [pratik olarak içinde temsillere ne kadar geniş yer ayırmışsa ve/veya temsillerin birbirine karşı akışkanlığını, geçişkenliğini, bir arada var olabilme özelliğini geliştirmişse (bunun sağlanması için, temsilleri çevreleyen, onları kuşatan benlik duvarının yeterince esnek olması gerekir)] nesneler dünyasında da o kadar dinamik hareket etme özelliği kazanmış demektir.

Tabii ki bu durum kişide tek başına değil de, diğer insanlarla birlikte ve nispeten kısa bir sürede gerçekleşir. Çünkü benlik, başka benliklere bakarak kendini ayarlar. Gerçekten de anne ve babasında uyumlu benlikler olan çocuklarda, iç uyumu yüksek bir benlik gelişmektedir. Bu, insanın taklit etmeye ne kadar yatkın bir yapı olduğunu gösterdiği kadar, ebeveyn benliklerinin, bebek benliğini kendine koşut yarattığını da gösterir.

İç uyum yüksek olduğunda bütünleşme erken dönemde başarılacağı için, bebekte öznel benlik duygusu da erken yerleşir.

Eğer kişide iç uyum yeterli olmazsa, dış dünyada yaşanan basit çatışmalar, ögelerine yeterince (benlik durumlarını) yapıştıramamış olduğu için, bir dağılma tehdidi su yüzüne çıkar. Bu tür tehditler, ebeveyn davranışının kestirilemediği durumlarda meydana gelir. Anne ve babanın davranışları, önerileri, çocuğun topluma eklemlenmesi sırasında kestirilmeye başladığında, çocuk onların müdahalelerinin önünü kesmek ve çatışmalı benlik yapısından kurtulmak için, gizliliğe kaymaya, sorunları minimalize etmeye başlar, böylece ebeveynlerin kendisiyle yaratacağı ve sonradan içe taşınacak olan çatışma, yaşanmadan bitmiş olur. Hemen hemen sosyal olarak önderlik yapan bütün çocuk-

lar, az çok ebeveynlerinin davranışını erken sayılabilecek bir dönemde kestirebilmiş olanlardır.

İç Ses

Her insanda, yol gösteren, yatıştıran, teşvik eden, gerektiğinde öfkelendiren bir iç ses vardır. Bu sesin nereden geldiğini belirlemek zor olsa da nasıl ve neden ortaya çıktığı konusunda fikir yürütmek o kadar zor değildir.

İnsanın iç sesi, ebeveyn olarak kendisinin sesidir. Çocuk bir ebeveyn olsaydı, çocuğuna bu sesle seslenirdi. Ama kendisi bir çocuk olduğuna göre, ihtiyacı olan ebeveyni kendi iç sesinden yaratır. Çünkü gerçek ebeveynleri, kontrol edebildiği ebeveynler değildir. Demek ki, iç sesin başlayabilmesi için çocukta bir kontrol duygusunun gelişmesi gerekir öncelikle, kendini kontrol edebilen, en azından kontrol etmeye cüret edebilen bir güce erişmesi gerekir çocuğun. Elbette bu yetmez, aynı zamanda onun gerçek ebeveynlerin kontrolünden çıkabilecek bir güce de erişmesi gerekir ki, onların bıraktığı boşluğu kendi yarattığı ebeveynle doldurabilsin. Bu da yetmez, çocuğun nesne benliği, en azından kontrol edilebilecek bir bütünlüğe de ulaşmalıdır. Farklı benlik durumlarının bütünleşmediği koşullarda, kontrol mümkün değildir. İç ses benliğin bütünleşmesini hızlandırır. Çünkü iç sesin istekleri doğrultusunda oradan oraya sevk olunan benlik, bu devinimler sırasında derli toplu durmak zorundadır.

Beden bugünü yaşarsa, beyin de geçmiş ve geleceği yaşar. Çünkü geçmişte olup bitenlerin üzerinden geleceği kestirmeye ve bedeni uzun süre en az enerjiyi harcayarak dengeli bir durumda (optimal homesatasis) tutmaya çalışır. Bunu yapmanın kestirme yolu, kendi nesnesini (kendi bedeni-kendi beyni-kendi zihni), kendi nesnesinin ilişkide olduğu başka canlı nesneleri (başkalarının zihni, davranışları), bu nesnelerin her birinin idare mekânizmalarını (sosyal işleyiş, fizik yasaları) ve sonunda hepsini kapsayan en üstteki işletim sistemini (evrensel yasalar-Tanrı) anlamaktan geçer. İnsan beyninin dün, bugün yaptığı, yarın yapacağı işlemler de zaten burada sayılanlardan ibarettir. Öyleyse insanın yapmakta olduğu her şey, sonsuza doğru uzanan optimum homeostasizi sağlamak amacına yöneliktir, yaşamdaki bütün olaylar bu tek hikâyenin içini doldurmak içindir.

Ebeveyn tarafından şekil verilen iç ses biyolojik olarak nasıl doğmaktadır? Bilindiği gibi beyinde çok sayıda sinirsel geçirici olarak çalışan ve en tanınmışlarını adrenalin, dopamin gibi maddelerin oluşturduğu, kimyasal dereler vardır. Bu dereler, biz dışarıdan proteinlerle beslendik-

çe ve o proteinler bedende amino asitlere parçalandıkça, aynen dağlarda eriyen karların ovalara ırmak olup akması gibi, amino asitlerden kimyasal maddeler oluşturulur ve bir ömür boyu bu maddeler beyinde sinir hücrelerinin içinde/arasında akmaya devam eder. Bu akış, aynen kalp pilinin kendiliğinden uyarı vermesi gibi, beyni içsel olarak uyarır. Beyne dışarıdan hiçbir uyarı gelmese bile, bu kimyasal akış sayesinde beyin temel aktivitesini yerine getirir. İşte iç sesin enerji aldığı, kendi kendini besleyip büyüttüğü kaynaklar bu kimyasal derelerdir. O yüzden, ebeyenler ya da ebeveyn yerine geçecek kişiler hiç olmasa bile, kişi belirsiz (şekil verilmemiş) de olsa daima bir iç ses yaratır.

*

Eğer insanda orta ve alt beyin bölgelerinin haritasını çıkartabilirsek, başka memeli hayvanların beyinlerinde bir haritalama yapmamıza gerek kalmaz; çünkü insan beyninin orta ve alt kısmı, bir şablon gibi diğer memelilerin beynine tıpatıp uyar. Onların beynini insan almış, üstüne de bir kabuk geliştirip, oturtmuştur. Buna rağmen bazı özel türlerde, örneğin yunus balıklarında, insanda olmayan yeni beyin sahaları (paralimbic lobe) gelişmiştir. Bu sahalar, insanda da bulunan ve sosyallikle ilgili bazı bölgelerden (cingulate gyrus) gelişmiş olduğu için, bu hayvanlar hiçbir türde görülmeyecek kadar ileri boyutta sosyal yaşam geliştirmişlerdir (Slotnick, 1967).

Suda sosyal yaşamın hayatta kalmaya katkısı olmakla birlikte, karadaki sosyal yaşamın sağladığı yarar kadar bir yararı olduğu söylenemez. Karada mesafeler uzun olup, yiyecek geniş alanlara dağılmıştır, koşullarda hızla farklılaşmalar olmaktadır. Onun için karada canlılar sudaki canlılara göre çok daha sağlam bir sosyal yaşam kurmak zorundadır. İnsanın kurduğu sosyal yaşamın derinliği dikkate alınırsa demek istediğimiz kolayca anlaşılır. Ama insan bu sosyal yaşamı yunuslar kadar gelişkin bir paralimbik lob olmadan yaratmak zorunda kalmıştır, o nedenle insan beyninin gelişimindeki olağanüstü ilerlemeye rağmen, böylesine derin bir sosyal yaşamın altyapısını kuracak kilit önemdeki düzeneğe sahip olmadığı için insan, mecburen iletişim araçlarını ileri düzeyde geliştirerek (işaret dili, konuşma dili, güvercinler, postacılar, telefon, internet vb) ihtiyaç duyduğu sosyal sistemin altyapısını kurmuştur.

Beyin, evrimsel olarak az gelişmiş hayvanlarda dışarıdan daha az bilgi alarak aktivitesini sürdürür, ama gelişmiş hayvanlarda çevreyi dikkate alarak kendini ona uydurma daha yerleşik bir model olmuştur. O yüzden ilkel hayvan grupları, çevre tarafından değiştirilmesi güç içgüdülere göre yaşarken, örneğin memeliler öğrenmeye, çevreyi anlamaya daha fazla önem verir. O yüzden ortak benliğin nesne benliği haline döndü-

rülmesi, önemli ölçüde insana has bir durumdur. İnsan, beyin kabuğunu bu ölçüde geliştirmiş özel bir yapılanmanın sahibi olarak, nüfus, bir optimumu aşmadıkça ve herkesin nesnelere ulaşımı kolaylaştıkça ortak benliği nesne benliğine döndürmek gitgide daha erken yaşlarda olacaktır. Ama eğer günümüzde olduğu gibi nüfus hızla artarken nesnelere ulaşım aynı derecede kolaylaşmazsa gelişkin bir nesne benliğinin kurulması geciktikçe gecikecektir.

Enerjinin Kullanımı

Sosyal ilişkisi kuvvetli olan insanlarda zihinsel enerjinin doğurulması, akıtılması ve boşaltılması daha bir kuvvetle yapılır. Ayrıca enerjisi fazla insanlarda sosyal ilişkiler de kuvvetlidir. İnsanın zihinsel enerjisinin çoğu yine zihinsel ve bedensel düzenlenmeye (regulation) gider. Eğer kişi bu düzenlemeyi yapacak kadar enerji üretemiyorsa, o zaman hastalıktan söz ederiz. Çünkü dış dünyaya, nesnelere uygun biçimde kendini düzenlemeyen kişinin, dünyanın akışına ayak uydurması güçtür.

Bir organizmayı harekete geçiren sürme (drive) işlemi, organizmanın ne yönde eksiği varsa onu kapatmaya dönüktür, organizma eksik olana yöneldiğinde, motor canlılık o yöne doğru artar, o yöndeki refleksler şiddetlenir. Bu davranışsal canlılık, zannedildiğinin tersine elde edilecek ödülle ancak dolaylı olarak ilgilidir. Ondan daha çok, türsel ve filogenetik geçmişin bilgisini taşıyan arama sistemi, sahip olduğumuz enerjiye kaynaklık eder. Bir kişinin günlük yaşam içinde dalgalanan, araya hastalık gibi yıkıcı bir olay girmedikçe belli bir temel değerden de aşağıya düşmeyen yaşam enerjisi (psikodavranışsal enerji, vitalite), organizma ödül ihtimaliyle karşılaştığı zaman, geçmişte elde edilmiş ödüllerle kıyaslayarak yeni ödüle kıymet biçer, bu bilgiyi ortak canlıdan kendisine aktarılan ve her organizma için farklı düzeyde enerjiye sahip olan arama sistemine aktarır. Bu sistem, sahip olduğu temel enerji düzeyine göre değişmek üzere, karşılaşılan ödülün kıymetine uygun bir kabarma gösterir. Eğer kabarma sahip olunan temel enerji düzeyine paralel olmayan düzeyde küçük olursa, ödülün peşine ısrarlı biçimde düşülmez, yok eğer kabarma temel enerji düzeyinin üstünde olursa, kişi ödülü elde edemediğinde (bazı durumlarda elde etse bile) çöküntüye uğrar (karşılıksız aşk). O zaman bir ödül ihtimali karşısında kişi enerji sisteminde ne kadarlık kabarma yapacağını, dolayısıyla ne kadar bir temel enerjiye sahip olduğunu nereden bilecektir. Bunu bilebilecek olan tek merkez hipotalamustur, çünkü hipotalamus, beynin, hormonal ve elektrolit dengesinin ne olduğunu bilmeye en yakın merkezdir, yanı sıra organizmanın farklı bölümleriyle de sıkı ilişki içindedir.

Ödül elde edildikten sonra ödülü kullanma biçimleri de farklı olur. Korkusuz, girişken canlılar elde ettikleri ödülü bir hamlede tüketme eğilimi taşır. Örneğin, yiyecek buldularsa bir kerede tamamını yerler, karşı cinsle beraberlik ödülü yakalamışlarsa hemen cinsel birleşmeye geçmek isterler. Ödül, zor ulaşılır bir ödülse canlılar bunu azar azar kullanmak ve kalanını saklamak eğilimi gösterir. Örneğin, uzun süre ekmek kırıntılarıyla beslenmiş köpek kemik ya da et bulduğunda bunun az miktarıyla baslenip, kalanını gömmek yoluna gider. Bütün canlıların farklı alanlarda farklı gibi görünen davranışları aslında tek tip davranıştır.

Bu noktada, arama sisteminin çalışma biçimi daha önce de söylendiği gibi ortak canlı tarafından aktarılır, çalışma prensiplerini o belirler. Ama elbette bu sistemin işleyebilmesi için somut anlamda enerjiye gereksinim vardır; bu enerjinin yiyeceklerden geldiğini söylemeye gerek yoktur. Düzenli yemek yiyen kişilerde muhtemelen temel enerji düzeyinin daha stabil kalmasını bekleriz, çünkü bu kişilerin elektrolit ve hormon dengesi nispeten kararlı bir seyir gösterir. Buna karşılık, uzun kış uykusuna yatan canlılarda muhtemelen bu düzey daha dalgalı olacaktır.

Yiyeceklerden enerji çıkartılması ve bedendeki bir sürü enerji gerektiren sistemle beraber, arama sisteminin emrine verilmesi, Krebs Döngüsü denen ve bir dizi işlem gerçekleştirip, yiyeceklerden ATP (adenozin trifosfat) sentezleyen bir enerji döngüsü vardır. Bu döngünün özelliği sentezlenen enerji molekülünün fazla olduğu durumda negatif geri bildirimle sistemin durdurulmasıdır. Buna aracılık eden, beyinde bastırıcı işlemlerden tanıdığımız GABA'dır.

Bedendeki, biyolojik dengesizlikleri ve enerji yetersizliklerini gidermek için organizma çeşitli mekânizmalar geliştirmiştir. Bu mekânizmaların tamamı organizmanın bir bütün olarak kendini bir yöne sevketmek için benliğe söyledikleridir. Örneğin, susuzluk hissi, susuz kalmış bedenin durumunu algılayan organizmanın "su olmadığı için hücrelerimin tonusunu sağlayamıyorum, böbreklerimi çalıştıramıyorum" gerçeğinin benliğe ifadesi susamaktır, enerjisiz kalmanın ifadesi açlıktır, gelecekte enerji kaynaklarından, karşı cins ilişkilerinden doyurucu biçimde faydalanamayacak olmayı beklemenin ifadesi bunaltıdır. Enerji kaynağımı kaybettim, demenin ifadesi depresyondur. Kullanılan bütün duygular, emosyonlar, her türlü ruh hali, aslen organizmanın, başkalarına değil kendi benliğine karşı yaptığı çağrıdır. Bu aynen, bir şirkette çalışanların yönetim kademesine karşı yaptığı grev (aldığı ödül yaptığı çalışmaya karşılık gelmeyen beden), protesto (haksızlığa karşı tepkici beden), iş yavaşlatma (gönülsüz beden), canını dişine takarak

çalışma (hipertimik yapı) gibi durumların, şirket yönetimine bir mesaj anlamına gelmesi gibi. Bir şirket değil organizma söz konusu olduğunda benlik (yönetim) bu mesajların kendisiyle değil, sonuçlarıyla karşılaşır: Hiçbir zaman benlik bedenin potasyum eksikliği içinde olduğunu, dolayısıyla halsizliğinin ondan kaynaklandığını bilemez. (Gerçekte artık bunu laboratuvar testleriyle bilebiliyoruz.) Ama organizma diyelim, potasyuma ihtiyacı varsa potasyumlu yiyeceklerle ilgili gelecek hazzı hayali olarak artırır (canı çekmek). Böylece benliğin bu hazza yönelmesini teşvik eder. Organizma hangi yiyecekte potasyum olduğunu nasıl bilir diye sorulacak olursa bunun cevabı, bilginin DNA'da kayıtlı olduğudur. Dolayısıyla bizim duyduğumuz haz, sıkıntı, bunaltı, depresyon, panik organizmanın benlik için hazırladığı rehberin paragraf başlarıdır.

Pekâlâ bu durumda yüz ifadesini nereye koyabiliriz? Yüz ifadesi sadece sosyal ilişkilere göre ya da besinsel ya da cinsel açlık tokluk hallerine göre belirlenmemektedir. Yüz ifadesi kişinin tek bir durumu değil, içinde bulunulan genel durumu yansıtır. O kişinin geçmişi, geleceği, bedeni, psikolojisi, zayıflığı, gücü, kendinden ve çocuklarından, dünyadan, yaşamdan umudu özet olarak var olma kapasitesini yansıtır. Yüzden akan mesaj, kişinin kendinden çok başkalarına yöneliktir ve başkalarınca tanınmak için vardır. Aynen ordunun duruınlarını anlamak için neferlerine yıldız takması gibi, ortak benlik de her ucunun durumunu algılayabilmek, her ucun da birbirini anlayabilmesi için onlara kolayca tanınabilir, ölçülebilir, derecelendirilebilir birer dil (beden-yüz dili) yapıştırmıştır. Havanın sıcaklığını ölçen termometre gibi, insanlar birbirinin yüzüne baktığında o gün ne durumda bulunduğunu, nasıl bir potansiyele sahip olduğunu anlar, her kişinin içinde bu derecelendirmeyi hızla yapacak bir sistem (yüz tanıma sistemi) vardır. Böylece ortak benlik kişiden yaptığı ölçümlerle toplamda kendi durumunun o gün ne olduğunu çıkartır. (Zaman zaman kendi kendimize "bugün herkesin suratı asık, bugün herkesin gözünün içi gülüyor" dememizin nedeni ortak benliğin kendisi için yaptığı toplam değerlendirmelerdir.)

Haz Sistemi

Şimdi ortak benlik ve nesne benliği arasındaki başka bir ilişkiye geçelim. Organizma için yalnızca haz çok az şeydir. Eğer haz, yararlı bir şeylere dönüşmüyorsa sonunda biter. Örneğin, bir kişi, ilk yediğinde pekmezi sevebilir. Ama eğer yediğini sindirmeden, yeniden yemeye devam ederse haz azalarak biter. Cinsel ilişkide de böyledir, eğer ilişki zamanla bir döllenme yaratmıyorsa eşlerin arasındaki istek azalır.

İki türlü haz vardır, birincisi organizmanın benliği yönetmek, yönlendirmek için kullandığı yüzeysel haz (yemek yemek, döllenmeyle sonuçlanmayan cinsel ilişki, günlük bir başarıda alkışlanmak vb), diğeriyse nesne benliğinin ortak benliğe yaptığı kalıcı katkının yerini bulmasıyla alınan derin haz (döllenme yaratan ya da yaratacağından emin olunan cinsel ilişki, bu ilişki sonunda bir bebeğin olması, insanlık yararına bir keşif yapılması, insanlık yararına bir düşüncenin yapılandırılması, kalıcı edebi bir eser verilmesi ya da yüksek sanatsal değeri olan bir yapıt ortaya konulması, bir inanca, dini bir uğraşa yaşamın adanması, insanlığın yararına büyük bir eylem yapılması vb). Onun için bir organizmanın talepleri doğrultusunda yalnızca yüzeysel bir hazla yaşamak (hedonik bir anlayış), bir süre sonra kaçınılmaz olarak hazzın bitmesine neden olur. Ortak benlik derin hazzı, yalnızca kendine yararı olan eylemlerin içine koymuştur. Derin haz bir kere alındığında tadı ömür boyu süren, kolay kolay kaybolmayan ve ortak benliğin derin ruhuna kişiyi sökülmez biçimde bağlayan, yüzeysel haz ihtiyacını büyük oranlarda gerileten, kişiye kararlılık, güven ve denge getiren, kısacası ortak benliği, nesne benliğiyle yer değiştirten (doğumdan sonra yaşamın başlangıcında olanın tersine) bir yapıdır.

Yüzeysel haz sistemi, beyindeki endorfin sistemiyle yakın bağlantıdadır. Bütün bağımlılıklar beyindeki bu sistem üzerinen yürür, insanın yüzeysel hazza düşkünlüğü de bir bağımlılıktır ve endorfinleri canlandırarak ilerler. Ancak belli bir süre sonra, bir duyarsızlık (desensitization) kazanılır ve hazdan başlangıçtaki zevk alınamaz olur, yani sistem eski tazeliğini yitirir. İlginç olarak, derin hazda böyle bir eskime olmaz, muhtemelen burada endorfin sistemini, yüksek deşerjlar yaptırarak yormayan, ama küçük küçük boşalımlarla sistemi sürekli ayakta tutan (düşük tonda fakat sürekli doyum sağlayan) bir yapılanma söz konusudur.

Saldırganlık

Saldırganlık ve sosyopatinin genetik bir geçiş gösterdiğini düşündüren bulgular vardır. Örneğin, MAO-A enzim aktivitesinin düşük olduğu ailelerde saldırganlık fazla görülmektedir (Brunner, 1993). Bazı ailelerde saldırganlık yoğunlaşmış durumdadır. Öte yandan erkekler dişilere göre her zaman daha saldırgandır, yalnızca dişilerle erkeklerin hemen hemen aynı cesamette olduğu ve dişilerdeki testosteronun erkekler düzeyine yaklaştığı sırtlanlarda erkek ve dişi arasındaki saldırganlık düzeyi farklı değildir.

Bebeklerde saldırgan bir halin belirmesi sıklıkla, kolların hareketsiz biçimde iki yanda tutulmasıyla meydana gelir. Bu durum kolları kulla-

namaz hale getirip, bebeği savunmasız duruma getirdiğimizde ortaya çıktığına göre, insan özgürlüğünün kısıtlanmasını, savunma gücünün kaybı olarak görür. Demek ki özgürlük en çok bize kendimizi savunmak için lazımdır. Kendini savunmak yaşam hakkıdır ve onun için özgürlük en derin alamıyla öz savunmadır.

İki tip saldırganlık vardır: Birincisi ısırma (biting) atağı, ikincisi duygunun (öfkenin) eşlik ettiği atak. Öfke atağı, insanlarda sıklıkla gördüğümüz ataktır ve temelde toplumsal hiyerarşiyle ilgilidir. Trafikte ortaya çıkan, okullarda, sokaklarda gençlerin arasında görülen saldırganlık cinsidir, kişi karşısındakinin toplumsal hiyerarşideki kendi sırasını tehdit ettiğini düşünür, neden budur; kaybedilen sırayı geri almak için kişi rakibinin üzerine gider. Erkekler en çok yanlarında bir kadın bulunduğu sırada sosyal hiyerarşideki yerlerinin tehdit edildiği algısına kapılır. Çünkü sosyal sıranın düşmesi karşı cinsten birini elde etmekte zorlanmaya neden olur. İkinci saldırganlık tipi olan ısırıcı atak ise, beslenmeye dönüktür ve bu durumda hayvan karşıdakini duygusuz biçimde ısırıp öldürerek besin haline getirir. İnsanlar arasında da böyledir. Örneğin, kiralık katiller herhangi bir duygu göstermeden cinayet işler ve kendilerini besleyecek parayı alırlar.

Duygunun eşlik ettiği saldırganlıkları olan kişilerde kişilik yeterince derin ise, öfke, kişilik tarafından belli bir dereceye kadar emilir ve sonra yavaş yavaş ortaya çıkarılarak yaratıcı bir işlev görür. Öfke bir enerjidir ve eğer derin bir psikolojik "çanak" içinde tutulabilirse taşmadan pozitif amaçlar için kullanılabilir.

Kendine Karşı Saldırganlık

Bütün araştırmacılar insanın saldırgan, hatta bazen yıkıcı biçimde saldırgan olduğunu kabul eder. Bunun anlaşılması kolaydır, çünkü her hayvan doymak için saldırgan olmak zorunda kalmıştır. Ortak benliğin nesnelere doymak üzere gittiğini düşünürsek, o aşamada saldırgan olmasını da anlayabiliriz. Çünkü insanlar "iş üstündeyken" (karşı cinsten birisini elde etmek, para kazanmak, sofraya oturmak vb) durdurulduklarında, yani dürtülerin boşalması engellendiğinde saldırgan olmaktadırlar.

Eğer kişi, doyumunu engellediği için saldıracağı nesnenin, geriye dönüp kendine saldırdığında, bu saldırının kendine tahrip gücünün yüksek olduğunu düşünürse, bu durumda nesneye saldıracağına, kendi nesnesine (bedenine) saldırır. Böylece kendisinin uğrayacağı tahribatı kendi kontrolüne bırakmış olur. Örneğin, patronunun kız arkadaşıyla buluşması için izin vermediği durumda genç bir erkek, patronuna saldırmak

yerine duvarlara yumruk atar. Çünkü patronuna vurduğunda işten atılacaktır, bu durumda da belki kız arkadaşını tümden kaybedecektir.

Kendine karşı saldırganlık kontrollü bir işlem olduğu için, yüksek emosyon altında bir cins riskten kaçma, hatta kendini zaptetme davranışı olarak kabul edilir.

Gerçekten de klinikte bu kişilerin, riskten kaçma konusuna özel bir dikkat gösterdiğine tanık oluyoruz. Örneğin, sadece çok güçsüz kişilere karşı ya da aile bağları nedeniyle kendine zarar vermeyecek kişilere (anne, kardeş) karşı saldırganlık gösterdiğine tanık oluyoruz.

Oyun

Oyun ortak benliğin, uçlarının içine yerleştirdiği kopyasının, nesne taklitleriyle kurduğu ilişkidir. Çocuk, bir sopayı bacaklarının arasına alarak ata binmiş gibi koşar. Ayakları yerden kesilmeden, semer kalçasını acıtmadan, at, alıp başını gitmeden ata binmiş olur. Yani çocuğun, nesneler için kendisinde hiçbir değişiklik yapmadan (gerçek nesnelerle ilişkide özne, her zaman kendisinde değişiklik yapmak mecburiyetindedir) nesne ilişkisi kurmak söz konusudur ki, bu durum çocuğu (bir yerde ortak benliği) "nesne tadı almak bedelsizdir" gibi bir önyargının içine çeker. Buradaki önemli oyuncu, kendisi de bir nesne taklidi olan (bencil bir insan olmaya ara vermiş, bu nedenle gerçek nesne değil nesne taklidi olmuş anlamında) annedir. Bebeğe nesneleri oyun içinde tattırır, onlarla ilişkinin bir bedeli olduğunu ondan saklar. Ne zaman ki çocuk, nesne bağımlısı hale gelir, işte o zaman anne bir bedel çıkarmaya, hatta hesap ödetmeye başlar. Bir bebeğin içindeki ortak benliğin nesne benliğine başarılı biçimde döndürülmesi için, annenin bebeğini kuvvetli biçimde, nesnenin önce taklitlerine sonra kendilerine bağımlı haline getirmesi (süte, memeye, şekere, gülmeye alıştırması) ve sonra bu nesnelere sahip olmak peşinde hesap ödemeyi öğretmesi (oyuncağını ancak bana doğru gelirsen alırsın, sütünü buzdolabına varırsan içersin) gerekir. Bebeklerin nesneye bağımlı hale gelmesi için, nesne taklitleriyle bedelsiz ilişki kurma (oyun) aşamasını tamamlamaları gerekir. Annelerin, genç kızlara ve bütün erkeklere göre üstün bir zihin kuramı sahibi olmaları (klinik gözlem), çocuk zihni konusunda uzlaşmalarına bağlıdır. Çünkü bir zihnin gelişmemiş haliyle uğraşmak gelişmiş halini iyi derecede anlamayı da beraberinde getirir.

Oyunun bir işlevi de, bebekte emosyon çıkartmaya neden olarak, onun iç dengesini iyi ve karşılıksız biçimde kurması ve bebeğin erişkin yaşlarda, bu iç dengeyi (huzur) sürekli olarak aramak zorunda kalmasıdır. İnsanın ileri yaşlarında sürekli olarak huzura kaçmaya çalışması ve

bunu ütopik biçiinde karşılıksız elde etmeye çabalaması hep çocukluktaki bu alışkanlıklarla ilgildir.

Çocukların arasındaki, güreşe bezer güç gerektiren oyunlarda hiyerarşinin belirlenmesi sağlansa da, bu oyunlarda yenilen çocuklar yeneni görmezden gelmek, onu yok saymak gibi bir alışkanlık geliştirir. Ortak benliğin iddiacı, saldırgan, yıkıcı tutumunun ilk kez düş kırıklığına uğraması, kişilerin, nesneler üzerinde başka dışlaşmalar yapamamalarıyla birleşirse, bu durum sonraki zamanlarda nesne benliğinin kırılganlığını artırır. Eğer kişi o sırada opiat bileşikleriyle desteklenirse, endorfin sisteminin güçlenmesiyle mücadeleden kaçmaz ve çoğu zaman kazanan taraf olur; endorfin sisteminin zayıf olduğu kişilerde, ortak benliğin nesne benliğine başarılı bir dönüşü o kadar mümkün olmadığı gibi, kişinin yaşam boyu psikolojik zafiyet içinde kalmasına da neden olur.

İnsan oyun üzerinden, nesnelerin gerçekliğinden çok aldatıcılığını öğrenir. Gerçeğin kendisi ve boşluğu oyunda beraberdir. O yüzden oyun sanki gerçekmiş gibi beyinde düzenlemeler yapar, çoğu döngülerin kurulması, bozulması oyun sayesinde olur. Bir yerde oyun, belki genel olarak soyutlamanın, özel olarak da dilin ve düşüncenin gelişiminde temel taştır. Çünkü aslına bakarsanız ne dil, ne de düşünce somuttur, aynen oyun gibi; soyut bir ürünü, ancak soyut bir dünyanın içindeyseniz çıkarabilirsiniz. Bu noktada özel olarak manik depresif hastaların çok yaratıcı olabileceklerini düşünmemiz gerekiyor. Çünkü bu hastalarda manik dönemde soyut bir yapı olarak dille oynama (çok konuşma) artmaktadır. Hastalardaki artmış konuşma basıncı, ilkel dönemlerde dilin ortada olmadığı durumlarda, müziği ve uyumu olan seslerin sözcüklere dönüşümünü kolaylaştırmış olabilir. O yüzden insanı gerçeğin değil oyunun şekillendirmesi, onun yaşamı boyunca bazen bir süreliğine gerçek dışında kalmasına neden olur; her zaman gerçeğe ters hayallerimiz, gerçeğin dışında rüyalarımız vardır, bunu oyun geliştirir. O yüzden rüyalar, gece ortaya çıkan oyunlardır belki de!

İnsan, vaktinden önce doğmaktadır (neoteny), o nedenle gerçeği ve nesneleri hazmetmeye hazır değildir; insan yavrusunun oyun içinde büyümesi ve bunu oldukça uzun sürdürmesi (belki de yaşamı boyunca) bu yüzdendir. Bir insan yavrusunu, yeni doğmuş bir kuzuyla karşılaştırdığımızda, dünyaya alışmak, nesnelere hâkimiyet açısından ikisinin aynı yeterlilikte olduğunu düşünemeyiz. Bebek daha başını tutamazken, kuzu doğduktan sonra kafasını şöyle bir silkeleyip, ayaklarının üzerine dikilir. Oyun onun için gereklidir, insan onunla gelişir, insan o nedenle gerçek değildir, en azından başka canlılara göre daha az gerçektir.

Gülme de, ilginç bir kalıntı davranıştır; buradaki temel davranış kalıbı dişlerin gösterilmesidir. Gülmenin gülümseme ve kahkaha gibi iki biçimi olduğunu varsayarsak, birincisinde dişler ya hafif aralık ya da kapalıdır, yani kişi saldırgan pozisyonda değildir, ikincisinde ise ağız açılır ama bu sefer çene yukarı kaldırılarak yine aktif bir saldırının eşdeğeri pozisyon almaktan kaçınılır. Yırtıcılardaki karakteristik saldırı biçiminde dişler görünecek şekilde ağız yarım açıktır ve çene ileri doğru sabittir. Gülmenin boşa çıkarılmış bir saldırı artığı davranış olduğu o kadar bellidir ki, genellikle gerilimli bir ortamdan kurtulmak için insanlar bir espri yaparak ardından abartılı bir gülüş çıkarırlar. Gülme, saldırı olmamasının verdiği rahatlamadır (çocuklara "CE" oyunu yapılırken, önce çatık kaşlarla yaklaşıldığını sonra birden gülündüğünü hatırlayınız), böylece başlangıçta saldırı gerçekleşecekmiş intibası verilmişken, sonra birden gülerek saldırıdan vazgeçildiği bilgisi bebeğe aktarılmış olur. Bebek de bunu algılayarak güler. Gülmek, saldırı olmayacağının kesin teyidi anlamına geleceği için, sosyal sistemin önemli mıknatıslarından birisidir. Bu mıknatıs çoğu kez belli bazı kişiler üzerinden yürür. Bu kişiler genellikle konuşkan, sözlerinin arasına ustalıkla espri katmayı beceren yapıdadırlar, etraflarında daima bir grup dinleyici insan bulunur. Dinleyici insanlar genellikle bu konuşkan insanlar tarafından sürüklenir. Sosyal bağlar sanıldığı gibi herkesin herkesle bağı olması değildir; daha çok belli kişilerin kendine bağladığı kişilerden oluşmuş, gruplaşmış haldeki insanların başka gruplarla ilişki kurmasıdır. Yani esas sosyal ilişki, grup içinde ve gruplar arasında geçen ilişkidir.

Çocukların gülerek daha iyi öğrendiğini biliyoruz, bu muhtemelen saldırı almak stresinden kurtulmanın verdiği gevşeme, stres hormonlarının baskısından çıkmayla ilgili olmalıdır. Bu durumda konsantrasyon yükselmekte, kendini nesnelere vermek kolaylaşmaktadır.

Değişen Benlik Organizasyonlarında Temel Süreç Olarak Dışlaşmak

Bowlby, bebeğin anne tarafından topluma eklemlendiğini söylediğinde, bunun basit bir yapıştırma işlemi olmadığını biliyorduk. Eklemlenme işleminde anne, bebeğin çıkardığı seslerin benzerini kullanarak arada özel bir dil yaratır; bebeğin hareketlerini taklit ederek bir eşgüdüm sağlar, annenin, bir bölümüyle ailenin bebeğe bu tarz gidişi, onu kendine bağlayıp, topluma taşıma işlemi içindir. Bu süreç sancılıdır, bebek bedenini zorlayarak, dolayısıyla ilk bulunduğu konumdan, rahat ettiği durumdan çıkarak, hem bedensel hem psikolojik gelişim yönün-

de beklentileri karşılamaya yönelir. Önce başını tutmaya, sonra iki ayak üstünde yürümeye, sonra da ayağa dikilmeye çaba gösterir.

Ödülle teşvik olmasa, bebeğin çarçabuk ayağa dikilmesi söz konusu değildir. Ayağa dikilmek evrimsel olarak kalça eklemini küçültüp, doğum kanalını daraltmıştır, buna bağlı olarak 18-22 ay arasına kadar uzayabilecek rahim içi hayat, ancak yarı zamanını tamamladığında son bulur.

Doğumdan sonra anneyle bebek arasındaki ilişki, rahim içi hayatı taklit eden tarzda bir süre daha sürer. Bebek her an annenin kucağındadır, rahim duvarına benzeyecek biçimde sarıp sarmalanır (hatta kundaklanır). Bebek bu haliyle birinci yaşının sonuna kadar[iki ayak üstü yürüme olmasaydı muhtemelen uzayacak olan rahim içi hayatın (22 ay) sonuna kadar] dış dünyada bir "iç" olarak (yalnızca rahim içi bir canlı anlamında değil, ama aynı zamanda, en azından başlangıçta nesneler dünyasına yabancı kalan anlamında) varlığını sürdürür. Doğumdan sonraki ilk bir seneye o yüzden "mutlak iç" demek uygun düşer ve bu dönem psikanalitik söylemde "okyanussal duygu"ya karşılık gelir. "Mutlak iç" döneminde bebek, elbette ki nesnelerle karşılaşır, ilk nesne de annedir. Ama bu nesneleri o, mutlak içliği sürdürecek tarzda kullanır, "yamuklaştırır", rahmin sıcaklığına, koruyuculuğuna benzeterek onları kendine doğru "büker".

İlk Şüphe: Doğumdan sonra mutlak içlik döneminin nesneleri (örneğin meme), tümüyle rahim içi bir nesne (kollar, bacaklar) gibi davranmakla birlikte, bir kol ya da bacak kadar mutlak itaate sahip değildir. Beklentileri belli bir gecikmeyle karşıladıkları gibi, özellikle ilk günler beklenenin ne olduğunu anlamadıkları bile olur.

Öte yandan bebeğin kendi bedeni de, itaat açısından mükemmel bir nesne değildir. Bağırsakları gaz yapar, bedeni, en basit hareketi gerçekleştirmek için bile yeterli kas gücüne sahip değildir. Öte yandan rahim içi dönemdeki meşime sıvısının kaldırma gücünden yoksun olan beden doğumdan sonra ağırlaşmıştır. Dolayısıyla mutlak içlik dönemine ait ne beden ne de sonradan karşılaşılan nesneler özneye karşı, isteseler de onun beklediği yapıda, onun kolu ya da bacağıymış gibi bir itaat göstermez. İlk şüphe burada yerleşir, temel düş kırıklığı burada gerçekleşir: Yeryüzü, bebeğin içinde serbestçe yüzeceği sonsuz büyüklükte bir okyanus değildir artık, aksine sınırları sonsuz genişlikte bir hapishanedir daha çok! Bu hapishanenin sınırları o kadar geniş tutulmuştur ki, bebek neredeyse sonsuza yakın bir özgürlüğe sahipmiş gibi hissetmeye devam eder. Buna rağmen doğumun bebek için onarılması imkânsız bir travma olduğunu, okyanustan hapishaneye geçiş nedeniyle kabul etmek gerekir.

Her bebek, kendi içiyle dışarı çıkar ve kendi içinden bir "dış" yaratır ya da daha doğru bir deyişle nesneler tarafından kendisine bir dış yaratılır ve bu "dış" aslında yeni haliyle bir nesne olmuştur. Nesneleri kullanmak üzere farklılaşan el, nesnelerin beklentilerine doğru örneğin özneden uzaklaşır. Özneye hizmet etmek için bile olsa özneden uzaklaşmak özneden ayrılmak anlamına gelir. Aynen ailesine para göndermek üzere başka ülkeye çalışmaya giden bir kocanın çok fazla para gönderse bile artık bir koca olmaması gibi. Aslında yanlış, çalışmanın başka ülkede yapılması gibi bir garabettir, evet elin nesnelere gitmesi, özneye hizmet için nesnenin dilini öğrenmesidir içliğe, özüne olana yabancı olan. Çünkü dokuz ay on gün boyunca öznenin herhangi bir parçası nesne dilini öğrenmediği için özne aç kalmamıştır. Öznenin kendini nesneleştirmesi "açlık" nedeniyledir.

"İç"liğin koyu halinden, "dış"lığın yoğun haline geçme süreci (yaşamın tümü) tek ve tümgüçlü özne olmaktan, çok sayıda nesneden birisi haline gelmeye doğru önü alınmaz bir değişim demektir. Bu değişim, peş peşe gelen travma ve doyumlarla kesintisiz yürüyen nesneleşme sürecidir. Nesne karşısındaki her yenilgi, geri çekilmeyen özneyi daha fazla nesne yapar. Nesneye karşı her yengi de, aslında yenilgiyi ertelemek anlamına gelir, bu, yenilginin biriktirilmesidir ve o nedenle nihai yenilgi zerrelere kadar parçalanarak tam bir nesneleşme ile sonuçlanır (ölüm).

Öznenin, bunca yenilgi içinde özneliğini bir optimumda tutabildiği tek durum, öznenin kendine ait her şeyi özne kabul etmemesi, bedende ve ruhta belli bir alanı nesne işgaline olabildiğince erken vermesidir. Bütün alanı savunmaya çalışmak, alanın tamamının işgalini getirir çünkü. Ama bir bölünü ayırıp, kalanı nesnelerle paylaşmayı denemek öznenin kendini korumasının tek yoludur. Yapılan en büyük yanlış, özellikle obsesif kompulsif bozukluk başta olmak üzere bütün nevrotik bozukluklarda tüm psişik sahayı nesnelere karşı savunmaya geçmektir.

Dışlaşma işleminin momentum aldığı aşama, bebeğin nesneler tarafından düş kırıklığına uğratıldığı zamana denk düşer. Bu aşama, nesne bağlarını kopartmayacak düzeyde kalırsa, dışlaşma işlemi kesintisiz sürmüş olur. Onun için bebeğin nesne bağı, annenin yüksek eşduyumuyla kuvvetlendirilirse, onun esneklikle karşılayabileceği düş kırıklığı da o oranda artmış olur. Dolayısıyla bebeğin yeterli ve sürekli biçimde dışlaşma işlemi, annenin duygusal eşduyumunun gücüne bağlı olarak bebekle arasındaki bağı ne kadar kuvvetlendirebileceğine, daha doğrusu bebekte, uzattığı bağı ne kadarlık bir tutma gücü uyandırabileceğine bağlıdır. Bağ sağlamlaştıkça bebeğin düş kırıklıklarını kabullenme gücü artar.

Bu noktada annenin desteği, nesnelerle ilişkide, bebek adına her şeyi yaparak onun elinden hayatı almak olmamalıdır, aksine bebeği, bedenini her fırsatta kullanmasını sağlayacak biçimde teşvik etmelidir anne. Bu, nesnelerle ilişki konusunda hiçbir zaman bebekten önce davranmamak demektir ki, o, bedenini kullanma cesaretini geliştirebilsin.

Dışlaşmada temel olarak parça parça kendini dışarıya bırakmak, bu esnada da kendine, bir geri cephe gibi, her zaman geri dönülebilecek bir iç parça ayırmak söz konusu olmalıdır. Bu iç parça, düş kırıklıklarına karşı konulamadığı (psikoz gibi) durumda, farklı nesnelerin desteğini alarak sığınılacak bir liman olarak kullanılır (regresyon). Dışlaşma sırasında nesnelerle yaşanan düş kırıklığı, başka nesneler üzerinde daha önceden sağlanmış başarılı dışlaşmalar sayesinde aşılır. Bu durumda sıklıkla başvurulan nesne desteği mutlak içlik döneminin nesnelerinden sağlanır. "Mutlak içlik" dönemi (insanın bipedal yürümesi olmasaydı muhtemelen gebelik döneminin yirmi ikinci aya kadar uzayabileceğinden hareketle, ilk bir yaş olarak belirlenir) aşıldıktan sonraki dışlaşma dönemi sırasında[nisbi içlik dönemi (bebeğin iki ayağını kullanarak merdivenden inip çıktığı, bazı hayvanlardan ve karanlıktan korkmayı öğrendiği, sürekli olarak sorular sorduğu ve nesnelere ilginin doruk noktasına çıktığı 3-4 yaşına kadar olan süre)], ne kadar az nesneyle bağ kurulursa (bütün ilişki ancak birkaç nesneyle sınırlı bırakılırsa, bu, mecburen yoğun bir ilişki olur ve kişi her düş kırıklığında otomatik olarak bu döneme geri döner), geriye çekilme sırasında nisbi içlik döneminin nesnelerinde kalınamayarak "mutlak içlik" döneminin (ilk yaş) nesnelerine geri düşülür.

Nesnelerin İçi-Dışı: Her canlı nesne, birbirine karşı sınırları ve geçişleri olan kendi içinde iki bölüm gösterir: İç ve dış bölüm. Bu bölümlerin hacim ve kapasite olarak birbirine oranı, o canlının dışlaşma düzeyini belirler.

Özne, canlı bir nesneyle ilişki kurarken, ilişkiyi tamamlaması için kendi dışlaşmış bölümleriyle, canlı nesnenin dışlaşmış bölümlerini birebir ilişkiye soktuktan sonra, ilişki açısından başka katedilecek mesafe kalmadığı andan itibaren, öznenin içiyle nesnenin içi temasa geçer. İnsanlar arasındaki ilişki için bu, Freudian bir söylemle "id" "id"e bir karşılaşmadır ki, o durumda ortak benlikte var olan aynı ve tek yapıya (ortak canlıya) ait olma duygusu, nesneler dünyası içinde yer alan iki nesne arasında dış dünya üzerinde ve nesneler zemininde gerçekleşmiş olur ki, böylesi bir karşılaşmanın her iki kişide birden bu dünyaya yabancı olacak ölçülerde yüksek duygular yarattığını söyleyebiliriz. Nesneyle tam ilişki budur: Onun benliğindeki çekirdeğe, kendi benliğindeki çe-

kirdekle dokunmak ve ortak benlikler üzerinden kaynaşmak. Bu işlem her iki öznenin birden dışlaşmada, belli bir noktayı geçmesi, nesneleri dışlaşa dışlaşa tüketmeleriyle mümkün olur.

Mutlak İçlik Nesnelerinden Kurtulma: "Mutlak iç"lik döneminde yamuklaştırılmış nesnelerin, sonraki dönemde "ben" olandan ayrımlaştırılamaması ya da bu ayrımın uzun sürmesi doğaldır. Bebeğin, kontrol edebildiği her nesneyi kendinin parçası olarak kabul etmesinden doğal bir şey olamaz. Mutlak içlik döneminde yamulmuş nesnelerin düzeltilme işlemi çok sonraki dönemlerin işidir. Çünkü bunun erken dönemde, yamuklaştırılması, ontojenetik bütünlüğü bozulmayacak derecede bırakılarak ya da hiç yamulmamış nesneyle ilişkiyi başararak bağ kurulmuş nesnelere karşı bir esneklik kazanmadan (ilk ilişkide yamulmamış nesneyle yeniden ilişki kurmayı denemek esnekliğine sahip olmak aşaması geçilmeden) gerçekleşmesi temel bir patoloji doğurmaya adaydır. İdeal nesne ilişkisi (nesneyi olduğu gibi kabullenme) aşaması, öznenin kendisini (daha doğru ifadeyle kendisinin bir bölümünü) de bir nesne olarak kullanmayı becerdiği zamandır; yamulmuş nesneleri doğrultma zamanı bu aşamada gerçekleşir. Ancak bu çok ileri bir zamandır ve toplumsal dinamikler bu sürenin sonuna kadar bekleyecek yavaşlığı bazen gösteremeyebilir. Süreci hızlandıracak en önemli işlem elbetteki psikanalitik psikoterapidir. Nesne benliği, kendi bedenini de bir nesne olarak kullanmaya başladığı[nesneden hemen doyum alma aşamasını geçerek, doyumu ertelemeyi becerdiği, nesnelerden anında bir doyum almadan, kendi bedenini onların yolunda kullanmaya razılandığı (bedenini nesne olarak kullanmayı göze aldığı)] aşamada[yedi yaş civarında başlayarak erişkin dönemlerde de devam edegelen zaman dilimi (okul ve çalışma hayatı sırasında ödülün sonradan geleceği öğrenilir)], mutlak içlik döneminin nesnelerini düzeltmeye, giderek artan derecelerde aday hale gelir. Artık annesinin tümgüçlü bir yapı taşımadığını, babasının herkesi yenecek bir kuvvete sahip olmadığını idrak ve kabul eder.

Dışlaşma İşlemi-DNA Ekspresyonu: Dışlaşma işlemi, bir çeşit DNA ekspresyonuna benzer. Ortak benliğin kendi kodlarına (yapısına) ve çevrenin (nesnelerin) zorlamasına uygun olarak yeni bir konum kazanma işlemidir bu. Nasıl DNA bu iki durumu karşılamak için protein sentezliyorsa, insanın içi de nesnelerle karşılaştıkça kendi yapısına uygun biçimde pozisyon alır. Nesneler içgüdüleri haz vererek doyurmaya direnirlerse, ortak benlik hemen doyum prensibini yumuşatır ve doyumu erteler.

Dışlaşma işlemi aslında, "iç"in nesneler dünyasında kararlı bir denge durumuna ulaşmak için yaptığı işlemlerin tümüdür. Bunun içinde

temel amaç nesneleri kendine bağlamak ve olabildiğince kendi kullanımında bırakmaktır. Bunun içinde nesnelere kendini bağlayarak, onlarla bir çeşit zımni anlaşma yapar; "sana bağlanıyorum, o zaman sen de bana bağlanacaksın". "İç"in elindeki tek silah budur, "bağlanma" silahı. Kendini nesneye bağlayarak (nesnelerin de başka nesneleri kendine bağlama ihtiyacı ayrıca vardır) nesnede kendine bağlanma mecburiyeti kurar. Bebek, göbek bağıyla kendini anneye bağlamışken, annenin de kendine bağlanmasını da zorunlu hale getirmiştir. Doğumdan sonraki dönemde annede şu önyargı vardır: "Doğurduğum benim çocuğum." Bu doğru değildir, bebek ancak yarı yarıya onundur, kalan yarı biyolojik olarak başka birine aittir. Ama bebek annenin kafasına bu yanlış bilgiyi yerleştirerek, "ben sana aitim" diyerek kendini anneye bağlamış ve karşılığında da anneden mutlak bağlılık sağlamıştır. Dışlaşma işlemi bir çeşit alışveriştir. Bebek anneye kendini verirken, anne de bebeğe bakım, yetiştirme ve duygu hizmeti vermektedir. Dışlaşma işlemi sırasında sonradan ortaya çıkacak patolojileri doğuran, yapılan alışverişin karşılıklı değil, dengesiz olmasındandır. Örneğin, bebek kendini anneye tam olarak verdiği halde, anne gerekli ödemeyi yapmaz ve bakım, yetiştirme, eşduyum hizmetlerinde aksaklık yaratır. Ya da bebek kendini anneye tam olarak veremez (örneğin sakat doğum, otistik bebekler vb) ve bunun sonunda anne de bebeğe karşı ya bakımı eksik bırakır ya da tam tersine abartır (sakatlığı tamamlamaya dönük ek çaba).

Bazı bebeklerin kendini verememe sorunu olduğu gibi, bazı annelerin de bebeği algılayacak yapılarının olmaması sorunu vardır (örneğin düşük zekâlı anneler). Bunun ötesinde, bebeği algılayabildiği halde, kendisiyle aşırı meşgul olan (narsist anneler) ve/veya fiziksel olarak bakım verecek yeterliğe sahip olmayan (engelli anneler) annelerin durumu vardır. Bu annelerin bir grubu bebeğe verdikleri bakımı kendi kayıpları olarak kabul ettiklerinden, bebeğe ancak asgari bir bakım verirler, bu nedenle bebek kendi bakımını kendisi üstlenerek ve/veya kendi kendine bakabileceğini hayal ederek (büyüklenmeci benlik) büyürler.

Narsisistik kişilikler dışlaşma işlemini yeterince tamamlayamamış yapılardır. Bunun temelinde muhtemelen beden içi hazza takılmış olmak yatar. Beden dışı haz (zihinsel haz) geliştirememişlerdir. Bebeklik döneminde annenin yeterince eşduyum geliştirememiş olması, bebeğin, kendi aldığı hazzı annenin yüzünde görememesine neden olur; annenin, bebeğin aldığı hazzı duyumsamadığının bebekçe farkına varılması ilk travmadır. Bebek bir ortaklığın parçası olarak kendi tarafında aldığı hazzın, ortaklığın diğer tarafındaki parça anne tarafından da du-

yumsandığını hissetmek ister. Eğer bunu hissedemezse, bu sefer kendi duyduğu hazdan şüpheye düşer, çünkü bebek için, bir bütünün parçası olduğu önkabulü, ontogenezinin gereği olarak vardır. Bu duygusal asimetri, hazzın ortaklaşa tadılmasının gelişememesine ve daha sonra canlı nesnelerle kurulacak yaşam ortaklığının engellenmesine neden olur.

Biyolojik yapımız, ortak benliğin kendini iyiden iyiye hissettirdiği biyopsikososyal bir oluşum içinde başkasının duyduğu hazdan haz duyma özelliğine sahiptir, ancak bu potansiyel geliştirilemezse, başkasının duyduğu haz haset duygusu yaratır. O nedenle, başkasının hazzından haz duymak yönünde psikobiyolojisini geliştirememiş kişilikler (narsisistler), yaşamları boyunca başka kişilerin yalnız başlarına haz almasına karşı durdukları yetmezmiş gibi onlara düşman da olurlar. Çünkü bu kişiler başkasımerkezli (allocentric) düşünme özelliği kazanamamış oldukları, benmerkezli (egocentric) düşünmede takılı kaldıkları için başkasının aldığı hazzı kendinden çalınmış haz olarak görürler. Benmerkezli düşünmeden kopamamak nedeniyle kendinden ayrı bir dünya tasarlayamadığı için kendinin içinde olmadığı bir haz ona dünya değişiyor, yıkılıyor, benliğim dağılıyor, yanılsaması verir. Narsisistik kişiliklerin, kendinden ayrı olarak gülen, zevk alan kişilere karşı, önce düşmanlıkla yok etmek, olmadığında bulaşarak bastırmak şeklinde çaba göstermesi, aslında her birinin kendinden başka merkez oluşmasına izin verememesinden kaynaklanır.

Nesne benliğinin gelişimi sırasında ortak benlikte takılı kalmış narsisistik benlik, kendini nesnelere teslim etme, ilişkide olduğu nesneleri optimum bir nicelik ve niteliğin üzerine atarak nesne benliğine geçme sürecinde yeterince ilerlememiştir. İlişki kurduğu her nesneyi sömürerek içini boşaltma davranışı temel olarak nesnesiz kalma davranışını beraberinde getirerek dışlaşmayı sekteye uğratır, benlik, ortak benliğin yapısını taşır halde ilerlemeden kalır. Dışlaşma işlemi basit olarak çünkü ortak benlikten nesne benliğine geçiş işlemidir.

Nesne benliğinin gücü, teorik olarak doğrudan hâkim olunan nesne sayısıyla orantılıdır.

İlişkide olunan nesne sayısı güvenlik, hâkim olunan nesne sayısıysa güç duygusu yaratır. Hâkim olunan nesne sayısının ilişkide olunan nesne sayısına oranı ise etkinlik duygusunun karşılığıdır. İnsanların belli bir etkinlik duygusundan daha büyük bir etkinlik duygusuna geçebilmek için, nesnelere hâkim olmak peşinde dine ve felsefeye yöneldiğini söyleyebiliriz. Bilimadamları da gelişim çizgileri sırasında buna benzer bir süreç izlerler. Din ve felsefe çünkü, evrensel boyutta açıklamalar yaparlar, var olan her nesnenin çalışma düzenini açıklamak demek, yeterli

zaman ve güç sahibi olunduğunda o nesnelere hâkim olmak demektir. Bilimadamlarının da benzer bir tutkusu vardır, her zaman daha derine inerek, daha fazla nesnenin ortak kontrolünü sağlayan yasaları bulmaya çabalarlar.

Kontrol altında bulundurmak duygusu (özgüven) hâkim olunan nesne sayısının (bu sayıdan özneye hâkim olan nesne sayısının düşülmesi gerektiği açıktır) ilişkide olunan nesne sayısına oranı olarak ifade edilmelidir. Tabii eğer etkinlik ve etkisizlik duygusundan bahsedeceksek, kişinin etkinlik ve etkisizliğini algılama gücü, kendini gözleme gücünü de hesaba katmamız gerekecektir. Çünkü depresif mizaçlı kişiler etkisizliklerini abartma, etkinliklerini azaltarak algılama eğilimindedirler. Dolayısıyla denkleme bunu yansıtan bir (r) çarpan eklenmesi zorunludur.

Sonuç olarak; özgüveni şöyle formüle edebiliriz.

$$\text{Özgüven} = \frac{r.\ (\text{Öznenin hâkim olduğu nesne sayısı} - \text{Özneye hâkim olan nesne sayısı})}{\text{İlişkide olunan nesne sayısı}}$$

Bu denklemde payda ne kadar büyükse kişinin gerçeklik duygusuna yakınlığı da o kadar fazladır. Payda mutlak değer olarak belli bir sayının altına düşmeden genel oran yüksekliğini koruyabilirse özgüven yüksekliği o oranda gerçekçidir. Payda mutlak değer olarak düşükken genel oran belli bir yüksekliği korursa özgüven gerçek dışına kayar.

İnsan zihni, oluşturulmak üzere kendini, maddesine dönüşmemiş bir enerji yumağı olarak nesneye sunar. Mutlak içlik döneminin temel nesnesi anne tarafından, zihnin alabileceği her nesne zihne sunulur ve içi yavaş yavaş doldurulur. Eğer belli bir yaşa kadar anne bunu yapmazsa ya da ortada bir anne olmazsa, bebeğin zihni nesneler dünyasınca uygun biçimde doldurulamadığı gibi, önemli oranda boş kalma tehlikesi bile yaşar. Bunu, gözden bir örnek vererek açıklayabiliriz. Eğer bebeğin bir gözü, dört yaşına kadar kapalı tutulursa, sonra o göz açılsa bile artık görmez, çünkü nesnelerce uyarılıp, beyinde nesnelere uygun değişiklikler gerçekleştirip, dünyayı görecek kapasiteye ulaştırılmamış ve işlevsiz kalmıştır, o da kendi kendini köreltir. Retinadaki hücrelerden başlayarak oksipital lobdaki görme alanına kadar uzanan hücrelerin, yolların ve görme alanının kendini bu nesneler dünyasına göre ayarlayıp kapasite geliştirmesi gerekir. Bu, beyindeki görsel kapasitenin dışlaşma işlemidir.

Benzer biçimde, doğumdan bir süre önceden başlayarak ve doğumdan sonra artan biçimde devam ederek zihinsel kapasitenin dışlaştırılması gerekir. Dışlaşma işlemi mümkün olduğunca erken başlamalı, kapasitenin üzerindeki bir karşılaşma ile dumura uğratılmamalı ve nesneler özelliğini kaybetmeyecek biçimde bebek tarafına doğru bükülmelidir (bebeğin benimseyeceği şekle sokulmalıdır). Burada önemli olan nokta nesnelerin nesne özelliğini kaybetmeyecek ölçüde bükülmeye uğratılması ve anne tarafından bebeğe sunulmasıdır.

Her nesnenin belli bir dereceye kadar bükülmesi ve daha ileriye götürülmemesi bebeğin de her nesne için bir karşı-bükülmeye uğramasını zorunlu kılar; sonunda bebek kendisinin karşılaştığı nesne sayısı ve her nesnede uğradığı karşı-bükülmenin toplam miktarıyla paralel biçimde bir değişim gerçekleştirerek nesne benliğini kurar.

Buradaki önemli nokta, bükücü (anne) tarafından nesnelerde yaratılan bükülmenin belli bir aralıkta kalması, her bükülen nesneye karşı öznenin de belli bir düzeye ulaşan ve belli bir düzeyi geçmeyen bükülmeye zorlanmasıdır. Özne, nesnenin büküldüğünü gördüğünde kendini de bükülmeye ikna eder. Öznenin bükülmesinde eşikler aşıldığı zaman ya kapasite hiç geliştirilmemiş (nesne bükülmesi fazla, bebeğin karşı bükülmesi hiç yok) ya da aşırı zorlanmış (nesne bükülmesi hiç yok, bebeğin karşı bükülmesi kapasitesinin üzerinde) olur ki, öznede patoloji doğuran kırılma noktalarının buralarda olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin narsisistik kişilik bozukluğunda nesne bükülmesi fazla özne bükülmesiyse yok denecek kadar azdır, bağımlı kişilik bozukluğunda ise nesne bükülmesi minimum, özne bükülmesi maksimum derecededir. Paranoid hastalarda ise nesne bükülmesi bulunmakla birlikte bu ters yönde bir bükülmedir, her nesne olduğundan daha yumuşak, daha haz verici gösterileceği yerde olduğundan daha yaralayıcı, daha acı verici olarak sunulur özneye. Bunun sonunda da kişi nesnelerden uzaklaşmaya, onları zarar verici potansiyel düşmanlar olarak algılamaya başlar.

Obsesif kompulsif bozuklukta ise, kişinin nesneleri zorla bükmesi [Freud'un XIX.yy'ın son günlerinde ortaya attığı "aşırı uyarandan kaçınmak" ve değişmezlik prensibine (costancy principle) uyar biçimde nesneleri simetrik biçimde yerleştirmek], buna karşılık kendinin bu bükülmeye karşılık vermemesi söz konusudur. Nesneleri zorla bükmenin altında yatan da zaten kişinin, kendisinin bükülmeyeceğini önceden kabul etmesidir.

Psişik Enerji ve Dışlaşma: Psişik enerji kavramı, Freud'un zihnin ekonomik prensiplere göre çalışan modelinin merkezine oturmuştu. Temel kabul olarak Freud, bu enerjiyi, her zaman boşalma eğilimi taşıyan bir

yapı olarak alır. Freud'un, nöroloji eğitimi nedeniyle fizikalistik düşünmeye yatkın bir tarzı vardı. Bu nedenle ruhsal aygıt içinde psişik enerji konumlandırması yaparak psikiyatrik bozuklukları daha elle tutulur düzenekler üzerinden açıklamanın yolunu açmaya çalışmıştı. Freud, nasıl kendine ilişkin gözlemlerini kendi kurguları için kullanmışsa, sonradan farklı kurgu oluşturanlar da Freud'un söylemlerini kendi yaratıları için kullanmışlardır. Psişik enerji kavramı bir metafor olarak görülse bile, "dışlaşma" kavramının altyapısını kurmakta kullanılabilir.

Freud, psişik enerjinin farklı bir içeriğini kapsayacak biçimde libido kavramını ortaya attıktan sonra, bunun narsisist çekirdeklerden çekilip, nesneye yatırıldığını ve sonra bu yatırılan libido aracılığıyla nesnelerle bir çeşit bütünleşme yaşandığını (enerjisinin peşine düşen özne) ifade eder. Sanırız Freud'un bu düşüncesini farklı bir çizgide ifade etmek daha doğru olacaktır. Kavramın verdiği somut anlamda düşünecek olursak, enerji (libido) kendinden çekilip karşıdaki nesneye yüklendiğinde özne fakirleşmiş, nesne zenginleşmiş olur ki, en ince entropi kurallarına göre hareket eden bir canlıyı, böyle bir davranışa ikna etmek zordur. Onun yerine enerjinin, nesneden gelecek haz için, benlikte ona bir yuva hazırlayarak, filogenetik birikimin ürünü dürtüleri doyurmaya doğru o yuvada bir hayal yaratmak biçiminde formüle edilmesi fizikalistik bakışla daha tutarlı bir çözümleme olacaktır. Yani dürtüler gerçek biçimde doyurulmadan önce hayali biçimde doyurulur.

Nesne benliğinin kökleri konusunda, klasik görüşle ayrıldığımız noktalar mevcuttur. Bir kere nesne benliği (Freud'un dilinde bunu kısmen karşılayan yapının ego olduğunu söyleyebiliriz), ortak benlikten dönüşür. Bu dönüşüm doğumla birlikte göbek bağı kesildiği andan itibaren başlar. Dönüşüm, nesnelerin gerçek ya da fantastik biçimde içe alımı (incorporation), içe yansıtılması (introjection) ve özdeşimi (identificatioın) ile gerçekleşir. Benliğin dış halkası önce elastik (bebek yaş), sonra plastik (çocuk-ergen yaş), sonra da rijit (erişkin yaş) nesne ilişkisi yürütürse de, zamanla iç halka elastik, orta halka plastik, dış halka da rijit ilişki yürütür hale gelir, nesne benliğine dönüşüm, nesnenin organizmayı "ikna"sıyla olur.

Ortak benliğin, en dış halkadan itibaren nesne benliğine doğru dönüşümü, nesnenin organizmayı "ikna"sıyla olur. Nesne, annenin sunumuyla içe atıldıktan sonra, en genel anlamıyla organizmanın ihtiyacını giderir veya özel anlamda ortak benliğin içgüdüsünü doyurur. Organizma ikinci defa ihtiyacını gidermek istediğinde, bu sefer anne ondan nesnenin tekrar içe atılabilmesi için, yavaş yavaş nesnenin dilinde davranmasını bekler. Bebek beklenen davranışı kısmen de olsa gerçekleş-

tirdiğinde (ortak benlikten nesne benliğine doğru adım attığında) bir ödül olarak nesneye yeniden sahip olur. Bu durum her adımda nesne benliğinin nesnelere doğru biraz daha eğilerek ancak doyum elde ettiği bir süreç içinde sürer gider ve ilişki kurulan nesne sayısı arttıkça ortak benlikten nesne benliğine doğru geçen halka sayısı artar.

Öte yandan belli bir dönüşümden geçmiş ve nesne benliği halinde şekillenmiş yapının yeterince nesne içe atımı, yansıtması ve özdeşimi yapamadığında, nesne benliği halkalarının bu sefer tersine döndüğünü ve ortak benlik yapılarına geri dönüştüğünü görürüz (regresyon). Nesne benliğinin dönüşüm sonrası dönemde yeterince nesne bulamamasının nedeni, nesne kıtlığından çok, nesne benliğinin nesnenin dilinden anlayacak yeterliliğe ulaşamamış biçimde kalmasıdır. Nesne dilinden yeterince anlamayan bir nesne benliği, bir süre sonra organizmayı doyuracak sayı ve nitelikte nesneyi içe atamamaya, içe yansıtamamaya ve özdeşim kuramamaya başlayarak, temel beslenme kaynağına yönelir (ortak benlik katlarına geri dönüş).

Nesnelerden iyi derecede beslenme becerisi gösteren nesne benliğinin nesnelerin arasında kalma arzusu yüksek olur. Beslenme düştükçe bu arzu düşer, arzu düştükçe beslenme düşer ve sonunda kişiyi nesnelerin arasında tutacak olan minimum nokta geriye doğru aşılır ve kişi otistik bir dünyanın içinde ortak benliğe çekilir.

Bizim diğer insanlarla kurduğumuz ilişkiler, onlardan aldığımız sosyal destek, onların bize bir nesne olarak yararı bulunduğu için olmamaktadır. Aksine onların hepsi, ortak benliğin birer parçası olarak, öznemizi bütünleyen yapılar olduğu için olmaktadır. İnsan yalnızlıktan hoşlanmaz, insan insandan ne kadar sıkılsa da sonunda yine ona döner, onu arar. Bu, insanın kendi öznesini bütünlemesi için temel bir ihtiyaçtır.

Psikanalitik tedavinin sonucunda kişi, kendini nesne olarak kullanmayı öğrenir. Kendi ruhsal aygıtı üzerinde işlem yapmayı becerir hale gelir. Bunun sonucunda ruhsal çatışmalarına dışarıdan bakabilme fırsatı yakaladığı gibi, o çatışmaların kendi içinde bir ölçüde çözümlenmesinin ya da kapsüle edilip taşınmasının yolunu açar. Bu durumda dışlaşma işlemi sırasında yaşanan başarısızlıklar, özneye değil, kendi nesnesine yüklenir. Öznenin dışlaşma başarısızlıklarını, kendine değil, terapi sonucunda kendi nesnesine aktarması kişiye olağanüstü bir çözüm sağlayarak, onu nesne benliğinde bir önceki halkaya gerilemekten alıkoyar.

Nesne benliğinin kurulması aşamasında, özneyle nesne arasında yaşanan gelgitler, öznenin bütünüyle nesne basmasına uğrayarak, kendine ait alanlarda işgal tehlikesi yaratır. Özellikle, psikanaliz ve psikanalitik

yönelimli psikoterapi, özneye ait alanların bir kısmını nesneden kurtararak, bir kısmını da bütünüyle nesneye bırakarak, özneyi ayrıştırır, iç sınırlarını belirler ve ruhsal aygıta bir düzen getirir.

Dışlaşma Açısından İçgüdü: Psişik enerji aslında, organizmanın içgüdüleri üzerinde şekillenen dürtülerin yarattığı basıncın ateşlediği şekil değiştirmiş bir yapıdır. İçgüdüler aslen, evrimsel olarak eski dönemlerden itibaren bir canlının hayatta kalmak ve üremek için sık tekrarladığı davranış kalıplarının entegratif bir özetidir. Diyelim bir kuş, yumurtalarını ve yavrularını sıcak tutmak için sürekli avuç içi gibi iç bükey bir nesne yumağının üstüne oturuyorsa, kuşaklar boyu tekrarlanan bu davranış, yuva kurma içgüdüsüne dönüşür. Benzer şekilde yiyecek bulmak ve korunmak için ılıman iklimlere gittikçe hayatta kalan ve bunu kuşaklar boyu tekrarlayan kırlangıçlar, göç içgüdüsünü geliştirirler.

Dolayısıyla içgüdü, organizmanın sürekli ihtiyaçlarının, tekrarlayıcı biçimde doyurulması sonucunda kazanılmış, kaynağında filogenetik ve/veya türsel bir ihtiyaç, hedefinde ise bireysel bir doyum bulunan otomatizmalardır. Dolayısıyla doğrudan ortak benlik kökenlidirler. Freud'un ve psikanalizin içgüdü terimini kullanımı ve ona yüklediği anlam filogenetik zeminden kısmen de olsa yoksun bulunduğu için yetersizdir. Tek başına libido vb. cinsel enerji kaynaklarının, canlıyı ve türü ayakta tutan, içgüdü gibi olağanüstü düzeneklere yeterli düzeyde enerji aktarabileceği düşüncesinin doğruluğu şüphe götürür.

Psişik enerjinin gözlemlenebilir en sağlam yapısı içgüdüdür. İçgüdü enerji yumağı olarak boşalım arar. Ama psişik aygıt dış dünyanın gerçeklerini bilen yönleriyle bu enerjinin sadece belli koşullarda (nesnelerin izin verdiği ölçüde ve yine nesnelerin boşluk bıraktığı alanlarda) boşalımına izin verir. Patoloji, psişik enerjinin boşalımının homeostasizi koruyamayacak miktar ve biçimlerde boşalmasıyla ortaya çıkar. Örneğin, psişik enerjinin boşalımının azaldığı ve enerjinin biriktiği durumlarda, psişik aygıtın düzenlediği bazı ritüeller (kompulsif çabalar) bu enerjinin içeride yarattığı yüksek basınca karşı durma ve uygunsuz boşalım yollarını tıkama çabası verir. (Örneğin, obsesif kompulsif bir hastada "annemi öldürürsem" diyerek obsesif bir takılma yaşandığında, psişik enerji bu eylem aracılığıyla boşalım aramakta, ama hasta buna karşı geliştirdiği kompulsif bir ritüelle –diyelim el yıkama– enerjinin uygunsuz boşalım yolunu tıkamaktadır.)

Freud, içgüdünün dört aşamadan geçtiğini ifade eder: Kaynak, güdü, amaç ve nesne. Kaynağı da iki kökten besler: Organizmanın biyolojik temelde gereksinimleri ve libido. Organizmanın biyolojik gereksinimlerinin organizmayla sınırlı olduğunu biliyoruz; libidonun da aynı orga-

nizmada vuku bulan cinsel dürtü olarak tanımlandığını hatırlarsak, bu durumda libidonun büyük oranda organizmayla sınırlı bir yapı olduğu ortaya çıkmış olur. Sonuç olarak Freud, içgüdünün doğduğu kaynakları, dolayısıyla içgüdüyü, daha çok organizmanın içine sıkıştırmış, onun filogenetik tabanına yeterince vurgu yapmamıştır. Halbuki içgüdü, neredeyse bütün insanlarda, hatta çoğu zaman memelilerde ve bazen de tüm canlılarda ortak bir karakter gösterir. Dolayısıyla içgüdü, Freud'un sınırlamaya çalıştığı şekliyle büyük oranda organizmaya ait değil, büsbütün türe ve geçmiş bütün canlılara ait bir enerji yüküdür, bu nedenle de ortak benliğin temel varlıklarından birisidir. Bu yapı, organizmanın içinde bulunduğu koşullara göre kendini ifade etmekte farklılıklar gösterir. Örneğin, bir erkek için testosteron düzeyi düşükse, cinsel güdülerin ortaya çıkışı yeterince kuvvetli olmayabilir ya da diyelim, benlik gücü düşük birisinde yaşam güdüsünün kendini ifade edişi zayıf kalabilir; ama bu durum, her iki güdünün de o organizmada ontogenetik olarak zayıf olduğu anlamına gelmez. Sadece bu durum, içgüdülerin dışlaşacak yeterli enerjiye sahip olmadıklarını gösterir. Çünkü enerji, bir bölümüyle nesnelerden gelir, eğer kişi nesnelerle yeterli bağlantıyı kuramazsa organizmaya enerji aktaramayacağı için, ortak benliğin dışlaşma arzusuna yeterli cevabı veremez. O halde dışlaşma eyleminin besinini/enerjisini nesnelerden emdiğini söylemiş oluyoruz. Ama şunu da eklemek gerekir ki, emilen enerjinin tüketim hızı nesnelerle değil, öznenin doğuştan getirdiği yapısal (ortak canlının o uca verdiği) özelliklerle ilgilidir.

Nesneden besinin/enerjinin emilmesi için benliğin nesne dilini öğrenmesi gerektiği kuşkusuzdur. (Burada içgüdünün taşıdığı nesneye ulaşma isteğiyle, nesneden alınan enerjinin ayırımını yapmayı gerekli buluyoruz. Enerjiye ulaşma isteği, ortak benlikte kayıtlı bulunan ve türün önceki bireyleri tarafından elde edilmiş enerjiye karşı gerçekleşmiş türsel şartlanma ile ortaya çıkan dürtüsel bir yönelmedir.) Ortak benliğin getirdiği yapının nesne diline çevirilmesi mümkün oldukça, dış dünyaya aşina bir nesne benliği doğmaya başlar. Bu benlik yapısı iki dilli taş (arkeolojik kazılarda bulunan ve bir yüzünde diyelim Mısır hiyerogliflerini, bir yüzünde ise Hitit hiyerogliflerini yazılmış ve aynı konuyu işleyen tablet. Mısır hiyerogliflerini bilen bir uzman, aynı konuyu anlatan iki dili eşleştirerek Hitit hiyerogliflerini çözer) gibidir. Nesne benliğinin bir tarafında ortak benliğin dili, öbür tarafta nesne dili yerleşiktir ve bu yapı, aynen bir transformer gibi iki dili birbirine çevirir. Kişiliğin olgunlaşması denen işlem, basitçe bu transformer'ın (nesne benliği) çeviri işinde ustalaşmasından ibarettir. Ortak benliğin içgüdüler ve dürtüler

şeklindeki taleplerini (doyum arzularını) nesnelerin dilinde (uygun zamanı kollayarak, uygun yöntemi seçerek, uygun miktarı talep ederek) nesnelerin üzerine yönlendirir. Nesneler bu talebi, yarar/zarar ölçümü yaparak değerlendirir veya boşalımı geri çevirir ya da boşalıma izin verirler; çoğunlukla da boşalımı bekletirler.

Nesne dilini öğrenmenin son noktası, zihin kuramını geliştirmekten geçer. Çünkü nesneler, karşıdan gelen taleplerin yarar/zarar hesabını, varsa eğer zihinlerinde yapar; eğer karşıdaki nesne benliği bu zihnin nasıl çalıştığını bilirse, bu hesabın ne sonuç vereceğini önceden belirleyerek, miktar, yöntem ve zamanını belirlediği talebini, kabul edileceğini düşündüğü forma sokarak nesneye iletir. Dolayısıyla nesne benliği matür biçimde kurulduğunda, nesne dilini iyi bilen (nasıl iyi İngilizce konuşmak, önce iyi Türkçe düşünüp, sonra bunu İngilizce'ye çevirmek değil de doğrudan İngilizce düşünmek ve konuşmaksa, nesne dilini konuşmak da nesneler gibi düşünüp, davranabilmek anlamına gelir) bir yapı karşımıza çıkar. Olgunluğunu kazanmış nesne benliği döner kapı gibidir, bir tarafla temasa geçtiğinde diğer tarafla izolasyonu vardır. Yani ortak benlikten aldığı sınırlı miktar talebi götürüp nesnelerle tanıştırır, ama bu işlemi yaparken geride kalan ortak benlik taleplerini ortaya çıkarmadan bekletir. Benzer şekilde nesne tarafından aldığı doyum araçlarını da geride kalan nesnelerden ayırır ve kendi içinde içgüdüyle buluşturarak "hem hal" eder.

Burada önemli olan nokta izolasyondur, eğer izolasyon olmazsa dürtülerin tümü nesnelerin tamamı üzerine saldırıda bulunarak, bütün boşalımı anında tamamlamak yoluna gider ki, nesneler bu durumda aldıkları bir-iki hasarla geri kaçarak, uzun bir dönem için organizmayı doyurmaktan uzak dururlar. Nesneleri kaçırıp, nesneden ve organizamayı doyumdan yoksun bırakan nesne benliği, ortak benliğin dürtülerini doyuracak hayali nesneler yaratarak bir doyum sağlamaya çaba gösterir (edebi, sanatsal yapıtlar, gündüz hayalleri vb durumlar.)

Buradaki çözümlemeye benzer bir etorik şekillendirmeyi Hartmann'da da görüyoruz. Narsisistik yapı, psikanalitik literatürde her zaman merkezi bir uğraş alanı olmuştur. Çoğu teorik ilerleme, narsisistik yapının çözümlenmesi sırasında elde edilmiştir. Bu noktada Hartmann'ın yaptığı ve egonun intrapsişik ve ekstrapsişik yönlerinin vurgulanması şeklinde ele alınan değerlendirme, ego şekillenmesine yeni bir bakış vermiştir. Ekstrapsişik yön, nesnelerle ilişki kurarken, intrapsişik yön narsisistik çekirdekle bağlantı kurar ve ikisi arasında bir karşıtlık vardır. Ortak benlik ve nesne benliği varsayımımızdaki ikili yapı Hartmann'da da vardır ve ego gelişimini, böylesi bir ikili yapı kurmadan açıklamak

imkânsızdır. Yalnız Hartmann'ın yaptığı değerlendirmede, intrapsişik ego bölümü türsel ve filogenetik bir zeminle buluşacak tarzda ilerletilmemiştir, bu da intrapsişik yapının, yani "iç"in nereye ait bir iç olduğu sorusunu cevapsız bırakmaktadır. Ortak benlik kabulü olmadıkça, "iç" doğuracak bir varlığa ulaşmak imkânsızdır, çünkü ego "id"den farklılaşmaya başladığı zamanlarda henüz bir "iç" doğuracak hacimde değildir. Yok eğer "id" bölgesi "iç" olarak kabul edilecekse, onun da ortak benlik denen geniş bir havuza kadar ilerletilmesi zorunludur.

Ölüm içgüdüsü, Melani Klein'in uzun soluklu çalışmalarının sonucunda saldırganlık içgüdüsüyle birleştirilebilmiş psişik fenomen idi. Bu sağlam keşif, varoluşu olağanüstü biçimde sadeleştirmemizi sağlamıştır. Ölüm içgüdüsünü saldırganlıkla bağdaştırmamızı destekleyen en önemli bulgu, başka birisine karşı saldırgan olanların kendilerine karşı da aynı derecede saldırgan olmalarıdır. Nesnelerle saldırarak ilişki kurmak, nesnelerden saldırı almak isteğini içinde gizler. Bir canlının (insan hariç) kendini öldürmesi güç bir işlemdir, çünkü yaşamsal olarak son derece önemli bölgelerin (boyun) canlının kendisi tarafından ısırılması olanaksızdır. Dolayısıyla ölüm içgüdüsü taşıyan bir canlının, kendini öldürme içgüdüsünü doyurabilmesi, ancak başka bir canlıya kendini öldürterek mümkündür. Bunu sağlamanın yolu da karşıdaki canlıya saldırarak onun karşı saldırısına kendini maruz bırakmaktır. O yüzden Melanie Klein'in tespitini yerinde bulduğumuzu ve saldırganlığın ölüm içgüdüsünü doyurmak amaçlı olduğunu söyleyebiliriz.

Tabii burada beslenme amaçlı saldırganlığı ayırmamız gerekiyor. Beslenme amaçlı olan saldırganlık doyma ile biter, ama diğerinin doymak gibi bir amacı olmadığı gibi, doyunca bitmesi de söz konusu değildir. Ölüm içgüdüsüyle bağlantılı olan saldırganlık, genellikle organizmayı ölüme götürebilecek kadar ağır bir yara alındığında, yani ölüm içgüdüsü doyurulduğunda durur.

İçgüdünün İkamesi: Freud'un parça (partial) içgüdülerden bahsettiğini, bu içgüdüleri de pregenital bölgelerden (oral, anal) kaynaklı güdüler olarak tanımladığını biliyoruz. Bize göre pregenital bölge odaklı bu güdülerin ortaya çıkışı, içgüdülere organizmanın neoteny (insan yavrusunun vaktinden evvel doğuşu) ve heterochronicity (insanın doğduğu sırada organlarının farklı olgunluk devrelerinde bulunması) yapısında olması nedenleriyle yeterli desteği verememesinden kaynaklanır. Ortak benlik (diyelim üreme) içgüdüye sahiptir belki ama, organizma çocuk yaşlarda henüz bunu doyuracak yeterlilikte değildir (cinsel organlarıyla hormonları henüz yeterli olgunluğa ulaşmamıştır). Bu durumda kişi, bu içgüdünün doyumunu, organizmasının doyurma yeterliliği gösterdiği

başka bir içgüdüyü doyurur gibi sağlar. Yani eğer üreme içgüdüsünü yerine getirecek olgunluğa erişmediyse organizma, üreme içgüdüsünün yarattığı basıncı, daha önce doyurmaya yeterli hale geldiği (muhtemelen son olarak yeterli hale geldiği) içgüdüyü (örneğin açlık içgüdüsü) doyurur gibi davranarak ortadan kaldırır. Bu nedenle cinsel organları yeterli olgunluğa erişmemiş bir çocuğun, üreme içgüdüsünü işeyerek, dışkılayarak ve özellikle de emerek, ısırarak yerine getirmeye çalışması (üreme içgüdüsünü doyuracak donanıma sahip olmamak, aynı içgüdünün açlık içgüdüsünü doyuran donanımla doyurulmaya çalışılmasını getirir) bununla ilgili olmalıdır.

İçgüdünün ikame edilmesi durumunda, ikame eden (açlığı doyuran) davranışların, ikame edilen (üreme) içgüdünün gerçek anlamda doyurulduğu yıllara da sarktığını görüyoruz. Yani eğer evli bir erkek, üreme içgüdüsünü tatmin edecek biçimde eşiyle cinsel birliktelik gerçekleştiriyor olsa bile, cinsel bileşmeden (coitus) önce cinsel içgüdünün doyurulmasını, açlık içgüdüsünü doyurur gibi ikame eden davranışlar[öpme, emme, ısırma (sevişme)] yaptığını gözleriz. Hatta üreme içgüdüsünü doyuran hemen her cinsel birleşmeye sevişme öncülük eder. Daha da ötesi, bazen bu ikame davranışlar, içgüdüyü doyuran davranışların yerini alıp, içgüdüyü matür biçimde doyuran davranışları (cinsel birleşmeyi) tümüyle ortadan kaldırabilir. Bunun için, ikame davranışların pregenital devrede çok fazla kullanılmasına zemin sağlayacak bir ortamın bulunması (babanın yokluğunda anne ve oğulun aynı yatağı paylaşması, oğlan çocuklarının hiç erkek bulunmayan bir evde büyümüş olması vb) gerekir. Bu durumda içgüdü, hedef nesneye yönelmek konusunda yeterli iç basıncı oluşturamaz, onun yerine çok daha kolay biçimde ulaşılabilen ikame davranışlara yönelerek (fetişizm, mastürbasyon vb. bozukluklar bunun sonucunda ortaya çıkar) iç gerilimi periyodik olarak ve kolayca düşürür, bu da hedef nesnede boşalım imkânı bırakmaz. (İçgüdünün hedef nesnesine ulaşabilmesi için, organizmanın belli düzeydeki içsel gerilimi belli bir düzeyden aşağıya düşürmeden yeterince uzun süre taşıyabilmesi gerekir.)

İçgüdü ikamesi, muhtemelen en son doyuma ulaştırılan içgüdü aracılığıyla yapılır. Yani üreme içgüdüsü, açlık içgüdüsü yeterli biçimde doyurulmuşsa onunla (sürekli oral ve anal yolu kullanarak), yok eğer açlık içgüdüsü yeterli biçimde doyurulmamışsa bu sefer ondan bir önceki olan yaşam (survival) içgüdüsü ile ikame edilmeye çalışılır ve her cinsel birleşme beraberinde şiddeti getirir.

Dışlaşma Yaklaşımının Psikanalitik Düşünceyle Paralellikleri: Öteden beri psikolojik süreçler ile fizyolojik süreçler arasında bir bağ kur-

ma gayreti vardır. Bunun en tipik örneği Freud olmuştur. Kendisinin fizyolojik ve nörolojik bilimlere olan ilgisi, psikolojik süreçleri özellikle nörolojik parametrelerle açıklama gayretlerinin ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu yaklaşım her şeyi fiziğe indirgeme düşüncesinin bir örneğidir. Bilindiği gibi indirgeme, indirgenende bir kayba neden olur ve indirgeme çok katlı olarak devam ederse, eldeki malzeme iyice cılızlaşır.

Freud'un bu girişim çerçevesinde görüşünü oturttuğu sistemin iki ayağı bulunmaktadır. Birincisi hoşnutsuzluk kuralı (unpleasure principle), ikincisiyse sabitlik kanunu (constancy principle). Hoşnutsuzluk kuralında temel konu, kişinin özellikle haz vermeyen uyarandan kaçması, uzak durması, sabitlik kanununda ise bu kaçışa rağmen alınan uyarandan ötürü biriken enerjinin salınarak içerdeki dengenin sabit tutulmasıydı.

Freud'un bu iki prensibi, temele yerleştirilmiş bir prensip üzerinde yükselmekteydi. Bu, insanda her an boşalmaya hazır psişik bir enerji bulunur gerçeğidir. Buradan bizim çıkaracağımız sonuç şudur ki, enerji ne kadar boşalsa da, nerdeyse sonsuz denebilecek ölçüde yeniden dolar.

Freud'un bu konumlandırması, sonradan üzerinde önemli revizyonlar yaptıysa da, psikolojik fenomenlere fizyolojik temeller kurma yolunda sağlam bir damar bulma sonucunu doğurmuştur. Dışlaşma yaklaşımı, Freud'un bu konumlandırmasını, genel esaslar çerçevesinde doğru kabul eder.

Üzerinde asıl durmak istediğimiz nokta Freud'un söylediklerinden çıkarılabilecek olan ve yukarıda bahsedilen sonuçtur: Psişik enerji, kaynağı sonsuz olacak biçimde dolar.

Bizim içsel yapımızın (filogenetik ve türsel geçmişimizin beni oluşturmak üzere taşıdığı ve sonunda ben olarak ortaya çıkardığı materyal) bu enerji dolu yapısı, kendi doluluğunu azaltmak yolunda dışlaşmaya mecburdur. Dolayısıyla bu noktada dışlaşma yaklaşımı, Freud'un sabitlik kanunu ile tam olarak çakışarak organizmanın homeostasiz prensibini gerçekleştirme yolunda olduğunu öngörür.

Dolayısıyla organizmanın yaptığı, kendini nesneye yatırarak enerjisini "madde"ye dönüştürme işlemidir. Dışlaşma nesneleşmeyse, nesneleşme de güncele uyma ya da dünyevileşmedir. Daha açık bir ifadeyle psişik enerji, dünyanın bugünkü halini (nesnenin güncel biçimini) öğrenmeye ve öğrendiklerini DNA'ya aktarma çabası içindedir.

Freud psişik enerjinin, organizmanın kurduğu psişik aygıtın hazırladığı özel yolları (dönüştürme, depolama ve boşalımın geciktirilmesi) kullanarak nesneleştiğini (yatırımı "ben" üzerinden alarak nesnelere doğru kaydırdığını, dolayısıyla kendini verdiği nesneleri, kendine sahip

olan yerin ("ben"in) parçası yaptığını, ondan da öte kendini yatırdığı nesnelere, "ben"den parça taşıdıkları için "ben"in sahip çıkmak zorunda kaldığını) ifade eder. Bunca nesnenin "ben"in parçası olabilmesi için elbette "ben" kavramının "genişlemesi", "yayılması", sınırlarının belirsizleşmesi gerekmektedir. Gerçekten de insanın nesnelerle tanışıp, belli bir olgunluğa ulaştıktan sonra, artık eskisi kadar "ben"in sınırlarına sadık kalmadığını gözlüyoruz. Psikanalitik literatürde, primer narsisizmin sekonder narsisizme doğru evrilmesinde bunu apaçık gözleriz.

Freud'un psikanalitik kuramla ilgili yürüttüğü işlem psikolojinin matematiği gibidir. Bu yaklaşım, psikodinamik yapıya fiziksel temeller bulma çabasındaki bilimadamlarına son derece somut, çeşitli kolları olan muazzam bir labirentin kapısını açtığı gibi, insan ruhunun işleyişindeki matematiksel yapının dolaylı kanıtını da vermiş ve konuyla ilgilenenleri cesaretlendirmiştir.

Buna rağmen Freud, matematikleştirme işleminde niceliksel sonuçlara ulaşamadıkça, 1900'lerden sonra teorisini artan biçimde psikolojik alana kaydırmaya ve elle tutulur tespitler yaptığı "proje"sinden uzaklaşmaya başlamıştır. Bunun önemli nedeni, yukarıda söylediğimiz gibi, niceliksel değerlere ulaşılamamış olması, daha açık ifadeyle nöronların taşıdığı elektriksel enerjiyle psişik enerji arasında, bugünkü bilgilerimizle bile hâlâ var olmaya devam eden devasa boşluğu aşamamış olmasıdır. Bu boşluk bir gün aşılacaktır ve onun bu derin deliği kapatmak ya da yok saymak için kullandığı sayısız psikolojik metaforun kullanılmasına da o gün gerek kalmayacaktır.

Freud'un başlangıçta yaptığı temel yanlış, psişik enerjiyle nöronal enerjiyi somut ve bire bir eşitlemeye kalkışmasıdır. Halbuki psişik enerji nöronal enerjinin bugün için hesaplanamaz çok katlı bir türevidir. Muhtemelen bu hesaplanamazlık, sonsuz denebilecek sayıda küçük birimin (nöronal aksiyon potansiyeller, nöronal postsinaptic potansiyeller vb) kombinasyonu ile ortaya çıkan yine neredeyse sonsuz denebilecek alternatifin bilinemezliğine bağlıdır. Buradan çıkan alternatif fazlalığı o kadar yüksek boyutlardadır ki, boşluğun kapatılması gelecekte ancak bilgisayar simülasyonlarıyla yaklaşık olarak mümkün olabilecektir. Boşluk kapanmadıkça da Freud ve teorisi yaşamaya devam edecektir.

Freud'un öngörülerinden yola çıkarak ve fiziksel prensipleri esas alarak diyebiliriz ki, dışlaşma işlemi asıl olarak enerjinin, nesne bilgisi edinmek yolunda kullanılması ve bu bilgiyle homeostasizin sağlanması işlemidir. İnsan yabancı bir dünyaya doğduktan sonra çok doğal olarak homeostasizi kaybetme tehlikesi yaşar. Çünkü büyük bir enerjiyle bu enerjiyi muhafaza edemeyecek güçsüz bir bedensel yapıya sahiptir.

Enerjiyi istemeyerek nesneler üzerine dağıtır ve onları kullanım bilgisi edinerek, enerjisini onlara taşıtır, enerjisini nesneleri kullanarak, nesneler üzerinden harcar.

Dışlaşmanın yaptığı temel olarak rasyonel enerji kullanımıdır, türsel olarak getirilen ve DNA'da kaydedilmiş bulunan, enerji kaynağı bulma ve kullanma bilgisi nesneler üzerinde uygulanır. Bu süreçte sağlıklı bir organizma içgüdülerini tek hamlede ve bütünüyle doyurmak yolunu seçmez. Her zaman, kendi gerilimini bir düzeyde tutacak ve kendisini nesne ilişkisine zorlayacak şekilde davranır.

Freud'un psişik aygıttaki bütün süreçlerini kullandığı enerjiyi köken olarak cinsel bir dürtüye bağlama azmi anlaşılabilir bir durumdur. Çünkü bunca ölçülemezlik içinde yine de az çok nicelik hakkında bir fikir verebilecek olan cinsel dürtüdür. Erişkin bir kişi için haftalık cinsel birleşme ya/ya da mastürbasyon sayısı gibi niceliksel değerler psişik enerjinin dolaylı da olsa ölçülebilir yanı olarak görünmüş olabilir ona. Bu noktadan bakınca, Freud gibi matematiksel çalışan birisi için cinsel aktiviteyi, genel olarak psişik enerjinin yerine geçirmeye çalışmak, bu yaklaşımın zorlandığı yerlerde de bebek cinselliği, libido gibi kavramlar üretmek anlaşılır olmaktadır.

Psişik enerjinin ancak bir bölümü cinsel enerjiye ayrılmıştır ve doğuştan itibaren cinselliği yok edilmiş birisinde hâlâ güçlü bir psişik enerji bulunabildiği gibi, hem cinsel hormonlar olarak hem de cinsel eylem olarak son derece güçlü birisinde de düşük bir psişik enerji bulunabilir.

Freud'un psişik enerjiyle ilgili ilk görüşleri, zaman içinde gerek kendisi gerekse izleyicileri tarafından önemli değişikliklere uğramış, her değişiklik ama daha muğlak ifadelere, daha belirsiz açıklamalara dönüşmüş, buna rağmen ama daha "doğru" yönelimler göstermiştir. Örneğin, "gerçeklik" ifadesi başlangıçta "*enerji boşalımının ertelenmesi ya da dönüştürülmesi*" şeklinde net biçimde tanımlanmışken sonradan, "zihinsel aygıt içindeki intra ve intersistemik işlemler bağlamı tarafından karşılıklı olarak şartlanmış bir şekilde *psişik işleyişin ertelenmesi ya da dönüştürülmesi*..." şeklinde ifadelendirilmiştir, (Meissner, 2007).

Dışlaşma Açısından Direnç: Freud, *direnci*, hastanın kendisinin farkında olmaksızın, travmatik yaşantıları aktif bir mekânizmayla bilinçdışında tutma işlemi olarak tanımlamıştır. Freud'un vardığı bu sonuç, dışlaşma işlemi sırasında oluşan bazı başarısızlıklarda neler olup bittiğine ilişkin dikkate değer bir ışık tutmaktadır. Dışlaşma sırasında zaman zaman başarısızlıkla karşılaşılmakta ve nesnelerin sürdürülebilir düzeyde haz verme işlemi kısa ya da uzun süreli kesintilere uğramakta, ama bu kesintinin olduğu zamanda nesnelerin hafızadaki geçmiş ka-

yıtları silinmemekte, kayıtlar eski haliyle muhafaza edilmektedir. Bu tür aktif kayıtların boşluklar gösterdiği durumlarda benlik, nesnelere dışlaşacak potansiyelden kısmen ya da tamamen uzak kalmakta, nesne benliği, içinde büyük boşluklar taşıyarak yapılaşmasını ancak tamamlamaktadır. Böyle bir yapının, boşlukların büzüşmesi ve bütün inşaatın çökmesi ihtimalinden uzaklaşması için benlik, aşırı yüklenmelerden (yoğun duygusal atmosfer, direnç gerektiren zorlu nesne ilişkileri vb) uzak durmaya, beraberinde boşluk yaratmış travmatik olayları özellikle yok sayınaya özen gösterir.

Benzer yaşam olayları her organizmanın tarihinde sayısız biçimde yer alır. Bir organizmanın yaşamı, bazı şeyleri seçerek, başka bazı şeyleri de özellikle seçmeyerek ilerler. Travmatik olayların yok sayılması halinde, bize inkâr edilemeyecek kadar yakın olayların, nesnelerin varlığının inkâr edilmesidir söz konusu olan. Dolayısıyla aktif bir dikkatsizlikle bile gözden kaçması zor olayların yoksanması, buna karşılık hafizadaki kayıtların en sarih biçimde sürüyor olmasıdır çelişki yaratan. Bazı durumlarda küçük olaylar, hafıza tarafından silik bir iz halinde kayıtta tutulur. Bunun bilinç için tehdit edici değerde bir önemi yoktur. Örneğin, yol boyunca bulunan dilencilerin hafızada silik bir kaydı bulunur, ama özel bir karşılaşma olmadıkça kişiler, dilencilerin el avuç açmasından suçluluk duymayabilir. Ancak, kaydın güçlü tutulduğu bir travmada kişi, kayda karşı aktif savunma uygular. Bu savunma, travmayı bilince çıkartacak her türlü malzeme üzerine kilit vurur ki, bu durumda travmayla ilgili olabileceği düşünülen çok sayıdaki nesne üzerinde dışlaşma uygulanamaz, kişi nesne benliğini gerektiği biçimde bütünleyemez ve yaşamda kendini topal bir işleyişe bırakır.

Kişinin dışlaşma alanı üzerinde olduğu halde, bir grup nesne üzerinde dışlaşma yapılamaması benliği yetersiz bırakan önemli bir nedendir, bu durum sonraki yıllarda bir dizi patolojik görünümün tetiğini çeker. Dış dünya bir bütündür, bütünde eksik kalmış bir temsil nesneyle ilgili her deneyimde kendini ele verir. Kayıtlı bir grup materyalin yok sayılması, benliğin dışlaşma hızını düşürür. Çünkü dış dünyada nesneler arasındaki birbirini tamamlayıcı örgü, zihindeki nesne temsilleri arasında da vardır. Bazı temsillerin yerinde olmaması (dış dünyada bunların karşılığı olan nesnelere rastlanılmamış bile olsa) zihni rahatsız eder, çalışmasını zayıflatır, kendini tamamlayıcı yöndeki arayışı artırır. (Bazı insanların kendini tamamlamak üzere uzun seyahatlere çıktığını hatırlayınız.) Örneğin, bir öğrencinin suyun farklı hallerini öğrenirken, sıvı ve buhar hali bilip de hiç buz görmemesi durumunda, hissedeceği ama kendisinin bilmeyeceği bir eksiklik olacaktır. Yine dağ

köylerinde yaşayan ve dereleri, çağlayanları, göletleri görmekle kalmış insanların ilk kez denizle karşılaştıklarında dünyalarının ne kadar farklılaştığını biliriz.

Dışlaşmanın eksik kaldığı noktalarda, başka öznelerin dışlaşmasıyla karşılaşmak ve bir nesne haline gelip, kullanılmak sık karşılaşılan durumdur. Başka nesneleri kendi öznesi için kullanamayıp, başka özneler için nesne haline düşüp kullanılmak, dışlaşmadaki boşluk alanlarını ve bunların üzerinde gelişen patolojiyi belirler.

Freud, başlangıçta direnci, hastanın yaşadığı travmatik olayları hatırlamakta gönülsüz davranmaktan ibaret saymıştır. Ama zamanla anlamıştır ki, direnç hastanın travmatik şuursuz materyali gün yüzüne (bilince) çıkarmak konusunda aktif bir kuvvetçe özel olarak engellenmektedir. Bu aktif kuvvetin en zayıf olduğu zamanlar, uykuya dalma ya da uykudan uyanma anları, ateşli bir hastalık devresi ve divandaki serbest çağrışım anlarıdır ki, direnç oralarda bir dereceye kadar kırılmaktadır.

Freud'un getirdiği teorik zeminden şunu anlıyoruz: Dışlaşma işlemi nesnelerin verdiği izinle, dışlaşmayı (doymayı) arzulayan içsel kuvvetlerin (içgüdü, dürtü) arasında oluşan dengeye bağlıdır. Eğer nesne kişiye, kendini kullandırmak (öznenin doyumunu sağlamak) yönünde izin verirse, yani iç kuvvetlere engel olmazsa o nesne üzerinde dışlaşma gerçekleşir. Yok eğer nesne, öznenin kendini kullanmasına izin vermezse, özne daha düşük doyum kanallarında bulunan nesnelerde doyum arar. Bu durum öznenin bekleme, erteleme, yön değiştirme, yetinme gücü kazanmasına neden olarak uyum yeteneğini geliştirir. Eğer özneye hemen hemen hiçbir nesne boşalım imkânı tanımazsa, kişi bu durumda düşük doyum kanallarında da doyum bulamayacağı için, içsel enerjisini bütünüyle bloke etmeye yönelir (depresif kişilik örüntüsü).

Son olarak özne nesneyi kullanıp boşalım ararken, nesne tarafından kullanılarak, nesneye doyum vermek zorunda kalırsa (fiziksel ve cinsel olarak kullanılan çocuklar) bu özne için bir travma (özellikle erken dönem travmalar) demektir ve ağır klinik tabloların ortaya çıkışına neden olabilir. [Erken dönem travmaları "flashback"lerle travmayı yeniden yeniden yaşattığı için kişide süreğen bir stres hormonu (kortikosteroidler) salgısına neden olurlar. Kortikosteroidlerin uzun süre yüksek kalması ön beyin kabuğu ve orta beyin gibi alanlarda yerleşik kortikosteroid reseptörleri aracılığıyla dopaminerjik aktiviteyi yükseltir, dopaminin yükselmesi de kişide psikotik belirtilerin ortaya çıkışına neden olur.]

Ruhsal aygıt, özellikle erken dönem travmanın bilince çıkmasına karşı direnç koyar. Çünkü bu travmanın bilinçte olması, başka nesne-

ler üzerinden yapılacak dışlaşma işlemleri konusunda öznenin cesaretini kırar. Dışlaşmanın tümüyle bloke olmaması için ruhsal aygıt hafıza üzerinde işlem yaparak (muhtemelen hipokampusteki travmayla ilgili sinirsel döngü üzerinde) "negatif geri besleme (feed back)" yapacak bir "döngü" oluşturur. Travmayla ilgili devre her aktif olduğunda, hızla negatif geri besleme "loop"u çalışarak, travma döngüsündeki aktiviteyi basamak basamak aşağı çeker ve uzun etki olarak travma döngüsünü fizyolojik ve elbette psikolojik olarak "öldürür." Ancak her aşılamamış travma, zihinsel olarak pek çok çabayı, savunma amaçlı olarak aktif tuttuğu için (bastırma işleminde kullanılan düzenekler) kişinin ilerlemesini, yeni nesneler üzerinden dışlaşma işlemine devam etmesini zayıflatır. Kişi yeni nesneler için temsiller yaratmak üzere çalışacak rezerv döngülerini belli bir sınıra kadar doldurmuş bulunduğundan yenilik arayışından (novelity seeking) vazgeçer.

Nörofizyolojik Bir Temel Bulabilir miyiz: Dışlaşmayı sekteye uğratan her travmanın, psikodinamik olarak bir savunma mekânizması ürettiğini biliyoruz. Örneğin, çocukluğunda babası tarafından cinsel tacize uğramış, sonrasında öğrenimini yarım bırakmış, tanıma fırsatı bulduğumuz 22 yaşındaki bir genç kız, travmayı hatırlatacak bir ses, kişi ya da olay duyduğunda, gördüğünde el yıkama kompulsiyonları edinmişti. El yıkamayı belli bir doygunluğa ulaşana kadar bırakmıyor, o sırada başka kompulsiyonları da peş peşe geliştiriyordu (başparmağıyla diğer parmaklarına sırayla ve üçer defa dokunmak vb). Yani baba nesnesiyle gerçekleştirmeye çalıştığı dışlaşma işlemi travmayla sonuçlanmış, bu travmayı bastırmak için edindiği, birbiri ardına sökün eden düzenekler (kompulsiyonlar), sonraki zamanlarda gerçekleşecek dışlaşmaların (eğitimini tamamlama, yeni insanlar tanıma vb) önünü kesmişti. Nasıl aşılmış travmalar kişiliği geliştiriyorsa, aşılamamış olanlar da gerileti-yordu.

Klinikten ve psikanalitik literatürden gelen bilgileri birleştirerek şöyle bir sonuç çıkarabiliriz: Her travmatik dışlaşma, en azından başlangıç devresinde (travmanın henüz aşılamadığı dönemde) travmanın kendisini hatırlamayı zorlaştıracak bir dizi eylemle sonuçlanır, bu eylemler tekrarlandıktan sonra ya travma bilince çıkmadan durdurulur ya da çıksa bile geri itilerek yıkıcı/korkutucu etkileri sonlandırılır. Bunu karşılayacak en uygun nörofizyolojiik model, Lorente de Nó (1933) tarafından ortaya atılmış olan sinir sistemindeki yankılanma (reverberation) düzeneği olabilir.

Yankılanmada, bazı sinirsel döngüler, içine bir uyarı düştüğünde belli bir doygunluğa ulaşana kadar, giderek yükselen bir aktivitede bo-

şalmaya devam ederler ve muhtemelen iyon kanallarındaki değişiklik geri döndükten sonra aktivitelerini sonlandırırlar.

Yine, erken dönem travmalarının hipotalamus-hipofiz-adrenal (HHA) aksını hızlandırarak ön beyin kabuğunda dopamin (DA) artışına neden olduğunu biliyoruz. DA artışının yüksek aktiviteli döngüleri daha aktif, düşük aktiviteli olanları ise başlangıca göre daha az aktif yaptığı kanıtlanmıştır. O zaman travmatik bir olayın temsilini tutan sinirsel döngü, HHA ve DA yüksekliği nedeniyle diğer döngülerden çok daha yüksek bir aktivite düzeyine erişiyor ve beraberinde her aktivasyonda yarattığı yankılanma nedeniyle başka bazı döngüleri de hiperaktif duruma getiriyor olabilir. Travmayı hatırlatıcı bir durum yaşandığında, travma döngüsü aktif olur olmaz, bir pozitif geri besleme (feed back) döngüsü aracılığıyla ön beyin kabuğundaki bir grup döngü kendini yankılayarak aktiviteyi büyütür ve bir GABA (baskılayıcı bir kimyasal iletici) aranöronu aracılığıyla, travma döngüsü üzerinde kuvvetli bir negatif geri besleme yaratarak asıl döngünün hızla sönmesini sağlayana kadar boşalır. Çünkü ilk döngünün düşük düzeyde de olsa aktivitesine devam etmesi, yankılanma işlemi nedeniyle negatif geri beslemeye uyarı veren döngülerin yüksek aktivitelerine devam etmeleri anlamı taşır. Dolayısıyla travma döngüsünün sönmesi gerçekleşmedikçe, ona negatif geri besleme veren döngülerin sönmesi asla mümkün olmaz.

Travmayı hatırlatıcı olayla beraber kompulsiyonların peş peşe gelmesi, travma döngüsünün otomatik olarak kompulsiyonu temsil eden döngüleri ateşlediğini ve onları yankılayarak döngüden döngüye atlamayla kompulsiyonların yayılmasını sağladığını düşünüyoruz. Yankılanmış döngünün orijinal travma döngüsü üzerinde negatif bir geri besleme yaratarak travmanın hatırlanmasını zorlaştırması söz konusudur. Buradaki önemli nokta, travma döngüsünün, içine yankılama düşmüş başka devrelerin peş peşe aktivasyonuyla sağlamca bastırılması işlemidir. O yüzden travmaya ait hatıraların zihne gelmesine karşı sıkı bir önlem vardır ki, analistin yaptığı da, analizanın mümkün olduğunca ek savunmalar geliştirmesini kışkırtmadan, bastırılmış materyale ulaşmaya çalışmaktır.

O zaman nöropsikanalitik çerçevede söyleyecek olursak, analistin çalıştırdığı ya da söndürdüğü devreler nelerdir? Yankılanma ve bastırma arasında koşutluk kuran yukarıdaki tespite ek olarak burada konuyla ilgisi olduğunu düşündüğümüz Hebbian tipi öğrenmeden bahsedeceğiz. Hebb'e (1949) göre, "Eğer bir sinir hücresi, bağlantı yaptığı başka bir sinir hücresini eşikaltı bir değerde sürekli olarak uyarırsa, bu durumda

hem kendi hücresinde, hem de uyardığı hücrede, eşiküstü bir uyarının gerçekleşmesini sağlayacak değişiklikler oluşturur."

Açıkça görülüyor ki, eğer bir hücre axon'u yanındaki hücreyi uyarmaya yetmeyecek düşük bir aktiviteyi tekrarlayıcı ve ısrarlı biçimde gösterirse [ki, bu muhtemelen, Hebb zamanında detayları bilinmeyen Sinaps Sonu Uyarıcı Potansiyeller (PSEP) aracılığıyla gerçekleşmektedir], bu durumda hem uyaran hücrenin uyarabilme, hem de uyarılan hücrenin uyarılma kapasitesini yükseltecek mikroanatomik ve de metabolik değişiklikler gerçekleşir. Hebb hipotezi bize, terapistin çabalarının hangi yolla etkili olduğunu speküle etmemiz için önemli bir fırsat sunmaktadır. Terapistin, analitik tedavide, ısrarlı biçimde alttaki travmanın üzerinde dönmesi, hastada patolojiyi doğuran ve halihazırda uyuyan (bastırılan) döngünün nöronlarında uyarılabilme özelliğinin artışına neden olduğu gibi, uyaran nöronun (terapistin uyarıcı etkisini kendisi aracılığıyla gerçekleştiren) uyarıcı etkinliğinde de giderek artma olması sonucu (terapistin ısrarcı göstermeleri hep aynı şiddette kalsa bile uyarıcı etki her seferinde giderek artar) travmayı temsil eden döngünün bastırmayı kırıp, aktif hale gelmesi söz konusu olur.

Öte yandan, bilişsel davranışçı tedavide de terapistin hastayı, örneğin, fobik bozuklukta uyarana karşı, "derece derece duyarsızlaştırması (systematic desensitization)" söz konusudur. Bu durumun nörobilimsel açıklaması iki şekilde yapılabilir. İlki söz konusu uyarana karşı tekrar tekrar karşılaşma sonucunda reseptör düzeyinde bir duyarsızlaşma (down-regulation) olmasıdır ki daha çok akla yakın olanı budur. İkincisi ise yine Hebbian öğrenme üzerindendir ve daha zayıf bir açıklama olarak görülür. Hebb hipotezinde belirtilen yöntemle kişi, fobik nesneyle karşılaşıldığında ateşlenen otonomik belirtilere ait döngüler üzerinde yavaş yavaş bir baskı kurabilir. [Hebb, hipotezinde bir uyarıdan bahsetmiştir, ancak burada bahsedilen uyarı değil baskıdır. Bu çelişki gibi görünen durum, araya GABA (baskılayıcı özellikleri daha önce vurgulanmıştı) aranöronlarının sokulmasıyla çözülür.] Hebb tipi öğrenme yapan uyarıcı sinirler, GABA aranöronlarını uyarırlar, GABA nöronları yankılanma yapan ve otonomik belirtileri ateşleyen döngülerdeki hücreler üzerinde baskı yaratarak zaman içinde döngüleri söndürür ve fobik uyaranla karşılaşıldığında ortaya çıkan belirtiler silinir. Burada ilginç olan paralellik, Hebb hipotezinde adı geçen sinaps öncesi ve sonrası sinirlerin yaptığı işlemden, aynen bilişsel davranışçı terapide uygulanan duyarsızlaştırma yöntemi gibi derece derece bir ilerlemeyle zaman içinde sonuç alınmasıdır. Bu paralellik manidardır ve üstte psikolojinin yaptığını sanki altta fizyoloji tekrarlamaktadır.

Klinik deneylere göre bilişsel davranışçı terapi tek başına hastaya yeterli olsa bile tedavi tamamlandıktan sonra, geride kalan materyali temizlemek için analitik yönelimli bir psikoterapiye ihtiyaç olabilmektedir. Sanırız ki bu ihtiyaç, yukarıda bahsedilen döngülerin duyarsızlaştırılmasından sonra, altta yatan bastırılmış materyalin korkusuzca gün yüzüne çıkmasından kaynaklanır. Fobik uyaranın yarattığı korkudan, derece derece duyarsızlaştırma ile kurtulmuş bir hastada, bütün klinik tablonun altında yatan bastırılmış bir cinsel travmanın analitik olarak ortaya çıkartılması, bastırılmış, uyutulmuş döngünün, başka döngüleri uyarmadan uyandırılmasıyla mümkün olur.

Karar Verme: Dışlaşma işleminde en önemli noktalardan birisi, duygu ise diğeri karar vermedir. Çünkü, hazzın doyumunu arayarak nesnelere yönelme elbette duygunun işidir fakat hangi nesneye doğru bir dışlaşma yapılacağı karar vermeyle gerçekleşir. Bir ömür boyu süren dışlaşma işlemi, duyguyla nesnelere yönelme, karar verme ile seçim yapma üzerinden gerçekleşir.

Nesnelerle dışlaşma işlemi temel olarak ödül mekânizması üzerinden yürümektedir. Ödül de, organizmanın mutlak (mesela potasyum eksikliği), kendi içinde rölatif (mesela aldosteron hormonunun plazma renin aktivitesine göre yüksek olması) ve kendi dışında rölatif (mesela bir erkek olarak başka erkeklere göre kadınların daha az ilgisini çekmek ya da bir erkek olarak, başka erkeklere göre daha düşük testosteron düzeylerine sahip olmak) eksiklerini kısa ve uzun erimde gidermek ve kararlı bir dengeye (homeostasiz) kavuşmak olarak tanımlanabilir.

Bu denge kurulurken, ihtiyaçların izafi yapısına vurgu yapmak önemlidir. Örneğin, kadınların ilgisini çekmeyen bir erkeğin bir kadından tebessüm aldığında, bunu, kişi hangi döngüsünü aktive ederek başarmışsa, o döngü aynı ödülü almak peşinde yaşam boyu uyarılmaya devam edebilir. Buna karşılık kadınlardan çok fazla ilgi gören bir adamın da, ödüle doygunluk nedeniyle, bütün döngülerinin duyarsızlaştığını söyleyebiliriz.

Öte yandan eğer seçilen döngü ödül yerine ceza getirirse (travma) bu durumda döngünün daha önce bahsedilen şekilde bir daha hayatiyet kazanamayacak biçimde baskılanması söz konusu olacaktır. Eğer kişinin seçimleri yanlış olmaya devam eder ve her birisi bir cezayla karşılanarak ardışık travmalara uğramak söz konusu olursa (cezanın genelleşmesi) bu durumda, organizma kendini yaşamdan yarı yarıya geri çekerek, karar gerektiren süreçlerin sayısını düşürür. Nesne benliği içinde depresyonun yaşamsal önemi, karar gerektiren süreçleri dramatik biçimde düşürmesindedir. Bir gün akşama kadar yatakta kalan birisinin, sokakta

ya da çalışma ortamında yaşama aktif olarak katılan birisine göre karar vermesi gereken süreç sayısı elbette düşüktür.

Öte yandan travma sonucu gerçekleştirilen bastırma (aktif olarak söndürülen döngüler) işlemi fazla olduğunda ön beyin kabuğu aşırı yüklenmiş olur. Çünkü bu durumda her döngüyü, kendisini çağrışımlarla (yan bağlantılarla) aktif hale getirecek ikinci derecede döngülerle beraber söndürmek için, yankılayarak bastırıcı fazla sayıda ek döngüye gereksinim doğacaktır. Ön beyin kabuğunun önemli bir bölümünün bu şekilde meşgul edildiğini varsayarsak geride aktif yaşam süreçlerini modüle edecek yeterli sayıda döngü kalmayacak demektir. O nedenle bu kişilerin toleransı azalmış, öfkesi artmıştır; sonrasında ise düşen nörofizyolojik kapasite nedeniyle kişilikte tümden sinme gerçekleşir.

Nöropsikanalitik Yönüyle Tolerans (Esneklik Gösterebilme): Dışlaşma ile kazanılan önemli bir meziyet olan toleransı, bir insanın olaylar ve kişiler karşısında benlik yapısını bozmadan gösterebildiği azami esneklik olarak tanımlarız. Tolere edilmeye çalışılan olay ya da kişinin yarattığı olumsuz etkiden ötürü, kişinin kendine uyguladığı içsel eleştiriler karşılığında depresyona girmemek ya da iş ve sosyal performansında bir düşüklük göstermeden yaşama devam edebilmek olarak somutlaştırabileceğimiz toleransı, fizyolojik döngüler üzerinden izah edersek şunu söyleyebiliriz: Eğer döngülerdeki sinaptik bağlantı (cA) kuvvetliyse, üzerlerine uygulanan baskı sonucunda döngüler sönmeyecek ve etkinliklerini göstermeye devam edeceklerdir. (Örneğin, sürekli kendisini küçük düşürmeye çalışan birisine karşı eğer kişinin özgüveni sağlamca kurulmuşsa, kişi karşıdakine yıkıcı tepki göstermeden ikili ilişkisine devam edebilir.) İkinci olarak eleştirme (hem karşıdakinden hem kişinin kendinden gelen) işlemi özgüvenle ilgili döngüleri söndürmeye yüz tutsa bile, kişi başka bölümlerdeki destek döngülerini aktif hale getirerek, saldırı altındaki döngüsünü sönmekten kurtarabilir. Yüksek toleransı sağlamak için, saldırı karşısında kişinin mümkün olduğunca fazla döngüyü aktif halde tutabilmesi önem taşır. (Örneğin, sürekli kendisini eleştiren bir kişiye karşı özgüvenini kaybetmeye doğru giden birisi, başka insanlar, hayaller ve olaylar üzerinden özgüvenini diri tutmaya devam edebilir.)

Nöropsikanalitik Bakışla Bastırma: Cinsel ve fiziksel kullanılma şeklinde oluşan travmaların öncesinde, kurbanın kendisine sunulması vaad edilen nesneye karşı arzusu vardır. Bu arzu, ana döngünün etrafında birçok döngüyü harekete geçirir ve söz konusu döngüleri birbirine işlevsel (bekli de fiziksel) olarak bağlar. Travma sonucu, haz beklentisinin merkezinde yer alan ana döngü sapkın hale geçip, bastırılmaya

uğrayınca ona bağlı diğer döngüler de muhtemelen kısmi bir baskılanma geçirirler, buna rağmen yine de bastırılmış döngüler her an aktif olmaya hazırdırlar (dil sürçmeleri). Kişi ilerideki yaşamında yeterince ödül toplayamazsa, geçmişte bastırılmış olan arzunun yeniden canlandırılarak ondan doyum sağlamak yönünde bir çabası olur. Yan döngüler ana döngüyü her uyardığında, kişi eski travmanın yeniden hayatiyet kazanması tehlikesiyle karşı karşıya kalarak bunaltı yaşar. Sonunda yan döngüler yukarıda bahsedilen Hebb hipotezi (1949) çerçevesinde, ana döngüye ve kendilerine ait sinir hücrelerinde oluşan değişiklikler aracılığıyla bastırma işlemini kırar. Kişi bu durumda büyük bir panik içine girerek nesne benliğindeki bütünlüğü kaybetme tehlikesi yaşar. O halde kişinin orijinal travmayı bastırmaya devam edebilmesi için, nesneler üzerinden dışlaşma işlemine hızla devam etmesi, buradan aldığı güçle (yeni nesne temsilleri için kurduğu yeni döngülerle) bastırmayı yapan döngülere destek vermesi, bastırma işlemine yeni döngülerin katılımını sağlanması gerekmektedir. Bu bir yerde travmanın etkisinin (sapkın döngü oluşumunun) bütün bir ruhsal aygıt içinde izafi olarak küçültülmesi anlamına gelir ki, bu da sonraki terapi sürecinde hastanın direnç ortaya çıkarmasının bir nebze önüne geçer.

Psikanalitik dildeki bastırma işleminde, ortak benliğin yanlış bir nesneyle dışlaşma denemesi yatar. Kişi bu denemenin sonunda haz yerine acıyı tattığında, bundan geri durması, bu nesneyle yeni bir dışlaşma denemesinde bulunmaması gibi bir şartlanma edinir. Bunun için kişi kendini, bu nesneye götürebilecek her türlü izin üzerine basmaktan uzak durmaya şartlar. Ortak benliğin dışlaşmak yönündeki her başarısız girişimi (nesne tarafından reddedilen boşalım), geri dönerek içgüdünün belli bir miktar enerjisinin önünü tıkar, o alanda ortak benliğin bir bölümünü dışlaşamadan statik halde bırakır. Dolayısıyla dışlaşma başarısızlıkları, ortak benliğin içinden çıkan içgüdüsel enerjinin önünü kapatarak onu içeride hapseder ve bu enerji bir noktadan sonra intrapsişik olarak zaptedilemeyecek basınca ulaşarak, uygunsuz nesne (ler) üzerinden boşalım yolu arar veya bu basınç her şeye rağmen dışarı çıkma şansı bulamazsa içeri dönerek ortak benliğin canlılığını uzun süreli olarak öldürür (kronik depresyon).

Dışlaşma ve Döndürme (Conversion): Her dışlaşma işlemi (nesneden haz alma yolunda nesneyle ilişki kurma, nesneye hâkim olma), bebeğin filogenetik olarak kodladığı şekliyle bir yutma eylemine karşılık gelir. Çünkü evrimsel olarak bütün hayvanlarda doyum sağlamak (cinsel aktivite de bile bu kurulum vardır) yutmakla başlar. Dolayısıyla bebeklikten itibaren nesne üzerinde gerçekleşen dışlaşma işlemlerinin tümü bir

yutma fantezisi taşır. Eğer dışlaşma yerine getirilemezse, bu sefer nesneyi yutma fantezisi, nesne tarafından yutulmaya döner ki, bu da nesne üzerinde dışlaşmaya birinci derecede aracılık eden, uzuv (kol, bacak) ve organların (göz, kulak, dil vb) nesne tarafından yutulduğu fantezisiyle karşılanır. Söz konusu nesneye en çok dokunan el tutmaz, nesneye en çok bakan göz görmez, nesneyi en çok duyan kulak duymaz olur, çünkü dokunduğunda el, gördüğünde göz, duyduğunda kulak yutulmuş olur. Döndürme konusunda Freud, bilince ulaşmasına izin verilmeyen çatışmaların somatik inervasyon (temsil) odaklarına yönlendirilerek felç, körlük ve duyusal bozukluklar oluşturduğunu ifade etmiştir (Meissner, 2007). Freud'un bu erken dönem tespitinde, psikolojiyi biyolojiye doğru fazladan bir zorlama olduğu açıktır. Beyindeki somatosensorial ve motor sahalarla, ruhsal çatışmaya özgü bağlantıların kurulmasını, öngörebilecek nörobilimsel bulgular olmadığı gibi, koluyla, bacağıyla, burnuyla (plastik cerrahiye giden hastalar) çatışma yaşayan her hasta döndürme gerçekleşmiş bir psikiyatrik bozukluk da yaşamamaktadır. Bu durum daha çok, kişinin çocuksu özelliklerini koruması ve yutulma-yutma fantezilerini taşıması durumunda oluşmaktadır. Öte yandan pek çok döndürme hastasında gördüğümüz bayılmak da, yine evrimsel olarak hareketsiz kalarak, ölmüş gibi yaparak, kamufle olarak saldırıyı göğüsleme amacına hizmet eder ki, hastanın hareketsiz kalarak nesne tarafından yutulması bu şekilde bertaraf edilmiş olur.

Öte yandan klinikte gözlemlere göre, ilginç olarak, bedensel eksikliği bulunan (topallık, körlük vb) kişilerde döndürme işlemi seyrek görülmektedir. Bu da büyük ihtimalle, nesne tarafından yutulma fantezisi gerçekleşmiş kişilerde, bu yönde bir fantezi geliştirmenin, yeni bir beden parçasını daha kaybetmenin gerçek olabileceğine ilişkin duyulan korkudur ki, bu korku, daha başından fantezinin ortaya çıkmasına engel olmaktadır.

Histerik kişiler tarafından karşı cinsten birisinin baştan çıkartılması işlemi de benzer biçimde açıklanabilir. Histerikler, dışlaşma güdüsünün itkisinde, karşı cinsten bir kişiyi baştan çıkararak onu yutabilecekleri yakınlıkta tutarlar. Bu öyle bir yakınlıktır ki, hastanın kişiyi istediğinde yutabileceği, ama kişinin hastayı yutamayacağı bir mesafedir bu. Gerçekten de hastalar, karşıdaki kişi baştan çıktığında ve yakın bir temas istediğinde derhal uzaklaşırlar, kişi uzaklaştığında tekrar ona yaklaşarak aynı baştan çıkarmayı tekrarlarlar. Yutulma korkusuyla beraber yutma arzusu, aradaki mesafeyi, adeta cetvelle ölçülebilecek bir aralıkta tutar.

Rüya: Rüyada, türsel ve filogenetik geçmişin (öznenin) getirdiği materyalle, nesne benliğinin getirdiği materyalin karşılaşması ve nesne

benliğinin getirdiği materyalin türsel geçmiş materyali içine gömülme işlemi yapılır. O nedenle türsel geçmişe ait pek çok veriyi bugünkü verilerle iç içe görürüz rüyada çoğu zaman. Aynen birinci süreç düşüncesinde olduğu gibi, rüyada da zaman ve mekân yoktur, yani nesne düzeni yoktur rüyada, öznenin düzeni vardır.

Nesne benliğinin nesnelerle dışlaşmayı yürüttüğü işlemlerden arta kalan can alıcı bazı noktalar, öznenin türsel geçmiş (ve/veya türsel geçmişin içine invaze olmuş özgeçmiş) içinden bulup çıkardığı materyali dürtükleyerek rüya kışkırtıcısı olurlar. Psikanalitik literatür içeriğin, bastırılmış bir materyal olması gerektiğinde ısrar etse de, gerçekte bastırılmamış olan pek çok materyalin rüya içeriğinde çoklu ya da tek tema olarak görünebildiğini klinik deneylerden biliyoruz. Dolayısıyla rüya içeriği, dışlaşma işlemi sırasında kazanılan bir grup materyalin, öznenin bütün türsel geçmişten ya da ona invaze olmuş özgeçmişten getirdiği materyali dürtüklemesi ile dolar. Öznede, türsel ve filogenetik geçmiş içine kişinin özgeçmişi ne derecede invaze olmuşsa (nesne benliğinin olgunlaşma derecesine bağlı olarak, yaşlılarda bu invazyonun fazla, gençlerde daha az olmasını bekleriz), rüyadaki içerik de o oranda özgeçmiş ve türsel geçmişi kapsar. Yaşlılarda bu yüzden daha çok özgeçmiş materyalinin rüyaya dolmasını bekleriz. Psikanalitik literatür, rüya içeriğinin bilince çıkarken değişip, bozulup, kısmen bilincin kabul edebileceği bir formata girdiğini söyler. Halbuki yine klinik deneylerden bildiğimize göre bu her zaman böyle olmamaktadır ve hastayı günlerce suçluluk duygusu altında boğacak en kabul edilmez içerik bile rüyaya dolabilmektedir. Çünkü rüyada herhangi bir döndürme işlemi olmamaktadır, bu işlem olsa olsa, materyalin hafızaya kaydı sırasında yapılmaktadır. Çünkü rüyada yaşanan REM uykusu sırasında, ortada bir bilinçlilik durumu olmadığı için, bilincin bir parçası kabul edilmesi zorunlu olan sansür düzeneğinin çalışması ve bilinçdışı materyali bilince uygun bir formata dönüştürmesi söz konusu olamaz. Sanırız Freud düşüncesinde en zayıf halkalardan birisi bu noktadadır.

Rüya temel olarak, filogenetik, türsel ve kişisel materyali, ortak benliğin kanunlarına uygun biçimde harmanlamasıyla meydana gelir; halbuki günlük yaşam, nesnel hayat hafızadaki her kaydın ancak nesne kanunlarıyla kullanılmasına izin verir.

Ortak benlikteki yoğun materyal, nesnelerle bağlantı içinde seyrelir ve özne üzerindeki basınç, nesne ilişkileri ilerledikçe düşer. Örneğin, öznenin türsel geçmişten getirdiği cinsel materyalin, cinsel nesneler üzerinde dışlaşma gerçekleştirdikçe, ruhsal yapı üzerindeki baskısı hafifler. Aksi durumda aynı materyal kişiyi, nesnesini bulmak ve doyum

sağlamak yönünde giderek artan bir basınç altında bırakarak, hedefi bulmak yolunda nesne kurallarının dışına çıkarak davranmaya başlar (beklentisi karşılanmadığında karşı cinse saldırganca tutum). Seyrelme işlemi, nesne ilişkilerinin ve temsillerinin art arda kurulmasıyla hızlanarak devam eder ve kararlı bir dengeye ulaşınca durur. Örneğin, fazla sayıda cinsel ilişkisi olmuş kişilerin bir süre sonra cinsel ilişki istemediklerine tanık oluruz.

Yansıtma, Hezeyan ve Psikolojik Hebb Hipotezi: Yansıtma mekânizması, öznenin beklentilerinin bazen gerçeklerin yerine konulduğunu göstermesi açısından ilginç bir örnektir. Adamın aldattığı karısına dönüp, "beni aldatıyorsun" demesi, ruhsal mekânizmanın çaresizliği aşmakta, gerçeğin içinde yaşarken, gerçeği reddetmekte nasıl mahir olduğunu gösterir.

Peki bu nasıl olmaktadır? Burada, daha önce bahsedilmiş olan Hebb Hipotezi'nin (1949) fizyolojiden alınıp, psikolojiye uyarlanması çözümleyici olacaktır. Bir uyarıyı aynı yönde ve yerde sürekli yapan bir sinir ucunun, hem hedef hücrede, hem de kendi üzerinde aynı yönde değişiklikler yarattığını biliyoruz. İnsan ruhsal aygıtı da, kendisini kurtaracak yönde bilinçdışı bir çözüm ürettiğinde ve bunu hep canlı tuttuğunda, bilinçte çözümü kolaylaştıracak yönde bir değişiklik yaratır.

Freud ve Hebb'i birleştiren bir mekânizma kurmak. (Buna "Psikolojik Hebb Mekânizması" demeyi uygun buluyoruz), sadece yansıtma gibi bir savunma mekânizmasını değil, pek çok ruhsal belirtiyi açıklamak yönünde bize önemli bir olanak sunmaktadır.

Psikolojik Hebb Mekânizması, hezeyanların oluşumunu açıklamakta da, bize çelişkisiz bir yol sunar. Kohut'un söylediği mekânizma üzerinden[büyüklenmeci benlikli (grandiose self) kişilere bebeklik-çocukluk devrelerinde yeterli bakım verilmemiştir ve bunlar da kendilerine bakabilecekleri gibi bir yanılsama üzerinden büyüklenmeci bir yapı kazanmışlardır], bir kişinin büyüklenmeci bir benliğe sahip olduğunu düşünelim, bu kişi erişkin dönemde yeni yetersizlikler yaşadığında çocukluk döneminde edindiği büyüklenmeci yapıyı çalıştırarak, üstün insan olduğu hayalini kurar, bunun beklentisine girer. Bu beklenti yıllarca bilinci zorlar ve sonunda kişi, *Psikolojik Hebb hipotezi* gereğince kendi gerçeğini, kendi öznel beklentisine uygun olarak değiştirir ve diyelim, kendisini mehdi ilan eder. Fizyolojik Hebb hipotezinde, uyarıcı sinir hücresinin, sürekli yaptığı uyarı (psikolojik Hebb hipotezinde öznel beklentiye denk düşer), kendinde ve hedef sinir hücrede sırasıyla uyarma ve uyarılma yönünde değişiklikler yaratır [psikolojik Hebb hipotezinde ise, beklenti yönünde değişiklik (büyüklük hezeyanı) doğurur.]

Burada gerçeğin, bir inanca dönüşme yolundaki kuvvetli bir arzu (kuvvetli arzuyla inanç arasındaki kısa mesafeyi dikkate almak gerekir) aracılığıyla beklenti yönünde değiştirildiğini görüyoruz. Yeterince uzun bir süre arzulamak hezeyanı doğurmak anlamına geliyor sonuç olarak. (Bu şüphesiz her kişide olmuyor, sadece yatkın kişilerde oluyor.)

Çoğu savunma düzeneğinde ve psikotik belirtide birincil süreç düşüncesinin izlerini gördüğümüzü söyler psikanaliz. Ancak bu, kişide taşınan türsel materyalle ilgilidir. Türsel materyal büyük oranda, gerçeklikle bağlantılı değildir ve bu nedenle, literatürün birincil düşünce olarak öne sürdüğü yapı, nesnelerin, bebeğin zihninde doğar doğmaz kurdukları temsillerden gelmez. Ona doğumdan önce kalıtsal olarak verilmiş ve bütün insan türüne ait[daha da çok ilk insanlara ve insansılara ait (çünkü ilk insan ve insanısıların insanlık tarihinde bulunduğu süre modern dönemlerin homo sapiens sapiensine göre çok daha fazladır)] ortak materyalden gelir. O nedenle yapısında zaman ve mekân birliği yoktur. Bu nedenle özneye doğumdan önce kalıtsal olarak verilmiş ortak materyalin zorunlu olarak zaman ve mekân bağlantısı yoktur, ama bunun dışında bu dünyadan getirilmiş bir materyal olarak gerçekliği vardır. Birincil süreç düşüncesi denilen düşünce de asıl olarak budur.

Jung'un ortak bilinçaltı dediği kültürel alandan gelen materyal (ondan da öte ortak benlik dediğimiz ve DNA'ya kayıtlı alandan gelen biyolojik materyal) bebeğe birincil süreç düşüncesini otomatik olarak verir, materyali veren ortak ve tek bir yapıdır.

Uyku-Uyanıklık ve Üçlü Kompartman Yapısı: Aslında, ruhsal aygıtın gerçeklikle ilişkisine değinmek için basit bir model kurmak iyi olacaktır. Bu modelde insan zihnini üç kompartmana ayıralım. Birinci kompartman, kişinin türsel ve filogenetik geçmişine ait materyalle dolu olduğu bölümdür. Üçüncü kompartman nesnelerle bağlantıyı kuran, duyusal ve motor faaliyetleri yürüten alandır. Ortadaki ikinci kompartman ise birinci ve üçüncü kompartmandan gelen materyali buluşturan, uyumlandıran sahadır. İkinci kompartman sürekli açıktır. Birinci kompartman uykuda kapalı, uyanıklık durumunda açık, ilk kompartman ise uyanıklık halinde kapalı, uykuda açıktır. Dolayısıyla kişi uykuda gördüğü rüyaların etkisinde o an davranamaz çünkü üçüncü kompartman kapalıdır. Buna karşılık, uyanıklık durumunda da türsel geçmişten gelen materyal kullanıma sürülemez çünkü o an birinci kompartman kapalıdır. Dolayısıyla kişide ikinci kompartman bir uyumlandırma, bekletme çabalarının gereği olarak doğmuştur ve uykuda ilk kompartmandan gelen materyal ancak uyanıkken kullanılır, uyanıkken üçüncü kompartmandan alınan materyal de birinci kompartmana uykuda aktarılır. Yani

her iki yönde bilgi geçişini sağlayarak, kişinin nesneler dünyasından kopmadan ortak benliğe bağlılık, ortak benlikten kopmadan nesneler dünyasına bağlılık sürdürülür. Freud, orta kompartmana denk gelen bir yerleştirmeyle tek yönlü (birinci kompartmandan üçüncüye doğru) bir sansür mekânizmasının işlediğini ifade etmiştir. Bize göre buradaki sansür mekânizması bir filtredir ve tek yönlü değil, çift yönlü olarak çalışır. Her gün tekrarlanan sıradan olaylar, ortak benlik mekânizması içinde zaten çok fazla temsil edildikleri için, üçüncü kompartmandan birinci kompartımana doğru (uyku sırasında olan) geçişte filtreye takılırlar. Ancak sıra dışı bir yaşam deneyimi (örneğin, ilk defa uçuş deneyimi), ortak benliğin en çok ihtiyaç duyduğu bir bilgi olarak filtreye takılmadan kolayca içeri girer.

Psikiyatrik bazı bozukluklarda (psikoz vb) üçüncü kompartmandan birinciye doğru geçişleri kontrol eden filtrenin gevşediğini ya da tamamen ortadan kalktığını gözleyebiliyoruz. Bu hastalar önceki özyaşamlarında hiç yapmadıkları bazı davranışları (örneğin havlamak) yapar olurlar. Bu davranışların ortak benliğin filogenetik birikimi tarafından geliştirildiğine kuşku yoktur. Başka bazı bozukluklarda da (örneğin, aşırı sosyalleşmeyle giden Williams Sendrom'u) kişinin birinci kompartmandan üçüncü kompartmana doğru filtre koymadan aktarma yaptığına dair kuşkumuz vardır. Bu durumda da kişide ortak benliğin ürünü olan bütün dürtülerin zayıfladığını ve kişinin nesnelerce tamamen ele geçirildiğini söyleyebiliriz.

Önbilinç: Önbilinç, nesne benliğinin nesnelerle ilişki sırasında sürekli kullandığı bir sahadır. Bu saha, nesneye ilişkin bilgileri üstü kısmen örtülü ve biraz zorlamayla elde edilebilecek tarzda tutar. Dolayısıyla farklı nesnelerden elde edilen bilgilerin harmanlanma imkânının bulunduğu, bilginin hemen kullanıma sokulduğu, bilginin hazır tutulduğu bilinç bölümüdür ki, nesne benliğini, ortak benlikten dönüştürmek üzere önemli işlev görür.

Önbilincin, nesneler üzerindeki işlemlerde, benliğin otomatizma kazanmasında önemi büyüktür. Çünkü nesneye tekrar tekrar ve aynı şekilde müdahale etmek, ancak önbilinçte bir önceki tekrarın bilgisini hazır tutmakla mümkündür; bu şekilde önceki bilginin, sonraki işlemi hızlandırarak nesne benliğinin nesne üzerinde otomatizma kazanmasına ve dolayısıyla hızlı dışlaşmaya neden olur. Bazen nesne bilgisi, önbilinçten bilince bile çıkmadan doğrudan nesnenin üzerine gider, asıl otomatizma bu noktada gerçekleşir; örneğin, araba kullanırken ne zaman vites değiştireceğimizi, bilinçte aktif olmamış önbilinç bilgisi bize söyler. Hatta önbilinçteki bilgi bilince çıkıp, oradan kullanıma girdiğinde

araba kullanmamız daha da kötüleşir. Benlikteki otomatik uygulamalar, öznenin duruma müdahil olmadığı iki nesne[müdahe edilen nesne ve öznenin müdahale eden nesnesi (beden)] arasındaki geçişlerdir.

Bilinçdışı: Psikanalitik düşünce, bilinçdışını, birincil süreç düşünceyle bağlantılandırır; bu nedenle bilinçdışında mantıksal bağlantılar aranmaması gerektiğini, buradaki yapılanmaların sürekli doyum peşinde koştuğunu, birbiriyle çatışan unsurların yan yana bulunduğunu ifade eder. Ama Freud öğretisinde bilinçdışının köken olarak nereden geldiği ve nesneler dünyası içinde yaşayan bir organizmada, nesneler dünyasına yabancı, oraya uyumsuz bir yapının uzun süre (yaşam boyu) nasıl kalabildiğine açıklık getirilmez.

Bilinçdışının bu mantık dışı ve hemen doyum arayan yapısı bize ortak benliğin filogenetik mirasıdır. Çünkü insanın ilk örgütleniş tarzında, nesne bilgisi zayıf olduğu için doyumu ertelemek söz konusu olamazdı, zaman ve mekânı nesne ilişkilerinin içine sokmak mümkün değildi. Bu nedenle bilinçdışının geniş bir kütle olarak varlığını, bu filogenetik miras ancak açıklar.

Öte yandan ortak benlikte temsil edilen filogenetik materyal, sürekli doyum peşinde koşan genç kişilerce sonraki kuşaklara aktarılmaktadır. Nesne bilgisinin, ertelemenin, çelişkileri uyumlandırmanın olduğu zamanlar insanın nispeten daha geç dönemlerine denk düşer. Ama geç dönem döllenmeler, insan türü için seyrektir ve kişinin ileri dönemde edindiği nesne bilgisinin sonraki kuşaklara aktarılmasını güçleştirir. Ortak benliğin taşıdığı materyal, genç bir insanın davranışlarını, diğer nedenlerin (insansıların ve ilk insanların daha dürtüsel davranmaya eğilimli olmaları vb) yanı sıra bir de bu nedenle daha fazla andırır.

Bu noktada psikanalitik düşüncenin açıklamakta nispeten zayıf kaldığı bir alanı tartışmaya açalım: Regresyon.

Psikanalitik düşünce regresyonla kişinin en çok, rahim içi hayata kadar (kişinin anne karnındaki pozisyonunu alarak) gerilediğini söyler. Halbuki klinikte çoğu kez görüyoruz ki gerileme, filogenetik geçmişe kadar uzanabilmektedir (köpek gibi havlamalar, el ve ayaklar üstünde yürümeler vb). Buradan anlıyoruz ki, gerileme kişinin kendi hayatıyla sınırlı değildir. O yüzden bir insanın ruhsal dünyasını rahim içi dönemden başlatamayız, onu tam olarak anlamak, kalıtsal materyalin aktarılmaya başlandığı ilk canlıdan materyaller bulana kadar iz sürmekle mümkündür; çünkü o canlının katkıda bulunduğu ortak benlikten bir parça vardır bu ruhta. Dolayısıyla regresyon, bir hastanın ruhunda sağlanan rahatlatıcı dengeye, annesinin sonsuz destek verdiği zamanlara ait okyanussal duyguya erişmenin sonucunda değil, neredeyse bir hayvan

gibi, ruhun, içgüdülerin doyumunu sağladığı ve gerilimin yaşanmadığı yapı haline dönüştüğü, ilkel bir boşluk duygusuna ulaşıldığı an tam olarak gerçekleşir. Yani regresyonun en son ulaşacağı nokta, içinde herhangi bir duygunun olmadığı (dolayısıyla nesnelerle ilişkide yaşanan gerilimin kalmadığı, açlık ve cinsellik gibi içgüdüsel gerilimlerin ele geçirilen ilk nesnelerle boşaltıldığı ve ne gerilimin, ne doyumun kaldığı) boş bir noktadır. Gerçekten de ileri derecede gerilemiş şizofren hastalarda, okyanussal duygunun verdiği aşırı güven ve huzur duygusundan çok, sanki bu duyguları hiç tanımamış, nesnesiz bir boşluğun içinde ruhsuz biçimde büyümüş bir insan vardır. Bu boşluk, ruhsal çatışmanın ne olduğunu bilmez, nesnelere duygusal bir bağlılık göstermez; gerilenen bu nokta, ortak benliğin homo sapiensten katkı almadığı, ama öncesindeki diğer homo türlerinin katkı verdiği bir döneme denk düşer. Bir etolog gözüyle bakmaya çalışırsak, ortak benliğin o dönemlerden aldığı halkalarda ruhsal yaşam muhtemelen bir güdü ve sonrasında primitif bir doyumdan ibaretti.

Yararlanılan Temel Kaynaklar

Bechtel W., Mandik P., Mundale J., Stufflebeam RS., *Phylosophy and the Neurosciences*: A Reader Blackwell Publishers, Oxford, 2001.

Bennett M.R., Hacker P.M.S., *Philosophical Foundations of Neuroscience*, Blackwell Publishing, England, 2003.

Bjorklund DF, Pellegrini AD, *The Origins of Human Nature: Evolutionary Developmental Psychology*, APP Washington, 2002.

Braddon-Mitchell D., Jackson F., *Philosophy of Mind and Cognition: An Introduction*, Second Edition, Blackwell Publishing, Singapore, 2007.

Braidotti R., Metamorphoses: *Toward a Materialist Theory of Becoming Polity*, Cambridge, 2002.

Buccheri R., Saniga M., Stuckey WM., *The Nature of Time: Geometry, Physiscs and Perception*, Kluwer Academic Publishers, Dordrecht, 2002.

Ceylan ME., *Araştırma ve Klinik Uygulamada Biyolojik Psikiyatri: Şizofreni*, 1. Cilt, 1. Kitap, İstanbul, 2005.

Darwin C. *İnsanın Türeyişi*, (Çev. Ragıp Gültekin), Onur Yay., Ankara, 1978.

Demirsoy A., *Yaşamın Temel Kuralları*, (Genel Zooloji) Cilt 1, Hacettepe ÜY: A 28 Ankara, 1979.

Denkel A. *Nesne ve Doğası*, Metis Yay., İstanbul, 1986.

Fenichel O., *Nevrozların Psikoanalitik Teorisi*, WW Norton&Company, Inc. New York, 1945, (Çev. Selçuk Tuncer, Ege Üniv Yay. İzmir, 1974).

Fonagy P., *Attachment Theory and Psychoanalysis*, Other Press, New York, 2001.

Goodchild P., Deleuze & Guattari, *Arzu Politikasına Giriş*, Ayrıntı Yayınları, İstanbul, 2005.

Jung CG, *Dört Arketip*, (Çev. ZA Yılmazer), Metis Yay. İstanbul 2009.

Kandel E. R., Psychiatry, *Psychoanalysis and the New Biology of Mind*, APP, Washington, 2005.

Kesre İ., *İnsan Embriyolojisine Giriş*, Hacettepe Üniversitesi Yayınları: A10, Ankara, 1974.

Kierkegaard S., *For self-Examination, Judge For Your Self*, Kierkegaard's Writings XXI (Hong HV, Hong EH-Eds-Trs) Princeton UP, Princeton 1991.

Kircher T., David A., *The Self in Neuroscience and Psychiatry*, Cambridge UP, Cambridge, 2003.

Mancia M., *Psychoanalysis and Neuroscience*, Springer-Verlag Milan, 2006.

Modell, A.H. *The Private Self*, Harvard University Press, 1996.

Morrison AP, *Essentials Papers on Narcissism*, New York UP, New York, 1986.

Panksepp J., *Affective Neuroscience*, Oxford University Press, New York, 1998.

Rahman F., İslam, Ankara Okulu Yayınları, Ankara, 2004.

Rose S., *The Future of the Brain: The Promise and Perils of Tomorrow's Neuroscience* Oxford UP, Oxford, 2005.

Sadock B, *Comprehensive Textbook of Psychiatry Lippincott* Williams&Wilkinson, Philedelphia, 2005.

Siegel DJ, *The Developing Mind*, Guilford Press, New York, 1999.

Stevens A., Price J., *Evolutionary Psychiatry*, Second Edition, Routledge, London, 2000.

Stevens A., *The Two Million Year Old Self*, Texas University Press, 2005.

Sunar C., *Tasavvuf Felsefesi veya Gerçek Felsefe*, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Yayınları: 119, Ankara, 1974.
Şahin R., *Hayvanlarda Sosyal Davranışlar*, Hatiboğlu Yayınevi, Ankara, 1986.
Tarhan N., *İnanç Psikolojisi, Ruh, Beyin ve Akıl Üçgeninde İnsanoğlu* Timaş Yay., İstanbul, 2009.
Taylor C., *Sources of the Self: The Making Modern Identity*, Harvard UP, 2001.
The Somatosensory System, Deciphering the Brain's Own Body Image (Ed. RJ Nelson) CRC Pres, New York, 2002.
Uygur N., *Edmund Husserl'de Başkasının Beni Sorunu*, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yayınları: 791, İkinci Baskı, İstanbul, 1972.
Walker C., Papadopoulos L., *Psychodermatology: The Psychological Impact of Skin Disorders*, Cambridge UP, Cambridge, 2005.
Zacharacopoulou E., *Beyond the Mind-Body Dualism: Psychoanalysis and the Human Body*, Elsevier, Amsterdam, 2006.

Kaynaklar

Andersen MC, Oschner KS, Kuhl B ve ark. Neural systems underlying the suppression of unwanted memories. Science 303:232-237, 2004.

Atkien TJ, Traverthen C. Self-other organization in human psychological development. Development and Psychopathology, 9, 633-678 1997

Baron-Cohen S, Mindblindness:An assay on autism and theory of mind . Cambridge, MA, MIT Pres 1995.

Behrens T, Woolrich M, Walton M, Rushworth M. Learning the value of information in an uncertain world. *Nat Neurosci.* 10:1214–1221 2007

Bollas C. Being a character. Psychoanalysis and self experience , Routledge, New York 1993.

Brunner HG, Nelen M, Breakfield XO, Ropers HH, van Oost BA, Abnormal behavior associate with a point mutation in the structural gen for monoamine oxidase A. Science 262:578-580 1993

Buhl-Nielsen B., Mirrors, body image and self içinde Beyond mind-body dualism: Psychoanalysis and the human body(Zacharacopoulo E.-ed) Elsevier BV Amstredam s:87-94 2006

Ceylan ME, The syndromal and symthomatologic continuity in personality disorders: Is it possible to make a psychoperiodic table? Bulletin of Psychopharmacological Bulletin 2010

Dawkins R, Krebs JR 'Arms races between and within specieces' Proceeding of Royal Society of London, B,205 489-511 1979

Daw N, O'Doherty J, Dayan P, Seymour B, Dolan R. Cortical substrates for exploratory decisions in humans. *Nature.* 441:876–879 2006

De Bono M, Tobin DM, Davis MW ve ark. Social feedings in C. Elegans is induced by neurons that detect aversive stimuli. Nature 419: 899-903 2002.

de Nó L, vestıbulo-ocular reflex arc Arch Neurol Psychiatry. 30(2):245-291, 1933;

DeprettoM, Davis MS, Pfeifer JH Understanding emotions in others: miror neuron dysfunction in children with autism spectrum disorders. Nature Neurosci. Online publication 4 December 9:28-30 2005

Ebert T, Panter C, Wienbruch C. E. Ve ark. Increased use of the left hand in string players associated with increased cortical representation of the fingers. Science 220: 21-23 1995.

Fenichel O., Nevrozların Psikoanalitik Teorisi WW Norton&Company, Inc. New York 1945(Çev. Selçuk Tuncer, Ege Üniv Yay. İzmir 1974) S: 205.)

Fuster JM, Cortex and mind . Oxford University Pres New York 2003

Gazzaniga MS, The social brain: Discovering the Networks of the mind. Newyork: Basic Books 1985

Goldman-Rakic, P. S. Cellular basis of working memory. Neuron, 14, 477-485, 1995

Green A. La travail du negatif, Les Editions de Minuit, Paris 1993.

Haris KD Neural sinatures of cell assembly organisation, Nat. Rev. Neurosci. May 6:5 399-407 2005.

Hebb DO, The organization of behavior. New York, John Wiley s: 62 1949.

Heim C, Newport DJ, Heit S. Ve ark. Pituitary-adrenal and autonomic responses to stres in women after sexual and physical abuse in childhood JAMA Aug 2:284(5):592-7 2000

Hyvarinen J, Poranen A, ve Jokinen Y, Influence of attentive behavior on neuronal responses to vibration in primary somatosensory cortex of the monkey . J. Neurophysiol. 43: 870-882 1980

Insel TR, A new intellectual framework for psychiatry, içinde Psychiatry, Psychoanalysis and the new biology of mind(E. Kandel, Ed) American Press Publishing s: 43 2005

Jung CG, Dört Arketip(Çev. ZA Yılmazer), Metis yay. s:55, 2009

Stevens A., The two million year old self, Texas University Pres s: 8, 2005

A.g.e, s: 10

Jung CG, Dört Arketip(Çev. ZA Yılmazer), Metis yay. s:25, 2009

A.g.e. s:27

A.g.e. s:41

A.g.e. s:52

Kaas JH, Functional implications of plasticity and reorganizations in the somatosensory and motor systems of developing and adult primates. İçinde The Somatosensory System, Deciphering the Brain's Own Body Image(Ed. RJ Nelson) CRC Pres, New York, s: 377, 2002

Kandel ER. The molecular biology of memory storage a dialogue between genes and synapses. Science 294:1030-1038 2001

Knecht S, ve ark. Reorganizational and perceptional changes after amputation. Brain 119, 1213, 1996

Kohut H. Kendiliğin çözümlenmesi[Atbaşoğlu C., Büyükkal B., İşcan C(çev)(Tura SM Dizi Ed.)], Metis yay. ikinci baskı s:39 2004

Kröner S., Gottman K., Hatt H., Güntürkün O., Electrophysiological and neurophysiological properties in chick neostriatum caudolaterale Neuroscience 110(3):459-73 2002

Lai CSL, Fisher SE, Hurst JA ve ark. A forkhead gen is mutuatedin a severe speech and language disorder. Nature 413: 519-23, 2001.

Liu D. Diorio J.Tannenbaum B.ve ark.Maternal care, hippocampal glucocorticioid receptors, and HPA responses to stress. Science 277:1659-1662 1997.

Llinas R, Pare D. The brain is a closed system modulated by senses . içinde: Llinas R, Churchland PS(eds) The mind-brain continuum MIT Pres, Cambridge Mass sayfa :1-18 1996

Malatesta-Magai C., Development of emotion expression during infancy; General course and patterns of individual difference. İçinde J. Garber&K. ADodge(Ed) The development of emotion regulation and dysregulation(pp 49-68) Camnbridge UK. Cambridge University Press. 1991

Marean CW. et al, Early human use of marine resources and pigment in South Africa during middle pleistocene Nature 449: 905-909 2007

Maulsby RL, An illustration of emotinally evoked theta rhythm in infancy. Hedonic hypersencrony. Electroencephalogy Clin. Neurophysiol. 31:157-65 1971

Meissner WW. Kişilik ve Psikopatoloji Kuramları. İçinde Sadock BJ, Sadock VA. Comprehensive Textbook of Psychiatry(Çeviri Ed Aydın H., Bozkurt A.) Güneş Kitabevi, Ankara s: 703-746, 2007.

Menger PR, Woods TM, Jones EG. Plasticity of somatosensory cortical map in macaque monkeys after chronic partial amputation of a digit, Proceedings of the Royal Society London B263, 933 1996

Modell AH, The Private self, Harvard University Pres, s: 37, 1996.

A.g.e. s: 24

A.g.e. s: 28

A.g.e. s: 43

A.g.e, s: 45

A.g.e. s: 58

A.g.e s: 69

Ofek H, Second Nature: Economic Origin of Human Evolution, Cambridge University Pres, Cambridge 2001..

Ogden JH, Conversations at the frontier of the dreaming, Jason Aronson Northvale 2001

O'Keefe J. Nadel L,: The hippocampus as a cognitif map Oxford Clarendon 1978

Panksepp J, Sahley T, Possible brain opioid involvement in disrupted social intent and language development of autism. İçinde Neurologic Issue in autism(Soppler E, Mesibow G-Eds) s 357-382 Newyork Plenum Press 1987.

Panksepp J., Affective neuroscience, s:278 Oxford University Press New York 1998.

Panksepp J., Affective neuroscience, s: 300 Oxford University Press New York 1998.

Panksepp J., Affective neuroscience, s: 321 Oxford University Press New York 1998.

Pare D, CollinsDR, Pelletier G, Amygdal oscillations and the consolidation of emotional memories. Trends Cogn Sci 7:306-314 2002

Ramachandran VS, Rogers-Ramachandran D (April 1996). "Synaesthesia in phantom limbs induced with mirrors". *Proc. Biol. Sci.* **263** (1369): 377–86. 1996

Read J. Perry BB, Moskowitz A., Connolly J. The contribution of early trumatic events to schizophrenia in some patients: a traumgenic neurodevelopmental model. Psychiatry winter 64(4)319-45 review 2001

Robinson TE, Berridge KC, The neural basis of grug craving: An incentive-sensitization theory of addiction. Brain Res. Revs. 18:247-291 1993

Roesch M, Calu D, Schoenbaum G. Dopamine neurons encode the better option in rats deciding between differently delayed or sized rewards. *Nat Neurosci.*;10:1615–1624. 2007

Siegel DJ, The developing mind, Guilford Pres, New York, s.309, 1999

Siegel S, The developing mind : toward a neurobology of interpersonal experience. Gulford, New York 1999

Slotnick BM Disturbences of maternal behavior in the rat following lesion of cingulate cortex. Behaviour24:224-236 1967

Soltani A, Lee D, Wang XJ. Neural mechanism for stochastic behavior during a competitive game. *Neural Netw.*;19:1075–1090 2006

Steiner, SS, Elman SJ Relation between REM sleep and intracranial self stimulation, Science 177:1122-1124, 1972.

Tanyu H, Türklerde Taşla İlgili İnançlar, AÜ İlahiyat Fak. Yay. s: 12, 1968

Tobler P, Fiorillo C, Schultz W. Adaptive coding of reward value by dopamine neurons. *Science.*;307:1642–1645 2005

Tschuske V, ve ark. Das verhaltnis von Abwehr und Coping bei unterschiedichen Erkrankungen Zeitschrift für Mediniziniche Psychologie 11:73-82 2002

Uygur N, Edmund Husserl'de başkasının beni sorunu, İstanbul Üniv. Edebiyat Fak. Yayınları:791 ikinci baskı, s:68, 1972

A.g.e. s: 69

Wang X-J. Karar verme in Recurrent Neuronal Circuits. Neuron, october 23 60(2) 215-234 2008

Wang XJ. Synaptic reverberation underlying mnemonic persistent activity. Trends Neurosci;24:455–463, 2001

Winnicott DW., Playing and Reality Basic Boks New York 1971.

Ortak benlik içinde, kendi soyumuzca ve uzak başka soylarca geliştirilmiş yatkınlıklar bizlerden bağımsız biçimde yüzmekte ve zamanı geldiğinde yine bizden bağımsız içimize işlemektedir.

Milyarlarca insanın ürettiği bilginin kaybolup gitmesi ve geçmiş bunca hayatın "yok" hükmünde kayıtlanması, yaşamın bir aklı varsa, o akla sığacak bir durum değildir. Yaşam, geçmiş bütün hayatlardan bilgi üreticisi olarak faydalanmıştır. Bedenden benlikten sızmış bilgiyi kaybetmemiş, önce hafızaya ve DNA'ya, sonra masallara, taşlara, tabletlere, kağıtlara, kütüphanelere, disklere kaydetmiştir. İnsan beyninde ve kültüründe en geniş, en özel örgütlenme sahaları hep hatırlamaya ayrılmıştır.

Ortak Benlik, insanlara dağınık, bilgi ve enerji bütünlüğü gösteren bir külttür. Bu yapı insana daha cenin aşamasında kendinden, kendinin bütün özelliklerini kapsayan bir parça verir. Bu parça, bebek henüz anne karnındayken enerjisini ve bilgisini üst düzeyde kullanarak kırk haftada eskiye ait yeni bir yapı meydana getirir. Doğumla birlikte ortak benlik dış dünyayla karşılaşır ve bebeğin içinde akışkanlığını kaybederek katılaşır. Kuşaklar boyu gelen ve her kuşaktan katkı alan ortak benlik, havayla karşılaşan alçı gibi yaşadıkça sabit bir form alır, uçlaşır ve nesne benliğini kazanır.

Ortak benliğin uçlarının, dış dünyada birbirine ekli nesne benlikleri halinde zincir kurmaları ve bu zincirde hiçbir ucun dışarıda kalmaması önemlidir. Çünkü ancak o durumda ortak benliğin içinde varolan ortaklığın unsurları bir zincir oluşturarak temsil edilmiş olur.

AYRINTI YAYINLARI • SCHOLA
ISBN: 978-975-539-669-9
9 789755 396699

20 TL

